

DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KÜLTÜR EKONOMİSİ VE KENTSEL
TASARIM İLİŞKİSİ: KAMUSAL SANAT VE
SANATA AYRILAN PAY STRATEJİSİ
BAĞLAMINDA SORGULAMALAR

Bengi POLAT

Mart, 2023

İZMİR

**KÜLTÜR EKONOMİSİ VE KENTSEL
TASARIM İLİŞKİSİ: KAMUSAL SANAT VE
SANATA AYRILAN PAY STRATEJİSİ
BAĞLAMINDA SORGULAMALAR**

Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü

Doktora Tezi

Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Kentsel Tasarım Programı

Bengi POLAT

Mart, 2023

İZMİR

DOKTORA TEZİ SINAV SONUÇ FORMU

BENGİ POLAT, tarafından **PROF. DR. ŞEBNEM GÖKÇEN** yönetiminde hazırlanan “**KÜLTÜR EKONOMİSİ VE KENTSEL TASARIM İLİŞKİSİ: KAMUSAL SANAT VE SANATA AYRILAN PAY STRATEJİSİ BAĞLAMINDA SORGULAMALAR**” başlıklı tez tarafımızdan okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Prof.Dr. Şebnem GÖKÇEN

Yönetici

Prof.Dr. Ebru ÇUBUKÇU

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Doç. Tuğcan GÜLER

Tez İzleme Komitesi Üyesi

Doç.Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Adnan KAPLAN

Jüri Üyesi

Prof.Dr. Okan FISTIKOĞLU

Müdür

Fen Bilimleri Enstitüsü

TEŞEKKÜR

Doktora eğitimim boyunca değerli bilgileri ve yardımları ile her zaman yanımda olan ve karşılaştığım her zorlukta beni yönlendiren, öğrencisi olmaktan her zaman mutluluk duyduğum ve duyacağım tez danışmanım, değerli hocam Sayın Prof. Dr. Şebnem GÖKÇEN'e sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum. Tez sürecimde bulundukları öneriler ve yönlendirmelerle bana ve çalışmama büyük katkılar sunan hocalarım Sayın Prof. Dr. Ebru ÇUBUKÇU ve Sayın Doç. Tuğcan GÜLER'e; doktora tez sınavıma katılarak, değerli katkılarda bulunan Sayın Prof. Dr. Adnan KAPLAN'a ve Sayın Doç. Dr. Sevinç GÖK İPEKÇİOĞLU'na teşekkür ederim. Değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Tolga ÜNLÜ'ye, Prof. Dr. Koray VELİBEYOĞLU'na; Dokuz Eylül Üniversitesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü değerli hocalarına ve uzman görüşü anketine katkı sağlayan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunuyorum. İçten yardımları için, Dokuz Eylül Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü'nden Sayın Filiz GÜRSAN'a teşekkür ederim.

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi'ndeki çalışma arkadaşlarıma; dostlarım Işıl ÖZBAY TARHAN ve Senem TEZCAN'a; her zaman yanımda olan, teşvik eden, emek veren annem Sacide ŞENAL ve tüm aileme; bu zorlu süreç içerisinde beni yalnız bırakmayan, sonsuz moral ve desteğiyle yanımda olan sevgili eşim Sezai POLAT'a ve varlığı en büyük mutluluğum olan oğlum Tardu Eymen POLAT'a teşekkür ederim.

Bengi POLAT

KÜLTÜR EKONOMİSİ VE KENTSEL TASARIM İLİŞKİSİ: KAMUSAL SANAT VE SANATA AYRILAN PAY STRATEJİSİ BAĞLAMINDA SORGULAMALAR

ÖZ

Kamusal sanatın kentlerin ekonomik, sosyal ve kültürel dönüşümünde bir dizi rol oynadığı kabul edilmekte olup, kentlerdeki varlığı giderek artmaktadır. Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentleri başarılı kamusal sanat uygulamaları ile anılan kentlerdir. Bu kentler, kamusal sanata artan ilginin ve kamusal sanatın kentlerin dönüşümüne olan katkısının arkasında kültür politikalarının kayda değer yer tutmakta olduğu hususunu bir anlamda teyid etmektedir.

Çalışmada, kamusal sanatı ve kamusal sanata ilişkin stratejileri odağına alan kentler, kültür planları ve diğer idari düzenlemeler, yaratıcı sınıfın varlığı, kültür bölgeleri ve kültür eksenli dönüşüm projeleri, kamusal sanat üretim süreçleri açılarından farklılaşan deneyimler üzerinden tartışılmıştır. Bu çerçevede önemli bir politika olan “*sanata ayrılan pay*” (*percent for art*) stratejisi kamusal sanatın kentlerdeki varlığını teşvik etmek için yürütülen ve sanat eserlerinin üretimini finanse etmek için kullanılan yaygın yöntemler arasındadır.

Çalışmanın amacı, kültür eksenli dönüşüm süreçleriyle ilişkili olarak kamusal sanata ilişkin politika ve stratejilerin kentler üzerindeki etkilerinin kıyaslamalı çerçevede yorumlanmasıdır. Bu amaç doğrultusunda, kamusal sanatın elde edilmesine yönelik bir yöntem olan sanata ayrılan pay stratejisine ilişkin İzmir’de nasıl uygulanabileceğine dair sanata ayrılan pay senaryoları kurgulanmıştır. 2011-2020 yılları arasındaki inşaat ve kamusal sanat yatırımları incelenmiş, önerilen senaryolar ile gerçekleşen kamusal sanat yatırımları kıyaslanmıştır. Önerilen senaryolardan elde edilen bulgular, İzmir’de strateji yoluyla alternatif bir kamusal sanat edinme yöntemi sağlanabileceğini göstermektedir. Sonuç olarak, sanata ayrılan

pay senaryoları kentte kamusal sanatın varlığını artırmak için bir dizi fırsat sunacaktır.

Anahtar kelimeler: Kùltür ekonomisi, kamusal sanat, sanata ayrılan pay, kùltür-eksenli kentsel dönüşüm, İzmir

CULTURAL ECONOMY AND URBAN DESIGN RELATIONS: PROSPECTS IN PUBLIC ART AND THE STRATEGY OF PERCENT FOR ART

ABSTRACT

It is accepted that public art plays many roles in the social, economic and cultural transformation of cities, and its presence in cities has been gradually increasing. The cities of Chicago, Barcelona, Newcastle upon Tyne and Dublin are known for their successful public art practices. These cities, in a way, confirm that cultural policies have a significant place behind the increasing interest in public art and its contribution to the transformation of cities.

In this study, cities focusing on public art and its strategies, cultural plans and other administrative arrangements, the existence of the creative class, cultural quarters and culture-led regeneration projects and different experiences are discussed in terms of public art production processes. In this context, the “percent for art” strategy, as an important policy, is one of the common methods used to encourage the public art and finance it. The aim of the study is to evaluate the effects of public art policies on cities in a comparative framework relating to the culture-led regeneration processes.

For this purpose, percent for art scenarios have been devised to demonstrate how this strategy can be implemented in İzmir. Construction and public art investments between 2011-2020 have been examined, and the proposed scenarios and realized public art investments have been compared. The findings reveal that an alternative method of public art can be realized through the strategy in İzmir. Consequently, the percent for art scenarios will offer many opportunities to increase the public art in the city.

Keywords: Cultural economy, public art, percent for art, culture-led urban regeneration, İzmir

İÇİNDEKİLER

Sayfa

SINAV SONUÇ FORMU	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZ	iv
ABSTRACT	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
TABLolar LİSTESİ.....	xiv

BÖLÜM BİR - GİRİŞ..... 1

1.1 Amaç-Hedef Çerçevesi.....	3
1.2 Araştırma Sorusu ve Hipotez	4
1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi.....	5

BÖLÜM İKİ - KÜLTÜR VE KENT İLİŞKİSİ..... 10

2.1 Kavram Olarak Kültür	10
2.2 Sektör Olarak Kültür: Kültür Ekonomisi	12
2.2.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Kültür ve Endüstri	14
2.2.2 Kültür Endüstrisi ve Yaratıcı Endüstrilerin Gelişimi	17
2.2.3 Kültür ve Kalkınma: Yaratıcı Sektörler ve Yaratıcı Sınıf	25
2.3 Kültür Ekonomisi ve Mekân	34
2.3.1 Kentin Dönüşüm Eksenleri.....	34
2.3.1.1 Kültür Bölgesi.....	37
2.3.1.1.1 Üretim Ağırlıklı Kültür Bölgeleri	38
2.3.1.1.2 Tüketim Ağırlıklı Kültür Bölgeleri	40
2.3.1.2 İkonik Yapılar	40
2.3.1.3 Avrupa Kültür Başkentleri.....	41

2.3.2 Kültür ve Sanatın Tüketim Mecraları	42
2. 4 Kamusal Sanat ve Kent İlişkisi	45
2.4.1 Kamusal Sanatın Türleri	46
2.4.1.1 Anıtsal Sanat Eserleri	48
2.4.1.2 Dışavurumcu Sanat Eserleri	50
2.4.1.3 İşlevsel Sanat Eserleri	52
2.4.1.4 Toplumsal Sanat Eserleri	54
2.4.3 Ekonomik Boyutu ile Kamusal Sanat	56
2.4.3.1 Özel Kuruluşların Desteği ile Kamusal Sanat	56
2.4.3.2 Kamu yatırımları Aracılığıyla Kamusal Sanat	57
2.4.3.3 Sanata Ayırılan Pay Stratejisi	58
2.4.4 Kamusal Sanatın Kente Ekonomik, Sosyal ve Toplumsal Katkıları	60

BÖLÜM ÜÇ - DÜNYA ÖLÇEĞİNDE KAMUSAL SANATA İLİŞKİN FARKLI DENEYİMLER..... 62

3.1 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Chicago Örneği	62
3.1.1 Chicago'nun Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler ...	64
3.1.2 Ekonomik Boyutu ile Chicago'da Kamusal Sanat	66
3.1.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler	68
3.1.4 Chicago'da Kültür Bölgeleri	70
3.1.5 Chicago'da Kamusal Sanat	72
3.2 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Barselona Örneği	79
3.2.1 Barselona'nın Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler .	83
3.2.2 Ekonomik Boyutu ile Barselona'da Kamusal Sanat	85
3.2.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler	86
3.2.4 Barselona'da Kültür Bölgeleri	88
3.2.5 Barselona'da Kamusal Sanat	89

3.3 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Newcastle upon Tyne Örneği.....	93
3.3.1 Newcastle upon Tyne'in Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler	96
3.3.2 Ekonomik Boyutu ile Newcastle upon Tyne'da Kamusal Sanat.....	98
3.3.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler	100
3.3.4 Newcastle upon Tyne'da Kültür Bölgeleri	103
3.3.5 Newcastle upon Tyne'da Kamusal Sanat	104
3.4 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Dublin Örneği	107
3.4.1 Dublin'in Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler.....	109
3.4.2 Ekonomik Boyutu ile Dublin'de Kamusal Sanat.....	110
3.4.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler	112
3.4.4 Dublin'de Kültür Bölgeleri.....	113
3.4.5 Dublin'de Kamusal Sanat	114
BÖLÜM DÖRT - KAMUSAL SANATA İLİŞKİN KÜLTÜR POLİTİKALARI: İZMİR ÖRNEĞİ	117
4.1 Kentin Kültür Politikalarının Arka Planı.....	117
4.1.1 Tarihsel Süreçte İzmir.....	117
4.1.2 Kentin Kültür Mirası.....	121
4.1.3. Kentte Kültürün Üretim ve Tüketim Mekânları	126
4.2 Kentin Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Mekânsal Yansımaları.....	129
4.2.1 Kentin Kültür Politikaları	129
4.2.2 Ekonomik Boyutu ile İzmir'de Kamusal Sanat.....	134
4.2.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler	140
4.2.4 Kültür Bölgeleri	142
4.2.4.1 Liman Arkası-Umurbey Mahallesi	143
4.2.4.2 Kemeraltı Bölgesi	144
4.2.5 İzmir'de Kamusal Sanat	146

**BÖLÜM BEŞ - İZMİR ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE SANATA
AYRILAN PAY STRATEJİSİNE İLİŞKİN SENARYOLAR 153**

5.1 İzmir’de Kamuda İhale Usulü ile Yapılan Kamusal Sanat Çalışmaları.....	154
5.1.1 2011-2020 Yılları Arası İzmir’de Kamusal Sanat Yatırımları	155
5.1.2 Kamusal Sanat Yatırımları Uzman Görüşü	158
5.1.2.1 Kamusal Sanat Çalışması 1: Duvar Resimleri Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	160
5.1.2.2 Kamusal Sanat Çalışması 2: Mübadele Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	161
5.1.2.3 Kamusal Sanat Çalışması 3: İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural Uzman Görüşü Değerlendirmesi	162
5.1.2.4 Kamusal Sanat Çalışması 4: Tırtıl Sergi Alanı Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	163
5.1.2.5 Kamusal Sanat Çalışması 5: Kültürpark Giriş Kapıları Uzman Görüşü Değerlendirmesi	164
5.1.2.6 Kamusal Sanat Çalışması 6: Parkletler Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	165
5.1.2.7 Kamusal Sanat Çalışması 7: Saat Kulesi Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	166
5.1.2.8 Kamusal Sanat Çalışması 8: Denizkızı Bitki Heykeli Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	167
5.1.2.9 Kamusal Sanat Çalışması 9: Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması Uzman Görüşü Değerlendirmesi	168
5.1.2.10 Kamusal Sanat Çalışması 10: Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	169
5.1.2.11 Kamusal Sanat Çalışması 11: Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi	170
5.1.2.12 Kamusal Sanat Çalışması 12: Dünya Barış Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi.....	171
5.1.2.13 Kamusal Sanat Çalışması 13: Uzundere Rekreasyon Alanı Heykelleri Uzman Görüşü Değerlendirmesi	172

5.1.2.14 Kamusal Sanat Yatırımlarına Dair Uzman Görüşü Genel Değerlendirme	173
5.2 İzmir’de Kamu İnşaat Yatırımları ve Sanata Ayrılan Pay Stratejisi	175
5.2.1 İzmir’de 2011-2020 Yılları Arası Kamu İhale Usulü ile Yapılan Mimari ve Kentsel Tasarım Yatırımları	176
5.3 İzmir-Türkiye Sanata Ayrılan Pay Senaryoları	178
5.3.1 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları: %1, %3 Oranında Sanata Ayrılan Pay	179
5.3.2 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları: Eşik Değer Modeli	183
5.4 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları Genel Değerlendirme	186
BÖLÜM ALTI – SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	189
6.1 Farklı Dünya Deneyimlerine İlişkin Çıkarımlar	190
6.2 İzmir’de Kültür ve Kamusal Sanata İlişkin Çıkarımlar.....	196
6.3 İzmir’de Sanata Ayrılan Pay Senaryoları Olası Sonuçları	199
6.4 Çalışmanın Kısıtları ve Gelecek Çalışmalara Dair İpuçları	204
KAYNAKLAR	206

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa

Şekil 1.1 Yöntem tarifi.....	6
Şekil 2.1 UNCTAD yaratıcı endüstriler kategoriler arasındaki döngü.....	20
Şekil 2.2 Yaratıcı sınıfın yer seçimi değişkenleri	27
Şekil 2.3 3T değişkenleri	29
Şekil 2.4 Republic Heykeli	49
Şekil 2.5 Nükleer Enerji Heykeli	50
Şekil 2.6 Mistos Heykeli	51
Şekil 2.7 Filamingo Heykeli	52
Şekil 2.8 Crown Fountain Heykeli	53
Şekil 2.9 Cows on Parade İzmir	55
Şekil 2.10 Big Pig Gig heykelleri	56
Şekil 3.1 ABD’de sanata ayrılan pay programı	68
Şekil 3.2 Chicago yaratıcı sınıf haritası	70
Şekil 3.3 Alarm Heykeli.....	73
Şekil 3.4 Kamusal sanat programı uygulamaları	74
Şekil 3.5 Radiant Heykeli	75
Şekil 3.6 Picasso Heykeli	77
Şekil 3.7 Wall of Respect	77
Şekil 3.8 Cloud Gate Heykeli	78
Şekil 3.9 Tarihsel süreçte Barselona planı	79
Şekil 3.10 Ciutadella Kalesi inşası sonrası Barselona planı	80
Şekil 3.11 Barselona’da 18. yy yapılaşma sınırı	81
Şekil 3.12 18. yy. kent planı üzerinde Cerda planı izleri	81
Şekil 3.13 Barselona yaratıcı sektörler haritası.....	87
Şekil 3.14 Eulàlia Heykeli	90
Şekil 3.15 Cerda Heykeli	91
Şekil 3.16 Kadın ve Kuş Heykeli.....	92
Şekil 3.17 L'Estel Ferit Heykeli	93
Şekil 3.18 Birleşik Krallık yaratıcı kümelenme haritası	102

Şekil 3.19 Kuzeyin Meleği Heykeli	105
Şekil 3.20 Spiral Nebula Heykeli.....	106
Şekil 3.21 Kraliçe Victoria Heykeli	107
Şekil 3.22 Spire Heykeli	115
Şekil 3.23 Sphere Within Sphere Heykeli.....	116
Şekil 3.24 Kral ve Kraliçe Heykeli	114
Şekil 4.1 İzmir kültür haritası	128
Şekil 4.2 UCLG İzmir öz değerlendirmesi	133
Şekil 4.3 Kamu ihaleleri alım yöntemleri	135
Şekil 4.4 2011-2020 yılları arası yapılan kamusal sanat ihaleleri türü	138
Şekil 4.5 2011-2020 yılları arası kamusal sanat ihaleleri sayısı	138
Şekil 4.6 Kemeraltı 19 alt bölge.....	146
Şekil 4.7 Atatürk Heykeli.....	147
Şekil 4.8 Heykel çalıştayından heykel örneği	149
Şekil 4.9 Resim çalıştayından mural örneği.....	149
Şekil 4.10 Saat Kulesi	150
Şekil 4.11 Talatpaşa yaya platformu.....	151
Şekil 4.12 Bayraklı yaya geçidi	151
Şekil 6.1 Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentlerinin geçmişten günümüze önemli dönüm noktaları	191
Şekil 6.2 Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentleri genel değerlendirme	195
Şekil 6.3 Mevcut yürütülen kamusal sanat edinme yöntemleri ve sanata ayrılan pay stratejisi model önerileri kıyaslama.....	202

TABLÖLAR LİSTESİ

Sayfa

Tablo 2.1 UNCTAD modeli.....	21
Tablo 2.2 Birleşik Krallık DCMS modeli.....	21
Tablo 2.3 Sembolik metinler modeli.....	22
Tablo 2.4 İç içe halkalar modeli.....	22
Tablo 2.5 UNESCO İstatistik Enstitüsü modeli.....	23
Tablo 2.6 KEA modeli	23
Tablo 2.7 WIPO telif hakkı modeli.....	24
Tablo 2.8 NESTA modeli	24
Tablo 2.9 Sanat için Amerikanlar modeli	25
Tablo 2.10 Sert etkenler ve yumuşak etkenler	30
Tablo 2.11 Mega projeler ve mega etkinlikler	43
Tablo 2.12 Kamusal sanatın kent üzerindeki etkileri.....	61
Tablo 3.1 ABD YARATICI sınıf oranları	69
Tablo 4.1 İzmir’de müze sayıları	122
Tablo 4.2 İzmir’de müzelerde bulunan eser sayıları.....	123
Tablo 4.3 İzmir’de müze ziyaretçi sayıları	123
Tablo 4.4 İzmir’de halk kütüphaneleri sayıları.....	124
Tablo 4.5 İzmir’de eğitim kurumları kapsamındaki kütüphane sayıları.....	124
Tablo 4.6 İzmir’de taşınmaz kültür varlıkları: Tek yapılar.....	125
Tablo 4.7 İzmir’de taşınmaz kültür varlıkları: Sit alanları.....	126
Tablo 4.8 İzmir’de tiyatro sayısı	127
Tablo 4.9 İzmir’de opera ve bale salonları sayısı	127
Tablo 4.10 Sinema salonları sayısı.....	127
Tablo 4.11 İzmir Büyükşehir Belediyesi bağış ve yardım miktarları	135
Tablo 4.12 2011-2020 yılları arasında İzmir’de yerel yönetimler tarafından kamusal sanat için yapılan yatırımlar	137
Tablo 4.13 Türkiye daha iyi yaşam endeksi verileri	140
Tablo 4.14 İzmir refah düzeyi verileri	141
Tablo 4.15 İzmir’de anıtsal sanat eserleri	148

Tablo 4.16 İzmir’de dışavurumcu, işlevsel ve toplumsal sanat eserleri	152
Tablo 5.1 2011-2020 yılları arası kamusal sanat yatırımları	155
Tablo 5.2 Duvar resimleri uzman görüşü değerlendirme sonucu	161
Tablo 5.3 Mübadele Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu	162
Tablo 5.4 Mural uzman görüşü değerlendirme sonucu.....	163
Tablo 5.5 Tırtıl uzman görüşü değerlendirme sonucu	164
Tablo 5.6 Kültürpark giriş kapıları uzman görüşü değerlendirme sonucu.....	165
Tablo 5.7 Parkletler uzman görüşü değerlendirme sonucu.....	166
Tablo 5.8 Saat Kulesi uzman görüşü değerlendirme sonucu	167
Tablo 5.9 Denizkızı Bitki Heykeli uzman görüşü değerlendirme sonucu	168
Tablo 5.10 Filografi uygulaması uzman görüşü değerlendirme sonucu	169
Tablo 5.11 Hyperrealist heykeller uzman görüşü değerlendirme sonucu.....	170
Tablo 5.12 Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu.....	171
Tablo 5.13 Dünya Barış Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu	172
Tablo 5.14 Uzundere Rekreasyon Alanı heykelleri uzman görüşü değerlendirme sonucu	173
Tablo 5.15 Kamusal sanat örnekleri uzman görüşü genel değerlendirme sonucu...	174
Tablo 5.16 Kamusal sanat örneklerinin sanatsal ve kamusal değerleri uzman görüşü genel değerlendirme sonucu.....	175
Tablo 5.17 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri genel ihale sayıları, 2011-2020.....	177
Tablo 5.18 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri yapım ihale sayıları, 2011-2020.....	177
Tablo 5.19 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri mimari ve kentsel tasarım projeleri ihale sayıları, 2011-2020	178
Tablo 5.20 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri mimari ve kentsel tasarım projeleri yatırım miktarları, 2011-2020	180
Tablo 5.21 Model 1: %1 oranında sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020 ...	181
Tablo 5.22 Model 1: %3 oranında sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020 ...	181
Tablo 5.23 Model 1: İzmir Büyükşehir Belediyesi tüm inşaat yatırımları üzerinden sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020	182

Tablo 5.24 Model 1: Bulgular	183
Tablo 5.25 Model 2: Eşik değere göre sanata ayrılan pay limitleri	186
Tablo 5.26 Model 2: Bulgular	186
Tablo 5.27 İnşaat yatırımları ve kamusal sanat yatırımları verileri	187
Tablo 5.28 Sanata ayrılan pay bulguları	188

BÖLÜM BİR

GİRİŞ

20. yüzyılın sonlarındaki ekonomik ve politik paradigmalardaki hızlı değişimlerin etkisiyle kentler ekonomik, sosyal ve mekânsal bakımdan önemli değişimlere uğramıştır. 1970'lerden başlayarak kent merkezlerinde ortaya çıkan nüfus ve istihdam kayıpları sonucunda, kentler ekonomik canlılıklarını yitirmeye başlamıştır. Kentlerde meydana gelen köhneleşme ve çöküş sürecinin ardından 1980 sonrasında sermayenin artan hareketliliği ve kent ekonomilerine yeniden canlılık kazandırma çabaları kentlerde dönüşüm projelerine hız kazandırmıştır. Bu süreçte kentler arası yarışta ve küresel rekabet ortamındaki rollerini kentler yeniden tanımlamıştır. Bilinirliği artan kentlerde “*kültür*” kavramı temel kalkınma araçlarından biri halinde gelmiş ve kültür sektörü 1980'li yıllardan itibaren, kentsel yapının yeniden inşasında önemli bir yere sahip olmuştur. Kültür, kentlerde dönüşümün itici gücü olarak kullanılabilmektedir (Evans, 2005). Kültür, sürdürülebilir kalkınma modelinin bir unsuru haline gelmektedir. Kültür eksenli dönüşüm yerel kültürel süreçlerin ve yapıların sürekli desteklenmesi ve güçlendirilmesi anlamına gelmektedir (Richards ve Palmer, 2010). Kentler için gittikçe önem kazanan ulusal ve uluslararası dengeleri belirlemekte odak noktalarından biri haline gelen kültür ekonomisi, kentsel politikalarının şekillenmesinde öne çıkan bir unsur olmuştur ve kentlerin ihtiyaç duydukları ekonomik, sosyal, toplumsal ve fiziki dönüşüm için gerekli kentsel dönüşüm mekanizmalarının temel aracı haline gelmiştir.

Kültür'ün endüstrileşerek yükselişinin başlangıcı 1970'li yıllarda Avrupa ve Kanada'da atılan ilk adımlar sonucunda “*kültür endüstrisi*” ve “*yaratıcı endüstri*” alanlarında kalkınmaya katkı yapan gelişmelerdir (Gökçen Dünder, 2016a). 1990'ların başından itibaren kültür endüstrileri terimi, “*sanat ve kültür endüstrileri*” olarak sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Evans ve Shaw, 2004). Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin çoğu tanımı beş ana bileşen olan; yaratıcılık, fikri mülkiyet, sembolik anlam, kullanım değeri ve üretim yöntemlerinin bir kombinasyonuna dayanmaktadır. Çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından yaratıcı endüstrilerin yapısal özellikleri hakkında sistematik bir anlayış sağlamanın bir yolu olarak son yıllarda bir dizi farklı

model ortaya konmuştur. Kültür endüstrisi ve yaratıcı endüstriler genellikle “*kültürel ve yaratıcı endüstriler*” olarak birlikte veya farklı kapsamlarına karşın birbirinin yerine kullanılmaktadır (Foord, 2009).

Kamusal sanat, kültür ekonomisinde ve kentsel dönüşümde giderek daha önemli bir rol üstlenen alanlardan biridir. Kentler arası yarışta kültürün kazandığı anlamla birlikte kamusal sanat, kültüre ilişkin y r t len politikalarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. 1980’li yıllardan itibaren, kamusal sanat, kentsel dönüşümde merkezi bir rol oynamaktadır. Kültür eksenli kentsel dönüşüm yeni yatırımları kente çekmek için, kentlerin diğer kentler üzerinde, rekabete dayalı bir simgesel üstünlük yaratmalarını sağlamaktadır. Kültür eksenli kentsel dönüşüm süreçleri sonucu ortaya çıkan kültür bölgelerinde kamusal sanat bölgenin bilinirliğini ve rekabet edebilirliğini artıran önemli odaklar haline gelmiştir. Böylelikle kamusal sanat bu dönüşümün asal araçlarından biri olarak görülmeye başlanmıştır. Bu eksenle, bölgesel etki yaratan kamusal sanat uygulamalarından biri olarak Birleşik Krallık, Newcastle upon Tyne’da yapılan *Kuzey’in Meleği* heykeli bu anlamda verilebilecek örneklerden biridir. İngiltere’nin en çok bilinen heykellerinden biri olan heykel bölge de yapılan birçok çalışmanın da başlangıcı olmuştur.

Kent için bir imaj yaratmanın, kenti pazarlamanın etkin bir yolu haline gelen kamusal sanat, küresel ölçekte rekabet edebilirliğin koşulu olan mega ölçek üzerinden geliştirilen büyük ölçekli projelerin ve etkinliklerin bir unsuru olarak kentlerde yerini almaya başlamıştır. Etki  apı itibariyle tüm dünyaya sesini duyurma hedefini içeren bir çerçeveye karşılık gelen mega projeler uzun vadeli kentte kalıcı çabalar olarak tanımlanmaktadır. Genellikle sınırlı zaman dilimlerinde gerçekleşen ve kentlerden gelip geçen, mega ölçekli etkinlikler de kentler üzerinde kamusal sanat eserleri gibi kalıcı izler bırakabilmektedir (Gökçen Dündar, 2010). Mega  l eklerin yanı sıra kamusal sanat ikonik yapıların başlattığı dönüşüm süreciyle de kentlerde yerini almaktadır. İşpanya’daki Guggenheim Müzesi gibi ikonik yapılar ya da 2016 Rio olimpiyatlarında yapılan dünyanın en büyük duvar resmi mega etkinliklerin parçası olabilmektedir. Aynı zamanda kamusal sanat, kentlerde birçok toplumsal, mekânsal ve ekonomik problemin çözümüne katkı sağlamaktadır. Kültür

ekonomisine yönelik politikalar içerisinde kamusal sanatın varlığının kentlere birçok olumlu etkisi bulunmaktadır.

Çalışmada ele alınan kentler olan Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin'in kamusal sanata ilişkin başarıları yürütülen kültür politikalarının sonucudur. Ele alınan kentlerde kamusal sanat konusundaki çalışmalar uzun bir geçmişe sahiptir. Kültür planları, kamusal sanat planları ve diğer idari düzenlemelerle de kamusal sanat çalışmaları desteklenmiştir. Kentlerin birbirinden farklı olarak ilerledikleri kamusal sanata ilişkin çalışmalarda yürütülen idari düzenlemeler arasında *sanata ayrılan pay (percent for art)* stratejisi öne çıkmaktadır. Sanata ayrılan pay stratejisi kamu inşaat yatırımlarından %1 ile %3 arasında değişen belli bir miktarda payın kamusal sanat için kullanılmak üzere bir fona aktarılmasına dayalı bir düzenlemedir. Bu strateji Chicago, Barselona ve Dublin'de uygulanmaktadır ve özellikle Chicago ve Dublin kamusal sanat çalışmalarının büyük bir kısmını sanata ayrılan pay ile gerçekleştirmektedir. Newcastle upon Tyne'da ise sanata ayrılan pay stratejisi ile ilgili net bir plan bulunmamaktadır.

Türkiye'de kamusal sanat çalışmalarına ilişkin net idari düzenlemeler bulunmamaktadır. Ancak, 2009 *İzmir Kültür Çalıştayı* sonrasında alınan kararlar ve kültürel stratejilere ilişkin gösterilen çabalar ivme kazanmıştır. Çalıştay sonrasında önemli adımlar atılmıştır. Türkiye'de kamusal sanat çalışmaları yerel yönetimler tarafından yürütülmektedir. Kamusal sanat ve kentte kültüre ilişkin atılan diğer adımlardan bağımsız olarak ilerlemektedir. Ancak tüm bu adımlar kamusal sanata çalışmalarına zemin hazırlamaktadır.

1.1 Amaç-Hedef Çerçevesi

Kamusal sanat; kamusal ve sanatsal yönü ile kentsel tasarımın önemli bir bileşenidir ve kentlerde yerel yönetimler tarafından yürütülen süreçler sonrası var olmaktadır. Türkiye'de kamu kurumlarında asal edinme yöntemi olan kamu ihaleleri tüm kamu yatırımları ve kamusal sanat eserlerinin gerçekleşmesi için başvuru olan yöntemdir. Kamu ihalelerinin yanı sıra edinme yöntemi olarak kişi ve kuruluşlar

tarafından yapılan bağışlardan, hibelerden söz etmek mümkündür. Ancak bağış ve hibe sürekliliği olmayan ve nadiren doğrudan kamusal sanatı destekleyen yöntemlerdir. Başvurulan diğer yöntemler (örneğin doğrudan temin yöntemi) ise kamu kurumunun bütçesine oranla çok az miktardadır ve doğrudan kamusal sanatlı destekleyen yöntemler değildir. Bu nedenle kamusal sanatın edinilmesi ile ilgili tek ve ana yöntemin kamu ihaleleri olduğunu söylenebilecektir. Belediyeler (ve diğer tüm kamu kurumlarında) kamusal sanatın edinilmesi ile ilgili net yasal düzenlemeler ve kamusal sanata ayrılmış fonlar bulunmamaktadır. Bu nedenlerden dolayı kamusal sanat için ABD ve Avrupa kentlerinin birçoğunda uygulanan sanata ayrılan pay stratejisinin Türkiye’de uygulanması kamusal sanatın yerel yönetimlerdeki işleyiş içerisinde tanımlı hale gelmesini sağlayacaktır. Kamusal sanatın inşaat yatırımı olmaktan çıkarak kentsel tasarımın bir parçası olarak kentlerin kültür politikalarında yerini alması yönünde bir adım olabilecektir. Böylelikle bu çalışmanın amacı, kültür eksenli dönüşüm süreçleriyle ilişkili olarak kamusal sanata ilişkin politika ve stratejilerin kentler üzerindeki etkilerinin kıyaslamalı çerçevede yorumlanmasıdır. Bu amaçla çalışmada, kamusal sanatın elde edilmesine yönelik bir yöntem olan sanata ayrılan pay stratejisine ilişkin İzmir örneği üzerinden modellerin neler olabileceğinin kurgulanması ve uygulanabilirlikleri tartışılmaktadır.

1.2 Araştırma Sorusu ve Hipotez

Çalışma kavramsal çerçeve, pratik düzlemde dünya ölçeğinde değerlendirme ve İzmir örneği üzerinden geliştirilen sanata ayrılan pay model önerilerinden oluşan üç ana grupta ele alınmıştır. Çalışmanın çıkış noktasını oluşturan;

“Kültür ekonomisi ve kentsel tasarım ilişkisinde kamusal sanatın varlığı kentlerin kültür yönetimi stratejileri aracılığıyla sağlanmaktadır.”

“Kamusal sanat politikalarının uygulanmasında kamu kurumlarının yönlendiriciliği esastır. Dünya ölçeğinde farklı kentlerde benimsenen sanata ayrılan pay stratejisi kamu kurumlarında kültür yönetiminin önemli bir bileşeni ve kamusal sanatın varlığını, sürekliliğini sağlayan önemli bir stratejidir.”

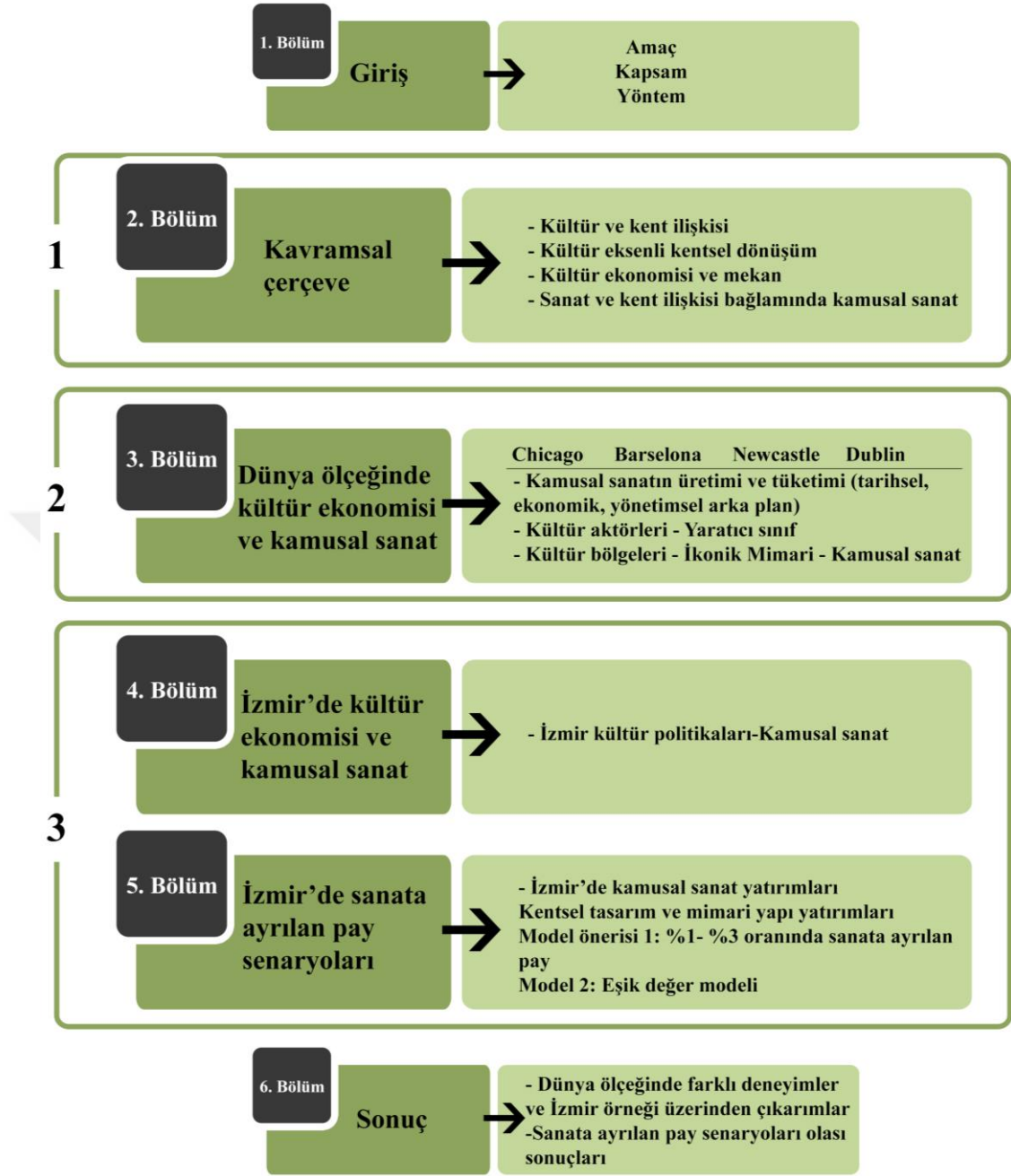
Hipotezi üzerinden;

1. *Kültür ekonomisine yönelik politikalar içerisinde kamusal sanatın varlığının kente etkileri nelerdir?*
2. *Kentlerin geçmişten günümüze ekonomik, sosyal ve mekânsal arka planının kamusal sanat aracılığıyla kültür ekonomisine yansımaları nasıldır?*
3. *Dünya ölçeğinde kamusal sanat ile anılan kentlerin başarısını sağlayan kültür stratejileri nelerdir?*
4. *Kültür ekonomisini destekleyen politikalar içerisinde kamusal sanat, kültür bölgeleri oluşumu aracılığıyla yaratıcı sınıf nüfusunu çeken başlıca araçlardan biri midir, yaratıcı sınıfın varlığı kamusal sanat üretimini artıran etkenlerden midir?*
5. *Kamu kurumlarının kültür yönetimi stratejilerinin yönlendiriciliğinde İzmir’de kamusal sanatın ekonomik ve yönetsel arka planı nasıl ilerlemektedir? Sanata ayrılan pay İzmir-Türkiye’de nasıl uygulanabilir, uygulanırsa olası sonuçları neler olacaktır?*

sorularına yanıt aranmıştır.

1.3 Çalışmanın Kapsamı ve Yöntemi

Çalışma kavramsal kısmın ardından Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentlerinin ele alındığı dünya ölçeğinde farklı kentlerin kamusal sanat deneyimleri ve son olarak İzmir’in kültür politikaları ve kamusal sanat uygulamaları ile önceki bölümlerden yapılan çıkarımlar doğrultusunda şekillenen İzmir sanata ayrılan pay model önerilerinden oluşan üç ana gruptan oluşmaktadır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1 Yöntem tanımı

Çalışmanın kavramsal çerçevesini oluşturan ikinci bölümde *kültür ekonomisi* ve *kentsel tasarım* ilişkisi anlatılmıştır. Kültür ekonomisinin ulusal ve uluslararası düzlemde yarattığı kent, mekân ve kamusal sanat kavramları irdelenmiştir. Kültür endüstrisi kavramının tarihsel süreçte nasıl evrildiği anlatılmış, sıklıkla birbiri yerine kullanılan kavramlar olan kültür endüstrisi ve yaratıcı sektörlerin yapısal özellikleri hakkında sistematik bir anlayış sağlamanın yolu olarak çeşitli kuruluşlar tarafından

ortaya atılan modellere değinilmiştir. Yaratıcı sektörler, yaratıcı sınıf ve yaratıcı kentler kavramları anlatılmıştır. Kùltür ekonomisinin mekâna yansıması kentin dönüşüm eksenleri üzerinden anlatılırken kùltür eksenli kentsel dönüşüme odaklanılmıştır. Kamusal sanat ve kent ilişkisinin anlatıldığı bölümde kamusal sanatın farklı tanımları ve türlerinden söz edilmiştir. Kamusal sanatın ekonomik boyutunun anlatıldığı bölümde, özel sektör yatırımlarına, kamu yatırımlarına ve sanata ayrılan pay stratejisine değinilmiştir. Son olarak kamusal sanatın kente ekonomik, sosyal ve toplumsal katkılarına yer verilmiştir. Böylelikle kamusal sanatın günümüz koşullarında kentlerin kùltür ekonomisi üzerinden gelişim hedeflerinde nasıl bir rol oynayabileceğine ilişkin tespitler ortaya konulmuştur.

Dünya ölçeğinde kùltür politikalarına ve kamusal sanata ilişkin farklı örneklerin ele alındığı üçüncü bölümde ise, kamusal sanat çalışmaları ile ön plana çıkan Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentleri ele alınmıştır. Kentlerin kamusal sanata ilişkin yürüttükleri kùltür politikaları, kamusal sanat planları, kùltür planları ve kamusal sanatla ilgili merkezi ve yerel yönetimlerin düzenlemeleri anlatılmıştır. Ekonomik boyutu ile kamusal sanat ve kamusal sanatın edinme yöntemleri ortaya koyulmuştur. Sanata ayrılan pay stratejisine sıklıkla başvuran kentler arasında Chicago ve Dublin kenti deneyimleri üzerinden stratejinin nasıl yürütüldüğü; Barselona deneyimi üzerinden kùltür ekonomisi politikalarının kamu-özel işbirliklerinin nasıl uygulandığı ve Newcastle upon Tyne deneyimi üzerinden kamusal sanatı desteklemek için Milli Piyango fonu gibi alternatif yöntemlerin neler olabileceği ortaya konulmuştur. Kamusal sanatın varlığının arka planında kentin kùltür ekonomisinin bir bileşeni olan yaratıcı sınıfın varlığı, kùltür eksenli dönüşüm çalışmaları ve kùltür bölgeleri her kentte başvuru başlıca uygulama kanallarıdır. Kuşkusuz bu irdelemede her kent için yürütölen stratejilerin yansıması olan kamusal sanat örneklerine ayrıca odaklanılmıştır.

Farklı kentlerin yürüttüğü kùltür politikaları üzerinden yapılan çıkarımlarla dördüncü ve beşinci bölümde İzmir örneği ele alınmıştır. Dördüncü bölümde kentin geçmişten günümüze fiziksel, ekonomik, sosyal ve kùltürel olarak nasıl şekillendiğine bakılarak İzmir’de yürütölen kùltür politikaları ve kamusal sanat

alışmaları incelenmiştir. Yerel yönetimler tarafından yapılan kamusal sanat çalışmaları belirlenmiş, beşinci bölümde ise bu kamusal sanat çalışmaları uzman görüşüne başvurularak kamusal ve sanatsal yönü ile değerlendirilmiştir. Ardından İzmir örneği üzerinden sanata ayrılan pay stratejisinin nasıl uygulanabileceğine dair iki farklı model önerisi sunulmuştur.

İzmir’de kamusal sanata ilişkin yapılan çalışmaları değerlendirilmek ve sanata ayrılan pay model önerilerini sunmak amacıyla 2011-2020 yılları çalışmada ele alınan zaman aralığı olmuştur. Daha önceki yıllara ait verilere ulaşamadığı için 2011 yılı öncesi dönem çalışma kapsamı dışında bırakılmıştır. 2020 yılı sonrasında Covid-19 pandemi nedeniyle kamu inşaat yatırımlarında azalma olurken 2021 ve 2020 yıllarında İzmir’de yerel yönetimler tarafından kamusal sanat yatırımı yapılmamıştır. Bu nedenle çalışmada kamusal sanat yatırımları ve sanata ayrılan pay stratejisi model önerilerinde yer verilen inşaat yatırımları incelenirken 2011-2020 yılları ile sınırlı bırakılmıştır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri tarafından 2011-2020 yılları arasında yapılan idari süreç itibariyle kamusal sanat olarak değerlendirilebilecek örnekler sanatsal ve kamusal yönleriyle değerlendirilebilmek için uzman görüşüne başvurulmuştur. 10 kişiden oluşan katılımcı grubun 5’i mekânsal, 5’i ise sanatsal alandaki uzman kişilerden seçilmiştir. İdari süreç itibariyle kamusal sanat olarak değerlendirilen örneklerin sanatsal ve kamusal yönü ile kamusal sanat eseri olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorgulanmıştır.

Sanata ayrılan pay model önerilerinin sunulduğu 5. Bölümde 2011-2020 yıllarına ait İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir ilçe belediyelerine ait inşaat (mimari ve kentsel tasarım) yatırımlarına *Elektronik Kamu Alımları Platformu* [Ekap] üzerinden erişilerek model önerilerinde kullanmak amacıyla listelenmiştir. Amerika Birleşik Devletleri ve Avrupa’da sıklıkla başvuru alan bir yöntem olan sanata ayrılan pay stratejisiyle ilgili İzmir için öneri model hazırlanırken, 1. model önerisi en yaygın uygulanan yöntem olan inşaat (mimari, kentsel tasarım) yatırımlarının bütçesinden %1 ile %3 arasında payın kamusal sanat için fona aktarılmasına dayalı olan sisteme göre kurgulanmıştır. 2. Model önerisinde ise sanata ayrılan pay stratejisi ile diğer

kentlere göre öne çıkan Dublin örneği ele alınarak model oluşturulmuştur. Model önerileriyle elde edilen bulgular 2011-2020 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri tarafından yapılan, uzman görüşüne başvurularak değerlendirilen kamusal sanat yatırımlarının bütçeleri ile kıyaslanmıştır. Böylece gerçekte yapılan kamusal sanat yatırımı ve sanata ayrılan pay ile 2011-2020 yılları arasında ne kadar yatırım yapılacağı kıyaslanmış, uzman görüşüyle de yapılan yatırımların kamusal sanat yatırımı olup olmadığı irdelenmiştir. Elde edilen bulguların sonucunda sanata ayrılan pay senaryolarının kamusal sanatın, kentlerin kültür politikalarının bir unsuru olarak yerini alması konusuna ışık tutacağı değerlendirilmektedir.

BÖLÜM İKİ

KÜLTÜR VE KENT İLİŞKİSİ

Kültür, kentsel gelişimde önemli bir faktör olarak, artan kabul görmektedir ve kamusal sanat, kültür ekonomisinde ve kentsel dönüşümde giderek daha önemli bir rol üstlenen kültürel üretim alanlarından biridir. Günümüzde kamusal sanat ile anılan kentlerin arka planında başarı ile yürütülen kültür politikalarının varlığından söz etmek mümkündür. Bu kapsamda, öncelikle bu bölümde “*kültür*” kavramı açıklanmış ve kültür ekonomisi çatısı altında sektör olarak kültür anlatılmıştır. Tarihsel süreçte ilk olarak Horkheimer ve Adorno tarafından “*kültür endüstrisi*” terimi günümüzdeki anlamından farklı olarak kültürel ürünlerin metaya dönüşmesi ile ilgili eleştirel bir bakış açısıyla kullanılmıştır. 1970’lerin ortasından itibaren kültür endüstrisi kavramının anlamı günümüzdeki haline evrilmiştir.

Kültür aracılığıyla kalkınmanın göstergesi olarak kent kültür ilişkisi ile ilgili yaratıcı sınıf ve yaratıcı kent oluşum süreçleri önemlidir. Kamusal sanat ise bu çerçevede kentlerde çeşitli biçimlerde var olabilmektedir. Anıtsal eserler, heykeller, duvar resimleri ve grafitiler gibi alışlagelmiş formlarda olabildiği gibi kent mobilyaları ya da teknolojinin desteği ile üretilen eserlerden de söz etmek olasıdır. Kamusal sanat kent ilişkisi üzerinden yapılan sınıflandırmalara bakılarak kamusal sanatın kentte var olma süreçlerinin ekonomik yönü ile irdelenmesi de mümkündür. Bu noktada kamusal sanatın edinme yöntemleri arasında yer alan sanata ayrılan pay stratejisinin farklı ülkelerde ve farklı kentlerde nasıl yürütüldüğü üzerinde odaklanılması gerekmektedir.

2.1 Kavram Olarak Kültür

Etimolojik olarak kültür, sık kullanılan tüm kavramlarda olduğu gibi birbirinden çok farklı ve birçok anlama sahiptir. Kültürü tanımlarken, antropologlar Alfred Louis Kroeber ve Clyde Kluckhohn, sözcüğün kullanıldığı yüzü aşkın farklı anlamdan söz etmişlerdir (Jackson, 2009). Raymond Williams’a göre, “*kültür, İngilizcedeki en karmaşık iki üç sözcükten biri*”dir (Raymond, 1976: aktaran Lee, 2013, s. 8). Çok

sayıda anlamı olan kültür sözcüğünün kökeni, Latince “Colere” ve “Cultura” kelimelerine dayanmaktadır. “‘Colere’ kelimesi işlemek, ekip biçmek iyileştirmek, inşa etmek, bakmak, onarmak ve özen göstermek anlamlarına gelmektedir. ‘Colere’ sözcüğünden üretilen ‘Cultura’ terimi ise, ilk defa tarımsal etkinlikleri tanımlamakta kullanılmıştır” (Oğuz, 2011, s. 125).

Kültür ilk başta tarım, ekip biçmek, yetiştirmek, hayvancılık gibi tamamen maddesel bir süreci ifade etmiştir (Eagleton, 2000). 17. yüzyıla kadar Fransızca’da da tarımsal anlamı ile kullanılan “Culture” sözcüğü ilk kez Fransız yazar Voltaire (François Marie Arouet) tarafından “insan zekâsının oluşumu, gelişimi ve yüceltilmesi” anlamında kullanmıştır (Güvenç, 1979, s. 96). Bu kullanımıyla “kültür, bir insan topluluğunun düşünce ve değerlerini oluşturan sanatsal, teknik, düşünsel, felsefi tüm üretim ve varlıkları” olarak tanımlanmaktadır (Oğuz, 2011, s. 126). Sözcük buradan Almanca, İspanyolca, İngilizce ve Slav dillerine de geçmiştir (Güvenç, 1979). İnsanın zihinsel kapasitesinin yarattığı değer olarak kullanılmaya başlayan kültür kavramına Gustav Klemn tarafından 1843’de yazılan “İnsanlığın Genel Kültür Tarihi” adlı kitapta “bir insan topluluğunun yetenekleri, becerileri, gelenekleri, sanatları ve yaşam tarzı” şeklinde anlam kazandırılmıştır (Usal ve Kuşluyan’dan aktaran: Coşkun Satırcı, 2014). Antropolog E. B. Tylor’ın yaptığı tanıma göre kültür, belirli bir grubun yaşam biçimini oluşturan değerler, gelenekler, inançlar ve uygulamaların tümü olarak özetlenebilmektedir (Eagleton, 2000).

Güvenç (1979), kültür sözcüğünün dört ayrı anlamına göre kategorize etmektedir. Bu anlamlar;

- Beşeri alanda: Eğitim sürecinin ürünü
- Bilimsel alanda: Uygarlık
- Estetik alanda: Güzel sanatlar
- Teknolojik ve biyolojik alanda: Ekin, tarım, çoğaltma ve yetiştirme anlamındadır.

Zukin’e (1995) göre de kültürün tanımı sabit değildir. Kültür, kimlikleri oluşturmak, ifade etmek ve güçlendirmekte ve bunların bireysel, toplumsal veya

topluluklara ait kimlikler de olsa, akıcı bir süreçtir (Parlak, 2010). UNESCO tarafından düzenlenen Dünya Kültür Politikaları Konferansı Sonuç Bildirgesi'ne göre *“kültür, bir toplumu ya da toplumsal bir grubu tanımlayan belirgin maddi, manevi, zihinsel ve duygusal özelliklerin bileşiminden oluşan bir bütün ve sadece bilim ve edebiyatı değil, yaşam biçimlerini, insanın temel haklarını, değer yargılarını, geleneklerini ve inançlarını da kapsayan bir olgu”*dur (UNESCO'dan aktaran Oğuz, 2011, s. 128). Kültür kavramı geniş bir tanıma ve anlama sahiptir. Aynı zamanda kültür, kentsel rekabet avantajını geliştirmenin ve kentsel alanlardaki siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları çözmenin önemli bir aracıdır.

2.2 Sektör Olarak Kültür: Kültür Ekonomisi

Üretime dayalı endüstrilerin yok olması yanı sıra tekrar eden finansal krizlerin sonucu olarak kültür alanı ve/veya sektörü, günümüzde kentlerin en önemli ticari faaliyetlerinden bir haline gelmiştir (Cantürk, 2009). Geleneksel sanayi biçimlerinden yeni ekonomiye geçiş ile birlikte, kültürel ve yaratıcı endüstrileri anlamak, özellikle politikacılar ve sanat, kültür sektörlerindeki kilit paydaşlar için giderek daha önemli hale gelmiştir (Tay ve Coca-Stefaniak, 2010). Yeni ekonomide, insan yaratıcılığı en yüksek değere sahip ürün haline gelmiştir ve yaratıcı bir grup insan, ekonomik kalkınmanın şeklini, yönünü ve coğrafyasını yönlendirmektedir (Zimmerman, 2008). Gün geçtikçe daha hareketli hale gelen kitleleri, vasıflı işgücünü ve küresel sermayeyi cezbederek kentlere rekabetçi bir üstünlük sağlamak önem kazanmıştır (Cantürk, 2009). Son yirmi yılda kültür, sanayi sonrası kentsel alanların ekonomik yaşamında giderek daha çok öneme sahip olmuştur. Bu durum, kültürün ekonomik bir sektör ve kültür politikasının bileşeni olarak analizine yönelik artan araştırmalarda da yansıtılmaktadır. Kültüre atfedilen anlam değişip genişledikçe, kültür politikalarının kapsamı da değişmektedir. Bugün, *“kültür politikaları, kültürel ifadelerin niteliğini, kültürel çeşitlilik, aidiyet, sosyal bütünleşme, sanat politikaları, yaratıcı endüstrilerin ekonomik faydalarının da dâhil olduğu çok sayıda konuyu kapsayan kapsamlı bir alan”* haline gelmiştir (Aksoy ve Enlil, 2010, s.18).

2010 UNCTAD Yaratıcı Ekonomi Raporunda “özellikle Avrupa ve Latin Amerika’da birçok politikacı ve akademisyen, kültür politikalarının ekonomik boyutunu tanımlamak için Kültürel Ekonomiler veya Kültür Ekonomisi terimlerini kullandığı” belirtilmektedir (UNCTAD, 2010, s. 5). Kültür ekonomisi, kamu ya da özel sektör tarafından gerçekleştirilen kültürel mirasa, yaratıcı sanatlara ve kültür endüstrilere yönelik ekonomik faaliyetlerin tümü olarak tanımlanmaktadır. Kültür ekonomisi, kültür endüstrisindeki üreticinin, tüketicinin ve devletin davranışları ile ilgilidir (Gökçen Dünder vd., 2013). Kültür ekonomisi, yaratıcı ekonomi ve kültürel endüstriler gibi benzer kavramlarla birlikte, ekonomik ve kültürel coğrafyadaki araştırmacıların faaliyetlerinin gelişmesini desteklemektedir. Yaratıcı ekonomi terimi ilk kez 2001 yılında John Howkins tarafından “*The Creative Economy: How People Make Money From Ideas*” adlı çalışmasında kullanılmıştır. Aynı zamanda, ekonomik büyümenin itici gücü olarak yaratıcılığı ilk kez John Howkins vurgulamıştır (Veselá ve Klimová, 2014). Howkins'e göre, “yaratıcılık yeni değil, aynı zamanda ekonomi de değildir, ancak yeni olan, aralarındaki ilişkinin doğası ve bağlamı ile olağanüstü değer ve zenginlik yaratmak için nasıl biraraya geldikleridir” (UNCTAD, 2010, s. 9).

UNCTAD (2010) “Yaratıcı ekonomi” tanımına göre;

- Sosyal içermeye, kültürel çeşitlilik ve kalkınmayı teşvik ederken gelir yaratmayı, istihdam yaratmayı ve ihracatı artırabilmektedir.
- Teknoloji, telif hakkı ve turizm hedefleriyle etkileşime giren ekonomik, kültürel ve sosyal yönleri kapsamaktadır.
- Genel ekonomiye makro ve mikro düzeylerde gelişme boyutu ve kesişen bağları olan bir dizi bilgiye dayalı ekonomik faaliyettir.
- Yaratıcı ekonominin merkezinde yaratıcı endüstriler bulunmaktadır (UNCTAD, 2010).

Howkins (2007), yaratıcı endüstrilerin yaratıcı ekonominin çekirdeği olduğunu belirtmektedir. Her yaratıcı endüstriyi ulusal ekonomiye katkısı, katma değeri ve geleneksel endüstrilerden ve işletmelerinden farklılığına göre nitelendirmektedir. Howkins’in “yaratıcı ekonomi” teriminin kullanımı oldukça kapsamlıdır ve sanattan

bilim ve teknolojinin daha geniş alanlarına uzanan 15 yaratıcı endüstri sektörünü kapsamaktadır. Howkins için, iki çeşit yaratıcılık vardır. Birincisi, insanlığın evrensel bir özelliğidir ve tüm toplumlarda ve kültürlerde bulunmaktadır. İkincisi teknolojik yeniliklere ve entelektüel mülkiyet haklarına daha fazla değer veren daha güçlü endüstriyel toplumlardır (UNCTAD, 2010). Yaratıcı ekonomi, 21. yüzyılın ekonomik ortamından doğmuştur ve faydacı talep tüketiminden oluşan basit bir tüketime değil, ayrıntılı yüksek sosyal talepten oluşan karmaşık sembolik tüketime dayanmaktadır. Yaratıcı ekonomiye atıfta bulunan bir diğer yaklaşım, ekonomist araştırmacı Richard Caves'in (2000) fikirleri temelinde geliştirilmiştir. Ona göre yaratıcı endüstriler belli başlı ekonomik özellikler ile karakterize edilebilmektedir (Levickaitė, 2011). Yaratıcı ekonomi, kentsel ve bölgesel kalkınmaya çeşitli şekillerde katkıda bulunmaktadır. Kentlerin gelişimi ve büyümesi, ekonomik üretimin dinamiklerinde ve bununla ilişkili iş-yaşam ilişkilerinde yatmaktadır. Kentlerin varlığının doğasının, ekonomik üretim ve kentsel kalkınma dinamikleriyle ilişkili çeşitli mekânsal iş bölümlerine uyum sağlama rollerinde yattığı ileri sürülmektedir (Maclaran ve Killen, 2002).

2.2.1 Tarihsel Süreç İçerisinde Kültür ve Endüstri

Horkheimer ve Adorno “*kültür endüstrisi*” terimini ilk olarak 20. yüzyılın başlarında kitle kültürünün ticari üretimine ilişkin eleştirel analizlerinde kullanmıştır. Horkheimer ve Adorno'nun kültür endüstrisi tanımı, tüm ticari kültürel üretim biçimlerini içermektedir (Adorno, 2007). Kültür endüstrisi terimini kültür ile endüstri arasında paradoksal bir bağlantı olarak gördüklerini vurgulamak için kullanmışlardır (Garnham, 2005). Adorno ve Horkheimer'ın durduğu noktadan bakıldığında biricik bir üretim sürecini içeren kültür ve sanat, seri üretime konu endüstriyel faaliyetlerle hiçbir şekilde bağdaşamaz ve eğer birlikte anılıyorsa da bu, kültür ve sanat kavramlarının içinin yozlaşması anlamına gelmektedir (Adorno, 2007). Kültür endüstrisi yaklaşımı “*1960'ların sonlarında önce akademik, ardından siyasi ve politik söylemlere dönüşmüştür*” (Garnham, 2005, s. 18). Ancak günümüzde kültür endüstrisi kavramı ideolojik eleştirinin kökenlerinden oldukça farklıdır. Bu değişimin başlangıcı, “*1970'lerden itibaren kültürel üretim politikasında daha iyimser, daha az*

elitist ve daha pragmatik bir yaklaşımın benimsenmesinden” kaynaklanmaktadır (De Beukelaer’dan aktaran Gökçen Dünder, 2016a). Bu alandaki eleştiriler kültür endüstrisinin kentlerde yansıma bulan çeşitli mekânsal, ekonomik ve sosyal gelişmeler üzerinden yapılmaktadır. Bu durum, bir anlamda “*kültür’ün yükselişi*” olarak adlandırılabilir (Gökçen Dünder, 2016a).

Kültür’ün endüstrileşerek yükselişinin başlangıcı olarak 1970’li yıllarda Avrupa ve Kanada’da atılan ilk adımlar, kültür endüstrisi ve yaratıcı endüstri alanlarında kalkınmaya katkı yapan gelişmeler olmuştur (Enlil ve Evren, 2011). Güncel tartışmalara zemin hazırlayan kültürel ve yaratıcı endüstriler terminoloji, 1970’lerde Avrupa ve Kanada’da gelişmeye başlamıştır. “*Sanat ve kültür endüstrileri*” terimi ilk kez, 1970’lerin ortalarında kültürel ürün ve hizmetlere daha hâkim olan ABD ile rekabet edebilmek amacıyla Kanada’da ortaya atılmıştır (Weckerle, Gerig ve Söndermann, 2008). 1980’lerin sonlarında Birleşik Krallık Politika Çalışmaları Enstitüsü (*The Policy Studies Institute* [PSI]) tarafından Merseyside, Glasgow ve Ipswich’te sanatın ekonomik önemi üzerine bir dizi rapor yayınlamış, ardından Büyük Britanya’nın tamamı ile ilgili bir rapor yayınlanmıştır. Raporlarda sanat bir sektör olarak tarif edilmiştir. 1990’ların başında Politika Çalışmaları Enstitüsü tarafından kültür endüstrileri terimi, sanat ve kültür endüstrileri olarak sıklıkla kullanılmaya başlanmıştır (Evans ve Shaw, 2004).

1983 yılında, yaratıcı endüstrilerdeki projeleri finanse etmek amacıyla Sinema ve Kültür Endüstrileri Finans Enstitüsü (Institut pour le Financement du Cinema et des Industries Culturelles, IFCIC), kurulmuştur (Weckerle vd., 2008). Almanya’da kültür endüstrilerini bir araştırma ve politika konusu olarak ele alan ilk girişim, 1992’de Kuzey Ren-Vestfalya Bölgesi’nde gerçekleşmiştir. Kültür endüstrilerini yapısal krizden çıkış yolu olarak görülmüştür. Ardından farklı bölgelerin (Mecklenburg Batı Pomeranya 1997, Bremen 1999, Bavyera 2001) kültür endüstrileri raporları yayınlanmıştır (Fesel ve Söndermann, 2007).

“*Kültür endüstrisi*” ve “*yaratıcı endüstriler*” genellikle “*kültürel ve yaratıcı endüstriler*” olarak birlikte veya farklı kapsamları olmakla beraber birbirinin yerine

kullanılmaktadır (Foord, 2009). Yaratıcı endüstriler kavramı ilk olarak Avustralya'da ticari kültürel etkinlik ile teknolojik değişimin yol açtığı yeni medya arasındaki önemli ara yüzü tanımlamak için kullanılmıştır (Foord, 2008). İngiliz İşçi Partisi'nin 1997 seçim zaferinden önce hazırladığı sanat politikası belgelerinde, esas olarak ilgilendiği faaliyetleri tanımlamak için kültür endüstrileri terimini kullanmıştır. O seçimde kazandığı zaferden sonra ürettiği hükümet politikası belgelerinde, kültür endüstrisi yerine yaratıcı endüstriler kullanılmıştır (Garnham, 2005). Birleşik Krallık Dijital, Kültür, Medya ve Spor Dairesi (DCMS), yaratıcı endüstriler tanımını 1990'ların sonlarında politika gündeminin merkezine yerleştirmiş ve yaratıcı endüstrileri; yaratıcılık, beceri ve yetenek gerektiren sektörler olarak tanımlamıştır (Van der Pol, 2007). 1997 yılında aynı idare (DCSM), Yaratıcı Endüstriler Çalışma Grubu (*Creative Industries Task Force*) kurduğunda yaratıcı endüstriler daha geniş bir etki kazanmıştır (UNCTAD, 2010). Ardından 1998 yılında ABD'de, New England kentinde bir grup araştırmacı, bölgenin kültürel ekonomisini incelemek için “*Yaratıcı Ekonomi Girişimi*”ni başlatmıştır. Girişimin amacı, yaratıcı girişimcilerin yerel ve bölgesel ekonomilere önemli katkılar sağladığını ve ekonominin diğer sektörlerini benzersiz bir şekilde beslediğini göstermek olmuştur (Markusen, Wassall, DeNatale ve Cohen, 2008).

2000’li yıllarla birlikte, kültür endüstrisi alanının kalkınma sorunsalının yeni parametrelerinden biri olarak atfedilen önemi ve artan “tanınırlığı”, uluslararası kuruluşların bu konulara temas eden raporları ve çerçeve politikaları ile şekillenmeye ve yeni uluslararası örgütlenme biçimlerine ve bu alanda yeşeren uluslararası ağların oluşumuna olanak tanımıştır (Gökçen Dündar, 2016a).

2008 yılında Yaratıcı Endüstri Forumu (*Creative Industry Forum* [CIF]), yaratıcı endüstrilerin profesyonel bir organizasyonu olarak Slovakya'nın Bratislava kentinde kurulmuştur (Veselá ve Klimová, 2014). Avrupa Birliği de 2009 yılını Avrupa “*Yaratıcılık ve Yenilik Yılı*” ilan ederken yaratıcılık ile ilgili farkındalığı dile getirmiştir (Avrupa Birliği, 2009). Avrupa'da yaratıcı sanayi gelişimini teşvik edecek politikaların taslağını hazırlamak için Avrupa Yaratıcı Endüstriler Birliği (*European*

Creative Industries Alliance-ECIA) 2011 yılında kurulmuştur. Bu platform, Avrupa şehirlerinin temsilcilerinden, çeşitli pilot projelerin ilgili taraflarından ve tüm Avrupa'dan seçilen uzmanlardan oluşmaktadır (Perevozova, Shmygol, Tereshchenko, Kandahura ve Katerna, 2019). Kültür ve Yaratıcılığı Destekleme Merkezi (*Centre for Culture and Creativity Support*) ve Yaratıcı Ekonomi Enstitüsü (*Institute for Creative Economy*) yaratıcı endüstriyi teşvik eden diğer iki kurumdur. Her ikisi de 2013 Avrupa Kültür Başkenti olan Kösice'de kurulmuştur (Veselá ve Klimová, 2014). Avrupa Parlamentosu, 13 Nisan 2011 tarihli Kültürel ve Yaratıcı Endüstrilerin Potansiyelinin Ortaya Çıkarılması (*Unlocking the potential of cultural and creative industries*) Raporunda, “*ekonominin diğer birçok sektöründe ekonomik ve sosyal yenilik kaynakları olarak yaratıcı sektörlerin büyük bir sinerji yaratma gücüne sahip olduğunu*” belirtmiştir. Günümüzde geline nokta yaratıcı endüstriler ve kültür endüstrileri alanında çok sayıda kurum ve kuruluşun çalışmaları bulunmaktadır.

2.2.2 Kültür Endüstrisi ve Yaratıcı Endüstrilerin Gelişimi

1970'lerin sanayi sonrası dönemden bu yana, kültürel ve yaratıcı faaliyetler, yerel yatırım, yapı çevrenin yeniden canlandırılması ve endüstriyel merkezlerden yaratıcılığın bölgesel ve ulusal anlamda daha geniş kalkınma için aktarılması isteyen kentler arasında stratejik bir yöntem olarak kullanılmıştır. Bu olgu kısmen, zengin bir endüstriyel mirasa sahip Bilbao ve Barselona (İspanya), Glasgow (İngiltere) ve Lodz (Polonya) gibi Avrupa şehirlerinde üretim, nakliye ve madencilik gibi geleneksel endüstrilerdeki düşüşün etkisiyle ortaya çıkmıştır (Tay ve Coca-Stefaniak, 2010). Yaratıcı endüstriler, yalnızca kültürel olmaktan çok, daha geniş bir faaliyet yelpazesini ifade etmektedir. Bu geniş yelpaze; “*mimari, sanat, reklam ve antika pazarı, tasarım, el sanatları, moda, müzik, film ve video, etkileşimli eğlence yazılımı, gösteri sanatları, yayıncılık, yazılım ve bilgisayar oyunları, televizyon ve radyo*” alanlarını kapsamaktadır (DCMS, 2004).

Kültürel ve yaratıcı endüstrilerin çoğu tanımı beş ana bileşen olan; yaratıcılık, fikri mülkiyet, sembolik anlam, kullanım değeri ve üretim yöntemlerinin bir kombinasyonuna dayanmaktadır. Bu bileşenler şu şekilde açıklanmaktadır:

- *Yaratıcılık: Kültürel ve yaratıcı endüstriler genellikle bireysel yaratıcılığa dayanan endüstriler olarak tanımlanır ve yaratıcılık anahtar bileşendir. Herhangi bir endüstride herhangi bir türdeki bilimsel ve teknik yenilikler de dâhil olmak üzere her yenilik yaratıcıdır ve bu nedenle her endüstri potansiyel olarak bir yaratıcı endüstridir.*
- *Fikri Mülkiyet: İnsanların yaratıcılıklarının ürünlerine sahip olmalarını sağlamaktadır. Bu ürünler üzerinde hem ekonomik hem de etik olarak hakların korunmasını sağlamaktadır. Telif hakkı artık yaratıcı endüstriler için düzenleme prensibi olarak görülmektedir.*
- *Sembolik Ürünler veya Sembolik Anlam: Sembolik anlamın yaratılması kültürün tanımlayıcı kavramıdır ve ürünlerin ekonomik değeri kültürel değerlerinden türetilmekte ya da bu değerlerden yansımaktadır.*
- *Kullanım Değeri: Yaratıcı sektörlerin tanımında hem ekonomik hem de kültürel yönlerin dikkate alınması ile ilgilidir.*
- *Üretim Yöntemleri: Kültürel ve yaratıcı endüstrileri; film, yayın, yayıncılık ve müzik kaydı gibi klasik kültürel endüstriler olarak kabul edilen sektörler üzerinden tanımlamaktadır (Galloway ve Dunlop, 2007, s.24).*

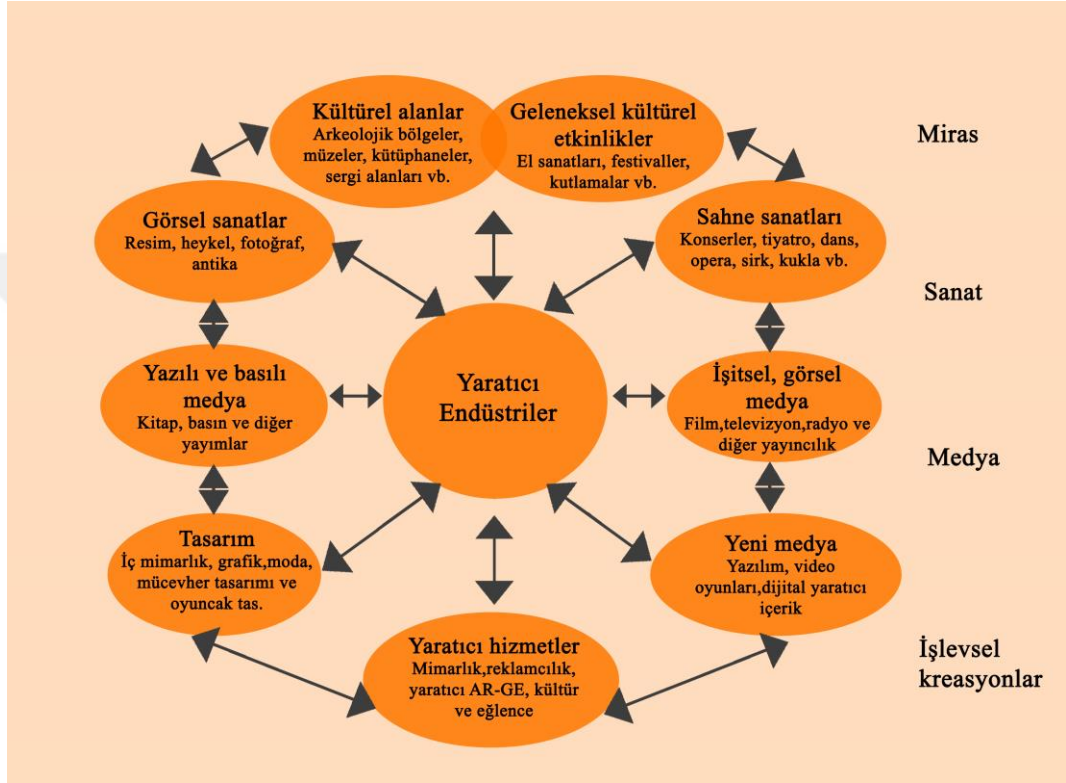
UNCTAD (2010) yaratıcı endüstrileri şu şekilde tanımlamaktadır:

- *Yaratıcılığı ve entelektüel sermayeyi birincil girdiler olarak kullanan mal ve hizmetlerin yaratılması, üretilmesi ve dağıtılması döngüleri,*
- *Potansiyel olarak ticaret ve fikri mülkiyet haklarından gelir elde eden, sanata odaklanmış fakat sanatla sınırlı olmayan bir dizi bilgiye dayalı faaliyetler oluşturmak,*
- *Yaratıcı içerik, ekonomik değer ve pazar hedefleri ile somut ürünler ve soyut entelektüel veya sanatsal hizmetler içermek,*

- *Zanaatkâr, hizmetler ve sanayi sektörlerinin kesişme noktasında durmak,*
- *Dünya ticaretinde yeni bir dinamik sektör oluşturmak* (UNCTAD, 2010, s. 8).

Howkins'in (2007) yaratıcı endüstrileri on beş sektörle sistemleştirdiği liste, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde küresel, ulusal veya yerel ortamlarda ekonomik değerleri değerlendirme ve ifade etmenin en popüler standartlarından biri haline gelmiştir. Bu sektörler; reklam, mimarlık, tasarım, moda, el sanatları, sanat, müzik, film, yayıncılık, sahne sanatları, araştırma ve geliştirme (ar-ge faaliyetleri), yazılım, televizyon ve radyo, oyun ve oyuncaklar ve bilgisayar oyunlarıdır. Throsby (2008) kültür endüstrileri tanımı "*sanat eserleri, müzik performansları, edebiyat, film ve televizyon gibi faaliyetler ve hizmetler*" olarak yapmaktadır. Throsby (2008), kültürel endüstrilerin paylaştığı bazı ortak özellikleri tanımlamıştır. Birincisi, kültürel ürünler ve faaliyetler, üretimlerinde bir dereceye kadar insan yaratıcılığını içermektedir. Ayrıca kültürel ürünler, tüketenler için sembolik anlamlar taşıyabilmektedir. Söz konusu ürün veya hizmetin üreticisine ait bazı fikri mülkiyetleri de içerebilmektedir (Throsby, 2008). Kültürel ürünler somut ve soyut olmak üzere iki şekilde tanımlanabilmektedir. Somut kültürel ürünler, resim ve heykeller gibi sanat eserlerini ve kültürel mirası içermektedir. Somut olmayan kültürel ürünleri ise müzik ve edebiyat gibi sanat eserleridir (Throsby, 2004). Hesmondhalgh'a (2002) göre kültür endüstrileri "*sinema, televizyon, radyo, gazete, kitap ve dergi yayıncılığı, müzik kayıt ve yayın endüstrileri, reklamcılık ve gösteri sanatlarını*" içermektedir (Hesmondhalgh'den aktaran Bireima, 2017, s. 20). Yaratıcı endüstrilerin yapısal özellikleri hakkında sistematik bir anlayış sağlamanın bir yolu olarak son yıllarda bir dizi farklı model ortaya konmuştur. Bu modellerden başlıcaları; UNCTAD modeli, Birleşik Krallık DCMS modeli, sembolik metinler modeli, iç içe halkalar modeli, UNESCO İstatistik Enstitüsü modeli, KEA modeli, WIPO telif hakkı modeli, National Endowment for Science, Technology and the Arts [NESTA] modeli ve sanat için Amerikanlar modelidir.

UNCTAD Modeli (UNCTAD model): UNCTAD'ın yaratıcı endüstrilere yaklaşımı, “yaratıcılık” kavramının güçlü bir sanatsal bileşen içeren faaliyetlerden “fıkri mülkiyete ve büyük bir pazara daha fazla bağımlı olan sembolik ürünler üreten herhangi bir ekonomik faaliyete” kadar genişletilmesine dayanmaktadır. Kategoriler arasındaki döngü Şekil 2.1’ de görülmektedir.

Şekil 2.1 UNCTAD yaratıcı endüstriler kategorileri arasındaki döngü (UNCTAD, 2010, s. 8)

UNCTAD modeline göre yaratıcı endüstrileri dört kategori ve bu kategoriler arasındaki döngü üzerinden sınıflandırmaktadır. Yaratıcı endüstrilerin dört kategorisi olan kültürel miras, sanat, medya ve fonksiyonel yaratımlardır. Tablo 2.1’de bu modele ilişkin kategoriler yer almaktadır.

Tablo 2.1 UNCTAD modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Kültürel Miras	Sanat	Medya	Fonksiyonel Yaratımlar
- Kültürel Alanlar - Geleneksel Kültürel Anlatılar	- Sahne Sanatları - Görsel Sanatlar	- Görsel işitsel - Basım ve Yayıncılık	- Tasarım - Yaratıcı Hizmetler - Yeni Medya

Birleşik Krallık DCMS modeli (UK DCMS model): Bu model, 1990'ların sonlarında küresel ve rekabetçi bir dünyada İngiliz ekonomisinin yaratıcılık ve yenilikçiliğe dayalı bir ekonomi olarak yeniden konumlandırma yönündeki itici güçten kaynaklanmıştır. DCMS sınıflandırmasına dâhil olan 13 endüstrinin neredeyse tamamı daha önce kültürel olarak tanımlanan alanlardır. Kültürel kelimesinin kültürel kelimesinin olası yüksek kültür çağrışımlarını ortadan kaldırmak için bu grubu tanımlamak için yaratıcı endüstriler terimini kullanmayı tercih edilmiştir (UNCTAD, 2010, s. 6). Tablo 2.2’de Birleşik Krallık DCMS modelinin alt kategorilerine yer verilmiştir.

Tablo 2.2 Birleşik Krallık DCMS modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Birleşik Krallık DCMS modeli
- Mimarlık - Reklamcılık - Tasarım - Moda - El Sanatları - Sanat ve Antika - Film ve video - Yazılım - Müzik - Video ve Bilgisayar Oyunları Yayıncılık - Televizyon ve Radyo - Performans Sanatları

Sembolik Metinler Modeli (Symbolic texts model): Bir toplum kültürünün oluşturulduğu ve aktarıldığı süreçler; çeşitli medya filmleri, yayıncılık ve basın aracılığıyla iletilen sembolik metinlerin veya mesajların endüstriyel üretimi, yayılması ve tüketimi yoluyla bu modelde tasvir edilmektedir (UNCTAD, 2010, s.

6). Sembolik metinler modeli; periferi kültür endüstrileri, çekirdek kültür endüstrileri ve sınırdaki kültür endüstrileri kategorileri altında sınıflandırılmaktadır (Tablo 2.3).

Tablo 2.3 Sembolik metinler modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Çekirdek Kültür Endüstriler	Periferi Kültür Endüstrileri	Sınırdaki Kültür Endüstrileri
- Film - Reklamcılık - Televizyon ve Radyo - İnternet - Müzik - Video ve Bilgisayar Oyunları - Yayıncılık	Yaratıcı Sanatlar	- Moda - Yazılım - Spor - Tüketici Elektronikleri

İç içe Halkalar Modeli (Concentric circles model): Model, yaratıcı fikirlerin temel yaratıcı sanatlardan ses, metin ve görüntüden kaynaklandığını ve bu fikirlerin ve etkilerinin, katmanlar veya eş merkezli daireler ile dışa doğru yayıldığını ileri sürmektedir. Model, Avrupa'daki yaratıcı endüstrileri sınıflandırmanın temelini oluşturmaktadır (UNCTAD, 2010, s. 6). İç içe halkalar modeli; çekirdek yaratıcı sanatlar, diğer çekirdek kültür endüstrileri, daha geniş kültür endüstrileri ve bağıntılı endüstriler olarak adlandırılan dört kategori altında sınıflandırılmaktadır (Tablo 2.4).

Tablo 2.4 İç içe halkalar modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Çekirdek Yaratıcı Sanatlar	Diğer Çekirdek Kültür Endüstrileri	Daha Geniş Kültür Endüstrileri	Bağıntılı Endüstriler
- Müzik - Edebiyat - Görsel Sanatlar - Sahne Sanatları	- Film - Müzeler ve Kütüphaneler	- Kültürel Miras - Yayıncılık - Seslendirme - Video ve Bilgisayar Oyunları - Televizyon ve Radyo	- Reklamcılık - Mimarlık - Tasarım - Moda

UNESCO İstatistik Enstitüsü Modeli (UNESCO Institute for Statistics (UIS) Model): Model, kültürel endüstrileri beş temel kültürel alan ile tanımlamaktadır. Bu alanlar; kültürel ve doğal miras, gösteri sanatları ve törenler, görsel sanatlar, el sanatları ve tasarım; kitaplar ve yayım; ve görsel-işitsel ve dijital medyadır. Ayrıca bu kategoriler, turizm, spor ve eğlence etkinliklerine uzanmaktadır (Throsby, 2008). UNESCO İstatistik Enstitüsü modelinde kültür endüstrileri, çekirdek kültürel

alandaki endüstrileri ve genişletilmiş kültürel alandaki endüstriler olmak üzere iki başlık altında sınıflandırılmaktadır (Tablo 2.5).

Tablo 2.5 UNESCO İstatistik Enstitüsü modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Çekirdek Kültürel Alandaki Endüstriler	Genişletilmiş Kültürel Alandaki Endüstriler
- Sahne Sanatları - Müzeler, Galeriler ve Kütüphaneler - Festivaller - Tasarım - Görsel Sanatlar ve El Sanatları - Yayıncılık - Film ve video - Televizyon ve Radyo - İnteraktif Medya - Fotoğrafçılık	- Müzik Aletleri - Ses Cihazları - Reklamcılık - Mimarlık - Görsel-İşitsel Donanımlar - Basın Araçları - Yazılım

KEA Modeli, Kern Avrupa İşleri (KEA): Bu modele göre yaratıcı endüstriler dört kategori altında değerlendirilmektedir. Bu kategoriler çekirdek sanat alanları, kültür endüstrileri, yaratıcı endüstrileri ve ilişkili endüstrilerdir. Tablo 2.6’da bu modele ilişkin kategoriler yer almaktadır.

Tablo 2.6 KEA modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Çekirdek Alanları	Sanat	Kültür Endüstrileri	Yaratıcı Endüstrileri	İlişkili Endüstriler
- Görsel Sanatlar - Kültürel Miras - Sahne Sanatları		- Televizyon ve Radyo - Film ve Video - Müzik - Video Oyunları - Kitap ve Yayıncılık	- Mimarlık - Tasarım - Reklamcılık	- Cep telefonu Endüstrisi - Bilgisayar Üreticileri

WIPO telif hakkı modeli (WIPO copyright model): WIPO modeli, doğrudan veya dolaylı olarak telif hakkı ile korunan eserlerin oluşturulması, yayınlanması, üretimi ve dağıtımıyla ilgili endüstrilere dayanmaktadır (UNCTAD, 2010). Tablo 2.7’de WIPO telif hakkı modeli kategorileri yer almaktadır.

Tablo 2.7 WIPO telif hakkı modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Çekirdek Telif Hakkı Endüstrileri	Kısmi Telif Hakkı Endüstrileri	Bağımlı Telif Hakkı Endüstrileri
• Reklamcılık • Film ve video • Meslek Birlikleri • Müzik Sahne Sanatları • Televizyon ve Radyo • Yayıncılık • Yazılım • Görsel ve Grafik Sanatları	• Mimarlık • Moda • Giyim ve Ayakkabı Tasarımı • Ev Eşyaları • Oyuncak	• Kayıt Materyalleri • Tüketici Elektronikleri

NESTA Modeli: National Endowment for Science, Technology and the Arts [NESTA] modeline göre yaratıcı endüstriler, dört kategori altında değerlendirilmektedir (Tablo 2.8).

Tablo 2.8 NESTA modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Yaratıcı Hizmet Sağlayıcıları	Yaratıcı İçerik Üreticileri	Yaratıcı Deneyim Sağlayıcıları	Yaratıcı Kaynak Üreticileri
• Reklam Ajansı • Yeni Medya Ajansı • Tasarım Danışmanlıkları	• Televizyon, Film ve Tiyatro • Geliştirme Stüdyoları • Prodüksiyon Firmaları • Bilgisayar ve Video Oyunları • Moda Tasarımcıları • Kitap ve Dergi Yayıncıları	• Opera, Dans ve Tiyatro • Canlı Müzik Organizatörleri • Prodüksiyon Firmaları	• Tasarım • Görsel Sanatlar • Üretici El Sanatları

Sanat için Amerikanlar Modeli (Americans for the Arts Model): Modelde, sanat merkezli işletmeler olarak etiketlenen sanatların üretimi ve dağıtımı ile ilgili işletmeleri belirlemeye dayanmaktadır (Throsby, 2008). Sanat için Amerikanlar Modeli kültür endüstrilerini tek kategori altında değerlendirmektedir (Tablo 2.9).

Tablo 2.9 Sanat için Amerikanlar modeli (Aslan, 2017, s. 116)

Sanat için Amerikanlar Modeli (Americans for the Arts)
• Mimarlık • Reklamcılık • Sanat Okulları ve Hizmetleri • Müzeler ve Hayvanat Bahçeleri • Tasarım Film • Müzik • Yayıncılık • Sahne Sanatları • Görsel Sanatları • Televizyon ve Radyo

Değinilen bu modellerde sektörü oluşturan alt faaliyet alanlarının sınıflaması uluslararası düzlemde bu sektörler için kabul edilecek alanların belirlenmesini sağlayan kodların da netleşmesini sağlayacağı için önemlidir. Bu modellerin ortaya çıkışını izleyen süreçte *Standard Industrial Classification* [SIC], *Nomenclature générale des Activités économiques dans les Communautés Européennes* [NACE], *International Standard Industrial Classification of All Economic Activities* [ISIC] kodları gibi ortak tanımlamalar üzerinden kent ekonomilerinin kendi mevcut durumlarını analiz etme ve buna göre politika geliştirme gibi bir tercih geliştirebilecekleri ortaya çıkmıştır.

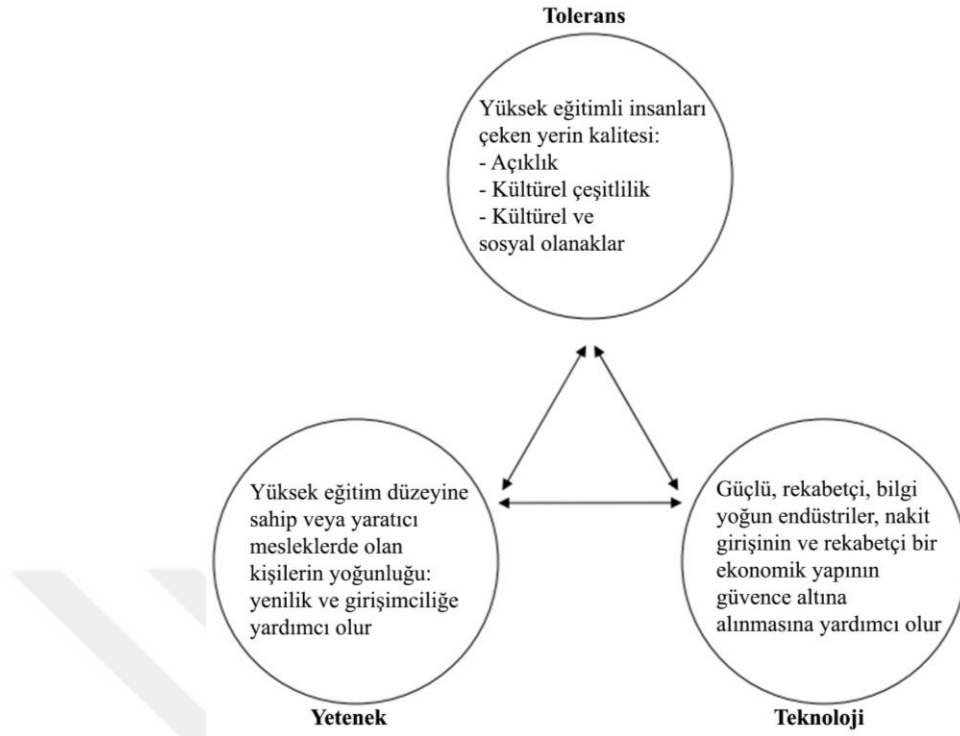
2.2.3 Kültür ve Kalkınma: Yaratıcı Sektörler ve Yaratıcı Sınıf

Yaratıcı sınıf teorisi, ilk kez 2002 yılında Ekonomist Richard Florida tarafından ilk “*Yaratıcı Sınıfın Yükselişi (The Rise of The Creative Class)*” kitabında ortaya atılmıştır. Yaratıcı sınıf teorisi, yeni bir sınıfı, gelişmekte olan bir ekonomi sektörünü ve ekonomik büyüme ve kalkınma için bir kentsel planı temsil eden çok yönlü bir yaklaşımdır (Florida, 2012). Teoriye göre, teknoloji kümelerinin, yetenekli nüfusun ve toleransın kayda değer sayıda yaratıcı çalışanları cezbediği ve bu yaratıcı sınıfın varlığının şehirlerde yeniliği ve ekonomik büyümeyi yönlendirdiği ileri sürülmektedir.

Yaratıcı Sınıfın öne çıkan özelliği, amacı anlamlı yeni biçimler yaratmak olan işlerle ilgili olmalarıdır. Richard Florida (2012), Yaratıcı sınıfı insanların sahip olduğu mesleklere göre tanımlamaktadır ve iki kategoriye ayırmaktadır. Bu

kategorilerden birincisi “*yaratıcı sınıfın süper-yaratıcı çekirdeği*”dir. “*Bilim adamları ve mühendisler, akademisyenler, şairler ve yazarlar, aktörler, sanatçılar, mimarlar ve tasarımcıların yanı sıra editörler, kültür aktörleri, düşünce kuruluşu araştırmacıları ve analistler*” de bu kategoridedir (Florida, 2012, s. 38). “*Finans, iş yönetimi, hukuk ve sağlık ile ilgili alanlarda çalışanlar ise profesyonel yaratıcı sınıfını*” oluşturmaktadır (Florida, 2012, s. 39). Florida, bu meslekleri mobil, yüksek teknoloji ve yüksek büyüme gösteren firmalar için çekim yarattığını savunmaktadır (Pratt, 2008). Florida'nın ana argümanı, kentlerin teknolojik, kültürel ve sosyal olarak gelişiminin giderek merkezi maddi olmayan faaliyetlerini yönlendiren yaratıcı yeteneği çekmekte önemli bir faktör olabileceğidir. Bu yeteneği, maddi olmayan üretim ve inovasyondaki benzersiz becerileriyle tanımlanan yeni bir yaratıcı sınıf olarak tanımlamaktadır.

Yaratıcı sınıf teorisi ile ekonomik kalkınmanın geleneksel stratejileri arasındaki önemli bir ayrım, yaratıcı sınıfın varlığının, firmaları çekmek için doğrudan teşvikler sunma stratejisi yerine yüksek vasıflı işgücü arayan firmaları ve endüstrileri cezbetmek için odak noktası haline gelmesidir (Florida, Mellander ve Stolarick, 2008). Richard Florida'nın yaratıcı sınıf üzerindeki çalışması, şehirleri yaratıcı kılan en önemli özellikler olduğunu iddia ettiği şeyleri ölçmenin ve dolayısıyla sıralamanın bir aracına odaklanmıştır (Pratt, 2008). Yaratıcı sınıf üzerine çalışmasında Richard Florida, Amerika Birleşik Devletleri'nde bu tür yaratıcı sınıfların daha yoğun olduğu yerleri belirlemek için standart meslek kodlarını kullanmıştır. Daha sonra, bir kentin nüfusundaki patent sayısı, işgücü nitelikleri ve çeşitlilik derecesi ile ilgili verileri derlemiştir (Dai, Zhou, Keane ve Huang, 2012). Ardından, kentin *çekiciliğini* belirlemek için “*teknoloji*”, “*yetenek*” ve “*tolerans*” olmak üzere üç değişken belirlemiştir (Şekil 2.2). Kullanılan değişkenler Florida'nın yaratıcı sınıfa bir bölgeyi sevdireceğini iddia ettiği değişkenlerdir. “*3T*” olarak adlandırılan değişkenler yaratıcı kentleri ya da yaratıcı sınıfı yaratmamaktadır. Yaratıcı sınıf için çekim yaratmaktadır (Pratt, 2008).

Şekil 2.2 Yaratıcı sınıfın yer seçimi değişkenleri (Kalsø Hansen, 2007, s. 4)

Teknoloji: Yaratıcı sınıf yaklaşımı, özellikle eğitilmiş ve yetenekli insan kümeleri arasındaki bağlantıya ve yenilik ile yüksek teknolojiye dayalı ekonomik faaliyetlerin yoğunlaşmasına işaret etmektedir (Kalsø Hansen, 2007). Bir kentini bölgenin ya da ülkenin teknoloji düzeyi belirlenirken bazı göstergelere başvurulmaktadır. Bunlar; “kişi başına düşen patent sayısı, yüksek teknolojiye dayalı üretimde patent sayısı, Ar-Ge çalışmalarının ve harcamalarının yoğunluğuna gibi göstergelerdir. Aynı zamanda bölgedeki yüksek teknolojiye dayalı sanayi kümelerinin yoğunluğu da başvurulacak göstergeler”dir (Kumral, 2010, s. 6).

Yetenek: Kavram bir bölgede bulunan “insan sermayesinin varlığını, yoğunluğunu” tanımlamak için kullanılmaktadır (Kumral, 2010, s. 6). Bu insanlar genellikle, sonunda mümkün olan veya en azından başka fikirlerin doğmasına yol açan ileri görüşlü fikirler sunmaktadırlar. Bu nedenle, farklı düşünen insanlar genellikle yenilik üretme açısından değerli görülmektedir (Kalsø Hansen, 2007).

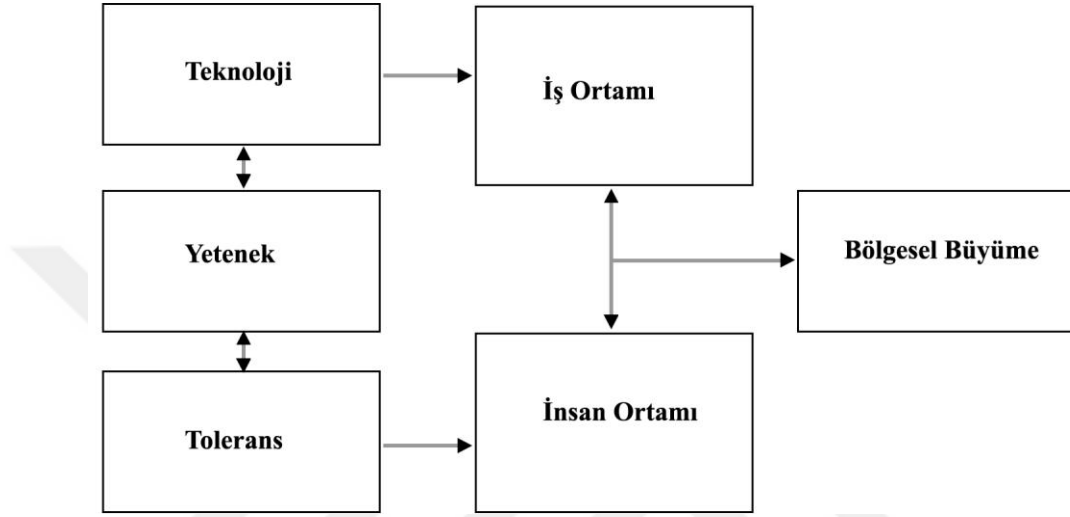
Tolerans: Yaratıcı sınıf yaklaşımında tolerans, bölgelerin farklı görünen, farklı düşünen veya farklı davranan insanlara karşı açık fikirliliğinin bir ölçüsü olarak

kullanılmaktadır. Bu önemlidir çünkü çeşitlilik, inovasyonu başlatan dinamikleri kolaylaştırmada önemli bir faktör olarak görülmektedir. Tolerans çekici bir insan iklimi yaratmak için bu nedenle önemlidir (Kalsø Hansen, 2007). Bir yerin yaşam kalitesini “*politik ve toplumsal ortam, ekonomik ortam, sosyo-kültürel ortam, sağlık ve sıhhi temizlik, okullar ve eğitim, kamu hizmetleri ve ulaşım, eğlence ve dinlenme, tüketim malları, konut, doğal çevre*” gibi faktörler belirlemektedir (Kumral, 2010, s. 7). Tolerans, bohem endeksi, açıklık endeksi gibi farklı değişkenle ölçülmektedir (Kalsø Hansen, 2007). “*Tolerans, ülkelerin, bölgelerin yaratıcılık potansiyellerini harekete geçirmek ve yetenekleri çekmek açısından kayda değer avantaj sağlamaktadır. Aynı zamanda farklı sektörlerde farklı fikirler aracılığı ile yenilikler yaratılmasına katkıda bulunmaktadır*” (Kumral, 2010, s. 7).

3T, sık sık atıfta bulunuldukları gibi, büyüme üzerinde bireysel olarak olumlu ancak sınırlı bir etkiye sahip olan birbirine bağlı parametreler olarak kabul edilmektedir. Bununla birlikte, birlikte var olduklarında önemli bir sinerjik etkiye sahip olmaktadır (Kalsø Hansen, 2007). Herbiri gerekli olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir. Yaratıcı insanları çekmek, yenilik üretmek ve ekonomik büyümeyi teşvik etmek için, bir yerin üçüne de sahip olması gerekmektedir (Florida, 2012). Buna karşılık, bu kritik mesleklere sahip insanları çekenin hoşgörülü veya liberal topluluklar ve çalışma ortamları yanı sıra bohem bir tüketim alanı olduğu tartışılmaktadır. Burjuva Bohem şehir merkezinin birincil amacı yaratıcı sınıfı işgücü havuzuna çeken bir mıknatıs olmaktır, bu da yüksek teknoloji endüstrilerini kendine çekecek ve büyümeye yol açacaktır (Pratt, 2008).

Yaratıcı sınıfın kümelenmesini etkileyen birçok etken vardır. Yaratıcı sınıfı bölgeye çeken, kenti cazip kılan bu etkenlerden bazıları; kentin altyapısı, ulaşım, sağlık hizmetleri gibi daha belirgin olan tercih nedenleridir. Geçmişte şirketler ve yatırımcıların yatırım tercihlerinde bu tür etkenler daha baskın olmuştur. Şirketler için yönlendirici olan bu etkenler; işgücü, kira seviyeleri, ofis alanının varlığı, erişilebilirlik, ulusal ve yerel vergi düzenlemeleri ve şirketlerin işleyişini etkileyen diğer düzenlemeler ve yasalar gibi etkenlerdir (Musterd, Bontje, Chapain, Kovács, ve Murie, 2007). Bununla birlikte, şehirler aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik

etkileşimin yerleridir. Bu nedenle yaratıcı sınıfın kümelenme tercihleri ile ilgili, kentin altyapısına dair somut etkenlerin yanı sıra kentlerin çekiciliğini belirleyen soyut etkenlerden de söz etmek gerekir. Kentlerin çekiciliği önemlidir çünkü kentlerin çekmesi gereken yaratıcı şirketler değil, bu şirketler için çalışan yaratıcı sınıftır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3 3T değişkenleri (Kalsø Hansen, 2007, s. 12)

Bu nedenle, “*kültürel çevre (cultural milieu)*” kavramı şüphesiz önemlidir (Florida 2012; Landry, 2008; Murphy ve Redmond, 2009; Roberts, 2006). Florida “*bir büyüme bölgesi oluşturmak için insanların gelmek istedikleri ve kolayca ulaşabilecekleri, istedikleri yaşamlara öncülük edebilecekleri ve kendilerini özgürce ifade edebilecekleri bir yere*” ihtiyacınız olduğunu vurgulamaktadır (Florida, 2006, s. 26). Landry “*yetenek çekmek için kurumsal ve ekonomik bağlamı vurgularken*”, Florida “*insanların barlar, restoranlar, kafeler ve diğer yarı kamusal alanlar da dâhil olmak üzere toplanabileceği kamusal alanlar gibi fiziksel yönleri*” odaklanmaktadır. Ancak her ikisi de, bir şehrin yetenekli bireyleri cezbetmesi için kamusal ve yarı kamusal alanların önemli olduğunu vurgulamaktadır. Richard Florida (2002) kümelenme tercihlerini belirleyen etkenleri “*yumuşak etkenler (soft factors)*” ve “*sert etkenler (hard factors)*” olarak sınıflandırmıştır. Tablo 2.10’da yaratıcı sınıfın yer seçimi tercihlerine ilişkin yumuşak ve sert etkenler yer almaktadır.

Tablo 2.10 Sert etkenler ve yumuşak etkenler (Murphy ve Redmond, 2009, s. 74)

Sert Etkenler	Yumuşak Etkenler
Kamu Hizmetleri: Sokak güvenliği, sosyal güvenlik, sağlık hizmetleri.	Kültür ve Eğlence Tesisleri: Kamusal alanlar, festivaller ve kültürel tesisler, galeriler ve müzeler, barlar, restoranlar, sinema, alışveriş merkezleri, spor tesisleri.
Ulaşım Altyapısı: Toplu taşıma, şehir içi ulaşım, şehir ve çevre arasındaki ulaşım bağlantısı, bisiklet yolları.	Kentsel Çevre: Cadde ve parkların temizliği; yaya yolları, gürültü kirliliği; hava kirliliği, sıkışıklık, geri dönüşüm hizmetleri.
Yaşam Maliyeti: Konut ve ilgili hizmetler, yiyecek ve içecekler, gündelik hizmetler, ulaşım.	Hoşgörü ve Açıklık: Göçmenler, görünür azınlıklar, farklı cinsel kimlik, farklı sosyo-ekonomik durum.

Kamu hizmetler, ulaşım altyapısı, yaşam maliyeti gibi klasik koşullar sert etkenler olarak tanımlanabilir. Öte yandan, somut olmayan doğası nedeniyle yumuşak etkenlerin tam olarak ne olduğunu belirlemek zordur. Kültür ve eğlence tesisleri, çevresel yapı ve hoşgörü ve açıklık yumuşak etkenler olarak tanımlanabilir. Belirlenmesi zor olan yumuşak faktörlerin kenti yaratıcı sınıfı çekmek için yeterli olmadığıyla ilgili kimi düşünceler de bulunmaktadır (Hall, 2000). Ancak kültürel çevrenin yaratıcı sınıf üzerindeki etkilerini anlatan ifadeler (Florida 2006; Landry, 2008; Roberts, 2006), kenti çekici kılan yumuşak faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Kentin kültürel ortamını destekleyen yumuşak etkenler ve yanı sıra sert etkenler kentin yalnızca bugünü ile ilişkilendirilemez. Birçok dünya kentinin zengin bir yaratıcılık tarihi vardır. Aslında, günümüzün en yaratıcı Avrupa kentleri olarak bilinen Londra ve Paris gibi kentlerin birçoğunun, yüzlerce yıldır zengin kültürel ve yaratıcı çevreyi besleyen kendine özgü tarihsel geçmişleri vardır ve bu durum ekonomik kalkınma üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Murphy ve Redmond, 2009). Kentler tarihi ve kültürel geçmişleri ve çeşitli kültür aktörlerini bir arada bulunduran dinamik yapılarıyla yaratıcılığın yeni boyutlarını üretme ve keşfetme gücüne sahiptirler (UNESCO, 2020a). Bu nedenle günümüz yaratıcı kentlerinde, yaratıcı sınıfın varlığını etkileyen etkenlerin tarihsel aktarımlarla geçmişten günümüze varlığını sürdürmektedir.

Westlund, Caledoni ve Lundberg (2007), kentsel alanların yaratıcı sınıfa çekici gelmesinde etkili olan faktörlerin bir listesine çalışmalarında yer vermişlerdir. Buna göre yaratıcı sınıf için bir bölgede aşağıdaki faktörlerin bulunması gerekir:

- *İş hareketliliğini kolaylaştıran büyük, yoğun bir işgücü piyasası,*
- *Geniş eğlence faaliyetlerine sahip bir yaşam tarzı,*
- *Farklı fikirlere, yaşam biçimlerine, kültürlere ve etnik gruplara karşı hoşgörü,*
- *Bölgenin ya da mekânın kültürel özgünlüğü,*
- *Diğer kimlik biçimleri azaldığında önemi artan bölge ya da mekân kimliği.*
- *Bir topluluk veya bölge sıralanan bu koşullara sahipse yaratıcı sınıf bu yerleri yerleşmek üzere seçecek ve o bölgede ekonomik büyümeye neden olacaktır (Westlund vd.'den aktaran Çelikkol ve Doğrul, 2017, s. 121).*

Florida'nın yaratıcı sınıf tezi, Lucas (1988) ve Romer'ın (1986;1993) yeni ekonomik büyüme teorisinin temel tezleri ile de uyumludur (Doğrul ve Çelikkol, 2017). Öte yandan, Florida'nın yaratıcı sınıfı teorisinin elitist bir yaklaşım gibi görüldüğü ve sosyal gerilimleri artırdığı yönünde görüşler bulunmaktadır (Sasaki, 2010). Eğitimle ilgili ölçütlere dayanan nüfus sayımı tanımlarını kullanarak yaratıcılığı eğitim düzeyi ile eşleştirmektedir (Markusen, 2006). Yaratıcı sınıfın ekonomik büyüme üzerinde hiçbir etkisinin olmadığını yönünde eleştiriler bulunmaktadır (Hoyman ve Faricy, 2009). Markusen,'e (2006) göre Florida yaratıcı sınıf gruplarını oluştururken, içeriğine bakmaksızın meslek gruplarını kategorize etmektedir. Örneğin, ticari ve mali işler ve satın alma temsilcilerini içerir. Yöneticiler arasında satış ve yemek servisi müdürleri ile cenaze müdürleri bulunmaktadır. Bilgisayar ve matematiksel meslekler arasında sigorta uzmanları ve vergi tahsildarları bulunmaktadır (Markusen, 2006).

Yaratıcı kent, 1980'li yılların sonlarında ortaya çıkmış bir kavramdır. Kentlerin küreselleşme ile mücadelesinde rol oynamaktadır ve yeniden yapılanmasında yardımcı bir etken olarak görülmüştür (Memişoğlu ve Kalağan, 2017). Yaratıcı kent kavramı ilk kez Charles Landry tarafından ortaya atılmış ve ilk kez Glasgow için kullanılmıştır. Daha sonra 1990'larda Almanya ve Büyük Britanya'da yaratıcı kent kavramı kullanımı hızla yayılmıştır (Zengin, Kılınç Ürkmez, 2013). Kentler, yaratıcı

çabayı destekleyen yapılar ve ekosistemler sağlarken, çevredeki kırsal kesimden yaratıcı insanları çekerek, yaratıcılığın mekânları olarak işlev görmektedir. Yaratıcılık ve kentler konusunda önde gelen bir ekonomik coğrafyacı Åke Andersson'ın dediği gibi *"Yaratıcı insanların yaratıcı kentlere ihtiyacı vardır."* (Florida, 2012, s. 198). 1990'lı yılların başından itibaren yaratıcı kentler kavramı daha belirgin olarak tartışılmaya başlanmasıyla birlikte Tokyo, Londra, Amsterdam, New York gibi bazı kentlerin yaratıcılık konusunda daha çok potansiyele sahip olduğu gözlenmiştir (Memişoğlu ve Kalağan, 2017). Yaratıcı kentler ile ilgili ekonomik ve kültürel temelli iki yaklaşımın bulunmaktadır. Birinci yaklaşıma göre; *"yaratıcı kentleri kültürün, çeşitliliğin ve sanatın mekânları"* olarak tanımlanmaktadır. İkinci yaklaşıma göre ise *"yaratıcılık kavramı öncelikle ekonomik bir değer"* olarak görülmektedir (Enlil ve Evren, 2011, s. 288).

Enlil ve Evren (2011)'e göre yaratıcılık kültürel bir değer olarak kabul edilirse, yaratıcı kentler kültür, sanatın, farklı ifade şekillerinin ve hayal gücünün ortaya çıktığı yerlerdir. Ekonomik bir değer olarak kabul edildiğinde ise; yaratıcılık yerel ve ekonomik gelişmenin, büyümenin aracı olarak görülmektedir ve sanatsal değerinin ise arka planda tutulduğu sonucuna varılmaktadır (Enlil ve Evren, 2011). Charles Landry'ye göre yaratıcı kent, herhangi bir şehirde her zaman ilk bakışta düşündüğümüzden daha fazla potansiyel olduğu düşüncesine dayanmaktadır ve yaratıcılığı *"zekâ, yaratıcı olma ve öğrenme gibi nitelikleri kullanarak uygulanan hayal gücü"* olarak tanımlamaktadır. Yaratıcı Kentte, sanatçılar ve yaratıcı ekonomiye dâhil olanların önemli bir rol oynamalarına rağmen yaratıcı olanlar sadece onlar değildir (Landry, 2008). Charles Landry, şehirlerin yalnızca tek bir kaynağa (insanlara) bağımlı olduğunu belirten yaratıcı bir kent kavramı öne sürmektedir. Dünya çapında yaratıcı endüstrilerin hızlı büyümesini büyük ölçüde etkileyen temel faaliyetler hem teknoloji hem de ekonomi ile ilgilidir (Levickaité, 2011, s. 83). Bununla birlikte, şehirler aynı zamanda sosyal, kültürel ve politik etkileşimin yerleridir ve bu olgular ile ekonomik kalkınma dinamikleri arasındaki etkileşimin kentsel ortamda nasıl olacağı ve kentlerin çekiciliği belirlenecektir (Murphy ve Redmond, 2009, s. 70).

Yaratıcı kentle konusunda Florida ve Landry'nin yaklaşımları ana hatlarıyla birbirine benzemektedir. Ancak farklılaştığı bazı noktalar bulunmaktadır. Gül'e (2017) göre;

- *Florida yaratıcı kentleri yaratıcı sınıf üzerinden tanımlamaktadır. Landry ise yaratıcı kent kavramı üzerinde yoğunlaşmaktadır*
- *Florida yaratıcı sınıf üzerinden çalışmalarını gerçekleştirdiği için genel olarak hızlı büyüyen bölgelere odaklanırken Landry ise gerileyen imalat sanayi şehirlerini çıkış noktası olarak almaktadır.*
- *Her iki yazarın da çalıştıkları coğrafi alanlar oldukça genişken Florida kitabının 2002 yılındaki ilk baskısında ABD bölgelerine odaklanırken 2012 baskısında küresel çapta analizler ve karşılaştırmalar yapmaktadır. Landry ise perspektifinin Avrupa merkezli olduğunu belirtmekle birlikte Avrupa dışında muhtelif ülkelerden (Türkiye, ABD ve Avustralya gibi) örneklere de yer vermektedir (Gül, 2017, s. 3).*
- *Her iki yazar da aşağıdan yukarıya ve yüksek derece katılımcı planlama yöntemlerini önceliklendirmektedir ve aynı zamanda doğrudan analiz etmeseler de şehirlerarası rekabete işaret etmektedirler (Gül, 2017, s. 3).*

Florida ve Landry'nin yaklaşımlarının farklılaştığı hususlar Florida'nın yaratıcı sınıf tanımı ile ilgili eleştirileri de içermektedir. Gül'e (2017) göre, “Her iki yazar da tüm insanların yaratıcı olduğunu vurgulasalar da Florida'nın yaratıcı sınıfı belirli mesleklerle sınırlaması yaratıcılık konusunda belirli bir hiyerarşiye işaret etmektedir”.

Yaratıcı kentler konusunda uluslararası kuruluşlar tarafından da birçok çalışma yapılmaktadır. Örneğin, 2004 yılında UNESCO tarafından Yaratıcı Şehirler Ağı Programı (Creative Cities Network) oluşturulmuştur. Değişen kültür algısı ve kültürün ekonominin bir parçası olarak toplumdaki rolünü yansıtmayı amaçlamaktadır (Memişoğlu ve Kalağan, 2017).

2.3 Kültür Ekonomisi ve Mekân

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde kentler end strisizleşme nedeniyle meydana gelen ekonomik durgunluğa çözüm aramışlar ve birçok kent ekonomisini canlandırmak ve kente yeni yatırımları çekmek için kentsel dönüşüme başvurmuştur (Jones ve Evans, 2013). 1980'lerden bu yana, daha fiziksel odaklı müdahalelerden, kentsel gelişimin ekonomik, sosyal, çevresel ve fiziksel yönlerini koordine etmeyi amaçlayan ve kentsel dönüşümle sonuçlanan daha bütünleşik müdahalelere doğru bir kayma olmuştur (Yiannakou, 2020). Kültürün bir sektör olarak ekonomide yerine almasıyla birlikte kültür ekonomisinin mekâna yansımaları da ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimler tarafından ekonomik yenilenmeyi yönlendirmek için kullanılan kültüre dayalı stratejiler, Bianchini (1993) tarafından üretim veya tüketim odaklı modeller olarak tanımlanmıştır. Kültürün yönlendirdiği dönüşüm süreci, kültürel üretimden kültürel tüketime kadar değişen bir müdahale çeşitliliğini kapsamaktadır (McCarthy 2006). Kültürün tüketimi, ekonomik yenilenmenin bir aracı olarak giderek daha fazla kullanılmaktadır ve kültürel alanların yaratılması, Avrupa şehirlerine yatırımı çekmek için rekabet edebilirlik bağlamında önemli bir araçtır.

2.3.1 Kentin Dönüşüm Eksenleri

Kentsel dönüşüm; kültür, sanat, mega etkinlikler, stratejik pazarlama ve imaj yenileme ve inşaat gibi farklı temalarla ilişkilendirilebilmektedir (Jung, Lee, Yap ve Ineson, 2015). İlişkilendirilen temalar kentsel dönüşümün yöntemini ve bölgenin kentsel rekabet edebilirlik stratejilerini belirlemektedir. Bu kentsel dönüşüm yöntemleri arasında “*kültür eksenli kentsel dönüşüm*” yanı sıra “*emlak, turizm, tasarım, sanat, etkinlik, koruma eksenli kentsel dönüşümden*” söz edilebilir. ABD ve Avrupa kentlerinde, büyük ölçüde 1970'lerin ve 1980'lerin ekonomik yeniden yapılanmalarına ve siyasi değişikliklerine cevaben kültür eksenli dönüşüm çabaları doğmuştur (Scott, 2004). Yere özgü bazı farklılıklar olsa da “*kültürel projeler; iş kaybı, boş ve atıl ticari ve endüstriyel alanların varlığı ve end strisizleşmeyle ilişkili diğer sorunlarla başa çıkmanın bir yolu olarak görülmüştür*” (Grodach, 2013 s. 505). İlk dönemlerde kültürel projelerin sembolik bir rol oynaması amaçlanmıştır.

ABD’de Milwaukee ve Avrupa’daki Bilbao, Glasgow gibi geleneksel sanayi kentleri için yeniden doğuş ve yenilenmenin kanıtı olarak görülmüştür. Londra, New York ve San Francisco gibi kentlerde ise kültür başkentlerinin öne çıkmasını yeniden sağlamak için bir araç olarak kullanılmıştır (Garcia, 2004; Grodach, 2010). Uzun zamandır sanatçıların depo bölgelerini ve kötü izlenim bırakan mahalleleri, Bohem yerleşim bölgelerine ve aynı zamanda yeniden geliştirilerek ve yeniden yatırım yapılarak iyi durumda olan yerlere dönüştüren bir çeşit canlandırma aktörleri olduğu düşünülmektedir (Currid, 2009). 1970’lerden bu yana, öncü projeler, müzeler ve sanat temalı eğlence bölgelerinden kültür endüstrisi merkezlerine kadar çeşitli kültür eksenli dönüşüm stratejilerinin küresel anlamda yükselişi gerçekleşmektedir (Evans, 2005; Grodach, 2010).

Vickery (2007), Kültür eksenli dönüşümü dört kategori altında değerlendirmektedir.

- *Bir kentsel merkezin kentsel tasarım ile yeniden yapılandırılması: İkonik yapılar, yeni donatı alanları ve yeni kamusal alanlar ile fiziksel değişim yaratır. Yeni ticaret alanı, yeni ziyaretçi kitlesi ve belki de yaratıcı endüstrilerin veya sanat ve medya merkezlerinin etrafında geliştiği bir merkez için teşvik edilen bir pazarın doğrudan ve ölçülebilir bir ekonomik etkisi olabilir. Bu yenilenmenin kültürel içeriği öncelikle olarak iyi tasarım olmasıdır. Bu da sosyo-kültürel gelişmeyi (...) kolaylaştırmaktadır.*
- *Yaratıcılığa dayalı sosyal yenileme: Yaratıcılığa dayalı sosyal yenileme de (...) yaratıcılık, sosyal etkileşimi, sosyal kimlikleri, iletişim becerilerini ve bireysel ifade becerilerini geliştirmenin bir aracı olarak düşünülmektedir.*
- *Sanata dayalı toplumsal gelişim: Sanata dayalı toplumsal gelişim, profesyonel veya yarı profesyonel sanatçıların faaliyetlerini*

içermektedir. (...) Sanata dayalı toplumsal gelişim, sanatçının kentsel bir alanı (...) yenilemesi veya canlandırması şeklinde olabilmektedir.

- *Sanatın yönlendirdiği kentsel gelişim: Sanatın yönlendirdiği kentsel gelişim, bir bölgenin kültürel altyapısını (hem hizmetler hem de tesisler) ve büyük ölçüde sanat paydaşları içermektedir. (...) Yenileme genellikle sanata dayalı sivil kalkınma için politika bağlamındadır (Vickery, 2007).*

Evans ve Shaw (2004) kültürün katalizör olarak kullanıldığı kentin dönüşüm eksenleri “*kültür eksenli dönüşüm (Culture-led regeneration), kültürel dönüşüm (Cultural regeneration) ve kültür ve dönüşüm (Culture and regeneration)*” olmak üzere üç başlık altında değerlendirmektedir.

- *Kültür Eksenli Dönüşüm: Bu modelde kültürel faaliyet, dönüşümün katalizörü olarak görülmektedir. Kültürel faaliyetin herkese açık bir profili olması muhtemeldir. Gateshead'deki Baltık Sanat Merkezi ve Sage Müzik Merkezi (...) gibi bir binanın (...) yeniden kullanımı olabilmektedir. Vale, Stoke, Gateshead, Liverpool, vb. 1980 ve 90'ların bahçe festivalleri gibi açık alanın geri kazanımıyla da kültür eksenli dönüşüm gerçekleştirilebilmektedir.*
- *Kültürel Dönüşüm: Bu modelde kültürel faaliyet, çevresel, sosyal ve ekonomik alandaki diğer etkinliklerle birlikte bir alan stratejisine tamamen entegre edilmiştir.*
- *Kültür ve Dönüşüm: Kültürel faaliyet stratejik gelişim veya planlama aşamasında tam olarak bütünleştirilmemiştir. Binalar tasarlandıktan sonra yapılan bir kamusal sanat programı, yeniden planlanmış bir sanayi bölgesinin köşesine sıkışmış bir yerel tarih müzesi gibi genellikle küçük ölçekli müdahalelerdir (Evans, Shaw, 2004, s. 5).*

Kültür eksenli kentsel dönüşüm yeni yatırımları ve iş dünyasının seçkinlerini çekmek için, eşi olmayan bir simgesel sermaye olarak kültürü kullanarak, kentlerin diğer kentler üzerinde, rekabete dayalı bir üstünlük yaratmalarını sağlamaktadır. Kültür bölgeleri kavramı da, kültürel faaliyetin dönüşüm sonuçları için en önemli katalizör olduğu kültür eksenli kentsel dönüşüm fikirleri üzerinde durmaktadır (Evans, 2005). Kültür eksenli dönüşüm yaklaşımları, ekonomik çeşitliliğe yol açabilir ve inovasyon ve yaratıcılığın teşvik edilmesini içerir (Mommaas, 2004) iken, yüksek kaliteli istihdam (Scott, 2004), bir mahallede gelir elde edilmesi ve ortaklık çalışmasının desteklenmesi gibi ekonomik çeşitliliğe yol açabilmektedir (DCMS, 2004).

2.3.1.1 Kültür Bölgesi

Kültürel bakışla yönetilen kentsel gelişmeler, 1980'lerin sonlarından itibaren kentsel planlama literatüründe bir kavram olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. (Montgomery, 1990). Birleşik Krallık'ta 1987 yılında *British American Arts Association* gibi kuruluşlar tarafından “*kültür bölgesi*” kavramı ortaya atılmıştır. ABD'de, Kültür Bölgesi oluşumları, Pittsburgh, Lexington ve Massachusetts'de 1980'lerin başlarına dayanmaktadır (Florida, 2012). Kuzey Amerika kültür bölgesi yaklaşımları daha çok tüketim odaklı olma eğilimindeyken, İngiltere'de kentsel yenileme için temel itici güç olarak kültürel üretime odaklanan bir dizi girişim görülmüştür (Brown, O' Connor ve Cohen, 2000).

Bir kültür bölgesi genellikle “*bir kent veya kasabada kültür ve eğlence tesislerinin yoğun olarak bulunduğu bölge*” olarak tanımlanmaktadır (Wynne, 1992). Başka bir tanıma göre, “*kültürel alanlar ve tesislerin bulunduğu, sınırları belirlenmiş, karma kullanımlı bölgelerdir*” (Brooks ve Kushner, 2001). Kültür bölgesinin klasik örnekleri, düşük maliyetli çalışma mekânları arayan bağımsız sanatçıların biraraya geldiği, Loft konutlar ile çevrili ve sanat galerilerinin bir bölgenin dönüşüm sürecine öncülük ettiği Paris'teki Montmarre ve New York'taki SoHo bölgesidir (Vivant, 2010). Kültür bölgeleri küçük işletmeleri canlandırma, istihdam yaratma, sosyal uyum, şehrin yeniden canlandırılması ve kültürel tanıtım

gibi ekonomik ve sosyal faydalar sağlayabilmektedir (Miles ve Paddison, 2005). Örneğin, Hall ve Robertson'ın (2001) belirttiği gibi kültür bölgelerinde yapılan kamusal sanat uygulamaları, topluluk duygusu geliştirmektedir ve sosyal dışlanmayla mücadele etmek gibi olumlu etkilere sahiptir (Hall ve Robertson, 2001). Benzer şekilde, Seifert ve Stern, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Minnesota ve Philadelphia'daki kültürel kümeleri analiz ederek, kültürel bölgeler ile sosyal içerilik (yoksulluğun azaltılması) arasında bir ilişki olduğunu göstermişlerdir (Seifert ve Stern, 2007). Kültür bölgeleri örnekleri, üretim ağırlıklı kültür bölgeleri ve tüketim ağırlıklı kültür bölgeleri başlıkları altında sınıflandırmak mümkündür.

2.3.1.1.1 Üretim Ağırlıklı Kültür Bölgeleri. Üretim ağırlıklı kültür bölgelerinden 1980'lerin sonlarında planlanan Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi ve 1993 yılında gerçekleştirilmesi için ilk adım atılan Manchester Kuzey Bölgesi İngiltere'deki ilk örneklerdir. Sheffield ve Manchester, 19. yüzyıl endüstriyel üretime ve ihracata bağımlı olan diğer birçok şehir gibi endüstrisizleşmenin sonucu olarak 1980'lerde yeni istihdam kaynakları aramışlardır. Durağan bir dönemin ardından yeni endüstriler arayışı bir anlamda kentin yeniden şekillenmesi gerekliliğini doğurmuştur. Pek çok İngiliz kenti gibi Sheffield ve Manchester da artık ulusal ve uluslararası düzeyde rekabet içindeki kentler olmuşlardır (Brown vd., 2000). Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi, kentin ticari merkezinin güneydoğusunda kabaca üçgen şeklinde bir bölgededir (Montgomery, 2004). Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi'nin dönüşümü iki farklı nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi, *“1980'lerin başında dramatik iş kaybına yol açan ve Sheffield Belediye Meclisi'ni yeni bir büyüme sektörü olarak kültür ve medya endüstrilerine bakmaya sevk eden yerel çelik endüstrisinin düşüşü”*; ikincisi ise, *“1970'lerin sonlarında bölgede müzik sektöründe meydana gelen gelişmeler”* olmuştur (Brown vd., 2000, s. 439).

1980'lerin başında Sheffield belediye meclisi, bölgedeki faaliyetleri desteklemeyi amaçlayan bir kültür endüstrisi politikası geliştirmeye başlamıştır. Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi, ilk başta yavaş olmakla birlikte, 1990'ların ortalarından itibaren belirgin bir hızla gelişen geniş bir kültürel üretim yelpazesi sahip bir bölge olarak tanınmıştır. Müzik başta olmak üzere bölgede güzel sanatlar, fotoğraf, film, grafik ve

ürün tasarımı gibi alanlar yer bulmuştur (Montgomery, 2004). 1999 yılının başlarında, kültürel üretim merkezi ve bir kentsel yer olarak bölgeyi geliştirmek için Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi Ofisi kurulmuştur. Çok sayıda küçük ve orta ölçekli işletme ile gelişen bir kültürel üretim bölgesi, bilgi yaratımı ve yaratıcılık için bir merkez, bir ziyaretçi destinasyonu ve alan boyunca yaya akışı oluşturan çeşitli tamamlayıcı faaliyetlerle, konutlar da dahil olmak üzere büyük ölçüde bir karma kullanım alanı yaratmak amaçlanmıştır (Brown vd., 2000). Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi'nde birçok önemli girişim bulunmaktadır. Bu girişimler arasında Yorkshire Sanat Alanı Stüdyoları (YASS), Görsel İşitsel Girişim Merkezi (AVEC), Leadmill Gece Kulübü, Red Tape Stüdyoları, Sheffield Bilim Parkı, Site Fotoğraf Galerisi bulunmaktadır. Ayrıca Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi "*Sinema Kompleksi, film, müzik ve TV, tasarım ve bilgisayarlarla ilgili 300 küçük işletmeden oluşan bir kümeye*" de ev sahipliği yapmaktadır (Montgomery, 2004, s. 10).

Manchester Kuzey Bölgesi ise, kentin ana alışveriş bölgesinin kuzeyinde ve doğusunda yer almaktadır. Bölge, 18. yüzyıl sonlarında şekillenmeye başlamıştır. 19. yüzyılın sonlarında popüler olan alışveriş ve çay salonlarının bulunduğu bir moda destinasyon haline gelmiştir (McCarthy, 2006). Diğer birçok kent merkezinde olduğu gibi, bölge 1940'ların sonlarından itibaren canlılığını ve anlamını kaybetmeye başlamıştır. Bölgenin canlılığını yitirmesi iki nedenden kaynaklanmıştır. Birincisi, "*tekstil endüstrisindeki düşüşün*" başlamasıdır. İkincisi bölge civarındaki "*gecekonduların yıkılması dolayısıyla birçok işletmeyi besleyen yerleşik nüfusun bölgeden uzaklaşması*"dır (Montgomery, 2004, s. 14). 19. yüzyılın ortalarından beri önemli bir alışveriş ve pazar alanı olan bu bölgede 1960'lı yıllarda yeniden yapılanma gerçekleşmiş ve o dönemde Avrupa'nın en büyük kapalı alışveriş merkezinin inşa edilmesi de bölgeyi olumsuz etkilemiştir (Brown vd., 2000). Bunların sonucunda bölge köhneleşmiş ve birçok işletme kapanmıştır. 1993 yılında, alan için geliştirilecek strateji, Doğu Yakası Ortaklığı ve Manchester Şehir Konseyi'nin ortaklığı ile gerçekleştirilmiştir. Alanın geleceği için ayrıntılı bir tartışma başlamış ve Manchester Şehir Konseyi'nce 1994'te Manchester Kuzey Bölgesi Yeniden Canlandırma gelişim stratejisi oluşturulmuştur (Montgomery, 2004).

2.3.1.1.2 *Tüketim Ağırlıklı Kültür Bölgeleri.* Tüketim ağırlıklı kültür bölgeleri arasında yer alan New Castle upon Tyne'daki Gateshead Bölgesi, Köln'de Rheinauhafen Bölgesi ve Dublin'deki Temple Bar bulunmaktadır. New Castle upon Tyne'daki Gateshead Bölgesi ve Dublin'deki Temple Bar en sık atıfta bulunulan örneklerdir. New Castle upon Tyne'da bölgenin kültür eksenli dönüşüm programının bir parçası olarak Grainger Town projesi 1997 yılında başlamıştır. Grainger Town projesinin yanı sıra Newcastle ve Gateshead'in gelişiminin merkezinde üç önemli simge bulunmaktadır. Bu simgeler; Baltık Çağdaş Sanatlar Merkezi, Sage Gateshead ve Gateshead Millennium Köprüsü'dür. 2002'de açılan Baltık Çağdaş Sanatlar Merkezi, Tyne Nehri'ne bakan yeni bir çağdaş sanat merkezidir. Yapı, *“1940'lı yıllarda yapılan bir tahıl deposunun yıllık 400.000 ziyaretçiyi çekmeyi hedefleyen Birleşik Krallık'taki en büyük çağdaş sanat galerisine”* dönüştürülmüştür (Bailey, Miles ve Stark, 2004, s. 58). Bu üç ikonik proje Newcastle-Gateshead Quayside dönüşümüne öncülük etmiştir ve bölge dikkate değer bir dönüşüm geçirmiştir.

Dublin'in tarihi kent merkezi Temple Bar bölgesinde dönüşüm bölgenin ulaşım odağı olarak seçilmesi ardından köhneleşmesi sonrasında 1980'li yıllarda başlamıştır. O dönemde ortalarında Proje Sanat Merkezi ve Olympia Tiyatrosu gibi kültürel aktörler Temple Bar'da yerini almıştır (Montgomery, 2004). 1991 yılında Temple Bar'ın ulaşım odağı olmasına Dublin Corporation karşı çıkmış ve alanın kültür-eksenli bir bölge olarak geliştirilmesini sağlayacak olan Temple Bar Eylem Planı hazırlamıştır ve bölgenin dönüşüm süreci başlamıştır (Özdemir, 2005). Temple Bar günümüzde Dublin için önemli bir bölge olmasıyla birlikte küresel anlamda bilinirliğe sahip bir kültür bölgesidir.

2.3.1.2 *İkonik Yapılar*

Öncü (*Flagship*) projeler, kentsel dönüşümde etkili ve katalizör bir rol oynayan önemli, yüksek profilli ve prestijli yatırım araçları olarak tanımlanmaktadır. Bu tür projeler, ancak sonraki gelişmelerin başını çekmeyi başarırlarsa öncü olma statülerini haklı çıkarmaktadır (Bianchini ve diğerleri, 1992'den aktaran Deffner ve Labrianidis, 2005). Bu projeler arasında özellikle müzeler öne çıkmaktadır (Zukin, 1995).

Bilbao'daki Guggenheim Müzesi, Londra'da The Gherkin, Lizbon'da Orient İstasyonu, Roma'da Parc della Musica, Porto'da Music Hall kentsel dönüşüm için katalizör olan ikonik yapılardan bazılarıdır.

2.3.2.3 Avrupa Kültür Başkentleri

Kültür Başkentleri başlığı altında Avrupa Kültür Başkentleri, Arap Kültür Başkentleri, Amerikan Kültür Başkentleri ve Türk Dünyası Kültür Başkentleri ele alınmaktadır. Kültür başkentlerinden Avrupa Kültür Başkentleri ilk kez 1986 yılında gerçekleştirilmiştir. *“Her yıl farklı bir şehrin Avrupa Kültür başkenti olarak belirlenmesi fikri, 1983 yılında Melina Mercouri (dönemin Yunanistan Kültür Bakanı) tarafından ortaya atılmıştır”* (Sjøholt, 1994, s. 467). 1985 yılında kabul görmüş ve ilk Avrupa Kültür Başkenti olarak Atina ilan edilmiştir. Avrupa Kültür Başkentleri, genellikle yaklaşık bir yıl sürmektedir ve bu nedenle tipik bir mega etkinlik değildir (Labrianidis & Deffner, 2000). Etkinlik başlangıçta ağırlıklı olarak kültürel bir etkinlik olarak kabul edilmiştir, ancak daha sonra ekonomik yönleriyle de öne çıkmıştır (Deffner ve Labrianidis, 2005). Avrupa Komisyonu'nun ifadesiyle *“kültürün aracılığıyla, üye devletlerin halklarını birbirine daha da yakınlaştırmaya yardımcı olmak”* için planlanmıştır (Richards, 1996, s. 25). 1990'da Glasgow'dan bu yana Avrupa Kültür Başkentlerinin seçimi, Avrupa Kültür Turizmi Kaynakları Envanteri tarafından belirtildiği gibi bilinir kültür kentleri olmayan veya kentsel merkezler hiyerarşisinde iyi bir konumu olmayan şehirlere de açıktır. Kentlerin seçimlerinde büyüklük ve nüfus bir ön koşul değildir. Örneğin *“Avrupa Kültür Başkentlerin en küçüğü olan Weimar'ın nüfusu yalnızca 60.000'dir”* (Roth, 1999, s. 480). Avrupa Kültür Başkentleri seçiminde Glasgow bir dönüm noktası olmuştur, çünkü Avrupa Kültür Başkentlerinin kentsel dönüşüm için bir katalizör olarak kullanılabileceği anlaşılmıştır (Garcia, 2004). Avrupa Kültür Başkenti'nin kurulması iki kabulü getirmektedir. Bunlardan birincisi Avrupa'nın bütünleşmesinde kültürün önemli olduğu anlaşılmıştır. İkincisi ise kentsel dönüşüm ve ekonomik kalkınmada kültürel faaliyetlerin rolü artık yaygın kabul görmektedir (Deffner ve Labrianidis, 2005).

2.3.2 Kültür ve Sanatın Tüketim Mecraları

Kentsel pazarlama stratejileri bağlamında tartışılan kavramlar arasında yer alan kültür kavramı giderek farklı bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrasında ekonomik yeniden yapılanma süreçlerinin getirdiği dönüşümlerle birlikte kültür politikalarının da bir anlamda yıldızı parlamıştır (Gökçen Dündar, 2010). 1980’li yıllardan itibaren yeni bir yaklaşım olarak, kültür temalı kentsel çalışmalar benimsenmeye başlamıştır. Mega Etkinlik, başta İngiltere olmak üzere çok sayıda Avrupa şehrinde kültürel çalışmaların önemli bir parçası olmuştur. Bu stratejiler ile kentlerin çekicilik düzeyleri artmaktadır ve bununla birlikte kentlerin ekonomisinde kayda değer bir iyileşme sağlamaktadır. Kültürün yeni rolü ile turizm endüstrisini canlandırmak, yatırımları kente çekmek, olumlu kentsel imaj yaratmak ve kentin rekabet koşulları içerisindeki konumunu güçlendirmek gibi sonuçlar ortaya çıkmaya başlamıştır (Gökçen Dündar, 2010).

Kültür eksenli dönüşüm stratejilerinin bir başka aracı olan, kültür kavramına temellenen, kalıcılık ve geçicilik stratejisi üzerine kurgulanan mega projeler/öncü projeler ve mega etkinlikler de küresel ölçekte rekabet koşullarının bir parçası olarak kültür eksenli pazarlama stratejilerinin önemli bir ayağını oluşturmaktadır (Gökçen Dündar, 2010). Tablo 2.11’de mega projeler ve mega etkinliklere ilişkin kategoriler bulunmaktadır.

Tablo 2.11 Mega projeler ve mega etkinlikler (Gökçen Dünder, 2010)

MEGA PROJELER	MEGA ETKİNLİKLER
• İkonik Yapılar • Guggenheim Müzesi, Bilbao, mimarı: Frank Gehry • The Gherkin, Londra, mimarı: Norman Foster • Orient İstasyonu, Lizbon, mimarı: Santiago Calatrava • Parc della Musica, Roma, mimarı: Renzo Piano • Music Hall, Porto, mimarı: Rem Koolhaas vb.	• Kültür Başkentleri • Avrupa Kültür Başkentleri 1986 • Arap Kültür Başkentleri 1996 • Amerikan Kültür Başkentleri 2000
• Kültür-Eksenli Kentsel Dönüşüm Projeleri • Üretim ağırlıklı kültür bölgeleri • (Sheffield Kültür Endüstrisi Bölgesi, Manchester Kuzey Bölgesi, Nottingham Moda Bölgesi vb.) • Tüketim ağırlıklı kültür bölgeleri • (Gateshead, New Castle upon Tyne; Temple Bar, Dublin; Rheinauhafen, Köln vb.)	• Fuarlar (Ticari ve Diğer, örneğin Peyzaj Fuarları) ve EXPOLAR • Dönem EXPO'lar: Endüstrileşme (1851-1938) • Dönem EXPO'lar: Kültürel Etkileşim (1939-1991) • 3. Dönem EXPO'lar: Ulusal Markalaşma (1992-günümüz)
• Tema Parkları ve Müzeleri • Eğlence Temalı Parklar • (Disney World, Paris; Disney World, Orlando vb.) • Açık Hava Müzeleri kapsamındaki Mimari Parklar • (Pueblo Espanyol, Barselona; Den Gamble By, Arhus vb.) • Bilim Temalı Parklar • (Puzzle World, Yeni Zelanda vb.) • Çocuk Müzeleri	• Bilim ve Sanat Organizasyonları • Dünya Kongreleri • Festivaller, Karnavallar, Şenlikler • Sanat ve Tasarım Bienalleri • Sanat ve Tasarım Haftaları vb.
	• Spor Organizasyonları • Olimpiyatlar • Universiad Oyunları • Formula 1 • Dünya Turnuvaları ve Kupaları vb.

Mega projeler daha önceki bölümlerde söz edilen ikonik yapılar, kültür bölgeleri ve yanı sıra tema parklar ve müzelerdir. Mega etkinliklerin; kültürel, politik ve ekonomik yönden ev sahibi ülke üzerinde genellikle önemli uzun vadeli etkinlik öncesi ve sonrası etkileri olmaktadır (Roche, 2008). Mega etkinlikler özel olarak oluşturulmuş ve sahnelenen büyük ölçekli uluslararası kültür ve spor etkinlikleridir. Kültür başkentleri, fuarlar (ticari ve diğer fuarlar, örneğin peyzaj fuarları) ve Dünya Fuarları-EXPOLAR, bilim ve sanat organizasyonları ve spor organizasyonları mega etkinlikler arasında sayılabilir (Gökçen Dünder, 2010). İlk kez ortaya çıktıkları 19. yüzyılın sonlarından bu yana iki ana mega etkinlik türü Expo'lar ve büyük ölçekli

uluslararası spor etkinliği olan Olimpiyat Oyunları olmuştur. Spor etkinliklerine savaş sonrası dönemde Futbol Dünya Kupası uluslararası şampiyona etkinliği de katılmıştır (Roche, 2008). Günümüzde güzel sanatlardan gastronomiye kadar çeşitli kültür endüstrileri bir şehrin itibarını artırmak ve dolayısıyla ekonomik kalkınma fırsatlarını artırmak gibi çeşitli hedeflerin gerçekleştirilmesine yardımcı olabilmektedir. Olimpiyat Oyunları, EXPO'lar ve Avrupa Kültür Başkentleri gibi uluslararası üne sahip bazı mega etkinliklere ev sahipliği yapmak yoğun rekabete neden olmaktadır (Deffner ve Labrianidis, 2005).

Mega etkinliklerden EXPO'lar 1928 yılından itibaren uluslararası bir kuruluş olan *The Bureau International des Expositions* [BIE] tarafından düzenlenmektedir. Kuruluşundan bu yana 31 ülkeden, 170 üye ülkeye ulaşmıştır (*The Bureau International des Expositions* [BIE] b.t.a). 19. yüzyılının ortalarından bu yana düzenlenen EXPO etkinlikleri dört kategoriden oluşmaktadır. Bu sergiler; Dünya Sergisi (*World Expo*), Uluslararası Özellikli Sergi (*International Specialized Expo*), Uluslararası Botanik Sergisi (*International Horticultural Exhibition*) ve Milano Sergisi (*Triennale Di Milano*)'dir. İlk kategori olan Dünya Fuarları, ilgi çekici ve sürükleyici etkinlikler yoluyla evrensel bir tema içinde bir yolculuk sunarak zamanımızın acil sorunlarına çözüm bulmaya amaçlayan küresel bir buluşmadır. İlk Dünya Fuarı olan Büyük Sergi 1851'de Londra'da gerçekleşmiştir (BIE, b.t.b). İkinci kategori Uluslararası Özellikli Sergiler, 1936 yılından beri düzenlenmektedir. Etkinlik, bir insanlığın karşı karşıya olduğu zorluklara yanıt aramak için planlanan küresel etkinliklerdir. Süre ve etkinliğin gerçekleştirildiği alan ile kısıtlamalar bulunmaktadır. En fazla üç ay süreli olarak ve 25 hektara kadar alanda gerçekleştirilmektedir (BIE, b.t.c). Diğer bir kategori olan Uluslararası Botanik Sergileri, 1960 yılından bu yana gerçekleşmektedir. Etkinlik, ev sahibi ülke tarafından organize edilmektedir ve 6 aya kadar sümektedir. Katılımcılar arasında Ülkeler ve Uluslararası Kuruluşlar (resmi katılımcılar) ile Şehirler, Bölgeler, Şirketler, Sivil Toplum ve STK'lar (resmi olmayan katılımcılar) yer almaktadır (BIE, b.t.d). Son kategori olan Milano Sergisi, 1933 yılından beri Milano'da düzenlenmektedir.

Dünya Kongreleri, karnavallar, şenlikler, festivaller, sanat ve tasarım bienalleri ve tasarım ve sanat haftaları vb. bilim ve sanat organizasyonu kategorisi altındaki mega etkinliklerdir (Gökçen Dünder, 2010). Bilim ve sanat organizasyonlarından bienallerin kökeni evrensel sergilere dayanmaktadır. Paris Evrensel Sergisi'nde sanayi ve sanata birbirinden ayrı sergilerde yer verilmesinin ardından Venedik Kent Konseyi tarafından *“iki yılda bir düzenlenecek ulusal sanat sergisi”* düzenlenmesi kararı alınmıştır. İlk bienal olan, Venedik Kenti Uluslararası Sanat Sergisi, 1895 yılında 200.000 ziyaretçinin katılımıyla gerçekleşmiştir. Daha sonra etkinlik iki yılda bir düzenlendiği için bienal (biennale) olarak adlandırılmıştır (Niksarlıoğlu, 2007).

II. Dünya Savaşı sonrasında başta olmak Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünya bienaller, festivaller gibi etkinlikler aracılığıyla yenilenmeye başlamıştır (Yıldız, 2022). 1990'lı yıllardan itibaren dünya çapındaki uluslararası sergiler artmış ve daha fazla yaygınlaşmıştır. İstanbul, Paris, Sao Paulo, Gwangju Kahire gibi bazı kentlerde bienaller düzenlenmiştir (Taştan, 2021). İstanbul Bienali ilk kez 1987 yılında yerel ve küresel iki temel eğilimin yansıması olarak ortaya çıkmıştır. Birincisi 1990'ların ortalarında zirveye ulaşan çağdaş sanatın dünya çapında festivalleştirilmesidir. İkincisi ise sanatın festivalleştirilmesine bağlı olarak hem uluslararası hem de Türkiye'de sanata yönelik kurumsal desteklerin yaygınlaşmasıdır (Harutyunyan, Özgün ve Goodfield, 2011). İstanbul Bienali, İstanbul Kültür Sanat Vakfı [İKSV] tarafından yürütülmektedir (İksv, b.t.). Mega etkinliklerden, Bilim ve Sanat Organizasyonları arasında Uluslararası ölçekli Bienaller, sanat ve tasarım haftaları, kongreler gibi yerel ölçekli festivallerden de söz etmek mümkündür. Dünya fuarları, uluslararası sergiler, bienaller ve festivaller gibi kültürel etkinlikler ya da spor etkinlikleri olan dünya kupası ve olimpiyatlar kentler için bir imaj oluşturmaktadır ve dünya kamuoyunun dikkatini çekerek kentlerin görünür olmasını sağlamaktadır.

2.4 Kamusal Sanat ve Kent İlişkisi

Kamusal alanların kalitesini artırmak ve bunun sonucunda da yerin imajını ve rekabetçi konumunu desteklemek için kamusal sanat yerleştirmesi giderek daha yaygın hale gelmiştir (McCarthy, 2006; Miles, 1997; Pollock ve Paddison, 2010).

Günümüzde kamusal sanat kentlerin kültür politikalarının parçası haline gelmiştir. Kamusal sanat birçok farklı şekilde tanımlanmaktadır. Genellikle müzelerde ya da sanat galerilerinde sergilenmeyen sanat eserlerini kapsayan geniş bir tanım ile ifade edilmektedir (Hunting, 2005). Kamusal sanat, “*kamuya yönelik, kamu tarafından yaratılan veya mekânlara yerleştirilen, kamuya ait olmasa da yine de kamusal kullanıma yönelik olan sanat*” anlamına gelmektedir (Selwood, 1995, s. 8). Bir başka tanıma göre, “*kamuya açık hale getirilen sanat*” olarak ifade edilmektedir (Norman E. H. ve Norman J. M., 2000). Bach (1992)’a göre “*kamusal sanatı dünyayı nasıl gördüğümüzün bir yansıması*” olarak tanımlamaktadır. Kamusal sanat, hedeflerinin kitleleriyle etkileşim kurma ve insanların kendilerini tanımlayabilecekleri, toplum içinde yenilenmiş bir yansıma oluşturarak, kendilerini kamusal alanların kullanımları ya da onların içindeki davranışlarımız üzerinde, gerçek ya da sanal, mekânlar yaratma arzusu olan bir sanattır (Sharp, Pollock ve Paddison, 2005).

Kamusal sanat genellikle kamusal alanda kalıcı eser olabildiği gibi, geçici sergiler de olabilmektedir. Kamusal sanatın kalıcı ya da geçici olmasının yanı sıra erişilebilirliği üzerinden de tartışmalar bulunmaktadır. Özsoy ve Bayram (2007), kamusal alanın sadece fiziksel alanı değil, internet veya diğer sanal ortamlar gibi fiziksel olmayan alanı da ifade edebileceğini belirtmektedir. Dolayısıyla bir sanatın kamusal mı, yoksa özel izleyici mi olduğunu belirleyen mekânsal sınırlar değil, halka erişilebilirliğidir (Özsoy ve Bayram, 2007). Kamusal alanda sanat toplumun her kesiminden insanın katılımına açıktır, geniş bir izleyici kitlesine sahiptir (Lacy, 1995). Kamusal sanat kavramı sanatın fiziksel bir kısıtlamadan çok, erişilebilirliği ile ilgilidir. Kamusal sanat, herkes tarafından erişilebilir olduğu sürece dış mekânda veya iç mekânda olabilmektedir.

2.4.1 Kamusal Sanatın Türleri

Kamusal sanat birçok kurum ve kuruluş tarafından ve farklı çalışmada farklı başlıklar altında kategorize edilmektedir. İşlev, finansman kaynağı, organizasyonun ölçeği, kapsam, tür, biçim gibi farklı yöntemlerle sınıflandırılmaktadır. Kamusal sanatı geçici ya da kalıcı, ya da bulunduğu konum üzerinden değerlendirerek iç

mekân ya da dış mekân olarak sınıflandırmak mümkündür. En temel şekilde biçimsel olarak kamusal sanat; heykel, resim, performans sanatı vb. kategoriler altında sınıflandırılmaktadır. Kamusal sanat biçimsel olarak değerlendirmenin yanı sıra finansman kaynağına göre ise ulusal ölçekte finansman veya küresel finansman olarak ele alınmaktadır.

Palermo (2014), kamusal sanatın üç paradigması olduğunu belirtmektedir. Bu paradigmalar “*kamusal yerlerdeki sanat (art in public places)*, *kamusal alan olarak sanat (art as public spaces)* ve *kamu yararına sanat (art in the public interest)*” olarak tanımlamaktadır. Kamusal yerlerdeki sanat, dış mekâna yerleştirilen soyut modernist heykeller aracılığıyla, kentsel mekânları dekore ederek zenginleştiren uygulamalara karşılık gelmektedir. Kamusal alan olarak sanat ise nesnelerden çok alana duyarlı bir yaklaşımdır ve bu yaklaşım, sanat ile mimarlık arasında bütünleşmenin olduğu alanlarda tasarlanmasında sanatçıların rol oynadığı tartışılmaktadır. Kamu yararına sanat, geçici olan yapıyı çevre üzerinde üretilen uygulamaları kapsamaktadır. Bu uygulamalar farklı sosyal gruplarla ortaklaşa yürütülmektedir ve politik ya da toplumsal içerikli olabilmektedir (Palermo, 2014). Kamusal Sanata dair bir diğer değerlendirme ise Portland Kamusal Sanat Komitesi (*Portland Public Art Committee [PPAC]*) (2021) tarafından yapılan sınıflandırmadır. Kamusal sanat, Portland kamusal sanat komitesi tarafından Anıtsal sanat eserleri (*art works of remembrance*), dışavurumcu sanat eserleri (*expressive art works*), işlevsel sanat eserleri (*functional art works*) ve toplumsal sanat eserleri (*community art works*) olmak üzere dört kategori altında değerlendirilmektedir. Jasmi ve Mohamad (2016) çalışmasında ise bu kategorilerin yanı sıra teknoloji destekli sanata da yer vermiştir. Portland Kamusal Sanat Komitesi tarafından yapılan sınıflandırma kamusal sanat kent ilişkisi üzerinden ele alınmış bir bakış açısını içermektedir. Bu nedenle çalışmada kamusal sanat Portland Kamusal Sanat Komitesi tarafından yapılan kategoriler altında ele alınmıştır.

2.4.1.1 Anıtsal Sanat Eserleri

Portland Kamusal Sanat Komitesi, tarafından yapılan sınıflandırmaya göre anıtsal sanat eserleri, tarihsel figürü ya da önemli bir olayı anmak amacıyla yapılan kamusal sanat çalışmalarıdır. Bu çalışmalar; soyut ya da figüratif heykelleri, anıtları ve abideleri içermektedir aynı zamanda tarihsel olarak hatırlatıcı özelliğe sahiptir (PPAC, 2021). Anıtsal eserler uzun bir geçmişe sahiptir. 16. yüzyıl ortalarından itibaren anıtlar ve heykeller meydanlara dikilmeye başlamıştır. 19. yüzyılla birlikte anıtlar, tarihsel figürler anısına yapılırken, Fransa’da ihtilâlle birlikte ise anıtlarda özgürlük, eşitlik, kardeşlik gibi konular işlenmeye başlanmıştır (Ceyson’dan aktaran Sabahat, 2017). Daha sonraki yıllarda anıtların yapım amacı da değişim göstermiş ve tarihsel figürü veya önemli bir olayı anma amaçlı anıtların yanı sıra toplumsal sorunlar, çevre sorunları gibi konular üzerine de çalışmalar yapılmıştır. Anıtsal eserlerin birçok kentte çok sayıda örneğine rastlamak mümkündür. Örneğin, Özgürlük Heykeli (New York-ABD), Eyfel kulesi (Paris-Fransa), Kurtarıcı İsa Heykeli (Rio de Janeiro-Brezilya) dünyaca bilinen anıtsal sanat eserleridir. Bir diğer örnek Chicago’da 1918 yılında Kolomb Dünya Sergisi için yapılan Republic Heykeli’dir (Şekil 2.4). Anıt, Dünya Sergisinin ikonik bir simgesi haline gelmiştir. Sergi sonrası 1918 yılında hasar gören heykelin yerine 3 katı büyüklüğünde yapılan bronz versiyonu etkinliğe ithaf edilmiştir (*Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events* [DCASE], 2017).

Şekil 2.4 Republic Heykeli (DCASE, 2017, s. 5)

Bir diğer örnek olan, Heykeltıraş Henry Moore'un 1962 yılında yaptığı Nükleer enerji isimli heykeli, nükleer enerjinin sanıldığıının aksine insanlık için faydalı bir enerji kaynağı olduğunu ortaya koymak ve atom enerjisinin ilk kontrollü reaksiyonu ile ilgili çalışmayı anmak için çalışmanın 25. yıldönümünde yapılmıştır (Şekil 2.5). 1961 yılında Chicago Üniversitesi'nin atomun yıkıcı gücünü silip çalışmanın önemini vurgulama isteği üzerine üniversite Henry Moore'u heykelin yapımı için davet etmiştir (Katzive, 1973).

Şekil 2.5 Nükleer Enerji Heykeli (DCASE, 2017, s. 7)

2.4.1.2 Dışavurumcu Sanat Eserleri

Dışavurumcu sanat çalışmaları, kamusal alanlarda birincil amacı olan vatandaşların günlük yaşantılarına sanatsal anlamda canlılık, ruh, eğlence, zevk, sevinç, hayal veya merak duygusu getirmesiyle kentlerde var olmaktadır (PPAC, 2021). Portland Sanat komitesi tarafından kamusal sanatın bir kategorisi olarak tanımlanan dışavurumcu sanat “*ekspresyonizm olarak bilinen sanat akımıyla ilişkili*” olarak kullanılmamıştır. Kavram “*sanatsal anlatım içeren*” kamusal sanat eserlerini ifade etmektedir (Gökçen, 2018). Barselona’da 1992 Olimpiyatları sırasında yapılan

alışmalar dışavurumcu sanata örnek olarak verilebilir. Kamusal sanat, 1992 Olimpiyat Oyunlarına hazırlık sırasında kamusal alanların oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Olimpiyat ncesi dönemde kentte kendine özgü özelliğe sahip sayısız eser bulunmaktadır (Benach, 2004). Barselona Head heykeli 1992 olimpiyatları için yapılan birçok heykelden biridir. Olimpiyatlar kentin çehresini değiştirmiş ve kentin özellikle kıyı kesimlerinde çok sayıda heykel yapılmıştır (şekil 2.6). Olimpiyatlar için yapılan heykeller arasında Barselona Head heykelinin yanı sıra Claes Oldenburg'ın Mistos Heykeli, Rebecca Horn'un L'Estel Ferit heykeli ve daha birçok heykel yer almaktadır. Tüm bu heykeller dışavurumcu kamusal sanat örnekleridir.

şekil 2.6 Mistos Heykeli (Barcelona City Council, b.t.)

Başka bir dışavurumcu sanat rneği Chicago'da 1967 yılında Pablo Picasso tarafından yapılan Picasso Heykeli'dir. Başlangıçta tartışmalara neden olan bu çalışma kısa sürede şehrin kabul görmüş bir sembolü haline gelerek kent merkezi boyunca halka açık plazalardaki diğer modernist heykellerin, dışavurumcu kamusal sanat örneklerinin yapılmasına öncü olmuştur. Joan Mir, Marc Chagall, Jean Dubuffet ve Louise Nevelson gibi uluslararası sanatçılarının eserleri de kentte yapılan heykeller arasında yerini almıştır. Chicago kent meydanları 20. yüzyılın

kamusal sanat galerisi olmuştur (DCASE, 2017). Bu önemli heykeller arasında sanatçı Alexander Calder tarafından yapılan Filamingo heykeli de bulunmaktadır (Şekil 2.7).

Şekil 2.7 Filamingo Heykeli (DCASE, 2017, s. 17)

2.4.1.3 İşlevsel Sanat Eserleri

Kamusal alanın kalitesini artırmayı ve konfor sağlamayı amaçlayan işlevsel sanat eserleri; kente fonksiyonel ve estetik eserler eklemek için mimarlar, şehir plancılar ve sanatçıları biraraya getirmektedir (PPAC, 2021). İşlevsel sanat eserlerinde kamusal sanat eseri aynı zamanda çeşme, bank, kiosk, otobüs durağı, reklam panosu, çocuk oyun alanı gibi kent mobilyası ya da köprü, giriş takı, bina gibi mimari öğedir. İşlevsel sanat eserlerine çok sayıda örnek vermek mümkündür, Chicago’da Millennium Park’ta yer alan Crown Fountain bu örnekler arasındadır (Şekil 2.8).

Şekil 2.8 Crown Fountain Heykeli (DCASE, 2017, s. 23)

İşlevsel sanat eserlerine verilebilecek bir diğer örnek 2013 yılında Chicago nehri kıyı düzenlemesiyle birlikte kıyı boyunca yapılan çalışmalardır. 2012 yılında hazırlanan kentin kültürel ve ekonomik büyümesi için bir çerçeve sunan Chicago Kültür Planı kapsamında, kentin kamusal sanat politikalarını ve uygulamalarını geliştirmeye ve genişletmeye vurgu yapılmaktadır. Chicago Kültür Planı doğrultusunda 2013 yılında Chicago Nehri'nin güney kıyısını Shore Gölü ve Franklin Caddesi arasındaki alanı yaya yoluna dönüştürmeyi amaçlayan planlar hazırlanmıştır. Kıyı boyunca restoranlar, canlı müzik performansları için alanlar, nehir tiyatrosu, çeşmeler, balıkçı iskeleleri, bahçeler ve kamusal sanat eserleri bulunmaktadır (DCASE, 2017).

2.4.1.4 Toplumsal Sanat Eserleri

“Diyalog sanatı”, “toplumla bağlantılı sanat” veya “toplum temelli sanat” olarak da bilinen toplumsal sanat, bir topluluk ortamındaki sanatsal aktiviteyi ifade etmektedir. Toplumsal sanat, toplumla etkileşime dayalı ve genellikle sanatla ilgisi olmayan kişilerle işbirliği yapan profesyonel bir sanatçıyı içeren sanatsal bir etkinliktir (Tate Modern, b.t.). Sanatçılar ve toplulukların işbirliği ile yapılan kamusal sanat eseri olan toplumsal sanat eserlerinin kentin farklı katmanlarına ulaştırılması amaçlanmaktadır. Topluluk üyelerinin belleklerini, değerlerini, geleneklerini veya isteklerini yaratıcı bir biçimde ifade etmeli, önemli yerleri ele alıp karakterine ve geçmişine yansıtmalıdır. Toplumsal Sanat Eserleri, toplumun mirasına merak ve ilgiyi teşvik etmelidir ve topluluk içinde çeşitli gruplar arasında uyumlu bir birliktelik duygusu geliştirmelidir. Toplumsal sanat eserleri, sanatsal değerinin yanı sıra çoğu zaman yardım kuruluşlarına destek olmak, belli bir konuya dikkat çekme gibi toplumsal amaçlara hizmet etmeleriyle de önemlidir. Suzanne Lacy (1995), çevresel sorunlar, zehirli atıklar, ırkçılık, evsizlik, kültürel kimlik gibi konulara eğilen toplumsal sanatı, kamusal sanattan ayırmak için “yeni tür kamusal sanat”(new genre art) olarak adlandırmıştır. Yeni tür kamusal sanat da katılım üzerine kurulmuştur. Geleneksel anlamda kamusal sanatın yanı sıra hem içerik hem de biçim olarak geniş kapsamlı bir terimdir. Resim, heykel veya film haricindeki, yeni tür sanat, farklı medya çeşitlerini içerebilir. Örneğin; enstalasyon, performanslar, kavramsal sanatlar ve karma medya sanatı, yeni tür kamusal sanat kategorisine girmektedirler (Lacy,1995).

1960'ların sonlarında ortaya çıktığı dönemde Amerika Birleşik Devletleri, Hollanda, Kanada, İngiltere, İrlanda ve Avustralya'da hızla büyüyen bir hareket yaratmıştır (Tate Modern, b.t.). Toplumsal sanat eserlerinden Chicago'da bulunan Respect Wall isimli duvar resmi bu dönemde yapılmış bir örnektir. 1967 yılında terk edilmiş bir binanın duvarlarına yapılan resim Afro-Amerikalıların direniş simgesi olmuş ve daha sonrasında yapılan birçok duvar resmi için ilham kaynağı olmuştur (Ellsworth, 2009).

Bu kategoride örneklerinden biri olan Cows on Parade, 1998 yılında Zürih'te yapıldıktan sonra dünyanın birçok yerinde gerçekleştirilmiş, geçici ancak dikkat çekici bir çalışmadır. Seri  retim inek formunda heykeller boş yüzeylerle üretilse de sanatçılar ve okul grupları, nesneleri sınırlı sayıda veya birden fazla sayılacak şekilde tasarlanabilen eğlenceli, farklı tasarımlara dönüştürülmüştür. Cow Parade, Zürih'te olduğu gibi Chicago'da da bir milyondan fazla ziyaretçiyi kente getirmiştir (Decker, 2003). İlk kez Zürih'te ardından İsviçre ve Chicago'da gerçekleşen etkinlik daha sonra 50'den fazla ülkede düzenlenmiştir. İzmir, İstanbul ve Eskişehir bu kentler arasında yer almaktadır. Etkinlik 2010 yılında İzmir'de gerçekleşmiştir (şekil 2.9).

şekil 2.9 Cows on Parade İzmir (Kişisel arşiv, 2022)

Benzer diğer  alışmalar, Decker'ın (2003) süreksiz, geçici ve bulunduğu  evre ile sınırlı olması nedeniyle incelediği; Big Pig Gig (Cincinnati) ve Moose in the City (Toronto) geçici süreli kamusal sanat çalışmaları arasındadır. Tartışmalı olan ve genellikle tek kaynaktan finanse edilen kalıcı sergilerin aksine tematik toplum sanat eserleri, halkı sergiye katılımcı olmaya davet etmektedir (Decker, 2003). Cincinnati'de bulunan Big Pig Gig heykelleri şekil 2.10'da görülmektedir.

Şekil 2.10 Big Pig Gig heykelleri (ArtWorks, b.t.)

2.4.3 Ekonomik Boyutu ile Kamusal Sanat

Kamusal sanat genellikle kamu desteği ile finanse edilse de özel kuruluşların, bireysel bağışın desteği ve kamu kurumlarının işbirliğiyle de kamusal sanat finanse edilmektedir.

2.4.3.1 Özel Kuruluşların Desteği ile Kamusal Sanat

Özel kuruluşların desteğinin ön planda olduğu kamusal sanat uygulamaları için verilebilecek örnek Amerika Birleşik Devletleri'dir. Sanatın büyük oranda doğrudan devlet desteğiyle finanse edildiği diğer birçok ülkenin aksine, Amerika Birleşik Devletleri daha çok özel sektör (bireysel bağışçılar, özel vakıflar ve şirketler) tarafından desteklenen bir sanat finansmanı modeline sahiptir (Novak-Leonard, 2014). Bağış ve hibeler ile kamusal sanatın desteklenme geleneği uzun bir geçmişe sahiptir. Chicago'da The Alarm heykeli (1884), Lincoln heykeli (1887) gibi çok sayıda heykel hayırseverler tarafından finanse edilmiştir (DCASE, 2017). Amerika Birleşik Devletlerinde sanatsal faaliyetleri destekleyen pek çok kuruluş bulunmaktadır. Kamusal sanatın en önemli destekçilerden biri (*The National Endowment for the Arts* [NEA]) Ulusal Sanat Vakfı'dır. 1965 yılında kurulan Ulusal Sanat Vakfı, fonları ve maddi desteği ile Amerikalılara sanata katılma, hayal

güçlerini kullanma ve yaratıcı kapasitelerini geliştirme fırsatı veren ülke genelinde sanatsal çalışmaları destekleyen bağımsız bir kuruluştur. NEA çok çeşitli sanat projeleri için destek sağlamaktadır. Bu desteklerden biri olan Kamusal Sanat programı, 1967-1995 yılları arasında 700'den fazla eserin oluşturulmasını finanse etmiştir (NEA, b.t.a). 1995 yılından beri de kamusal sanat projelerine desteği devam etmektedir. Örneğin 2019 yılında ülke genelinde 21 kamusal sanat projesini desteklemiştir (NEA, 2019). Sanat için Amerikanlar (Americans for the Arts) kamusal sanatı destekleyen bir diğer oluşumdur. Sanat için Amerikanlar, Amerika Birleşik Devletleri'nde, sanat ve tasarımı ilerletmek için politika ve bilgi kaynakları aracılığıyla kamusal sanat programlarını ve projelerini geliştiren bir kuruluştur.

Avrupa'da ise genel olarak kamusal sanat kamu yatırımları ile desteklenmektedir. Ancak büyük oranda kamu fonları ile kamusal sanatın finanse edildiği ülkelerde de özel sektörün desteği ile gerçekleşen başarılı çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Londra'nın merkezinde, Liverpool Street İstasyonu'nun bitişiğindeki Broadgate, 1980'lerde özel sektör tarafından finanse edilen kamusal sanatın en gelişmiş örneğini sunmaktadır (Roberts ve Marsh, 1995).

2.4.3.2 Kamu yatırımları Aracılığıyla Kamusal Sanat

Kamusal sanatın genel olarak kamu desteği ile finanse edildiği Barselona kamu-özel işbirliğini başarıyla yürüten bir kent olarak İspanya ve Avrupa'da öne çıkmaktadır. Barselona'da sanat ve kültür kuruluşları bireysel hibeler, özel sektör ve kamu işbirliği ve devlet desteği ve ayrıca Avrupa Birliği desteğiyle finanse edilmektedir (Eurocities, 2015). Kamusal sanat kentlerin yenilenmesinde rol oynamasıyla birlikte, kamu projelerinin bir bileşeni olarak da yerini almıştır. Birleşik Krallık'ta kamu tarafından yapılan yatırımlar kamusal sanatın büyük ölçüde ön plana çıkmasını sağlamıştır (Hall ve Robertson, 2001). İngiltere'de kamusal sanat için kamu kuruluşları tarafından, “*özel sektöre kıyasla yaklaşık üç kat daha fazla finansal kaynak*” sağlanmaktadır (Roberts ve Marsh, 1995, s. 195). Kamu desteğinin sürekli bir fon ile sağlandığı örnekler arasında Birleşik Krallık'ta uygulanan yöntem olan Milli Piyango fonu bulunmaktadır. Birleşik Krallık'ta Milli Piyango fonu sanat için

önemli ve öncelikli bir kaynaktır. Milli Piyango fonunun gelen kaynak İngiltere Sanat Konseyi aracılığıyla kültür ve sanat projelerine ulaştırılmaktadır (Arts Council England, b.t.a).

2.4.3.3 Sanata Ayrılan Pay Stratejisi

Sanata ayrılan pay (*percent for art*) stratejisi, kamusal sanatın fikir aşamasından yapımına kadar farklı aşamalarda gerekli olan finansal desteği sağlamak için kullanılan bir yöntemdir. Kamusal sanatı finansal olarak desteklemek için kullanılan yöntemler arasında en bilineni olan sanata ayrılan pay stratejisi aynı zamanda kentsel dönüşümde de önemli rol oynamaktadır (Landry, Greene, Matarasso ve Bianchini, 1996). Stratejiye ilişkin yasal düzenlemeler ilk olarak 1936 yılında Fransa’da ortaya çıkmıştır (Gökçen, 2018). Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri’nde ve Avrupa’da birçok kentte yürütülen bir stratejidir. Stratejinin amacı kentte inşaat yatırımları yapılırken kamusal sanat için sürekli bir fon sağlayarak kamusal sanatın kentteki varlığını desteklemektir. Sanata ayrılan pay stratejisi ile büyük bütçeli kamu inşaat yatırımları yapılırken inşaat maliyetinin belli bir oranı kamusal sanat için bir fona aktarılmaktadır. Bu pay farklı kentlerde %1 ile %3 arasında değişmektedir. Stratejinin nasıl uygulanacağı bazı kentlerde merkezi yönetim tarafından belirlenirken, bazı kentlerde yerel yönetim düzeyinde belirlenerek yürütülmektedir. Örneğin Amerika Birleşik Devletleri’nde strateji her kentte uygulanan bir yöntem değildir. Bazı kentlerde ise zorunlu kılınmıştır ve her kentte farklı oranlarda pay ayrılması öngörülmüştür.

Stratejinin hangi çerçevede uygulanacağı yerel yönetimler tarafından belirlenen ülkelerden bir diğeri de İspanya’dır. İspanya’da sanata ayrılan pay politikası yasalarla belirlenmiştir, ancak pratikte her uygulamada sabit ölçütler olmadığı görülmektedir. İspanya’da bir taraftan federal düzeydeki projeler, diğer taraftan il veya belediye düzeyindeki projeler yapılmaktadır. Yerel otoriteler sanata ayrılan pay politikasının uygulanmasında büyük oranda özerkliğe sahiptir. Her proje ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu nedenle uygulamalarda genel prosedürler bulunmamaktadır. Benzer şekilde İngiltere’de de politikanın uygulanması zorunlu

kılınmamış, yerel yönetimlerin kararına bırakılmıştır (Radišić, 2011). Günümüzde ulusal bir sanata ayrılan pay politikası bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bazı yerel belediye yetkilileri sanata ayrılan pay programı geliştirmiştir.

Stratejin çerçevesinin merkezi yönetim tarafından belirlendiği ülkeler arasında İrlanda bulunmaktadır. İrlanda'da sanata ayrılan pay kamusal sanat edinme yöntemleri arasında en sık başvuru alan yöntemdir. İspanya ve İngiltere'nin aksine strateji net bir çerçeve ile belirlenmiştir. Birçok kaynağın birlikte kullanılıyor olmasıyla da İrlanda diğer ülkelerden farklılaşmaktadır. Gerek duyulduğunda, sanata ayrılan paya ek olarak diğer kaynaklardan (örneğin bireysel hibe, sponsorluk vb.) gelen fonlarla kamusal sanat eseri için destek sağlanmaktadır. Çoğu ülkede sanata ayrılan pay kamu yatırımları üzerinden yapılmaktadır. Ancak özel sektör tarafından yapılan yatırımlardan sanata ayrılan pay fonuna yüzde aktarıldığı bazı istisnai uygulamalar da bulunmaktadır. Örneğin İrlanda'da özel sektörün yatırımlarından da pay ayrıldığı örnekler bulunmaktadır (Cromie, 1995).

Sanata ayrılan pay stratejisi kamusal sanat için finansal fon sağlanmasının yanı sıra kamusal sanat eserinin yapımı ile ilgili tüm sürecin diğer kamu yatırımlarından ayrı bir süreçte ilerlemesini sağlamaktadır. Kamusal alanın bir parçası olan kamusal sanat eserinin inşaat yatırımı olmaktan çıkarak, sanat eseri olarak değerlendirildiği bir yöntemdir. Sanata ayrılan pay stratejisinin yürütüldüğü kentlerde, birbirinden farklılık gösteren yönleri olsa da temel olarak süreç;

- İhtiyacın belirlenmesi
- Finansal limitlerin belirlenmesi
- Açık çağrı (ya da belirli katılımcıların daveti) ile sanatçılara duyurulması
- Uzman kurul tarafından eserin seçimi
- Kamusal sanat eserinin yapımı aşamalarını içermektedir.

Bu nedenle sanata ayrılan pay stratejisi yalnızca fon kaynağı sağlamamaktadır. Kamusal sanat için fon sağlanması olanağına ek olarak ayrıca sanat eserinin edinme sürecini de belirlemektedir.

2.4.4 Kamusal Sanatın Kente Ekonomik, Sosyal ve Toplumsal Katkıları

Geleneksel anlamda, kamusal sanatın amacı bir kişiyi veya olayı anmak ya da yalnızca fiziksel olarak çevreyi güzelleştirmek ile ilişkilendirilmektedir. Günümüzde ise kamusal sanat; politika, ekonomi, kamu kaynaklarının kullanımı, kentsel dönüşüm ve kentin imajının iyileştirilmesi gibi birçok kentsel sorunla ilişkilendirilmektedir (Norman E. H. ve Norman J. M., 2000).

Hall ve Smith (2004) kamusal sanatın kentlerde etkileri ile ilgili;

- *Bir topluluk duygusu ve yerel kültürel kimlik bilincini teşvik ettiğini,*
- *Sosyal ağların gelişimini teşvik ederek sosyal dışlanmayla mücadele ettiğini,*
- *Yer duygusunu ve topluluklar ve yerler arasındaki bağlantıları teşvik ettiğini,*
- *Yerel kimliği geliştirdiğini ve teşvik ettiğini,*
- *Eğitici bir işleve sahip olduğunu,*
- *Sosyal değişim için etki sağladığını öne sürmektedir.*

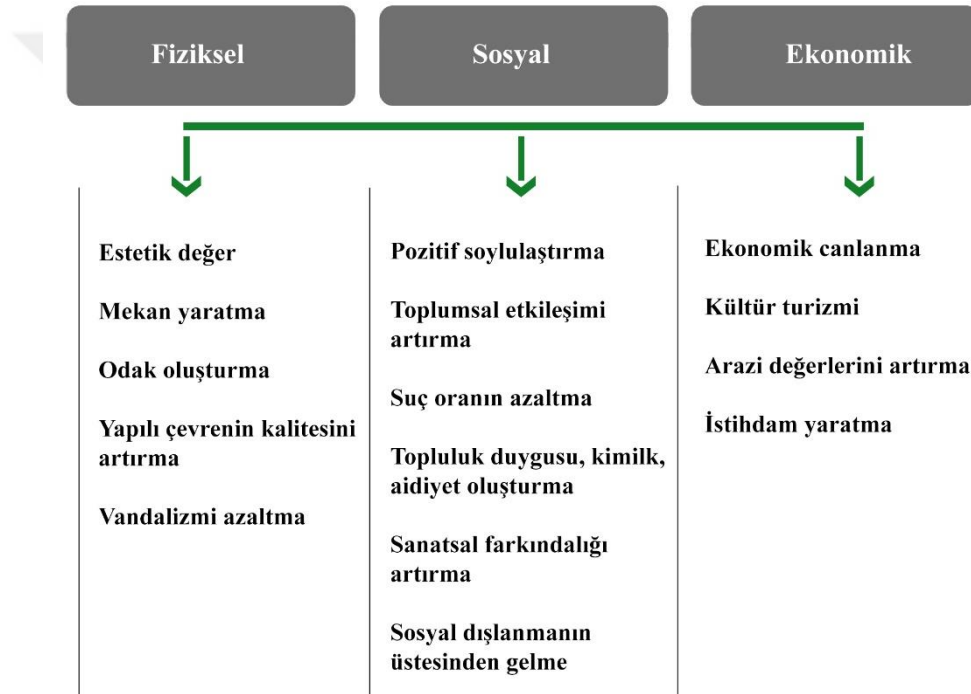
Ek olarak, bu etkilerin sonucunda kamusal sanatın:

- *Ortamları estetik olarak iyileştirdiğini,*
- *Sembolik anlamların iletilmesi için bir araç görevi gördüğünü,*
- *Katılımcı ve işbirlikçi faaliyetler için bir araç görevi gördüğünü belirtmektedir (Hall ve Smith, 2004).*

Kamusal sanatın bir dizi fiziksel ve ekonomik problemin çözümüne katkıda bulunabileceği tartışılmaktadır. Kamusal sanat, salt estetik bir dokunuş olmanın ötesinde sosyal bütünleşme ve mekânsal aidiyet duygusunu artırmaktadır (Gökçen, 2018). Kentsel yaşam kalitesine katkı sağlamaktadır (Cameron ve Coaffee, 2005; Jasmia ve Mohamad, 2016; Palmer, 2012). Estetik değer katmakta ve odak oluşturmaktadır. Aynı zamanda sanatsal yönden eğitici özelliğe sahiptir (Palmer,

2012). Sanat aracılığıyla diğer sanat eserlerinin varlığını zenginleştirebilmektedir (Cameron ve Coaffee, 2005). Sosyal içeriklik bakımından ele alındığında kamusal sanat, toplumsal farkındalığı artırmakta ve sosyal bağları güçlendirmektedir (Hall ve Robertson, 2001). Yerelliği ortaya çıkarmaktadır. Kapsayıcı yaklaşımlar ile topluluklar kamusal alanı sahiplenmekte ve bu nedenle vandalizm olasılığını azaltmaktadır (Sharp vd., 2005). Kültür turizminde rol oynamakta, ekonomik kazanımlar sağlamak ve istihdam yaratmaktadır (Pollock, ve Paddison, 2010; Hall ve Robertson, 2001). Bu etkileri Tablo 2.12’deki gibi sınıflandırmak mümkündür.

Tablo 2.12 Kamusal sanatın kent üzerindeki etkileri

BÖLÜM ÜÇ

DÜNYA ÖLÇEĞİNDE KAMUSAL SANATA İLİŞKİN FARKLI DENEYİMLER

Kent için bir imaj yaratmanın, kenti pazarlamanın etkin bir yolu haline gelen kamusal sanat, küresel ölçekte rekabet edebilirliğin koşulu olarak kabul edilerek kentlerin kültür politikalarının bir unsuru haline gelmiştir. Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin tarihsel arka planlarının ve yanı sıra günümüz kültür politikalarının etkisi ile kamusal sanat anılan kentlerdir. Çalışmanın bu bölümünde dünya ölçeğinde kamusal sanat uygulamaları anlamındaki başarıları ile öncelikle Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentlerinin deneyimlerine odaklanılması uygun görülerek, bu kent deneyimleri kültür politikaları ve bu politikaların ekonomik yansımaları üzerinden sorgulanmıştır. Sanata ayrılan pay stratejisini başarıyla uygulayan kentler arasında Chicago ve Dublin kentlerinde stratejinin nasıl yürütüldüğü diğer kentlere örnek olabilecek bir pratik sergilemektedir. Kamusal sanatın varlığının arka planında kentin kültür ekonomisinin bir bileşeni olan yaratıcı sınıfın varlığı, kültür eksenli dönüşüm çalışmaları ve kültür bölgelerinin mercek altına alınması gerekmekte olduğundan her bir kent deneyimi bu kurgu ile irdelenmiştir. Bu bütünlük içerisinde kamusal sanat eserleri ise yine Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentlerine özel olarak odaklanılan temel çerçeveyi oluşturmaktadır.

3.1 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Chicago Örneği

Amerika'nın ekonomik, kültürel ve politik tarihinde merkezi rol oynayan kentlerden biri olan Chicago, 1850'lerden bu yana ABD'nin en önemli bölgeleri arasında yer almıştır. Tarihsel süreçte kent sosyal, ekonomik ve fiziksel olarak şekillenirken 1832 ve 1867 yıllarında yaşanan kolera salgınlarına rağmen nüfus hızla artmış ve her dönem göç alan bir bölge olmuştur (Conard, 2008). 1850 yılında yaklaşık otuz bin nüfuslu bir kent iken, sadece yirmi yıl sonra 1870 yılına gelindiğinde bu sayının on katına ev sahipliği yapan bir kente dönüşmüştür. 1871

yılında kentin üçte birini yok eden bir yangın ile kent tahrip olmuştur. Büyük yangının ardından, kent merkezi ve kentin kuzey bölgesinin büyük kısmı yerel yatırımcılar ve bu büyük pazara ihtiyaç diğer yatırımcıların desteği ile hızla yeniden inşa edilmiş ve kent katlanarak büyümeye devam etmiştir (Smith, 2006).

Yangından önce, estetikten yoksun olması ile eleştirilen Chicago’da büyük yangın kenti yeniden tanımlamak için bir fırsata dönüşmüştür ve kamusal sanat tarihi için iyi bir başlangıç noktası olmuştur (Smith, 2006). 1893 yılında düzenlenen Dünya Fuarı (Kolomb Dünya Fuarı), kenti güzelleştirme çabalarının en büyük örneklerinden biridir. Altı ay süren bu etkinlik, dünyanın çeşitli bölgelerinden 27 milyondan fazla ziyaretçi çekmiştir. Fuar aynı zamanda Chicago’nun uluslararası bir kültür ve sanat merkezi olarak doğuşunu simgelemektedir (Conard, 2008). 1900’lü yılların başında hızlı kentleşme ve nüfus artışı kentte etkisini göstermiş ve kent planının gerekliliği ortaya çıkmıştır. 1909 yılında kentin ilk planı olan Burnham planı, Merchants Club öncülüğünde, 1893 Chicago’da gerçekleştirilen 1893 Dünya Fuarı’nın mimarı Daniel Burnham tarafından hazırlanmıştır. Daniel Burnham’ın da aralarında olduğu “*Güzel Kent Hareketi savunucuları Haussmann’ın Paris’te yaptığı gibi*” kentin dönüştürülmesini istemiştir ve Paris model olarak alınmıştır. (Smith, 2006, s. 14). Burnham planı, Amerika’da şehir planlaması için bir dönüm noktası olmuştur ve bir Amerikan kenti için hazırlanmış olan ilk kapsamlı plandır. Kent merkezinin dışında kalan geniş bir alan plan kapsamına alınmıştır. Baskın bir mimari form tariflemesine rağmen planın çözümcü kararları başarı sağlamıştır (Robert, Wrigley, 1960). Burnham Planı, kentin merkezinin şekillenmesinde oldukça etkili olmuş ve planla alınan kararların birçoğu sonraki yıllarda uygulanmıştır. Burnham’ın “*Küçük Planlar Yapmama*” ideolojisinin ardından “*Chicago, dünyanın mimari ve kamusal sanat başkentlerinden biri haline gelmiştir*” (Metin, 2006, s. 22). Daha önce imalat sanayiine bağlı bir kent olan Chicago 1970’lerde kent merkezinin fiziksel, ekonomik, sosyal ve kültürel olarak yeniden yapılandırılmasını kolaylaştırmaya odaklanan yerel stratejilerle ekonomik konumunu iyileştirmeyi ve ulusal, uluslararası profilini yükseltmeyi amaçlamıştır (Spirou, 2007).

Kent merkezlerini yeniden şekillendirmenin yenilikçi yolları arandıkça, kültür endüstrileri kentsel gelişmenin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (Zukin, 1995). Bu süreçte ABD'deki birçok kent yeniden şekillenmiştir. Baltimore, New Orleans, New York ve Philadelphia'da yapılan kıyı alanları ve bunlarla ilişkili dinlenme alanlarını canlandırmaya yönelik çabalar büyük ilgi görmüştür. Atlanta, Chicago, Milwaukee, Minneapolis, Pasadena ve Philadelphia'daki kapalı alışveriş merkezleri ve kent merkezleri iyileştirilmiştir. Ayrıca, Chicago, New York, Kansas City ve Orlando'daki merkezleri yenilenmiş ve yeni büyük ölçekli fuar ve kongre merkezleri kurulmuştur. Beraberinde kentlerin ekonomilerini desteklemek için otel, restoran ve eğlence merkezleri kurulmuştur (Spirou, 2007). Chicago, sanat, kültür ve olanaklarla ilgili kapsamlı bir özel ve kamu yatırımı gibi güçlü bir geleneğe sahip değil iken, 1980'lerden bu yana kenti kültürel yollarla yeniden tanımlamak için birçok çalışma gerçekleştirilmiştir (Clark ve Silver, 2012). Günümüzde Chicago 500'den fazla kamusal sanat eseri ile kenti kültür ve sanat üzerinden tanımlama konusunda başarı sağlamış bir kenttir (DCASE, 2019).

3.1.1 Chicago'nun Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler

Amerika Birleşik Devletlerinde farklı düzeylerdeki yönetim kentlerin kültür politikalarına da yansımaktadır. Chicago'nun kültür politikalarına ve kamusal sanat stratejileri ve uygulamalarına ilişkin eyalet düzeyinde ve merkezi yönetim tarafından da çalışmalar yapılmaktadır. Ancak kültür politikaları ve kamusal sanat yönetimi ve Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler birimi (*The Department of Cultural Affairs and Special Events* [DCASE]) öncülüğünde sürdürülen çalışmalar yerel düzeyde yürütülmektedir. Kentin kültür politikalarına dair ilk ve en önemli adım olan ilk kültür planı Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler birimi tarafından 1986 yılında hazırlanmıştır. Plan, kentin kültürel gereksinimlerini analiz etmek ve eylem önerileri formüle etmek için iki yıl boyunca kent genelinde yapılan bir çalışmanın sonucunda ortaya çıkmıştır (DCASE, 1986). Kültürün, yerel yönetimin çalışmalarının her alanına dâhil edilmesi planlanmıştır (Clark ve Silver, 2012). Plan'da Belediye Başkanı Harold Washington, küçük bir kırsal kentten dinamik bir uluslararası kente dönüşmüş olan Chicago'nun sanatsal ve kültürel kaynaklarını beslemek için kente ilk

kez kapsamlı ve uyum temelli stratejiler sunarak Chicago'nun 150. yılına uygun bir kutlama olduğunu belirtmektedir (DCASE, 1986). 1986 Kültür Planı, kapsamlı olmasının yanı sıra Chicago'nun etnik çeşitliliğini göz ardı etmeyerek binlerce Chicago vatandaşının ve yüzlerce kültürel, sivil grup ve Latin, Asya ve Kızılderili sanatçılar gibi birçok toplumsal grubun önerileri ve gözlemleriyle şekillenmesi ile benzersiz olarak nitelendirilmektedir (Clark ve Silver, 2012).

Planda belirlenen hedefler;

- *Kültür İşleri Birimi içindeki karar alma sürecinin kolaylaştırılması*
- *Kentin turistik cazibe programlarında kültürün rolünün artırılması*
- *Sanatın Chicago'daki ekonomik etkileri ile ilgili çalışmaların başlatılması*
- *Kültürel tetikleyici programların oluşturulması*
- *Kent binalarının sanatçıların kullanması için makul fiyatlara sunulması ve canlı çalışma alanı olarak yeniden inşa edilmesi*
- *Sanat gruplarına bağışların artırılması*
- *Chicago Kültür Merkezi benzeri diğer kültür merkezlerinin artırılmasıdır (DCASE, 1986).*

Kültür planının hazırlandığı dönemde küçük bir kısmı gerçekleştirilse de plan uygulanmaya devam edilmiş ve birçok kent için ilham kaynağı olmuştur. Tekrarlanacağı üzere, ilk plandan günümüze Chicago'da, kamusal alanlarını kültürel yollarla tanımlamayı amaçlayan bir dizi proje gerçekleştirilmiştir (Spirou, 2007). 1986 yılında hazırlanan ilk kültür planının ardından 2012 yılında yeniden kentin kültür planı yeniden düzenlenmiş ve yeni planda sıklıkla ilk kültür planı olan 1986 kültür planına atıfta bulunulmuştur. 2012 kültür planında ilk planda olduğu gibi kamusal sanata yönelik çalışmalara ve hedeflere yer verilmiştir. Kültür planının ardından kentin ilk kamusal sanat planı ise Chicago'da Kamusal Sanat Yılı seçilen 2017 yılında hazırlanmıştır. Yıl boyunca kamusal sanat festivali gibi çeşitli etkinlikler yapılmıştır (DCASE, 2019). Kamusal Sanat Planı'nda, Chicago'da kamusal sanatının geleceğini şekillendirmeye yardımcı olacak ve kentin kamusal

sanat hakkında görüşlerini ve desteklenme şeklini değiştirecek yedi hedef belirlenmiştir. Bu hedefler şu şekilde sıralanmaktadır:

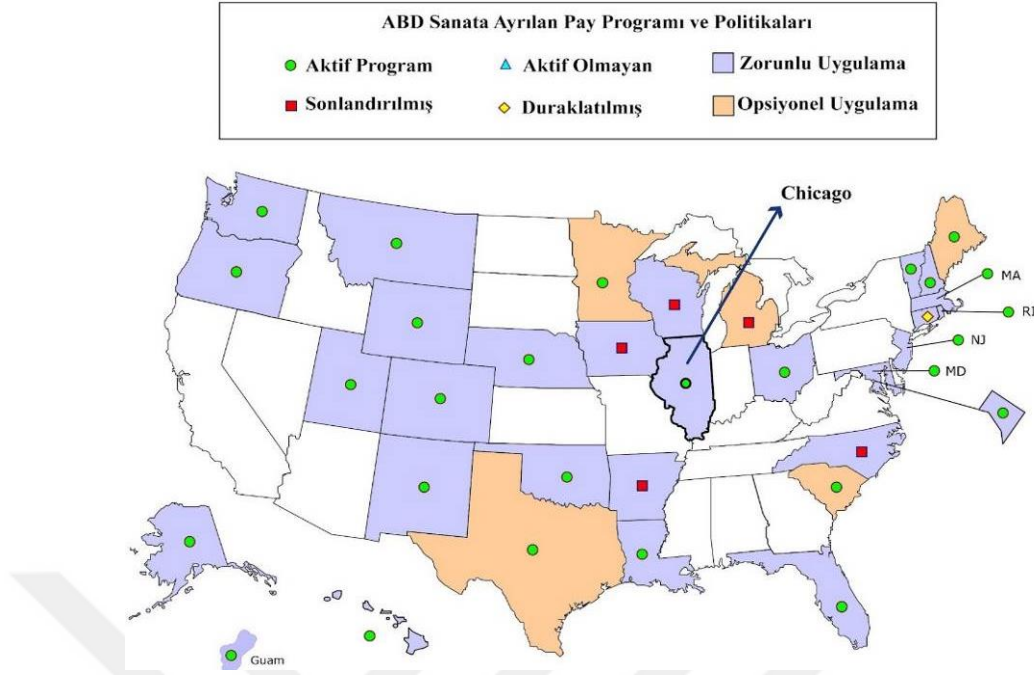
- *Chicago'nun sanata ayrılan pay programını güncellenmesi,*
- *Açık ve şeffaf yönetim uygulamaların oluşturulması,*
- *Kent genelinde kamusal sanatın oluşturulmasını desteklemek için kaynakların genişletilmesi,*
- *Sanatçıları, mahalleleri ve kamu yararını destekleyen gelişmiş programlar oluşturulması,*
- *Kentin koleksiyon yönetim sistemlerinin güçlendirilmesi,*
- *Sanatçı ve kuruluşların kamusal sanat çalışmalarının desteklenmesi,*
- *Chicago'nun kamusal sanatı ile ilgili farkındalık ve etkileşim oluşturulmasıdır (DCASE, 2019).*

3.1.2 Ekonomik Boyutu ile Chicago'da Kamusal Sanat

Sanat ve kültür kuruluşları vergiler, bağışlar, bireysel hibe ve yardımlar, özel sektör ve kamu fonları gibi çeşitli kaynaklardan gelir elde ederler. Sanatın büyük oranda doğrudan devlet desteğiyle finanse edildiği diğer birçok ülkenin aksine, değinildiği üzere ABD daha çok özel sektör (bireysel bağışçılar, özel vakıflar ve şirketler) tarafından desteklenen bir sanat finansmanı modeline sahiptir. ABD merkezi yönetim, eyalet ve yerel yönetimlerden gelen doğrudan kamu desteği, ABD'deki sanat organizasyonları ve müzeler için toplam gelirin yalnızca %7'sini oluşturmaktadır. Bu düşük orana rağmen, kamu fonları, sanat etkinliklerine ve programlarına yaygın ve eşit bir şekilde ulaşılmasını sağlaması nedeniyle önemsenmekte ve sanat için yapılan kamu desteği Chicago'da ve ülke genelinde sorgulanmaya devam etmektedir (Novak-Leonard, 2014, s. 6). Chicago'da sanat ve kültürel faaliyetlere kamu tarafından yapılan maddi desteğe 1987 Chicago Kültür Planı'nda yer verilmiş, daha sonra 2012 Chicago Kültür Planı'nda iyileştirilmiş ve 2017 Chicago Kamusal Sanat Planı'nda tekrar ele alınmıştır. ABD'de sanat ve kültür faaliyetlerine kamu desteği merkezi yönetim, eyalet düzeyinde fonlar ve yerel yönetim düzeyinde yapılmaktadır. Sanat ve kültürel faaliyetlere ayrılan kamu

fonlarını dağıtmak için yerel düzeyde her kentin kendine özgü farklı mekanizmaları vardır.

Eyalet düzeyinde yapılan yatırımlar incelendiğinde, Chicago’da eyalet düzeyinde yapılan yatırımın önemli bir payı olduğu görülmektedir. Örneğin 2012 yılı yatırım payına bakıldığında, Chicago’da sanat organizasyonları toplamda en fazla kamu finansmanı almakla birlikte, nispeten küçük bir kısmının Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler birimi tarafından geldiği görülmektedir. “2012 yılında Chicago’da sanata yapılan yatırımın %59’u Eyalet düzeyinde Illinois Sanat Konseyi’nden, %24’ü Ulusal Sanat Bağışından ve %17’si Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler birimi” tarafından yapılmıştır (Novak-Leonard, 2014, s. 9). Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler birimi Chicago’da yerel düzeyde kamu finansmanı sağlayan en önemli kurumdur. Sanat, kültür ve diğer organizasyonlara hibeler sağlamanın yanı sıra, Chicago Kültür ve Özel Etkinlikler Birimi de dâhil olmak üzere yerel sanat kurumlarının birçoğu, çeşitli kültürel faaliyetleri incelemekte, yürütmekte ve programlamakta ya da bölgelerinin kuruluşlarına ve sakinlerine sanat ve kültür için doğrudan veya dolaylı destek sağlamaktadır. Birim, aynı zamanda, kamusal sanat çalışmalarını destekleyen ülke çapında uygulanan sanata ayrılan pay (*percent for art*) stratejisini Chicago’da yürüten kurumdur. Sanata ayrılan pay stratejisi, Amerika Birleşik Devletleri’nde yasa ile kabul edilmiştir ve Chicago’nun da aralarında bulunduğu birçok bölgede zorunlu olarak uygulanmaktadır (Şekil 3.1). İlk olarak 1967 Hawaii’de kabul edilen uygulama Chicago’da Mimaride Sanat programı (*Art in Architecture*) ile 1977 yılında uygulanmaya başlanmıştır (Pietsch, 2013). Günümüzde farklı programlarla sanata ayrılan pay stratejisi uygulanmaya devam etmektedir. Kamu binalarının inşası veya yenilenmesi için bütçenin küçük bir kısmı kamuya ait eserlerin alımı, yapımı ve bakımı için ayrılmaktadır. Kamusal sanat için inşaat veya tadilat maliyetlerinden ayrılan pay ABD’de %0,25 ile %1,25 arasında değişirken genellikle yaklaşık %1’dir. Chicago’da ise %1.33 oranındadır (DCASE, 2019). 2012 yılında hazırlanan Kültür Planı’nda sanata ayrılan pay stratejileri yeniden düzenlenmiştir.

Şekil 3.1 ABD’de sanata ayrılan pay programı (Pietsch, 2013)

Kamusal desteğin yanı sıra ABD’de sanatsal faaliyetleri destekleyen pek çok kuruluş bulunmaktadır. Bu kurumlardan biri de önemli bir destekçi olan *Sanat İçin Ulusal Bağış Vakfı*’dır (*The National Endowment for the Arts* [NEA]). Değindiği üzere, 1965 yılında kurulan NEA, fonları ve maddi desteği ile Amerikalılara sanata katılma, hayal güçlerini kullanma ve yaratıcı kapasitelerini geliştirme fırsatı veren ülke genelinde sanatsal çalışmaları destekleyen bağımsız bir kuruluştur (NEA, 2019). NEA çok çeşitli sanat projeleri için destek sağlamaktadır.

3.1.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler

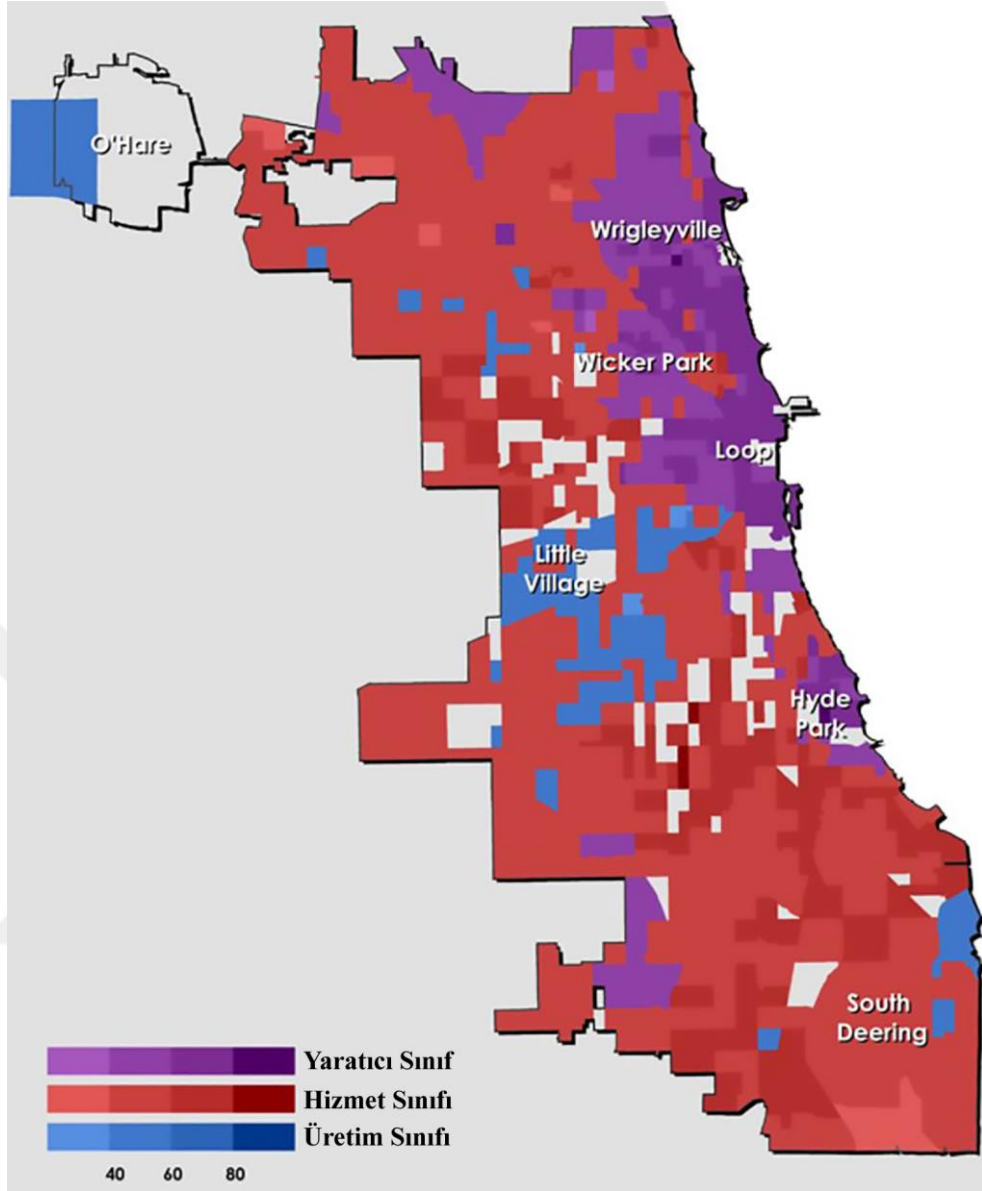
Chicago; Washington, Austin, San Francisco, Seattle, Boston, Minneapolis ve Denver ile birlikte yaratıcı endüstrilerin merkezlerinden biri olarak kabul edilmektedir. Amerika Birleşik Devletleri’nde yaratıcı sınıfın varlığına en fazla katkıda bulunan ilk 5 metropol New York, Los Angeles, Chicago, Washington ve Boston’dur (Florida, Matheson, Adler ve Brydges, 2015). Chicago 9,5 milyon nüfusu ve 546,8 milyar \$ ekonomik üretimi olan Chicago, ülkenin en büyük üçüncü metropolüdür ve metropol çalışanlarının üçte birinden fazlası (%35,1) yaratıcı sektör çalışanlarıdır (Florida, 2013). I.ve II. Dünya savaşı sırasında Avrupalılar, 1915 ile

1970 yılları arasında ise Büyük Göç hareketi döneminde ABD'nin güneyinden Afro-Amerikanların Chicago'ya göç etmişlerdir (Layson ve Warren, 2017). Göçle artan etnik çeşitlilik ve hoşgörü kentte yaratıcı sınıfın varlığı için zemin hazırlamıştır.

Tablo 3.1 ABD yaratıcı sınıf oranları (Florida vd., 2015, s. 60)

Metropol	Yaratıcı Sınıf		Hizmet Sınıfı		Üretim Sınıfı	
New York	\$87.625,00	35,8%	\$ 34.241,00	48,1%	\$ 43.723,00	16,0%
Los Angeles	\$80.859,00	34,1%	\$ 32.368,00	46,3%	\$ 37.066,00	19,5%
Chicago	\$75.033,00	35,1%	\$ 30.946,00	43,4%	\$ 40.295,00	21,4%
Dallas	\$73.016,00	34,3%	\$ 29.441,00	44,2%	\$ 34.699,00	21,5%
Philadelphia	\$76.694,00	34,6%	\$ 31.693,00	47,5%	\$ 40.539,00	17,8%
Houston	\$75.570,00	33,0%	\$ 28.455,00	42,5%	\$ 37.719,00	24,4%
Washington, DC	\$90.442,00	46,8%	\$ 34.337,00	40,3%	\$ 41.951,00	12,8%
Miami	\$68.797,00	30,4%	\$ 29.087,00	53,0%	\$ 35.440,00	16,2%
Atlanta	\$73.272,00	36,3%	\$ 28.973,00	43,8%	\$ 35.961,00	19,8%
Boston	\$84.403,00	41,6%	\$ 33.738,00	43,4%	\$ 42.765,00	14,9%
San Francisco	\$91.361,00	39,4%	\$ 36.426,00	44,1%	\$ 46.540,00	16,5%
Detroit	\$73.097,00	34,5%	\$ 29.730,00	44,8%	\$ 41.070,00	20,7%
Amerika Birleşik Devletleri	\$70.714,00	32,6%	\$ 29.188,00	46,0%	\$ 36.991,00	21,1%

Richard Florida hızlı büyüyen, varlıklı ve yaratıcı sınıf yoğunluğunun fazla olduğu beş metropolün üç ana sınıfın yerleşimini incelediği çalışmada Chicago'ya da yer vermiştir (Tablo 3.1). Bu üç ana sektör, üretim sektörü, hizmet sektörü ve yaratıcı sınıftır. Yaratıcı sınıf, mor renkte gölgeli alanlarda konuşlanmakta, kırmızı alanlar öncelikle hizmet sektörü ve mavi ise üretim sektörü ağırlıklı olarak bulunmaktadır. En koyu gölgeli alanlar, o sınıfın en yüksek konsantrasyonuna sahiptir (Şekil 3.2). Richard Florida'nın çalışmasına göre Chicago'da yaratıcı sektör çalışanları, ücret ve maaşlarda yıllık ortalamanın 75.033 \$ olduğu nitelikli, eğitilmiş ve yüksek maaşlı pozisyonlardadır (Florida, 2013).

Şekil 3.2 Chicago yaratıcı sınıf haritası (Florida, 2013)

3.1.4 Chicago'da Kültür Bölgeleri

Chicago'da kültür bölgelerinin, kültür ve yenilenmenin sonucu olarak şekillendiği söylenebilir. Yapılan müdahaleler bütün bir bölgeyi dönüştürmeyen, daha kısıtlı bir alanda küçük ölçekli müdahalelerdir. Örneğin Milenyum Park, Navy Pier ve Müze Kampüsü'nde geçirilen dönüşüm süreci küçük ölçekli müdahaleler olarak değerlendirilebilir.

Millennium Park: Park, Merkezi İş Alanı'nın (MİA) doğu sınırına bitişik, Chicago'nun tarihi bir bölgesinde ve zaman içerisinde çöküntü alanına dönüşen banliyö demiryolunun bulunduğu alanda yer almaktadır (Şengüenalp ve Ergin Doğruer, 2017). Millennium Park'ın bulunduğu bölge tarihsel olarak önemli bir konumda yer almaktadır. 1909 yılında kentin ilk planı olan Burnham planında Illinois Merkez Demiryolları arazisi etrafında Grant Park tasarlanmıştır. Burnham planında kentin kültürel etkinliklerinin gerçekleşeceği bir alana dönüştürülmesi hedeflenen Grant Park, tarihsel olarak “*Chicago kentinin ön bahçesi*” olarak tanımlanmaktadır (Şengüenalp ve Ergin Doğruer, 2017, s. 1346). Grant Park'ın çevrelediği Illinois Merkez Demiryolları arazisi uzun bir dönüşüm süreci sonrası 2004 yılında Millennium Park'a dönüşmüştür ve Park günümüzde Chicago'nun tanımlayıcı bir unsuru kabul edilmektedir (Al-Kodmany, 2017). 1998 yılında Chicago Belediye Başkanı Richard M. Daley milenyum kutlamak için bir park yapılacağını duyurmuş ve aynı yıl çalışmalara başlanmıştır (Conard, 2008). Projenin şekillendirilmesine yardımcı olan çok sayıda kar amacı gütmeyen kuruluş ve kültürel organizasyonlar, özel bağışçılar, mimarlar, plancılar, şehir çalışanları ve gönüllü vatandaşlar bulunmaktadır. Bu nedenle, park, hem yerel sakinlere hem de dünyanın dört bir yanından gelen ziyaretçilere hizmet veren sağlam bir kamusal alan yaratmak için çok sayıda paydaşın birlikte nasıl çalışabileceğinin bir kanıtıdır (Al-Kodmany, 2017).

Parkın mekânsal düzeni, 1909'da Grant Park tasarımı için başlangıçta Daniel Burnham ve Edward Bennett tarafından tanıtılan bir tema olan “*görüntülenebilir oda*” fikrini yansıtmıştır. Görüntülenebilir oda fikri ile Millennium Park farklı bölümlere ayrılmış birçok işlevi bir arada bulunduran bir plana sahiptir (Al-Kodmany, 2017). Park alanında Jay Pritzker Pavilion ve Chicago Sanat Enstitüsü gibi önemli mimari yapılar ve önemli kamusal sanat eserleri bulunmaktadır. İnsan yüzlerinin yansıtıldığı led ekranlarla tasarlanan *Crown Fountain* ve kentin simgesi haline gelen *Cloud Gate* heykeli bu eserler arasındadır.

Müze Kampüsü: Grant Park'ın güneyindeki bu bölge, rekreasyon ve kültürel faaliyetler amacıyla düzenlenmiş bir alandır. Daha önceden müzeleri barındıran alanı

bir müze kampüsüne dönüştürmek ve alana Field Tabiat Tarihi Müzesi, Shedd Akvaryumu ve Adler Planetariumunu eklemek için alanı bölen beş şeritli bir yolun güzergâhı yeniden düzenlenmiş ve alan müze kampüs olarak tasarlanmıştır.

Navy Pier: Chicago'da göl kıyısında yer alan Navy Pier 100 yılı aşkın bir geçmişe sahiptir. Günümüzde Navy Pier kamusal sanat ve sergilerini bir araya getirmek ve sergilemek için doğru bir yer olarak tanımlanmaktadır. İş ve eğlence merkezi olarak 1916 yılında halka açılmıştır. Özellikle de tramvayın yapılmasıyla kent sakinleri bölgeyi giderek daha fazla ziyaret etmeye başlamıştır. Tiyatrolar ve restoranlar Navy Pier'i popüler bir yer haline getirmiş ve 1920'lerde yıllık 3,2 milyon ziyaretçiye ulaştığı tahmin edilmektedir. Ziyaretçi sayısı Dünya Ekonomik Bunalımı sırasında azalmış, ancak o dönemde bile Chicago'da önemli bir bölge olmaya devam etmiştir. Navy Pier, II. Dünya Savaşı sırasında Donanma'ya kiralamıştır. Savaştan sonra ise, Illinois Üniversitesi kampüslerinden biri olarak kullanmıştır (Spirou, 2007). 1006 m²'lik alanın yeniden canlandırılması 1989 yılında kentin İskele ve Fuar idaresi tarafından başlamış ve 200 milyon \$'a mal olan Navy Pier 1995 yılında tamamen yeniden tasarlanarak halka açılmıştır. Yeniden açılan Navy Pier; Chicago Çocuk Müzesi, 2973 m²'lik bir kapalı botanik bahçe, bir dönme dolap, açık hava sahneli sokak eğlence alanları, tiyatro, restoranları, yemek alanları, siluet sahnesi, festival salonu, dev bir balo salonu ve 50 dönümlük park ve gezinti yerlerini barındırmaktadır (Radnis, 2015).

3.1.5 Chicago'da Kamusal Sanat

Chicago'daki kamusal sanat tarihinin başlangıç noktası, kentin büyük bir kısmının yok olduğu 1871 büyük yangını olarak kabul edilmektedir. Estetikten yoksun kalan kent, yangın sonrası tekrar inşa edilirken yeniden tasarlanmıştır (Conard, 2008). Yangının ardından kentte çok sayıda heykel yapılmış, Chicago mimari gelişmelerin merkezi haline gelmiştir. Ülkenin birçok yerinden mimarlar, heykeltıraşlar Chicago'ya gelmiştir (Weller, 1989). Yangına tepki olarak, mimar William Le Baron Jenney harabelerden kurtarılan yığılmış demir kasalardan oluşan bir anıt tasarlamıştır. Ancak kaynak eksikliği nedeniyle anıt tamamlanmamıştır. Sonraki

yıllarda The Alarm heykeli (1884), Lincoln heykeli (1887) gibi çok sayıda heykel hayırseverler tarafından finanse edilmiştir (DCASE, 2017) (Şekil 3.3). Güzel Kent Hareketinin en önemli eseri Chicago Dünya Fuarı boyunca birçok heykel ve binalar üzerinde anıtsal ölçekli duvar resimleri yapılmıştır. Heykeltıraş Daniel Chester French'ın yaklaşık 65 fit yüksekliğinde olan Republic, fuarın ikonik bir simgesi haline gelmiştir. Fuar kapandıktan sonra heykelin orjinal sıvası dökülmüş, ancak 1918'de 3 katı büyüklüğünde Jackson Park'ta yapılan bronz heykel Chicago Dünya Fuarı'na ithaf edilmiştir (DCASE, 2017).

Şekil 3.3 Alarm Heykeli (DCASE, 2017 s. 4)

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı'nın ekonomik zorluklarının ortasında, Amerika Birleşik Devletleri'nde merkezi yönetim, sanatçılara istihdam yaratmak için programlar hazırlamıştır (Şekil 3.4). Program kapsamında kamuya açık alanlar için

geniş bir sanat çeşitliliği oluşturmak için heykel, resim ve mozaik çalışmaları yapılmıştır (DCASE, 2017).

Şekil 3.4 Kamusal sanat programı uygulamaları (DCASE, 2017 s. 12)

Daha sonraki yıllarda Chicago kent merkezinde binaların hızla yükselmesiyle heykeller, mimari yapıların ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. II. Dünya Savaşı sonrası kurumsal şirketlerin isteği ile yapılan birçok heykel kentte yerini almaya başlamıştır (Şekil 3.5). Richard Lippold'un Radiant heykeli (1957), Herbert Ferber'in heykeli (1972) ve Standard Oil binası için Harry Bertoia'nın heykeli (1975) dönemin önemli heykellerinden bazılarıdır (DCASE, 2017).

Şekil 3.5 Radiant Heykeli (DCASE, 2017 s. 12)

Kurumsal şirketlerin binalarının bir parçası olarak yapılan heykellerin yanı sıra bir kişiyi ya da önemli bir olayı anma amacıyla anıt yapma geleneğini sürdüren anıtsal heykeller de yapılmaya devam edilmiştir. Örneğin Henry Moore'un Nükleer Enerji isimli heykeli kentin anıtsal kamusal sanat eserleri arasında yerini almıştır. 1962 yılında yapılan heykel, atom enerjisinin ilk kontrollü reaksiyonu ile ilgili Enrico Fermi'nin çalışmasını anmak için çalışmanın 25. yıl dönümünde yapılmıştır. 1961 yılında Chicago Üniversitesi'nin Enrico Fermi'nin önemli çalışmasını anma kararı ve atomun yıkıcı gücünü silip çalışmanın önemini vurgulama isteği üzerine üniversite Henry Moore'u heykelin yapımı için davet etmiştir (Katzive, 1973).

Chicago'da kamusal sanat için önemli bir dönüm noktası 1967 yılıdır. Aynı yıl kentte iki önemli çalışma yapılmıştır. Birincisi Pablo Picasso tarafından yapılan Picasso heykelidir. Başlangıçta tartışmalara neden olan bu çalışma kısa sürede kentte kabul görmüştür (DCASE, 2017). Eyfel Kulesi ve Paris, Kızıl Meydan ve Moskova gibi Picasso ve Chicago bir araya gelmiş ve yapımından kısa bir süre sonra Picasso heykeli kent için yeni bir simge haline gelmiştir (Şekil 3.6). Picasso heykeli ile aynı yapılan, bir başka önemli kamusal sanat çalışması, “*Wall of Respect*” isimli Duvar resmidir. Terk edilmiş bir binanın duvarlarında boy gösteren Wall of Respect bir grup sanatçı tarafından yapılmış, Afro-Amerikan tarihinin figürlerini ve temalarını gösteren bir duvar resmidir (DCASE, 2017). 1960'lı yıllarda Büyük bir Afro-

Amerikan nüfusa sahip kentlerden biri olan “*Chicago, New York kentinden sonra Siyah Sanatlar Rönesans’ının geliştiği ikinci merkez*” olmuştur (Ellsworth, 2009, s. 23).

1960’larda Chicago’da şekillenen Siyah Amerikalı Kültür Örgütü (*Organization of Black American Culture* [OBA-C]) kentte yaşayan Afro-Amerikanların edebi, tiyatro, performans ve görsel sanatlarını geliştirmek için kurulmuştur. Wall of Respect 1967 yılında OBA-C tarafından yapılmıştır. OBA-C, farklı türlerde çalışan yeni sanatçıları desteklemek için çalıştaylar düzenlemiştir. 1967’de OBA-C’nin Görsel Sanatlar çalıştayındaki sanatçılar Wall of Respect olarak bilinen duvar resmi ile sonuçlanan bu kamusal sanat projesini başlatmıştır. Duvar resmi “*ancak bir kaç yıl yerinde kalabilmiş, 1971 yılında binanın yangında tahrip olmasıyla*” yok olmuştur (DCASE, 2017, s. 17). Kentin ikonik iki simgesi önemini günümüzde de korumaktadır. Chicago kamusal sanat yılı olarak ilan edilen 2017 yılı, aynı zamanda kentin iki tarihsel ikonik kamusal sanat eseri Wall of Respect duvar resmi ve Picasso Heykeli’nin yapılmasının 50. yılıdır. Bu nedenle Chicago’nun iki önemli eserinin 50. Yılı’nı kutlamak için “*50x50 Neighborhood Arts Project*” ile kentin 50 bölgesinde 50 kamusal sanat eseri yapılması planlanmıştır (DCASE, 2018, s. 6).

1967 yılında yapılan iki simgesel eserin ardından çok sayıda kamusal sanat eseri Chicago’da yerini almıştır. Wall of Respect duvar resminin yapıldığı dönem ve sonrasında kent genelinde duvarlarda canlı renklerle boyayan bir topluluk hareketine ilham kaynağı olmuştur (DCASE, 2017). Resmin etkisiyle 1975’e kadar Chicago’da 200’den fazla Afro-Amerikan duvar resmi yapılmıştır. Wall of Respect, Amerika Birleşik Devletleri’ne doğru yayılan bir harekete yol açmış ve ülke genelinde 1.500’den fazla Afro-Amerikan duvar resmi yapılmıştır. Picasso’nun yapımı, kamusal sanata özel ve kamu yatırımlarına halkın ilgisini çeken, “*kültürel bir rönesansa ilham*” vermiştir. “*Picasso, kent merkezi boyunca halka açık plazalardaki diğer modernist heykellerin yapımının da önünü açmıştır*” (DCASE, 2017, s. 17).

Şekil 3.6 Picasso Heykeli (DCASE, 2017, s. 15).

Şekil 3.7 Wall of Respect (DCASE, 2017, s. 17)

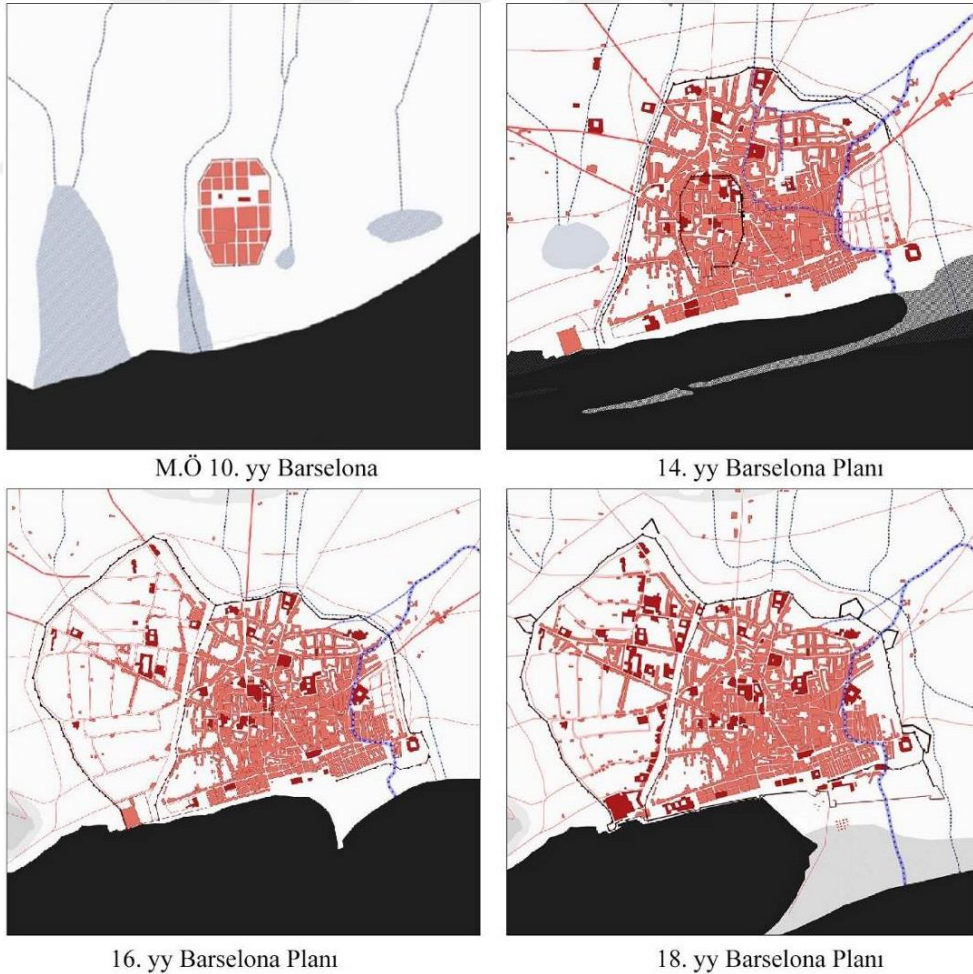
Picasso'nun ardından yapılan ikonik heykellerden bir diğeri Alexander Calder'in Flamingo Heykeli'dir. Heykel, daha önce değinilen Mimarlıkta Sanat Programı (*Art in Architecture Program*) ile yapılmıştır. Sanata ayrılan pay politikasının Chicago'da 1978'de kabul edilmesinden bu yana 150'den fazla kamusal alanlarda 500'den fazla sanat eseri ile kent koleksiyonuna önemli ölçüde katkıda bulunmuştur (DCASE, 2019). Kentin başarısının ardında geçmişten günümüze “*Ferguson fonu*”, “*sanata ayrılan pay stratejisi*” gibi kamusal sanat eserleri finansal olarak destekleyen ve sürekliliğini koruyan politikaların olduğu söylenebilir. Chicago'da, kentin kamusal sanat koleksiyonunun bir parçası olan kalıcı kamusal sanat eserlerinin yanı sıra geçici süre ile sergilenen kamusal sanat eserleri de kente katkı sağlamaktadır. Popüler bir kamusal sanat sergisi olan Cows on Parade, değinildiği üzere Chicago'da ve yanı sıra dünya çapında çok sayıda kentte yapılan bir kamusal sanat sergisidir. Kentin kamusal sanat eserleri arasında anılması gereken ve dünya çapında etki bırakan bir sergi olarak önemlidir. Kentte kamusal sanat için önemli bir başka dönüm noktası Millennium Park'ın yapılması olmuştur. Jay Pritzker Pavilion ve Chicago Sanat Enstitüsü gibi öncü kültürel mekânlara ev sahipliği yapan ikonik yapıları ve kamusal sanat koleksiyonu ile park öne çıkmaktadır (Şekil 3.8). Kentin önemli yerlerinden biri olmasında ünlü kamusal sanat eserlerini ve ikonik yapıları barındırıyor olmasının payı bulunmaktadır.

Şekil 3.8 Cloud Gate Heykeli (DCASE, 2017, s. 22)

3.2 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Barcelona  rneği

Madrid'den sonra İspanya'nın ikinci büyük kenti ve Katalonya yarı özerk yönetiminin başkenti olan Barcelona'nın tarihi M  10 yıllarına kadar uzanmaktadır. Kente  nce Romalılar, İberler, Araplar ve Şarلمانlar yerleşmişler, daha sonra 989'da bölgeye yerleşen Katalanlar kentteki varlıklarını günümüze kadar sürdürmüştür (Küçük, 2014). *“12. yüzyıldan itibaren Barcelona, ekonomik olarak ivme kazanmış ve zenginleşmiştir. Katalanlar, 14. yüzyıl başlarında bir süre bağımsız olarak yönetilmiş ancak, 15. yüzyıldan itibaren İspanya'nın bir eyaleti haline gelmiştir”* (Demirtaş ve Esgin, 2006, s. 155). Barcelona'nın kent surları 13. ve 14. yüzyıllarda inşa edilmiş ve kentin fiziki şekli 18. yüzyılın başlarına kadar büyük ölçüde değişmeden kalmıştır (Wynn, 1979) (Şekil 3.9).

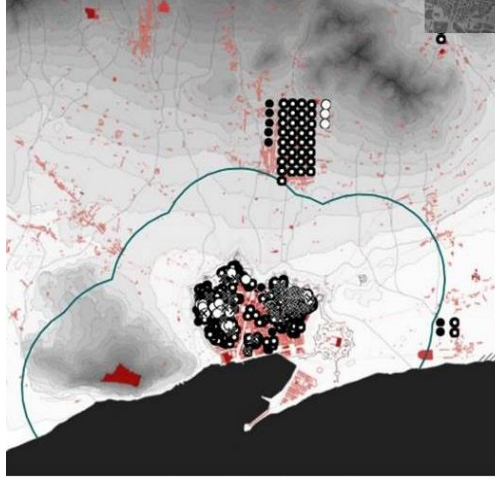
Şekil 3.9 Tarihsel süreçte Barcelona planı (Ajuntament de Barcelona, 2019)

18. yüzyılda merkezi İspanya yönetimi ve Katalonya arasındaki siyasi gerginlik ve daha sonra Katalonya'nın özerkliğini kaybederek İspanya yönetimi altına girmesi kentin şekillenmesinde etkili olmuştur. Yaklaşık 150 yıl boyunca monarşinin nefret simgesi olarak kalan Ciutadella Kalesi bu dönemde inşa edilmiştir (Aibar ve Bijker, 1977) (Şekil 3.10).

Şekil 3.10 Ciutadella Kalesi inşası sonrası Barselona planı (Ajuntament de Barcelona, 2019)

Kentin büyümesi ile ilgili fiziksel engelin yanı sıra getirilen yasal engelle duvarların dışında kalan toprakların neredeyse %61'ini kapsayan alanda yapılaşma yasaklanmıştır. Böylece askeri olarak kontrol altına almak için kent, sivil ve endüstriyel gelişmeyi önleyen sert bir çeperin içine yerleştirilmiştir (Aibar ve Bijker, 1977). Ancak politik yenilgi, önceki yüzyılın ekonomik ivmesini yoğun kentsel, ticari ve üretim faaliyetlerine dönüştürmekten alıkoyamamış ve kentte tekstil fabrikalarının sayısı hızla artmıştır (Şekil 3.11).

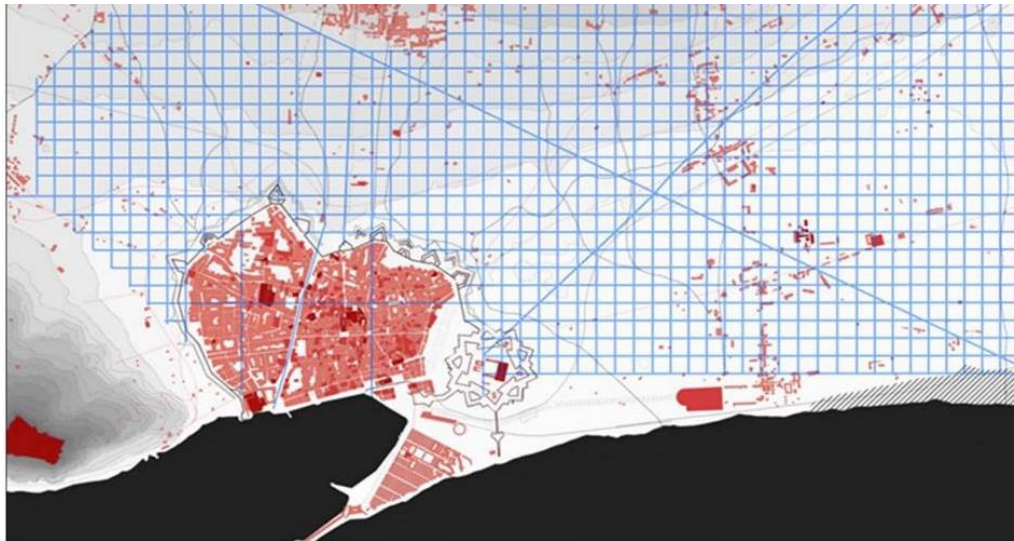
18.yy Yapılaşma Sınırı

Sınırın Günümüz Planı Üzerinden Gösterimi

Şekil 3.11 Barselona’da 18. yüzyıl yapılaşma sınırı (Ajuntament de Barcelona, 2019)

Kentin 19. ve 20. yüzyıllar boyunca yaşadığı endüstriyel gelişmeler Barselona’da büyük demografik ve sosyal değişimlere neden olmuştur (Eastaway vd., 2008). 19. yüzyılın ortalarına gelindiğinde, yaşam koşulları korkunç hale gelmiştir. “*Paris’in ortalama nüfusu, hektar başına 400 kişinin altındayken Barselona’da hektar başına 856 kişi nüfus yoğunluğu, İspanya’daki ve aynı zamanda Avrupa’daki en yüksek nüfusa sahip kentlerden biri haline gelmiştir*” (Aibar ve Bijker, 1977, s. 4). Kentte yaşam koşullarının giderek zorlaşması nedeniyle 19. yüzyılın ortalarında kentin surların dışında genişletilmesi için bir kent planı hazırlanmasına karar verilmiş ve Ensanche (Cerde) planı olarak anılan plan 1856 yılında hazırlanmıştır (Şekil 3.12).

Şekil 3.12 18. yüzyıl kent planı üzerinde Cerda planı izleri (Ajuntament de Barcelona, 2019)

Barselona’da kentin şekillenmesine katkıları olan Dünya Fuarları olarak 1888 Dünya Fuarı ve 1929 Barselona Uluslararası Fuarı (Expo 1929) gerçekleşmiştir. Sıklıkla iç savaşa sahne olan İspanya 1950’lerde ülke ekonomik ve sosyal kalkınma yaşamıştır ve merkezi yönetimin Barselona’ya yaklaşımı daha ılımlı bir hal almıştır. 1950’lerde meydana gelen ekonomik büyüme, Barselona’nın gelişmesinde kilit faktörlerden biri olmuştur. Kent içinde yer alan fabrikalar 1980’lere kadar olan süreçte kent dışına taşınmıştır. İspanya 1975’lerde monarşi rejimiyle yönetilirken, 1980’lerde yapılan küçük parça müdahalelerin yerini 1990’lı yıllarda büyük ölçekli kentsel projeler almıştır. Bu süreçte Barselona günümüzdeki haliyle şekillenmeye başlamıştır (Eastaway vd., 2008). 1990’lı yıllara gelindiğinde kent dönüşüm yaşamaya başlamıştır. 1999’da ilk defa profesyoneller yerine bir kente (Barselona’ya), İngiliz Kraliyet Mimarlar Enstitüsü (RIBA) tarafından ödül verilmiştir. Barselona, *“göze çarpan öncü projeleri, plazalara ve sokak köşelerinde küçük ölçekli iyileştirmeler ve politikacılar ile kentliler arasındaki ekip çalışması”* ve aynı zamanda kentin *“son yirmi yıldaki şehircilik başarısı”* nedeniyle ödüllendirilmiştir (Fraga ve Medina, 2016, s. 30). 1992 Olimpiyat Oyunlarına ev sahipliği yapmak için kentin adaylık süreci 1986 yılında başlamıştır. Barcelona çoktan fiziksel olarak yenilenmesine başlamış olsa da, Olimpiyat Oyunları kentin büyük ölçekli kamu projelerini finanse etmek için ulusal ve bölgesel ölçekte gerekli kamu kaynaklarını sağlamıştır (Degen ve García, 2012).

1980’lerin sonlarında ve 1990’larda, Olimpiyat Oyunlarının etkisiyle *“Barcelona Modeli”*nin ortaya çıkışını destekleyen birçoğu kentsel tasarım ve kentsel yönetim ile ilgili çok sayıda olumlu gelişme olmuştur (Garcia-Ramon ve Albet, 2000). Yerel kentsel planlamada ve genel olarak kentsel stratejik planlamada bir model oluşturularak kentsel yönetişime farklı bir yaklaşım getirilmiştir. Barcelona Modeli, kentsel dönüşüm, kültürün kullanımı ve yönetim şekilleri arasında değişen ilişkilerle gelişmiştir (Degen ve Garcia, 2012). Barselona, kentsel dönüşüm için Avrupa referanslarından biri haline gelmiştir. Barselona’nın dönüşümü, 1990’lardan bu yana benimsenen gelişmiş stratejik bir vizyon ve bir dizi kentsel plan sayesinde gerçekleşmiştir. Son yıllarda kentin dönüşümünde kültürel altyapıya büyük yatırımlar yapılmıştır. Çabalar kentin kültürel mekânlarını ve altyapısını

dönüştürmüş, iyileştirmiş ve kentte yeni kültür bölgeleri yaratmıştır (Fraga ve Medina, 2016).

3.2.1 Barselona'nın Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler

Yaratıcı endüstriler gibi ekonomik faaliyetlerin kümelenme yönünde güçlü bir eğilimi bulunmaktadır. İspanya'da faaliyetler esas olarak iki büyük şehirde Barselona ve Madrid'de kümelenmiştir. Yalnızca İspanya için değil, küresel anlamda da önemli bir yere sahip olan Barselona, Avrupa'nın en büyük yaratıcı merkezlerinden biridir. Kentin yaratıcı merkezlerden biri haline gelmesinde 1992 Olimpiyatları'yla birlikte başlayan dönüşüm sürecinin ve kültür politikalarının payı bulunmaktadır. Kentin kültür ile dönüşümüne öncülük eden Kültür Planı 1999 yılında hazırlanmış, ardından 2006 yılında yeniden düzenlenmiş ve Kültür Planı'nda bulunan on programla kültürün kentte nasıl var olacağı belirlenmiştir. 2004 yılında ilk Evrensel Kültür Forumu Barselona'da gerçekleştirilmiştir (Garcia-Ramon ve Albet, 2000, s. 1332). 2010 yılında onaylanan Yeni Metropoliten Bölge Programı "*kültürü ve yaratıcılığı önümüzdeki yıllarda geliştirilecek stratejik bir sektör*" olarak tanımlamaktadır (Eurocities, 2015, s. 84). Barselona'da yaratıcı ve kültür endüstrileri politikaları, ülke düzeyinde, Kültür Bakanlığı 2012-2015 stratejik Genel Planı'nda yer alan Kültür Endüstrileri Kalkınma Planı (2015) ile geliştirilmiştir. Bu plan ile Hükümet, aşağıda sıralanan yaratıcı ve kültürel endüstriler sektöründe beş genel amaç belirlemiştir.

Bu amaçlar arasında;

- *Kültüre erişim hakkını güvence altına almak,*
- *Kamu ve diğer kurumlar arasındaki iletişim ve kültürel işbirliği ile kültürel kaynakların verimli ve rasyonel bir şekilde kullanılmasını sağlamak,*
- *İspanya'nın temel bir unsuru olarak kültürü teşvik etmek,*
- *Kültürün desteklenmesi ve tanıtımına toplumun katılımını teşvik etmek, ve*
- *Fikri mülkiyet haklarından kaynaklanan hakları korumak hususları yer almaktadır.*

Kentin kültür politikaları, 1999 yılında oluşturulan özerk bir kurum olan Barselona Kültür Enstitüsü (*Institut de cultura de Barcelona* [ICUB]) aracılığıyla geliştirilmektedir. Bu kurum, kültürel ve yaratıcı endüstrilere katılan tüm aktörlerin temsil edildiği Kültür Stratejik Planı'nı koordine etmektedir (Barcelona Strategic Plan, 2006). Bu nedenle, Barselona Kültür Enstitüsü koordinatör olarak kilit bir rol oynamaktadır. Enstitü, kar amacı gütmeyen özel kurumlar ve kültür aktörleri üzerinden kültür ve Belediye arasında bağlantıyı kurmaktadır. İlk kültür planı 1999 yılında Barselona Kültür Enstitüsü (ICUB) tarafından hazırlanmış ve daha sonra 2006 yılında yeniden düzenlenmiştir. 2006 stratejik kültür planı, Barselona Kültür Enstitüsü ve kentteki kültürel kalkınmaya doğrudan veya dolaylı olarak dâhil olan sektörlerin katılımıyla ortak bir sorumlulukla hazırlanmıştır. 1999 Kültür Planı'nda ise Barselona'daki kamu politikalarının merkezine kültürü yerleştirmek ana hedeflerden biri olmuştur. Planın üzerinde durduğu iki temel konu bulunmaktadır. Bu konular, kültürün kent stratejisi çerçevesinde merkezi bir yer tutması gerekliliği ve kültür ile ekonomik, teknolojik gelişme arasındaki bağlantının tanınması ve gerekliliğidir. Gerçekleştirilmesi beklenen her iki amaca da ulaşılmıştır. 2006 Stratejik Kültür Planı'na göre de gerçekleştirilmesi öngörülen on yapılandırma programı kurgulanmıştır. Bu programlar şöyledir:

- *Barselona Laboratuvarı (Barcelona Laboratory)*
- *Kültür, Eğitim ve Yakınlık (Culture, Education and Proximity)*
- *Barselona, Kenti Okuma (Barcelona, Reading City)*
- *Kültürel Değişim Programı (Programme for Intercultural Exchange)*
- *Barselona Bilimi (Barcelona Science)*
- *Kültür Yapılarının Niteliği (Quality of The Cultural Facilities)*
- *Bilgi, Bellek ve Kent (Knowledge, Memory and City)*
- *Barcelona Kültür Başkenti (Barcelona Cultural Capital)*
- *Kültürel Bağlantı (Cultural Connectivity)*
- *Barselona Kültür Konseyi (Barcelona Council of Culture)*'dir
(Barcelona Strategic Plan, 2006, s. 26).

3.2.2 Ekonomik Boyutu ile Barselona’da Kamusal Sanat

İspanya’da politik, ekonomik stratejiler, geniş kültür kavramına odaklanmakta olup, belirli etkinliklere yönelik sektörel stratejilerle tamamlanmaktadır. Ancak son yıllarda, yerel ve bölgesel düzeyde yaratıcı endüstrileri desteklemek üzere yeni politikalar gündeme getirilmiş ve yaratıcı endüstriler İspanya ekonomisinin önemli bir parçası haline gelmiştir. Yaratıcı endüstrilerin temel faaliyetleri GSYİH’nın %3,5’ini oluşturmaktadır. Birbirine bağımlı ve destekleyici faaliyetler göz önüne alındığında bu rakamlar artarak %5,0 oranına çıkmaktadır. İspanya yaratıcı endüstrilerde Avrupa’nın beşinci büyük üreticisidir. Ancak bu sektörün ülke ekonomisindeki ağırlığı Avrupa ortalamasının altındadır. İspanya’nın yaratıcılığın ticari kullanımında uzman olmadığı sonucuna varılabilecekse de Madrid ve Barselona metropoliten alanları, yerel GSYİH’ya %6’nın üzerinde katkılarla yaratıcı endüstrilerdeki en büyük ve en uzmanlaşmış Avrupa kümelenmeleri arasındadır (Totterdill vd., 2015).

Barselona’da sanat ve kültür kuruluşları bireysel hibeler, özel sektör ve kamu işbirliği ve devlet desteği ve ayrıca Avrupa Birliği desteğiyle finanse edilmektedir. Kuruluşlar ve projeler, tek bir kaynak ile finanse edilebileceği gibi bazen kapsamlı ve devamlılığı olan projeler pek çok farklı kaynaktan finanse edilmektedir. Örneğin 2006 Barselona Stratejik Kültür Planı’nda yer alan önemli projelerden biri olan Barselona Yaratıcılık Fabrikaları çeşitlendirilmiş finansal katkılardan yararlanmaktadır. Bütçenin yaklaşık % 70’i, kamu fonları (%10), özel fonlar (%10), ulusal fonlar (%5) ve AB fonları (%5) ile tamamlanan belediye fonlarından gelmektedir (Eurocities, 2015).

Kamusal sanatın en yaygın finanse edilme yöntemlerinden biri olan sanata ayrılan pay stratejisi İspanya’da da uygulanmaktadır. İspanya’da sanata ayrılan pay yasalarla belirlenmiştir, ancak pratikte her uygulamada sabit kriterler olmadığı görülmektedir. İspanya’da bir taraftan federal düzeydeki projeler, diğer taraftan il veya belediye düzeyindeki projeler uygulamaya konmaktadır. Bu projelerin uygulanma safhasında net ayrımlar bulunmaktadır. Diğer birçok ülkede olduğu gibi, yerel otoriteler sanata

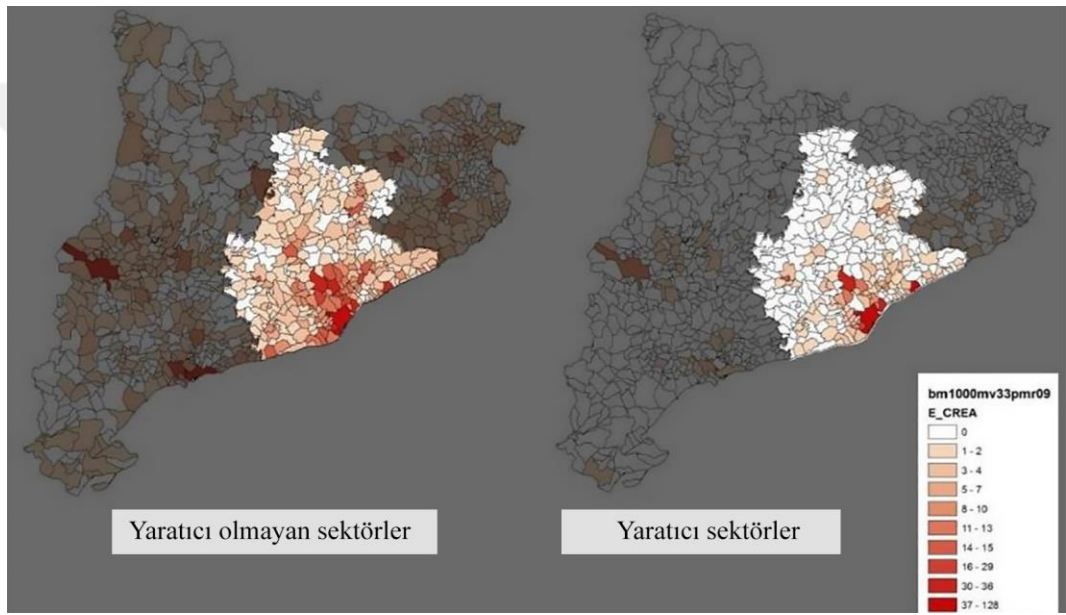
ayrılan pay politikasının uygulanmasında büyük oranda özerkliğe sahiptir. Her proje ayrı ayrı değerlendirilmektedir. Bu nedenle uygulamalarda genel bir prosedür bulunmamaktadır.

İspanya’da sanat ve kültür kuruluşlarını ve çalışmalarını destekleyen kurumlardan biri de İspanyol Kültürel Eylem Kurumu’dur (*Acción Cultural Española* [AC/E]). AC/E, yaratıcı sektör ve kültür sektöründe faaliyet gösteren herhangi bir kamu kurumu (bölgesel, yerel veya uluslararası) veya özel kuruluşlarla (vakıflar, dernekler, kültür merkezleri, işletmeler vb.) kurumsal işbirliği yapmaktadır (AC/E, 2019). Kurum, İspanya’nın zengin sanatsal mirasını teşvik etmeyi, aynı zamanda yaratıcı sektör ve kültür sektörünün uluslararası hale gelmesini desteklemeyi amaçlamaktadır. İspanya’da, Uluslararası Kalkınma Dayanışma Ajansı (*La Agencia Española de Cooperación Internacional para el Desarrollo* [AECID]) gibi kurumlar da sanat ve kültür kuruluşlarını desteklemektedir.

3.2.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler

Son yıllarda, AB ülkelerinde ve diğer dünya ülkelerinde bazı kentler, küresel bir ortamda yaratıcı endüstrilerin merkezi haline gelmiştir. Yaratıcı endüstriler küresel bir etkiye sahiptir ve Barcelona İspanya’da yaratıcı endüstrilerin kümелendiği kentlerden biridir. Tekrarlanacağı üzere Barcelona, yalnızca İspanya için değil, küresel anlamda önemli merkezdir. Barcelona’da, kenti giderek daha çekici bir hale getiren yaşam kalitesi, yetenek merkezi, Startup’lar, girişimcilik gibi birçok faktör bulunmaktadır. Katalonya ve özellikle de başkenti Barcelona, yaratıcı sektörlerde istihdam açısından Avrupa’daki en önemli yaratıcı merkezlerden biri haline gelmiştir (Martínez, 2017). Avrupa Komisyonu’nun Kültürel ve Yaratıcı Şehirler Monitörü çalışmasına göre İspanya’da kültürel bir ekonomik faaliyette çalışan kişi sayısı toplam istihdamın %3,5’ü oranındadır (Eurostat, 2019a). Barcelona’nın yaratıcı sektör - bilgiye dayalı sektörler istihdam oranı % 43,1, bu oranın %57,8 sanat, kültür ve eğlence alanındaki işleri kapsamaktadır. Geleneksel olmayan yaratıcı sektörlerde istihdam oranı %22,5 olup, bu oranın %26’sı sanat, kültür ve eğlence alanındaki işlerdir (Eurostat, 2019b). Barcelona ekonomik raporuna göre, kentin istihdam

oranında yaratıcı sektörlerin payı %12 ile 136.000 kişidir. Katalonya'daki yaratıcı sektör istihdam oranının ise %49,6'sı Barcelona'ya aittir (Barcelona City Council, 2018). 2002-2007 yılları arasında kurulan yaratıcı sektör ve yaratıcı olmayan sektörlerin mekânsal dağılımı Şekil 3.13'de yer almakta olup, Barcelona'da oluşan yaratıcı sektör kümelenmesini göstermektedir. Kentte, yaratıcı sektörde çalışanlarının kayıtlı olduğu yaklaşık 9.000 şirket bulunmaktadır. Yaratıcı sektörlerde istihdam 2008 yılına kıyasla 2017 yılında %13 oranında artmıştır (Barcelona City Council, 2018).

Şekil 3.13 Barcelona yaratıcı sektörler haritası (Martínez, 2017, s. 23)

Yaratıcı endüstrilerin ve yaratıcı kümelenmelerin konumları ve dağılımları arasındaki bağlantı oldukça karmaşık olmakla birlikte, bazı durumlarda (Barcelona örneğinde olduğu gibi) tarihsel, sanatsal ve kültürel miras kümelenme için ana itici güç olmaktadır (Totterdill vd., 2015). Ancak Barcelona'nın Gaudi'nin binalarıyla tutarlı bir şekilde bağlantılı olmasına ve kümelenmedeki ana itici gücün tarihsel, sanatsal ve kültürel miras olmasına rağmen, mimarlık ve turizm kentin ana yaratıcı alanını oluşturmamaktadır. Film prodüksiyonu, reklamcılık, video oyunları ve görsel, işitsel endüstriler öne çıkmaktadır.

3.2.4 Barselona’da Kùltür Bölgeleleri

Barselona’da El-Raval, Barri Gothic Bölgesi ve Barceloneta uzun yıllar süren çabaların sonucunda ortaya çıkmış önemli kùltür bölgeleridir. El Raval ve Barri Gothic Bölgeleri bozulmuş tarihi kent merkezinin başarılı birer kentsel dönüşüm örnekleridir (Maciejewska ve Jarecka-Bidzińska, 2018). 19. yüzyılın ortalarına kadar tüm kentsel faaliyetlerin çekirdeğini oluşturan Barselona kent merkezi, yoğun ve kompakt bir yerleşim bölgesidir. Kentsel gelişim süreci diğer birçok Avrupa kenti ile benzerlik göstermektedir (Jauhiainen, 1992). Zaman içerisinde çöküntü alanı haline gelen eski kent merkezi ve El-Raval bölgesinde ortaya çıkan güvenlik problemleri ve alanın terk edilmesiyle birlikte bölgeye yerleşen mültecilerin yarattığı problemlerin artması, kentsel yaşam kalitesinin azalmasına neden olmuştur (Demirtaş ve Esgin, 2006). 1970’lerin sonlarında kentsel bozulmanın artmasıyla bölge çöküntü bölgesine dönüşmüştür. 1980’lerin sonunda tarihi kent merkezinin nüfusu radikal bir şekilde azalmıştır (Jauhiainen, 1992). 1980’lerin başında, yerel yönetim Barselona şehir merkezi için bir dönüşüm programı yapmaya karar vermiştir. El Raval için kentsel dönüşüm fikri, kùltür’ün canlandırıcı mekanizma olarak kullanılmasına dayanmaktadır (Maciejewska ve Jarecka-Bidzińska, 2018). Kùltür temasının kullanım amaçları, bir yandan El Raval’ın bozulmuş imajını değiştirmek, diğer yandan bölgeye daha genç ve ekonomik olarak aktif insanları getirmektir (Jauhiainen, 1992). Bölgede yer alan Rambla del Raval caddesinin açılmış olması, “Çağdaş Sanatlar Müzesinin yapımı ardından Barselona Üniversitesi ve Ramon Llull Üniversitesinin bazı bölümlerinin bölgede açılmasıyla” bölgenin “çoklu kùltürel canlılığını sahip bir bölge” olması sağlanmıştır (Demirtaş ve Esgin, 2006 s. 158). Gerçekleşen dönüşüm, güçlü bir kimlik ve sosyal katılıma dayanmaktadır. Yenileme süreci radikal, yoğun ve büyük ölçekte bir dönüşüm olarak gerçekleşmiştir (Maciejewska ve Jarecka-Bidzińska, 2018).

Barceloneta, Ciutadella Kalesi surlarının dışındaki ilk yerleşim yeri olarak tarihi 1753 yılına dayanan bir bölgedir (Wynn, 1979). Barceloneta kentin kıyı şeridinde ve eski limanının yakınında yer almaktadır ve tarihi kent merkezini oluşturan dört mahallenin en küçüğüdür (Nofre, Giordano, Eldridge, Martins ve Sequera, 2018).

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Barceloneta sahillerinde açılan deniz banyolarıyla birlikte, sahilde restoranların açılması, gündüz ve gece eğlencesi için bir kentsel çekim yaratmıştır. 1950'lerden itibaren Barceloneta, İspanyol turistler, hatta bazı yabancı turistler için turistik bir alan haline gelmiştir. Farklı sosyal grupların yaşadığı bölgede zaman içerisinde kentsel sorunlar artmıştır (Nofre vd., 2018). 1986'da Barselona'nın 1992 Olimpiyatları'na ev sahipliği yapacağını açıklanması, büyük kentsel dönüşüm planlarının geliştirilmesine yol açmıştır. Barceloneta'daki dönüşüm, taban inisiyatiflerini sürdüren ve mevcut nüfusa mahallenin dönüşümünde söz hakkı veren işbirliği biçimlerinin benimsenmesi (Pradel-Miquel, 2021) itibariyle örnek gösterilen dönüşüm deneyimleri arasındadır.

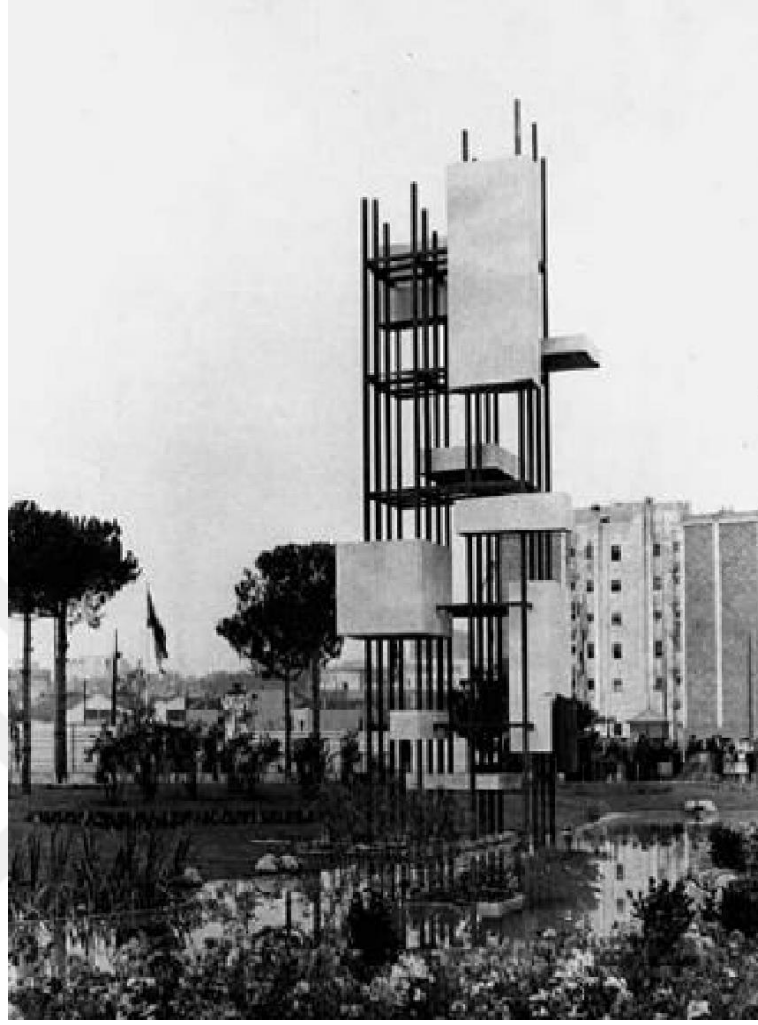
3.2.5 Barselona'da Kamusal Sanat

Barselona'da kamusal sanat uzun bir geçmişe sahiptir. Kentte anıtsal eserlerin geçmişi 1600'lü yıllara kadar gitse de, kamusal sanatın 19. yüzyılda geliştiği söylenebilir. Kentin en eski heykeli “1673 yılında yapılan Santa Eulàlia Heykeli”dir (El Haddad, 2017, s. 118) (Şekil 3.14). Antonio Gaudi'nin önemli eserleri; Casa Mila, La Sagrada Familia ve Güell Parkı, Barselona'nın günümüzde de varolan önemli kamusal sanat eserleridir. 19. yüzyılın kaotik atmosferinde Cerda'nın ızgara planı üzerinde Gaudi'nin Sokak aydınlatmaları, La Sagrada Familia, Casa Mila ve Park Güell yer almışlardır. Cerda'nın tekdüze genişlemesine farklılık katmanın başka bir yolu olarak düşünülmüştür. Sagrada Familia'nın bir anıt örneği olarak kabul edilip edilemeyeceğine dair tartışmalar devam ederken, Gaudi'nin eserleri son derecede değerli bir turizm pazarlama varlığı olma özelliğini korumaktadır ve hem ikonik görüntü hem de kendi başına bir turizm cazibesi olarak işlev görmektedir. (Smith, 2007)

Şekil 3.14 Eulàlia Heykeli (El Haddad, 2017, s. 118)

Barselona'nın anıtsal eserleri çok daha uzun bir geçmişe sahip olmasına rağmen, 1888 Dünya Fuarı kente eklenen anıtsal eserler anlamında dönüm noktası olmuştur. 1888'deki Dünya Fuarı ile daha anıtsal bir kentsel görüntüye doğru bir geçiş yaşanmıştır. Columbus Heykeli ve fuar alanının girişinde 1888 Zafer Takı (*Arc de Triomf*) günümüze kadar varlığını koruyan anıtlara örnektir. Her iki heykel de Katalan ulusal mimari dili arayışı ile desteklenmiştir. Bugün hala şehrin turistik cazibesi ve kent pazarlamasında önemli bir rol oynamaktadır (Smith, 2007). “1959 yılında Ildefons Cerdà'ya ithafen Antoni Maria Riera Clavillé tarafından yapılan heykel kentin kamusal sanat tarihine örnek olarak verilebilir. 1970 yılında heykel yıkılmıştır” (El Haddad, 2017, s. 64) (Şekil 3.15). Heykel Cerda Heykeli olarak da anılmaktadır.

Şekil 3.15 Cerda Heykeli (El Haddad, 2017, s. 64)

1980’li yıllardan itibaren Barselona’da kamusal alanların çehresi değişmeye başlamıştır. Antoni Tàpies’in Picasso heykeli, Xavier Corberó’nun Mediterrània heykeli ve Barselona’da çok sayıda eseri olan Joan Miro’nun Kadın ve Kuş heykeli kamusal alanları değiştiren önemli heykeller arasındadır (Benach, 2004). Joan Miro’nun Kadın ve Kuş heykeli, Cerda tarafından tasarlanan kentsel ızgaraya entegre edilen Joan Miro Parkı’nda yer almaktadır. Kadın ve Kuş heykelinin yanı sıra parkta farklı noktalarda konumlandırılmış Joan Miró tarafından yapılmış 30 küçük heykel bulunmaktadır. Parkın bulunduğu alan Belediye’nin 1976’daki mezbahanın yıkılmasından sonra, topluluk yemekleri ve akşam yemekleri, sirkler, müzik festivalleri ve diğer etkinlikler gibi birçok spontane etkinlik için kullandığı bir alan iken, daha farklı kullanımları içeren bir kamusal alana dönüştürülmüştür (Saurí, Parés, ve Domene, 2009).

Joan Miro'nun 22 metre yüksekliğindeki Kadın ve Kuş heykeli 1983 yılında yapılmış ve heykelin yapıldığı dönemde Belediye tarafından kamusal alanlarda çok sayıda (Roy Lichtenstein, Claes Oldenburg, Frank Gehry ve diğerleri tarafından) büyük heykelin yapımı gerçekleştirilmiştir (Sauri vd., 2009) (Şekil 3.16). Kamusal sanat özellikle Olimpiyat Oyunlarına hazırlık sırasında kamusal alanların oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Olimpiyat öncesi dönemde kentte kendine özgü özelliği sahip sayısız heykel ve yeni anıt bulunmaktadır. Olimpiyatlarla özellikle kıyı kesiminde çok sayıda yeni kamusal sanat eseri yapılırken, olimpiyat öncesi heykeller de Olimpiyat Oyunlarıyla ilişkilendirilmiştir. Barselona'da kamusal alanlar Olimpiyatlarla birlikte, yoğunluk ve kapsamlı kullanıma, aynı zamanda herkes için kullanılan çeşitliliğe sahip alanlar olarak tasarlanmıştır.

Şekil 3.16 Kadın ve Kuş Heykeli (Ajuntament de Barcelona, b.t.)

Farklı ölçeklerde, kamusal alanlarının çoğunda, kentsel tasarım projelerinin unsurları olarak kabul edilen kamusal sanat eserleri bulunmaktadır. Barselona modelinin bir parçası olarak, “yeni mekânların tasarımının bir sonucu, birçok mahallenin iyileştirilmesiydi, ancak daha da önemlisi, mimari tasarımları ve sokak heykellerinin kullanımı sayesinde prestijli mekânların yaratılmasıydı” (Benach, 2004, s. 153). Barselona Head heykeli 1992 Olimpiyatları için yapılan birçok

heykelden biridir. Olimpiyatlar kentin çehresini değiştirmiş ve kentin özellikle kıyı kesimlerinde çok sayıda heykel yapılmıştır. Amerikalı sanatçı Roy Lichtenstein tarafından tasarlanan heykel, heykeltıraş Diego Delgad tarafından 1991 yılında yapılmış olup, 1992 Olimpiyatları için yapılan heykeller arasındadır. Olimpiyatlar için yapılan heykeller arasında Claes Oldenburg'ın Mistos Heykeli, Rebecca Horn'un L'Estel Ferit heykeli ve daha birçok heykel yer almaktadır (Şekil 3.17).

Şekil 3.17 L'Estel Ferit Heykeli (De Maffei, 2016)

3.3 Kùltür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Newcastle upon Tyne Örneği

Newcastle upon Tyne, İskoçya'ya yakınlığı, nehrin konumu ve liman olarak olanaklarıyla stratejik olarak önemli bir bölgede kurulmuştur. Roma döneminden beri belgelenen uzun bir tarihe sahiptir (Tewdwr-Jones, Goddard, ve Cowie, 2015). 13. ve 14. yüzyıllarda kente surlar eklenmiştir. Kentin savunmasının güçlendirilmesiyle birlikte kentte ticaret kuvvetlenmiştir. İç savaşlar nedeniyle ticaret zaman zaman sekteye uğrasa da, kent bölgenin önemli bir ticaret merkezine dönüşmüştür (Newcastle City Council, 2009). Kent, 13. yüzyılda yüklendiği Güney

Deniz limanı fonksiyonunun gerektirdiği altyapıyla bölgesel bir kent merkezi olarak gelişmiş ve 19. yüzyıla değin bu altyapının yarattığı mekânsal yapı ana özellikleriyle korunmuştur (Gökçen Dünder, 2006). Ticaretle birlikte kent entelektüel yönü ile de gelişmiştir. 1776 yılında Toplantı Merkezi inşa edilmiş, 1793 Edebiyat ve Felsefe Derneği kurulmuştur. Newcastle Gazetesi 1710 ve Newcastle Courant 1711 İngiltere'nin kuzeyindeki ilk gazeteler olarak yayınlanmıştır (Newcastle City Council, 2009). 1800'lü yıllarda pek çok toplantı salonu yapılmış, dernek, topluluk kurulmuştur (Barke ve Taylor, 2015). Kentin sosyal ve kültürel yapısını destekleyecek gelişmeler olmuştur. 19. yüzyılda kentte yeni endüstriler gelişirken, lokomotif inşası, gemi yapımı gibi endüstrilerde kayda değer bir büyüme meydana gelmiştir. Endüstri gelişirken kent de endüstriyle birlikte büyümüş, genişlemiştir.

Demiryolları ve tramvaylarla ulaşım şehir merkezinden uzaklaşmayı ve banliyölerin oluşmasını teşvik etmiştir (Newcastle City Council, 2009). Newcastle ekonomisinin Londra'yla yapılan kömür ticaretine bağımlılığı demir sanayi gibi yeni başlayan farklı endüstrileşmeleri teşvik etmiştir. Bir bütün olarak Kuzeydoğu İngiltere'nin bağımlı olduğu temel endüstriler olan kömür, kimyasal üretimi, gemi inşası ve mühendisliği gibi endüstriyel alanlar azaldıkça, kent savaşlar arası dönemde kentsel gerileme sorunundan ciddi şekilde etkilenmiştir (Barke ve Taylor, 2015). 1920 ve 1930'ların sonlarında bölgeyi etkisi altına alan ekonomik sarmalı tersine çevirmek amacıyla 1929 yılında Kuzey Doğu Kıyı Sergisi (*North East Coast Exhibition*) gerçekleştirilmiştir. Sergi, dört milyon ziyaretçiye rağmen bölgeyi ekonomik gerilemeden kurtaramamıştır (Barke, 2014). Kömür ticaretine bağlı ekonomiye sahip olan kuzey bölgelerde 1950'lerin sonlarından itibaren ucuz petrol ithalatı ve dış ticaret kaynaklı rekabet nedeniyle Tyneside bölgesinin altın çağı sona ermiştir. 1960'lı yılların başlarında kent limanı, Tyne nehri üzerinde kentsel yerleşim alanlarından daha uzak bir bölgede konumlandırılan modern donanımına sahip yatırımlara bağlı olarak atıl hale gelmiştir (Gökçen Dünder, 2006). 1950 ve 1970 arasında Kuzey Doğu'da yüzden fazla kömür madeni kapatılmış ve bölgede endüstrisizleşme başlamıştır (Middleton ve Freestone, 2008). Hizmet endüstrilerinin daha gelişmiş ve ekonomisi daha geniş tabanlı olması nedeniyle Newcastle çoğu bölgeye göre daha az etkilenmiş olduğu belirtilmekte ise de (Barke ve Taylor, 2015),

1980'li yıllarda önemli işsizlik oranlarını takiben nüfus kaybı, boş ve atıl mülk oranlarında ciddi artış, suç oranlarının artması, kentsel yapılı çevre kalitesinin azalması, açık yeşil alan eksikliği, düşük kaliteli kamusal alanlar, trafik ve otopark sorunları ve yatırım eksikliği gibi sorunlarla karşı karşıya kalınmıştır (Gökçen Dünder, 2006, s. 153).

Kentsel bozulma, toplumsal yoksunluk ve ekonomideki dramatik düşüşün üstesinden gelmek için, 1990'ların başından bu yana, bir dizi dikkate değer ulusal ve bölgesel finansman girişi ile dönüşüm programları gerçekleştirilmiştir (Tornaghi, 2007). Newcastle upon Tyne, İngiltere'nin kuzeydoğu bölgesinde bulunan üç kentten biridir. Kent, Tyne Nehrinin kıyısındadır ve nehrin diğer kıyısında bölgenin büyük yerleşim yerleri arasında olan Gateshead bölgesi yer almaktadır (Arts Council England, 2016). Tyne Nehrinin iki kıyısında bulunan Newcastle kenti ve Gateshead bölgesi ile birlikte Kuzey İngiltere'de yaratıcı bir merkez olarak anılmaktadır. Newcastle Gateshead işbirliği, Kent merkezinin planlanmasından kamusal sanat uygulamalarına kadar pek çok aşamada varlığını göstermektedir (Gateshead, Newcastle City Council, 2015). Bu nedenle Newcastle kentini incelerken kenti, Gateshead bölgesiyle birlikte ele almak doğru olacaktır.

Kuzey Doğu'nun yenilenmesinde önemli bir kilometre taşı, 2000 yılında *NewcastleGateshead Girişimi'nin* kurulması olmuştur. İngiltere'nin Kuzey Doğu'su için oldukça görünür bir odak noktası sağlayan Kuzeyin Meleği Heykeli, 1998 yılında yapılırken bölge için tutarlı bir yenileme stratejisi bulunmamaktaydı. Ancak heykelin açılışından 2 yıl sonra kurulan NewcastleGateshead Girişimi ile iki belediyenin birlikte çalışması ve tek bir merkez olması teşvik edilmiştir. İki bölgeyi bölen Tyne Nehri boyunca birkaç öncü proje yapılmıştır. Girişim, Newcastle ve Gateshead'i eğlence, iş ve turizm için Avrupa'nın önde gelen uğrak noktası olarak konumlandırmayı ve böylece Tyneside ve daha ötesinde Kuzeydoğu bölgesi için yeni bir kimlik yaratmayı amaçlamaktadır (Middleton ve Freestone, 2008). NewcastleGateshead Girişiminin önemli adımlarından biri de (*The Great Exhibition of the North*) 2018 Kuzey'in Büyük Sergisi'dir. Gerçekleşen kentsel dönüşüm programları ve 2008 Avrupa Kültür Başkenti için yerel çabalar, yeni bir ekonomik

itici güç olarak kentin yeniden markalaşması ve sanata ve kültüre dayalı ekonomik dönüşüm açısından çarpıcı bir değişiklik getirmiştir (Tornaghi, 2007).

3.3.1 Newcastle upon Tyne'in Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler

Birleşik Krallık'ta 19. yüzyıldan itibaren müzeler ve kütüphaneler ile ilgili geçici yasalar çıkartılmıştır. 1940 yılında, sanatı destekleyen ilk ulusal organ olan Müzik ve Sanat Teşvik Kurulu (CEMA), 1946 yılında Birleşik Krallık Sanat Konseyi kurulmuştur ve daha sonra 1960'lar ve 1970'lerde Birleşik Krallık Sanat Konseyinin merkeziyetçi tutumuna tepki olarak, yerel sanat kurumları açılmaya başlamıştır. Her ülkenin ayrı sanat kurumları oluşurken, İngiltere'de de İngiltere Sanat Konseyi kurulmuştur (Fisher ve Figueira, 2011). Ülkelerin bölgesel sanat konseyleri ilk etapta Birleşik Krallık Sanat Konseyi'nin bir parçası olarak çalışmışlardır. Merkezi hükümet ve yerel kurumlar arasındaki ilişkinin doğası 1980'lerin başından bu yana değişmiştir (Fisher ve Figueira, 2011). Yerel bir politika olarak kültür eksenli dönüşüm uzun yıllardır varlığını sürdürmektedir. İngiltere ve Galler'deki kentler, son yıllarda *İngiltere Kültür Şehri*, *Avrupa Kültür Başkenti* ve *Londra Kültür Bölgesi* unvanlarını kazanmak için yarışmaktadır.

Birleşik Krallık'ta 1980'li yıllardan itibaren birçok kent kültür planı oluşturmaya başlamıştır (Bailey vd., 2004). Kamusal sanat, özellikle son yıllarda Newcastle'nın kamusal alanlarının ve binalarının kalitesi ile turizm ve iş dünyası için Newcastle Gateshead'in ulusal ve uluslararası profilinde büyük bir etki yaratmıştır. Büyük yeni sanat kuruluşlarının yaratılması ve yaratıcı endüstrilerin büyümesinin yanı sıra, kamusal sanat, ikiz şehirlerin (Newcastle ve Gateshead'in) kültürel bir başkent olarak elde ettikleri başarılarla önemli bir unsur olmuştur (Hollinshead, Farley, ve Keating, 2010). Gateshead yönetimi ilk kez 1980'lerin başında, kendi çağdaş sanat galerisine sahip olmadığı için bir dizi açık alan enstalasyonu ile kamuoyuna açık alanlarda sanat çalışmaları yapmaya karar verdiğinde kamusal sanata odaklanan ilk çalışmalar o kadar başarılı olmuştur ki 1986 yılında resmi Kamusal Sanat Programı başlatılmıştır. Bu program ile 1990 Bahçe Festivali sırasında 70'ten fazla geçici sanat

eseri sergilenmiştir. Doğrudan kentsel dönüşümle bağlantılı olan program ile sanatın sadece kamuya sunulması değil, aynı zamanda konut sakinlerinin çevreleriyle ilgili olmalarına yardımcı olmak için bir araç olarak kullanılması amaçlanmıştır. Kamusal sanatın yaratılmasında birincil motivasyon, her gün görülebilen eşsiz sanat eserleri aracılığıyla bir “*yer hissi*” oluşturmak olmuştur (Van der Graaf, 2009). 1990 Bahçe Festivali’nin ardından bölgede ekonomiye olan katkının yanı sıra yer hissini artıracak pek çok öncü proje gerçekleştirilmiştir. NewcastleGateshead Girişimi ile birçok büyük yatırım ile ikonik kültürel projeler gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlardan ilki 2001 yılında Gateshead Millennium Bridge, dünyanın ilk hareketli köprüsü olarak uluslararası ün kazandıran bir yaya ve bisiklet köprüsüdür. 2002 yılında açılan Baltık Çağdaş Sanat Merkezi, kullanılmayan 1950’lerin un değirmeninin uluslararası bir çağdaş sanat merkezine dönüştürüldüğü bir projedir. Sanat merkezini, 2004 yılında Gateshead Quayside’da bulunan bir müzik ve performans merkezi olan Sage Gateshead izlemiştir.

Öncü projelere ve diğer gelişmelere ek olarak, NewcastleGateshead Girişimi, Culture10 programı kapsamında bir dizi kültürel programı ve etkinliğin teşvik edilmesi amaçlamıştır. Newcastle Gateshead Girişimi tarafından 2003 yılında hazırlanan Culture10, bölgenin kültürel profilini artıran ve ziyaretçi çeken Newcastle Gateshead ve Kuzeydoğu bölgesinde olağanüstü kültürel etkinlikler ve festivaller içeren küratörlü bir programdır. Avrupa Kültür Başkenti süreci boyunca elde edilen başarıları temel alarak aynı zamanda bölgeye on yıl boyunca uluslararası bir ivme kazandırmayı hedeflemiştir. Ortak girişimlerin koordinasyonunda, projelerin oluşturulmasında, iyi uygulanması ve bilginin yayılmasında tetikleyici bir role sahip olmuştur (Gateshead, Newcastle City Council, b.t.). Newcastle Gateshead bölgesi için 2010-2014 yıllarında kamusal sanat çalışmalarının nasıl yürütüleceğine dair bir kamusal sanat planı hazırlanmıştır. Newcastle’da kamusal sanat uygulamaları Belediye tarafından Belediye Sanat Gelişim programı ile yürütülmektedir. Program, yaratıcı etkinliklere katılımı teşvik etmek, desteklemek ve kolaylaştırmak için tasarlanmıştır. Projeler ve programlar, şehrin dezavantajlı bölgelerine odaklanmakta ve korunmasız yaşlıları veya engelli kişileri göz önünde bulundurmaktadır. Kentin birçok topluluğunun zengin kültürel mirasını yansıtmayı sağlamak için potansiyel

katılımcılar ve topluluk temelli projeler geliştirilmektedir. Projeler arasında sanatçı konutları oluşturulması da yer almaktadır (Newcastle City Council, b.t.). Belediyenin yanı sıra farklı kuruluşlar da sanatçı konutları ile ilgili programlar oluşturarak sanatı desteklemektedir. Kamusal Sanat Planı Newcastle belediye çalışanları ve kentin sanat topluluğu ile yakın bir diyalog halinde bulunarak, kentteki kamusal sanat için işbirliğine dayalı ve stratejik bir yön sağlamak amacıyla geliştirilmiştir. Stratejinin uygulanma aşamasında, Newcastle belediye liderlik rolünü üstlenmektedir. Strateji yalnızca Newcastle için değil, Newcastle Gateshead'in kamusal sanat konusundaki çalışmalarını ele almaktadır ve hem Newcastle hem de Gateshead için halka açık, sürdürülebilir bir sanat planı oluşturmayı hedeflemektedir (Hollinshead vd., 2010, s. 4).

Stratejinin üç temel amacı bulunmaktadır:

- *Newcastle, sanat ve tasarım sektörü, yenileme ortakları ve yerel topluluklar arasındaki yaratıcı işbirliğine dayanan kamusal sanata şehir çapında bir yaklaşım getirmeyi planlamaktadır.*
- *Newcastle, geçmişi, bugünü ve geleceği hakkında daha derin bir anlayış yaratan bir yaklaşım geliştirmesi planlanmaktadır.*
- *Sanatçıların şehirdeki yeni binaların, yerlerin ve alanların tasarımına katılan ve bu faaliyeti aktif olarak teşvik eden kamusal alana yaklaşımı desteklenmelidir (Hollinshead vd., 2010, s. 6).*

3.3.2 Ekonomik Boyutu ile Newcastle upon Tyne'da Kamusal Sanat

Birleşik Krallık'ta 19. yüzyılda ve 20. yüzyılda 1940'lara kadar müzeler ve kütüphaneler ile ilgili geçici yasalar çıkartılmıştır ve 1940'larda günümüz finansman sisteminin kökleri ortaya çıkmıştır. 1940 yılında, sanatı destekleyen ilk ulusal organ olan Müzik ve Sanat Teşvik Kurulu (*Council for the Encouragement of Music and the Arts* [CEMA]) kurulmuştur. Kurul, sanata yapılan bağışları ve kamu fonlarını kullanarak finansman sağlamıştır. Müzik ve Sanat Teşvik Kurulu daha sonra 1946 yılında Birleşik Krallığın ilk sanat kurumu olan Birleşik Krallık Sanat Konseyi'ne

(*Arts Council of Great Britain*) dönüşmüştür. Daha sonra Birleşik Krallık'ta her ülkenin ayrı sanat kurumları oluşmuş ve İngiltere'de İngiltere Sanat Konseyi (*Arts Council of England*) kurulmuştur (Fisher ve Figueira, 2011).

İngiltere'de kamu kurumları tarafından yürütülen ilk sanata ayrılan pay stratejisi, 1980'lerin sonunda Sanat ve Mimarlık hareketi ile ortaya çıkmıştır. Stratejinin uygulanması zorunlu kılınmamış, yerel yönetimlerin inisiyatifine bırakılmıştır (Radišić, 2011). Günümüzde ulusal bir sanata ayrılan pay politikası bulunmamaktadır. Bununla birlikte, bazı yerel belediye yetkilileri sanata ayrılan pay programı geliştirmiştir. Birleşik krallık'ta sanata ve kültüre yapılan yatırım büyük oranda Dijital, Kültür, Medya ve Spor Dairesi (*Department for Digital, Culture, Media & Sport* [DCMS]) tarafından yapılmakta ve denetlenmektedir (DCMS, 2019). Merkezi hükümet tarafından sağlanan sanat finansmanı Dijital, Kültür, Medya ve Spor Dairesi aracılığıyla sağlanmaktadır (Peacock, 2000). DCMS, hazineden ve Milli Piyango'dan gelen kaynağı doğrudan projelere aktarmakta, İngiltere Sanat Konseyi ise farklı kurumlar aracılığıyla da bu aktarımı dolaylı olarak yapabilmektedir (Peacock, 2000). Milli Piyango fonunun gelen kaynak (önce DCMS'na aktarılıp ardından) İngiltere Sanat Konseyi aracılığıyla kültür ve sanat projelerine ulaştırılmaktadır (Arts Council England b.t.a).

Newcastle upon Tyne yaratıcı sektörlerin varlığı, startup girişimler ya da yabancı yatırım oranları ile küresel ölçekte dikkate değer bir farklılığa sahip olmasa da, yerel düzeyde Birleşik Krallık'ta kültüre ve sanata yapılan yatırımlar ile öne çıkan bir kenttir. 1980 ve 2001 yılları arasında yardım hibesi ve ortalama Milli Piyango finansmanındaki değişiklikler dikkate değerdir. En ilgi çekici olanı belki de kuzeydoğu sanat paylarında yüzdelik payında %40'ın üzerinde bir artış olmasıdır (Bailey vd., 2004). Merkezi yönetim tarafından yapılan yatırımda kuzey kentlerinde kayda değer bir artış olsa da, Birleşik Krallık genelinde yerel yönetimler uzun zamandır ülkedeki sanatsal ve kültürel üretim alanının en güçlü destekçilerindendir (Harvey, 2016). Yerel düzeyde DCMS tarafından aktarılan kaynağın yerel yönetimler tarafından projelere ulaştırılmasının yanı sıra çeşitli kuruluşlar da kaynak sağlamaktadır. Yaratıcı projeler için finansal destek çeşitli kaynaklardan

sağlanmaktadır. Newcastle Kültür Yatırım Fonu, şehirdeki tüm topluluk ve gönüllü kuruluşlar tarafından kullanılabilir ve bireysel ve topluluk esnekliğini ve refahını artırmayı amaçlamaktadır. Newcastle Kültür Yatırım Fonu Topluluk Tyne & Wear Vakfı ve Northumberland tarafından yönetilmektedir. Vakıf ayrıca yaratıcı faaliyetleri destekleyen önemli sayıda başka fonları da yönetmektedir. Bir diğer finansal destek fonu, Büyük Kuzey  ehir Fonu, ulusal ve uluslararası kentin bilinirliğini artıracak ve e ence ve i  turizminin büyümesini destekleyecek büyük ölçekli etkinliklerin geliştirilmesini desteklemeyi amaçlamaktadır (Newcastle City Council, b.t.).

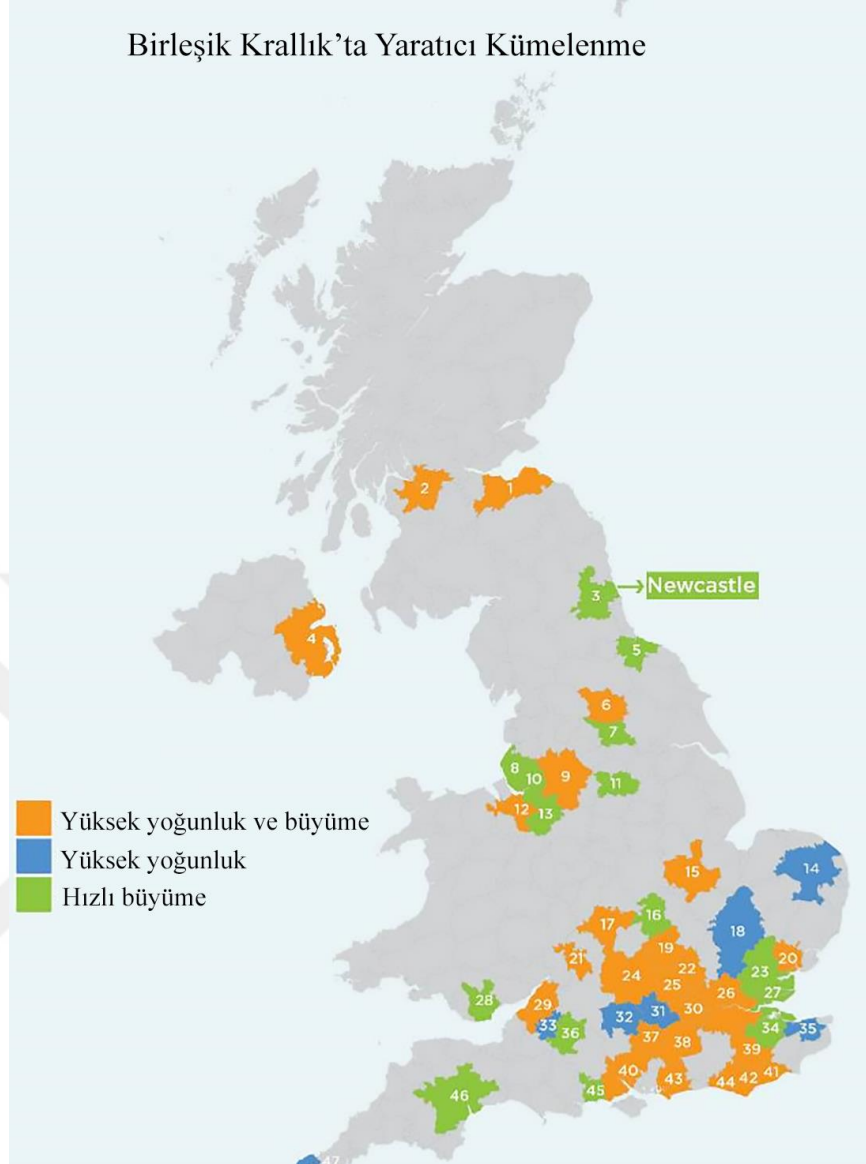
Kamu desteğinin yanı sıra Birleşik Krallık'ta diğer kuruluşların desteğinden de söz edilebilir. 1998 yılında kurulmuş İngiltere merkezli küresel düzeyde çalışmalar yapan bir kuruluş olan NESTA çeşitli fonlarla sanat ve kültür sekt rindeki kuruluşlara yönelik çeşitli sosyal etki yatırım bütçesini yönetmektedir. Kuruluşun  alışmaları arasında yaratıcı ekonomi ve kültür de bulunmaktadır (Mulgan, 2017). Sanat Etki Fonu ve Kültürel Etki Geliştirme Fonu, Nesta tarafından yönetilen fonlardan bazılarıdır. Sanat Etki Fonu, sanat temelli kuruluşların yarattığı sosyal, sanatsal ve finansal getirilere odaklanmaktadır. Fon, İngiltere'deki sanat organizasyonlarını b y tmek, sanatsal kaliteyi artırmak ve toplum üzerinde olumlu bir etki yapmak amacıyla 150.000   ila 600.000   arasında geri ödenebilir finansman sağlamaktadır. Kültürel Etki Geliştirme Fonu, sosyal odaklı sanat ve kültür kuruluşlarına 25.000   ila 150.0000   arasında k  k ölçekli geri ödenebilir finansman sunmaktadır (Nesta, b.t.). Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci sanata ve kültüre yapılan destekte de kendini göstermektedir. DCMS 2019 yılı raporunda (DCMS- *Single Departmental Plan* 2019) Brexit-Avrupa Birliği'nden ayrılma süreci yer verilen konulardandır (DCMS, 2019).

3.3.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler

Birleşik Krallık ekonomisinin önemli bir parçası olan yaratıcı endüstrilerdir. 2010 yılından bu yana, yaratıcı endüstrilerin Brüt Katma Değeri (GVA) %53,1 oranında artarak, 2017 yılı verilerine göre İngiltere ekonomisinin %5,5'ini oluşturmaktadır.

2017 yılında Kuzey İngiltere’de brüt katma değerde artış ise %49 oranındadır (Creative Industries Federation, b.t.). Avrupa Birliği komisyonunun kültürel ve yaratıcı şehirler monitörü çalışmasına göre Birleşik Krallık’ta kültürel bir ekonomik faaliyette çalışan kişi sayısı toplam istihdamın %4,5’ü oranındadır (Eurostat, 2019a). EKOS (2012) tarafından yayınlanan rapora göre *“Newcastle ve Gateshead'deki yaratıcı sektörde 8.000 kişi”* çalışmaktadır. 2009 yılında yaratıcı sektörlerin *“yıllık cirosu 800 milyon £ 'dan fazla olan 1.775 işletmeyi”* içermektedir (Dovey vd., 2016, s. 88).

Startup sayısı kalkınmanın önemli bir göstergesidir. Newcastle, startup girişimleri ve yaratıcı KOBİ'leri desteklemek için bir dizi teknoloji ve yaratıcı merkeze sahip bir kenttir (Dovey vd., 2016). Ancak Newcastle’da bu girişimlerin birçoğu mikro işletmelerdir. Newcastle Birleşik Krallık kentleri arasında yaratıcı sınıf oranı bakımından büyüme gösteren kentler arasındadır ve kültüre, sanata yapılan yatırımlar ile öne çıkan bir kenttir (Mateos-Garcia ve Bakhshi, 2016). Newcastle, Birleşik Krallık’ta yaratıcı sınıfın hızlı büyüme gösterdiği kentler arasındadır (Şekil 3.18). Kentte yaratıcı sektörler 2011 yılından bu yana %30,6 oranında artmıştır (Creative Industries Federation, b.t.). Bütün bu çabalara rağmen Newcastle’ın küresel yarışta kendine yer bulamaması yaratıcı sektörlerin kentin ekonomisine olan katkısının kayda değer oranlarda olmadığı sonucunu çıkarabilir.

Şekil 3.18 Birleşik Krallık yaratıcı kümelenme haritası (Mateos-Garcia ve Bakhshi, 2016, s. 17)

Avrupa Birliği tarafından hazırlanan Kültürel ve Yaratıcı Şehirler Endeksi'ne göre Birleşik Krallık'tan 14 kent listede yer almaktadır. Newcastle bu kentler arasında değildir. Endekste kültürel canlılık, yaratıcı ekonomi ve yaşanabilir çevre değerlendirilen ana kriterlerdir. Farklı nüfuslara sahip kentlerin farklı kategorilerde değerlendirildiği Avrupa Birliği Kültürel ve Yaratıcı Şehirler endeksinde benzer nüfus oranına sahip kentler listede yer alırken, tekrarlanacağı üzere Newcastle yer almamaktadır (Eurostat, 2019c).

3.3.4 Newcastle upon Tyne’da Kùltür Bölgelele

Newcastle ve Gateshead’in gelişiminin merkezinde üç önemli simge bulunmaktadır Bu simgeler; Baltık Çağdaş Sanatlar Merkezi, Sage Gateshead ve Gateshead Millennium Köprüsü’dür. 2002’de açılan Baltık Çağdaş Sanatlar Merkezi, Tyne Nehri’ne bakan yeni bir çağdaş sanat merkezidir. Yapı, 1940’lı yıllarda yapılan bir tahıl deposunun yıllık 400.000 ziyaretçiyi çekmeyi hedefleyen Birleşik Krallık’taki en büyük çağdaş sanat galerisine dönüştürülmüştür (Bailey vd., 2004). Bu üç ikonik proje Newcastle-Gateshead Quayside dönüşümüne öncülük etmiştir ve bölge dikkate değer bir dönüşüm geçirmiştir. Yapılan kamu ve özel yatırımların sonucunda, Quayside hem halkının gözünde hem de daha da önemlisi dünyanın gözünde canlanmıştır.

Newcastle’ın kùltür eksenli dönüşüm programının bir parçası olarak Grainger Town projesi, değinildiği üzere, kentte azalan büyümeyi ele almak ve eğilimi tersine çevirmek amacıyla 1997 yılında başlatılmıştır (Rodrigo, 2016). Bölge adını Şehir plancısı Richard Grainger’dan almaktadır. Grainger 19. yüzyılın ortalarında Newcastle’ın kent planlamasındaki en önemli isimlerden biridir. Grainger’in başarısı, çoğu kuzey sanayi kentinin parça parça ve eklektik karakterinden tamamen farklı olarak tarihi bir bölgede yeni bir ticaret ve konut merkezi ve tutarlı bir mimari kaliteye sahip bir merkez yaratmasıdır (Cullen ve Lovie, 2015). Grainger Town bir zamanlar çok sayıda turist çeken bir alan iken, 1990’ların başında, bölgenin ekonomik faaliyetleri önemli ölçüde azalmıştır (Rodrigo, 2016). Kent merkezinin birincil perakende alanı, Eldon Square alışveriş merkezinin 1970’lerin başında inşa edilmesiyle birlikte kent merkezi kuzeye taşınmıştır.

Güneyde, Tyne Nehri’nin tarihi Quayside bölgesi ise, merkezi hükümet tarafından oluşturulan bir dönüşüm projesi ile yenilenmiş ve kentin büyüme talebinin çoğunu çekmiştir. Newcastle şehir merkezindeki toplam istihdam 1992’de 14.682 iken 1997’de 9.892’ye düşmüştür. 1990’ların ortalarında konut nüfusu ise 1.200’e düşmüş ve azalmaya devam etmiştir (Cullen ve Lovie, 2015). Bütün bu gelişmeler doğrultusunda Grainger işlevini yitiren bir kent merkezine dönüşmüştür. Grainger

Town'ın Dönüşüm Projesi, 1992 yılında İngiliz Mirası kuruluğu ve Newcastle Belediyesi tarafından görevlendirilmiş Grainger Town Çalışması'nın önemli bir tarihsel araştırmasına dayanmaktadır. Çalışma, yetersiz kullanım ve dokunun bozulması sorunlarını ve nedenlerini incelemeyi ve tarihi dokusunun korunmasına uygun bölge için yeni bir ekonomik rol belirlemeyi amaçlamıştır (Kenyon, 2014). 1992 yılında yapılan ayrıntılı bir denetime ve değerlendirmeye göre, bölgenin boş alan, düşük kamusal alan standartları, konut nüfusunun azalması, risk altındaki binaların çok sayıda olması, yatırımcı eksikliği ve güvenlik sorunu da dâhil olmak üzere birçok kentsel bozulma belirtisi sergilediği görülmüştür (Rodrigo, 2016). 1997'de alınan dönüşüm kararının ardından 1997 yılından 2003 yılına £ 120 milyon değerinde bir dönüşüm programı hazırlanmıştır. Bu yatırımla, birbiriyle ilişkili yedi yenilenme hedefine dayanan karma kullanımlı bir tarihi kentsel merkez olarak Grainger Town'ın güçlendirilmesi ve geliştirilmesi amaçlanmıştır. Bölgenin mimari ve tarihi karakterini ve önemini tamamlamak için tasarlanmış çok katmanlı bir koruma planlama yaklaşımı geliştirilmiştir (Cullen ve Lovie, 2015). Projenin başarısı Grainger Town'da önemli ve olumlu bir değişim yaratmıştır. Bölgenin mimari mirasının uzun vadeli geleceğinin artık güvence altına alındığı belirtilmektedir. Böylelikle Grainger'ın fiziksel, ekonomik ve demografik düşüşü tersine çevrilmiş, bölgedeki ticari yapıya olan güven yeniden artmış ve bölge karakterini ve canlılığını geri kazanmıştır (Cullen ve Lovie, 2015).

3.3.5 Newcastle upon Tyne'da Kamusal Sanat

Newcastle-Gateshead'de kamusal sanatın kente varlığını genişletmek ve kamusal sanatı tanıtmak için pek çok çalışma gerçekleştirilmiştir. Bu programlardan biri de “Kuzey'e Hoş Geldiniz” (*Welcome to The North* [WTTN]) kamusal sanat programıdır. Program kuzeyin meleğinin etkisi gibi bir etki yaratmayı amaçlamıştır. WTTN ve diğer programlarla birçok kamusal sanat eseri yapılmıştır. Kuzey'in Meleği Heykeli Newcastle-Gateshead'in ve İngiltere'nin en tanınmış kamusal sanat eseridir (Şekil 3.19). Heykeltıraş Antony Gormley tarafından 1998 yılında yapılan Kuzey'in Meleği Heykeli, daha önce Gateshead madencilik geçmişi ile eşanlamalı bir kömür ocağı alanı olan panoramik bir tepenin üzerinde konumlandırılmıştır (The

TyneWear Partnership, b.t.). Heykel ilk önerildiğinde birçok tartışmaya yol açmıştır. Yerel medya, vergi mükelleflerinin paralarını bir anıt yerine daha iyi okullara ve hastanelere gidebileceği fikri ile heykelin yapımına karşı güçlü bir kampanya yürütmüştür. Ancak bugün sadece Newcastle ve Gateshead için değil, bir bütün olarak İngiltere'nin kuzeyi için olağanüstü bir başarı ve olumlu bir sembol olarak görülmektedir (Minton, 2004). 2006 yılında Kuzeyin Meleği 12 resmi İngiltere İkonu'ndan biri seçilmiştir (The TyneWear Partnership, b.t.).

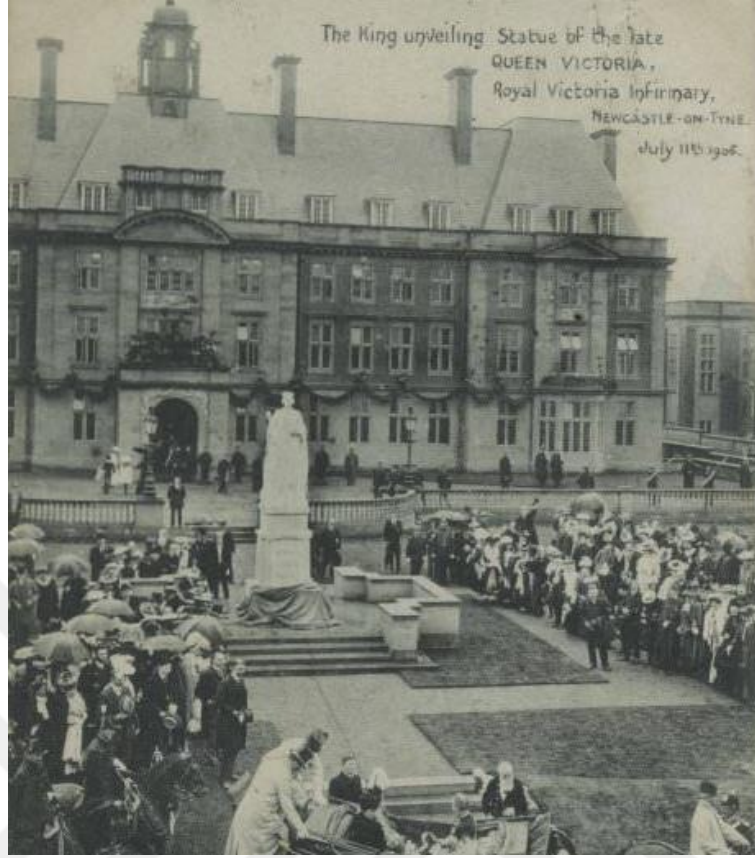
Şekil 3.19 Kuzeyin Meleği Heykeli (Gormley, 1998)

En bilinen kamusal sanat eseri Kuzeyin Meleği olsa da, şehrin 1960'ların başlarına kadar uzanan çok daha uzun bir kamusal sanat tarihi vardır (Farley, 2016). Örneğin Geoffrey Clarke'ın 1962 yılında yaptığı Spiral Nebula heykeli gibi 1960'lı yıllardan itibaren kentte pek çok heykel yapılmıştır (Şekil 3.20). Başka bir çalışma 1974 yılında tamamlanan Henry Collins ve Joyce Pallot tarafından yapılan duvar resmi. Tipik bir madenci temsili de dâhil olmak üzere birçok yerel kültürel referansla doludur (Farley, 2016).

Şekil 3.20 Spiral Nebula Heykeli (Kirkwood, 2016)

Kentteki kamusal sanat çalışmalarına anıtlar da örnek olarak verilebilir. Birleşik Krallık'taki birçok kentte olduğu gibi Newcastle'da da çok sayıda anıt bulunmaktadır. George Stephenson anıtı (1862), John Wesley (1891), William Armstrong anıtı (1905), Alderman Sir Charles Frederick Hamond anıtı (1908) kentteki anıtlardan bazılarıdır. Diğer bir örnek olan 1838'de tamamlanan Grey Anıtı, 1830'dan 1834'e kadar İngiltere Başbakanı olan olan Earl Grey'i anmak için dikilmiştir. Anıt ayrıca, yolsuzluğu ortadan kaldırmak ve oy kullanan insan sayısını artırmak için düzenlenen 1832 Reform Yasası'nı da kutlamayı amaçlamaktadır (NewcastleGateshead Girişimi, b.t.). Kraliçe Victoria Heykeli, Heykeltıraş George Frampton tarafından 1906 yılında yapılmıştır (Şekil 3.21). 1897'de Victoria'nın Elmas Yıldönümü onuruna, Newcastle için yeni bir hastane ve bir kraliçe heykeli inşa etmek için fonlar toplanmış ve her ikisi de aynı yıl tamamlanmıştır (Yale Centre for British Art, b.t.).

Şekil 3.21 Kraliçe Victoria Heykeli (Yale Centre for British Art, b.t.)

3.4 Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Fiziksel Yansımaları: Dublin Örneği

İrlanda'nın Başkenti ve kültür, eğitim ve sanayi merkezi olan Dublin'deki ilk yerleşimlerin kökeni MÖ 1. yüzyıla kadar uzanmaktadır. 1600'lerin sonlarında, Dublin'in nüfusunda hızlı bir büyüme yaşanmış, 1700'e kadar nüfus yaklaşık 65.000 kişiye ulaşmıştır. Nüfusun artması ile kent yeni yerleşim alanlarına doğru bir kayma başlamıştır. Planlanmış sanatsal etkinlikler Dublin'de 1660'ta *Restorasyon Dönemi* (İngiltere'deki monarşinin restorasyonu) ile başlamıştır. Sanat sergileri 1764'te Dublin'de, İrlanda'daki Sanatçılar Derneği'nin kurulmasıyla başlamış ve ilk sergisini 1765'te, günümüzdeki Kent Müzesi olan kalıcı bir sergi salonunun açılışında gerçekleştirmiştir (Hourihane, 2012). 18. yüzyılın ortalarına gelindiğinde Avrupa'nın en büyük kentlerinden biri olan Dublin, ortaçağın etkileyici izlerine ve dönemin çağdaş özelliklerin karışımına sahip bir kente dönüşmüştür. Bu dönemde Dublin, Britanya İmparatorluğu'nun ikinci büyük kenti ve Avrupa'nın en büyük ve en prestijli

başkentlerinden biri haline gelmiştir (The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht, b.t.).

1801 yılında İrlanda, Büyük Britanya Krallığı'na katılmıştır. Büyük Britanya Krallığı'na katıldıktan sonra İrlanda; Napolyon Savaşları, Avrupa'daki diğer savaşları ve özellikle mezhep ayrılıklarından etkilenmiştir. 1815'ten Büyük İrlanda Kıtlığı'nın başlangıcına kadar (1846-1852), göçarası İrlandalı, Kanada'ya ve Amerika'ya göç etmiştir. 19. yüzyılın sonlarında, İrlanda'da doğan İrlandalı nüfusu kadar ülke dışında yaşayan İrlandalı'nın bulunmakta olduğu belirtilmektedir (Glynn, 2012). Çöküş ve yoksulluk ile mücadele veren hükümet, büyük kıtlıktan sonraki yıllarda İrlanda'da sanayileşmeyi teşvik etmeye çalışmıştır. O dönemde İrlanda'da düzenlenen en büyük uluslararası etkinlik olan Endüstri Sergisi (*Irish Industrial Exhibition*) büyük kıtlık sonrası 1853 yılında gerçekleştirilmiştir. Nüfusta meydana gelen düşüş ve kıtlığın etkilerini tersine çevirmek için gösterilen çabalara rağmen İrlanda'dan diğer ülkelere göç devam etmiştir (Glynn, 2012). Uzun yıllar göç vermeye devam eden İrlanda, 6 Aralık 1922 tarihinde bağımsızlığına kavuşmuştur (*The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht*, b.t.a). 1936-1981 yılları arasında Dublin'in nüfusu ikiye katlanarak kent merkezinden kentin çeperlerine doğru banliyölerde yoğunlaşmıştır. 1960'ların sonlarına doğru, şehrin batı ucunda üç yeni merkezin gelişimini savunan hükümet politikası banliyölere doğru kaymayı teşvik etmiştir. 1970 ve 1980'lerde Kuzey Avrupa'daki diğer birçok şehir gibi Dublin de ekonomik yeniden yapılandırmanın sosyal ve fiziksel etkilerini yaşamıştır. İmalat sanayilerinin kent merkezini terk etmesi ve liman faaliyetlerinin büyük ölçüde modernleştirilmesi, kentin istihdamında ve sosyal yapısında önemli değişikliklerle sonuçlanmıştır. Kent merkezinde sosyal koşullardaki kötüleşmeye terk edilmişlik ve fiziksel düşüş eşlik etmiştir (Moore-Cherry ve Vinci, 2012).

1990'lı yıllarda başarılı bir ekonomik yenilenmeye, kente dönüşü eşlik etmiş ve önemli nüfus artışı ve kent merkezinin canlılığının artmasına neden olmuştur (Moore-Cherry ve Vinci, 2012). İrlanda'nın başkenti olan Dublin günümüzde de ülkenin en büyük kentidir. Etkileyici tarihi ve kültürel mirasa sahip olan kent aynı zamanda, canlı bir kültürel ve eğlence hayatına (festivaller, konserler, yaratıcı

bölgeler ve etkinlikler) sahip akademik ve sanatsal (müzeler, tiyatrolar) bir merkezdir.

3.4.1 Dublin'in Kültür Politikaları ve Kamusal Sanata İlişkin Stratejiler

İrlanda'da merkezi yönetim ve kamu kurumları şehir yaşamında doğrudan rol oynamaktadır. Dolayısıyla kentte var olan sanat projeleri de büyük ölçüde ulusal politika ve kamu kurumları tarafından belirlenen politika ile şekillenmektedir. Dublin'de 1990-1999 Kentsel Pilot Programı'ndan, Dublin Belediyesi Kültür Stratejisi'ne ve 2016-2022 Büyükşehir Kalkınma Planı'na kadar ulusal ve yerel politikalara uyum sağlayan sürekli bir kültür ve miras geleneği oluşmuştur. Kültür ve miras yüksek öncelikli sektörler olarak tanımlanmaktadır. Kültür ve miras, yatırım ve ekonomik büyüme alanı olduğu gibi, şehrin ve bölgenin çekiciliğinin korunması ve artırılmasında kilit varlıklar olarak kabul edilmektedir. Yerel düzeyde sanat çalışmalarının nasıl bir yol izlemesi gerektiğini öngören çalışmalardan biri olan 1992 Dublin Sanat Raporu, Dublin'deki sanatın gelişimine koordine bir yaklaşımı için bir temel sağlamayı amaçlamaktadır. Rapor, sanat ve kültür finansmanı için amaç ve hedeflerle ilgili olarak her seviyede politika bulunmadığından söz etmektedir. Kentte sanat yönetimi için bir altyapı eksikliğinin çözümlenmesi gerekliliğinin üstünde durulmaktadır (Dowler, 2004). Dublin Sanat Raporu sonrasında hazırlanan Dublin'in Kültür Stratejisi Planı, Dublin Belediye Meclisi, sanat ve kültür kuruluşları ve Dublin vatandaşlarıyla işbirliği ile 2015 yılında hazırlanmıştır. Stratejik plan, halkın katılımı ile toplum bilgilendirilerek ve ulusal politika çerçevesine paralel olarak geliştirilmiştir (Dublin City Council, 2016). Planın uygulanmasının, Belediye Meclisi genelinde ve vatandaşlar, işletmeler, kültürel kuruluşlar ve Dublin'deki diğer kurumlarla işbirliği yaparak birkaç yıl boyunca devam etmesi planlanmıştır. Kültür stratejisi başlangıçta Dublin'in Avrupa Kültür Başkenti 2020'ye yönelik girişiminin bir parçası olarak geliştirilmiştir. Daha sonra stratejik plan 2016 yılında güncellenmiştir. Kültür Planı, Dublin'i tanımlayan değişimi, çeşitliliği ve ayrışmaları göz önünde bulundurmaktadır. Kentin kültürel ifadesinde bir sonraki aşamada ortaya çıkmayı kolaylaştıracak, mevcut nüfusun yaşamlarından, yaratıcılığından yeni bir kimlik yaratmayı hedeflemektedir. Dublin'de teknolojik gelişmeler, demografik

değişim ve yeni sosyal katılım ve kültürel ifade biçimlerinden kaynaklanan bir değişim yaşadığı ve geçmişten gelen zengin bir kültürel mirasa sahip olduğu ve kentin tarihinin önemi planda yer almaktadır. Stratejik plan ile çeşitli, kapsayıcı ve işbirlikçi kültürel bir yaklaşımın kentte var olan bölünmeleri uzlaştırabileceğini, hoşgörülü ve ekonomik olarak esnek bir kent geliştirilebileceğinden söz edilmektedir. Kültürel birliğin tüm kültür biçimlerinin eşit şekilde tanınmasına bağlı olduğu değinilen bir diğer konudur (Dublin City Council, 2016).

Dublin’de kamusal sanat eserlerinin uygulanması ve yönetilmesi ile ilgili benimsenen politikada kamusal sanat eserleri ile ilgili her aşamanın nasıl ilerleyeceğini tariflenmektedir. Dublin Kent Meclisi, Kamusal Sanatın “*yaratıcı kent*” kavramını güçlendireceği düşüncesindedir. Aynı zamanda Dublin Kent Meclisi, yaratıcılığı ve halkla etkileşimi teşvik ederken potansiyelini en üst düzeye çıkarmak amacıyla kamusal sanat programının etkin bir şekilde sunulmasına yönelik bir strateji benimsemiştir (Dublin City Council, b.t.a).

Dublin bazı kamusal sanat eserlerinin kaldırılması ile ilgili bir politikaya sahip olması ile de diğer birçok kentten ayrılmaktadır. Kamusal alanın yeniden yapılandırılması, sanat eserinin durumu, bulunduğu alanla sanat eserinin ilişkisi, eserin toplum üzerindeki etkisi gibi nedenlerle sanat eserlerinin zaman zaman bulundukları yerden kaldırılması, hatta yıkılmaları gerekebilmektedir. Bir sanat eserinin veya anıtın kaldırılması (yıkımı) ile ilgili rapor kalıcı sanat eserlerini kapsamaktadır. Sanata ayrılan pay ile finanse edilerek yapılan sanat eserleri de bu politika kapsamında değerlendirilerek yerinden kaldırılabilir (Dublin City Council, b.t.b). İrlanda’nın Büyük Britanya Krallığı’ndan ayrılması, kamu tarafından sanat eserleri yerinden kaldırılma sürecini başlatmıştır. İrlanda, imparatorluğun himayesinden çıktıktan sonra pek çok heykel imha edilmiştir (Whelan, 2002).

3.4.2 Ekonomik Boyutu ile Dublin’de Kamusal Sanat

İrlanda’da kamusal sanat projelerine sağlanan finansal destek, merkezi hükümet ve yerel yönetim düzeylerinde uygulanmaktadır. Kamusal desteğin yanı sıra kişi ve

kuruluşlardan tarafından yapılan bağışlar kaynak oluşturan bir diğer yöntemdir. Avrupa Birliği üyesi diğer ülkelerde olduğu gibi İrlanda'da da Avrupa birliği tarafından sağlanan çeşitli fonlarla ile kaynak oluşturulmaktadır. Avrupa birliği üye ülkelere bölgesel ve kentsel gelişme, istihdam ve sosyal içeriklik, tarım ve kırsal kalkınma, denizcilik politikaları, araştırma ve yenilik, insani yardım gibi alanları kapsayan çok çeşitli proje ve programa finansman sağlamaktadır (Avrupa Birliği, b.t.). Destek sağladığı alanlardan biri olan kültürün önemi Avrupa Birliği çalışmaları tarafından da vurgulanmaktadır. Avrupa Bölgesi İşbirliği Grubu (*European Territorial Cooperation* [ETC]) finansal kaynaklara erişim gibi zorluklar için destek sağlamaktadır. Avrupa Bölgesi İşbirliği Grubu, Dublin Temple Bar örneği üzerinden kültürün, giderek artan sosyal ve ekonomik zorluklara çözüm bulmak için yenilikçi projelere ilham verdiği belirtilmektedir (ETC, b.t.). İrlanda'nın sanat politikasındaki merkeziyetçi tutum, ekonomik bakımdan da varlığını göstermektedir. Dublin Sanat Raporu'nda da belirtildiği gibi, İrlanda'da yerel yönetimin sanat projelerine katılımı sınırlıdır ve yerel uygulamalar merkezi politikalarla şekillenmektedir (Dublin City Council, 2014). Dolayısıyla, Sanat Yasası, Yerel Yönetim Yasası ve İrlanda Sanat Konseyi ve Sanat Planları gibi araçlar, kültürel politikanın İrlanda'da yerel düzeyde ortaya çıkma biçimine aracılık etmektedir. İrlanda Sanat Konseyi tarafından oluşturulan 1999-2001 Sanat Planı belgelerinde de bu durum görülebilmektedir (Dowler, 2004).

İrlanda'da kamusal sanat eseri elde etme yöntemlerinden en çok kullanılan yöntem olanı sanata ayrılan pay stratejisinin yöntemi, aşamaları ve önemine 2016-2020 Dublin Gelişim Planı'nda olduğu gibi birçok çalışmada yer verilmektedir (Dublin City Council, 2016). Dublin'de sanata ayrılan pay stratejisi, Dublin Kent Meclisi'ne bağlı Dublin Sanat Ofisi (*Dublin City Arts Office*) tarafından yürütülmektedir. Sanata ayrılan pay Dublin'de kamusal sanat eseri elde etme yöntemleri arasında öneme sahip bir yöntemdir. Dublin'de ilk kez 1978 yılında Bayındırlık Birimi (*Office of Public Works* [OPW]) tarafından Sanata ayrılan pay prensiplerine dayanan bir plan hazırlanmıştır. 1986 yılında Çevre Bakanlığı, Sanatsal Süsleme Programı başlıklı benzer bir şema oluşturmuştur. 1994 yılında her iki planı da gözden geçirme kararı ile Kamusal Sanat Araştırma Projesi'nin yayınlanması

kararı alınmıştır. Raporunun önerilerine dayanarak, hükümetin mevcut planlarının revizyonu ve genişletilmesi ve inşaat bütçelerinden pay ayrılması onaylanmıştır. 1994 yılından itibaren program, kamu kurumları tarafından değişik düzeylerde uygulanmaktadır (Dublin City Council, 2004). Farklı bölgelerde farklı birimler tarafından yürütülen sanata ayrılan pay İrlanda merkezi yönetimin belirlediği çerçeveye uygun olarak uygulanmaktadır. Ülke genelinde sanata ayrılan pay oranı inşaat maliyetinin %1'i olarak belirlenmiştir. 1997 yılında alınan Hükümet kararı ile belirlenen inşaat yapım maliyetinden ayrılan sanat bütçesi 2019 yılında yeniden gözden geçirilerek artırılmıştır. Oran belirlenen üst limit ile inşaat maliyetinin %1'i arasında değişen miktarlardadır (The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht, 2019). Ancak bu rakamlar, Dublin'de sanat projeleri için finansal bir sınır olarak görülmemektedir. Bazı durumlarda diğer kaynaklardan (örneğin bireysel hibe, sponsorluk vb.) gelen fonlarla desteklenmektedir (Dublin City Council, 2004). Kamusal sanatın büyük oranda kamu desteği ile finanse edildiği Dublin'de kişi ve kuruluşlar tarafından yapılan hibe ve destekleri koordine eden kurumlardan biri Dublin Sanat Ofisi'dir. Ofis, halkın sanata erişimi, sanat eserlerinin sunumu ve geliştirilmesi ve sanatçıların ve aracılarn ortaklık kurmasının yollarını kolaylaştırmak için destek sağlamaktadır ve finansal kaynaklara erişimi yönetmektedir (Dublin City Arts Office, b.t.).

3.4.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler

Dublin Bölgesi İrlanda nüfusunun %40'ını oluşturmaktadır ve ülkenin ekonomik üretimini sağlamaktadır. Dolayısıyla, yaratıcı sektör ve bilgi sektörlerinde de rakamların İrlanda toplamının %40'ını temsil ettiği varsayımı yapılabilir (Curran vd., 2010). İrlanda'nın en önemli yaratıcı merkezi olan Dublin, Kültür ve Yaratıcı Şehirler Endeksi'ne göre İrlanda şehirleri arasında liderdir ve 500 bin ile 1 milyon arasındaki nüfusa sahip 40 Avrupa şehri sıralamasında 4. sırada yer almaktadır (European Commission, 2019). Avrupa birliği komisyonunun kültürel ve yaratıcı şehirler monitörü çalışmasına göre İrlanda'da kültürel bir ekonomide çalışan kişi sayısının nüfusa oranı % 3,4 civarındadır (Eurostat, 2019a). 2006 yılı verilerine göre Dublin'de bütün sektörlerdeki istihdam içinde yaratıcı sektörlerin istihdam oranı

% 10'udur (Curran vd., 2010). İrlanda genelinde yaratıcı sektörlerde 2006 yılı istihdam oranına bakıldığı zaman yapılan karşılaştırmada Dublin'in yaratıcı sektörlerde istihdam açısından diğer İrlanda şehirlerini çok aştığını görülmektedir. Dublin “*kent merkezinde yaratıcı sektörlerde istihdam 55.261 kişi*” iken, bu oranın ardından “*7.261 kişiyle Cork*” gelmektedir (Curran vd., 2010, s. 19).

3.4.4 Dublin’de Kültür Bölgeleri

Temple Bar Dublin'in en eski bölgelerinden biridir ve tarihi 1259 yılına kadar uzanmaktadır. Bölge, Dublin Kalesi ile Trinity College arasındaki Liffey Nehri'nin güney kıyısında, batı Dublin'de 200 dönümden fazla bir alanı kapsamaktadır. 17. ve 18. yüzyıllarda basım, cilt ve yayıncılık gibi çeşitli iş kollarını barındırmış, 19. yüzyılda tekstil ve yün ticareti için yerel bir merkez haline gelmiştir. Bölgede, 1950'lerde imalat firmaları ve diğer işletmeler kapandıkça ve bölgenin dışına taşındıkça hızla ekonomik ve fiziksel düşüş yaşamaya başlanmıştır (McCarthy, 1998; Montgomery, 1995).

1966 yılında Temple Bar bölgesinin metro hatlarıyla bağlantılı ulaşım odağı olarak düzenlenmesine karar verilmiştir. Bu karar Temple Bar'da nüfusun azalmasına ve istihdam kaybının hızlanmasına neden olmuştur. 1980'li yılların başında, bölge bir çöküntü alanına dönüşmüştür (Özdemir, 2005). Temple Bar'ın geleceği uzun yıllardır belirsiz kalmış ve otobüsü şirketi (*Córas Iompair Éireann* [CIE]), alanın büyük bir kısmını yeni bir ulaşım merkezi olarak kullanmayı önermiştir. Bu amaç doğrultusunda CIE, yıkım ve yeniden geliştirme yolunu açarak 1981'de bölgeden mülk satın almaya başlamıştır (Montgomery, 2004). Bu planlar bölgenin mevcut kentsel dokusunu yok edecek olsa da, şehirdeki toplu taşımayı iyileştirme amacı nedeniyle Dublin'in kent merkezinden sorumlu olan Dublin Corporation tarafından desteklenmiştir (McCarthy, 1998). Bu süreçte yıkım ve alanın yeni işlevi nedeniyle kira değerlerinde düşüş, bölgenin dönüşüm sürecini tetiklemiştir. Düşük kira bedelleri sanatçı stüdyolarını, galerileri, kayıt stüdyolarını, barları, kafeleri ve restoranları, ikinci el mağazaları ve genç moda tasarımcıları, kitap ve plak dükkânlarını bölgeye çekmiştir. 1980'lerin ortalarında Proje Sanat Merkezi

ve Olympia Tiyatrosu gibi kültürel aktörler Temple Bar'da yerini almıştır (Montgomery, 2004). 1991 yılında Temple Bar'ın ulaşım odağı olmasına Dublin Corporation karşı çıkmış ve alanın kültür-eksenli bir bölge olarak geliştirilmesini sağlayacak olan Temple Bar Eylem Planı hazırlanmıştır ve bölgenin dönüşüm süreci başlamıştır (Özdemir, 2005).

3.4.5 Dublin'de Kamusal Sanat

Dublin'de kamusal sanat eserleri uzun bir geçmişe sahiptir. İrlanda'nın bağımsızlığı sonrası kamusal sanat eserlerinin kaldırılma sürecini siyasi ve sosyal değişkenlerin etkilediğini gösterir niteliktedir. Bağımsızlık öncesi eserler arasında Daniel O'Connell (1882) heykeli, William Smith O'Brien (1870) heykeli gibi çok sayıda anıtsal heykel bulunmaktadır. Dublin'deki halka açık parklar, birçok kamusal sanat eserinin sergilenmesi için açık hava galerileri olarak işlev görmektedir. Dublin Kent Meclisi, kamusal sanatın kentin yaratıcılığına büyük katkı sağlama, yeni sanat eserlerinin yapımını tetikleme kapasitesine sahip olduğuna inanmaktadır. Bu nedenle değerini ve önemini kabul ederek bu çalışmalara yatırım yapılmaktadır. Dublin'in en simgesel eserlerinden biri 1966'da yılında yerinden kaldırılan Nelson Anıtı'nın yerine 1998 yılında yapılan Spire Heykeli'dir (Şekil 3.22). Heykel, Dublin Belediyesi tarafından başlatılan uluslararası bir yarışma ile yapılmıştır. Tabanda üç metre genişliğinde 120 m yüksekliğinde bir koni olan heykelin tepede 150 mm'ye kadar incelmektedir (The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht, b.t.).

Şekil 3.22 Spire Heykeli (The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht, b.t.)

Kentte bir başka önemli heykel 1967 yılında yapılan Sphere Within Sphere Heykeli'dir (Trinity College Dublin, 2017) (Şekil 3.23).

Şekil 3.23 Sphere Within Sphere Heykeli (Trinity College Dublin, 2017)

Alexander Calder'ın Kaktüs heykeli sanatçı öldükten sonra 1978 yılında mevcut yerine taşınmıştır. Sanatçının evinde bulunan heykelleri arasından seçilerek Trinity Koleji'ne getirilmiştir. Trinity Koleji'nde diğer bir önemli heykel Henry Moore'un Kral ve Kraliçe heykeli'dir (Trinity College Dublin, 2019) (Şekil 3.24).

Şekil 3.24 Kral ve Kraliçe Heykeli (Trinity College Dublin, 2019)

BÖLÜM DÖRT

KAMUSAL SANATA İLİŞKİN KÜLTÜR POLİTİKALARI: İZMİR ÖRNEĞİ

Tarih boyunca birçok medeniyetin yaşadığı İzmir, uzun, köklü bir geçmişe sahiptir. Tarihsel sürecin kente sağladığı kazanımlar ve kentin kültürel altyapısını oluşturan mekânlar kentin kültür planlarının şekillenmesini desteklemiştir. Çalışmanın bu bölümünde kültür politikalarının arka planını oluşturan kültürel miras ve kentin kültürel mekânsal altyapısına değinilmiştir. Ardından ekonomik, sosyal, mekânsal yansımalarıyla kültür politikaları incelenmiştir. Kentte kamusal sanat uygulamaları ekonomik boyutuyla ele alınmış ve geçmişten günümüze yapılan kamusal sanat çalışmaları anlatılmıştır.

4.1 Kentin Kültür Politikalarının Arka Planı

Bu bölümde İzmir'in kültür ekonomisi ve kültür stratejilerinin şekillenmesinde zemin oluşturan tarihsel arka planına değinilmiştir. Daha sonrasında kentin kültürel mirası ve kültürün üretim ve tüketim mekânları ele alınmıştır.

4.1.1 Tarihsel Süreçte İzmir

Tarih sahnesinde Smyrna, Smıra, Smire şeklinde değişerek en son İzmir adını alan bölge uzun bir geçmişe sahiptir. Bölgeye zaman içerisinde Lidyalılar, Persler, Helenler, Romalılar, Bizanslılar ve çok sayıda uygarlık yerleşmiştir (Ersoy, 1991). MÖ 1050-333 yılları arasında bölgeye, Ege'ye yerleşen Helen Uygarlıkları İyon'ların ve Aiol'lerin oldukça fazla katkısı olmuştur (Akurgal, 2000).

Akurgal (2000), Doğu Helen Uygarlığı'nın kronolojisinin kesintisiz olarak dört evreden oluştuğu ortaya koymaktadır. Bu evreler;

- Geometrik Dönem (MÖ 1050-750): Kuruluş ve gelişme evreleridir.
- Subgeometrik Dönem (MÖ 750-650): Egenin yükselişi dönemi olarak tanımlanan dönemdir.

- Arkaik Dönem (MÖ 650-450): Ege'deki İyon kentleri Altın Çağ olarak tanımlanan bu dönemde dünyanın en önde gelen ticaret, bilim, sanat ve kültür merkezleri olmuşlardır.
- Klasik Dönem (MÖ 450-333): Bu dönemde klâsik Helen Sanatı'nın idealist stili evresinde de Ege, o zamanki dünyanın en önde gelen kültür ve sanat merkezlerinin barındığı bir bölgeydi.

Söz konusu dört evrede, dünya tarihinin en önemli sosyal, bilimsel ve kültürel atılımlar Ege'de geliştirilmiştir. Her evrede de Symrna'da yerleşim katmanları bulunmaktadır. Pınar (2002), “Efsanelerdeki İzmir-19. Yüzyıl'da Eski İzmir İncelemeleri” kitabında da yer verdiği üzere yabancı gezginlerin gözlemleri de bölgenin tarihsel anlamda zengin geçmişini kanıtlar niteliktedir. 8500 yıllık köklü bir geçmişe sahip olan kent 1426 yılında Osmanlı İmparatorluğu egemenliğine girmiştir. İzmir yerli ve batılı birçok farklı etnik kökenden grubu barındırması ile diğer Osmanlı kentlerinden farklı yapıya sahip bir kent olmuştur (Yılmaz ve Yetkin, 2002). 1535 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nun çeşitli ülkelere verdiği ticari kapitülasyonlar ve 1838 yılında imzalanan Baltalimanı Serbest Ticaret Antlaşması'nın imzalanmasından Osmanlı sınırları içinde en çok etkilenen bölge Batı Anadolu olmuştur. Kentte, ticari anlamda ağırlıklarını koruyan Venedikliler'in yanı sıra 1535 yılında Fransızlar, 1579 yılında İngilizler de ticari olarak yer bulmuşlardır. 1612 yılında Hollanda'ya da benzeri ayrıcalıklar tanınmıştır (Atilla, 2002, s. 30). Bu antlaşmalar yalnızca ticari olarak etkilememiş, toplumsal yapıyı da değiştirmiştir.

17. yüzyılın ilk yarısından itibaren İzmir'in önemli bir ticaret limanı olmuştur. Osmanlı, 17 yüzyılın dünyasında zaman zaman ihracata yasaklar koymuş, buna karşılık, merkezi devlete karşı yerel unsurların güçlendirilmesi bir İngiliz şirketi olan Levant Company'nin temel hedefi haline gelmiştir (Atilla, 2002, s. 31). Ticarete meydana gelen gelişmeler, kentsel yerleşim ve nüfus bakımından İzmir'in dönüşümüne zemin hazırlamış ve kent hızla büyümüştür (Yılmaz ve Yetkin, 2002). 17. yüzyılın ikinci yarısı, kentte bir inşaat patlaması yaşanmıştır. Birçok bedesten, gümrük binası, han inşa edilmiş, İzmir'in fiziki yerleşimi, özellikle güney kısmı bu yıllarda şekillenmiştir. Uzun mesafeli tüccarlara hizmet vermek için “*inşa edilen*

hanların sayısı, 17. yüzyılın başlarında yaklaşık 25'ten 1670'de 82'ye" yükselmiştir (Kasaba, 1993, s. 394).

Etnik çeşitliliğin yanı sıra Frenk Mahallesi'ndeki Batılı yaşam tarzı, daha sonraki yıllarda İzmir kültürüne etki eden unsurlardan biri olmuştur (Yılmaz ve Yetkin, 2002). Batı Anadolu'nun benzersiz tarımsal ürünleriyle Avrupa'nın tanışması sonucunda, kent birçok yönden değişime uğramıştır. 18.yüzyılın ilk yarılarında İzmir ve çevresi Anadolu'nun Avrupa ile ticaret yapabilen tek kentiydi. İzmir limanından tarımsal ürünler Avrupa'ya gönderilirken Avrupalı tüccarlar da kendi ülkelerinden dönemin lüks tüketime yönelik kumaş, kâğıt ve cam ürünleri İzmir'e getiriyorlardı (Atilla, 2002, s. 32). Bu dönemde İzmir, İmparatorluğun dünya ekonomisine eklemlendiği kent haline dönüşmüştür (Kasaba, 1993, s. 395). Kıyı kenti olma özelliği nedeniyle, geçmişte Doğu Akdeniz'in ticaret kavşağında olan İzmir günümüzde de ticaret merkezi konumunu devam ettirmektedir (Baran, Atay, 2010, s. 70).

1702 yılında şehri ziyaret eden J.P. Tournefort "İzmir doğuda görülebilecek limanların en güzeli; dünyanın en büyük donanmasını alacak büyüklükte bir körfezin sahilinde kurulmuş. Şehrin sokakları düzgün ve kaldırımlı; evleri daha iyi inşa edilmiş; kısacası kara şehirlerinin hepsinden daha güzel. Frenk Caddesi İzmir'in en güzel yeri. Dünyanın en zengin mağazalarının burada olduğunu söyleyebilirim. Zaten limanın mükemmelliği burasını bir ticaret merkezi haline getiriyor" demiştir (Ersoy, 1991, s. 9).

İzmir tarihinde ikinci büyüme dönemi, 18. yüzyılın ortalarında başlamış ve 19. yüzyılın sonlarına kadar hemen hemen kesintisiz olarak devam etmiştir. Bu yayılma dalgası da öncelikle İzmirlilerin veya Osmanlı hükümetinin kontrolü veya etkisi dışında gelişen gelişmelerle şekillenmiştir. Batı Avrupa endüstrilerinin tarım ve hammaddeye yönelik talebi bu dönemde artmıştır. Hindistan'da İngiliz egemenliğinin kesin olarak kurulması, Asya ile iletişim hatlarını açık tutmak için çok önemli hale gelen Osmanlı topraklarının önemini daha da belirginleştirmiştir (Kasaba, 1993, s. 395). İzmir'deki ekonomik gelişmeler, kentin fiziksel ve kültürel

yapısında da gelişmelere neden olmaya devam etmiştir. Gelişen uluslararası ticaret potansiyeli nedeniyle kentte Avrupalıların öne çıktığı çok kültürlü ortamda fiziksel ve sosyal dönüşümler yaşanmıştır. 19. yüzyılda elektrik ve su şirketlerinin kurulması İzmir-Menemen-Aydın telgraf hatlarının kurulması, İzmir-Aydın demiryolu hatlarının tamamlanması, İzmir liman ve rıhtımının tamamlanması, İzmir Ticaret Odası'nın ve İzmir Ticaret Borsası'nın faaliyete geçmesi ile İzmir modern bir Avrupa kenti haline gelmiştir (Arslan, 2021). İzmir-Aydın demiryolu hattı Osmanlı döneminde Anadolu'nun ve bugünkü Türkiye'nin ilk demiryolu hattı olmuştur. 1858 Yılında demiryolu'nun temeli atılmış, 1860 yılında ilk tren seferi Torbalı-İzmir arasında yapılmaya başlanmıştır (Atilla, 2002, s. 55). Kentte çok sayıda dernek binası, kulüp vb. mekân yapılmıştır. Kramer Palas Oteli ve otelin üst katında bulunan Club Hellenique, Avrupalılar Derneği (*Club European*), Sporting Club, Avcılar Kulübü ve Concert America Tiyatro salonu bu mekânlardan bazılarıdır (Yılmaz ve Yetkin, 2002). 1851 Yılında İtalyan mühendis Luigi Storari tarafından şehrin plan ve kadastro sunun hazırlanması, 1867 yılında belediye teşkilatının kurulması, şehrin kömür gazı ile aydınlatılması gibi gelişmelerle şehrin altyapı sisteminin yenilenmesini de bu dönemde ele alınmıştır (Arslan, 2021).

Birçok farklı kimliği barındıran, camilerin, kiliselerin ve sinagogların topografyası haline gelen İzmir, farklılaşan sosyal yapısına hitap eden gazeteleri, açılan yeni okulları, okuryazar, eğitimli ve tartışmaya açık nüfusu ile kendi entelektüel iklimini de oluşturmuştur (Arslan, 2021). Kentte ilk sinema salonu Pathé'nin İstanbul'da açıldığı yıl 1908 yılında Kraemer Pub ve Sporting Club arasındaki yirmi metrelik alanda dört sinema salonu bulunmaktaydı. Daha sonraki yıllarda da aynı bölgede ve diğer ilçelerde sinema salonları açılmaya devam etmiştir (Kaya, 2019). 19. yüzyılda, İzmir'de vakıf yoluyla kurulan çok sayıda kütüphane bulunmaktaydı (Serçe, 1991, s. 736). 1830'lu yıllardan itibaren Fransızca, Rumca, Ermenice ve Yahudice pek çok gazete ve kitap yayınlanmıştır. İzmir'de Türklere ait ilk matbaa 1824 yılında Hafız Nuri Efendi tarafından kurulmuştur. Vali Halil Rıfat Paşa zamanında 5 Kasım 1886 yılında Hizmet adlı gazetede yayımlanmıştır. 1891 yılında ise gazetenin matbaası kurulmuştur. Gazete kısa sürede benimsenmiş ve Kemeraltı'nda bulunan idari bürosu İzmir'in kültür, edebiyat ve siyaset merkezi haline gelmiştir (Serçe, 1996, s. 31).

Aynı dönemde 1886 yılında resmi olayan bir gazete yayımlanması ile ilgili girişimler sonucunda Ahenk Gazetesi yayımlanmaya başlamıştır (Serçe, 1996, s.31). İzmir 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Türkçe basının en önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. I. Dünya savaşının olumsuz koşullarında bile İzmir’de birkaç gazete yayını sürdürmeyi başarmıştır (Arıkan, 1988, s. 145). 19. Yüzyılın başlarında sahafların ve kâğıt-kırtasiye işiyle uğraşanların kümелendiği “Kâğıtçılar İçi” anılan bir Çarşı bulunmaktaydı. 19. Yüzyılın sonlarına doğru kitapçılar Kemeraltı’na doğru kaymıştır (Serçe, 1996, s. 40).

İzmir’in yükselişini özellikle etkileyici kılan şeyin, 16. ve 20. yüzyıllar arasındaki yaşanan büyük felaketlerden hızla atlatılması olduğu söylenebilir. Kenti tahrip eden çok sayıda deprem ve yangın gerçekleşmiştir (Kasaba, 1993). Başta veba ve kolera olmak üzere, çiçek, tifo, sıtma, kızamık gibi salgın hastalık sıklıkla kenti sarsmıştır (Beyru, 2005). Son olarak 1922 yılında yaşanan büyük yangının ardından, İzmir’de önemli dönem noktalarından bir diğeri Kurtuluş Savaşı’dır. Birçok etnik kimliği barındıran kent Kurtuluş Savaşı’nın ardından köklü bir değişim yaşamıştır. Ülkeyi hem idari hem de ideolojik olarak Osmanlı, İslam ve Doğu mirasından uzaklaştıran birçok reform gerçekleşmiştir (Kaya, 2019). Cumhuriyet’in ilanından hemen sonra, 1924’te, Rene ve Raymond Danger tarafından mimar, şehir plancı Henri Prost öncülüğünde İzmir için kapsamlı bir imar planı hazırlanmıştır. Plan ile merkez ilçelerin önemli bir bölümünün morfolojisi şekillenmiştir. Yeniden yapılanma sorunu, genç Cumhuriyet hükümeti tarafından İzmir’i modern bir kent merkezi yapmak için bir araç olarak algılanmıştır. Plan öncelikli olarak 1922 yangınında yok olan semtlerin yeniden inşası için hazırlanmıştır (Bilsel, 1996).

4.1.2 Kentin Kültür Mirası

Kentin yaratıcı dokusunun şekillenmesinde tarihsel aktarımlarla birlikte, kentin kültürel mirası olan müzeler, ören yerleri, koruma altında olan taşınmaz kültür varlıkları, kütüphaneler ve yanı sıra somut olmayan kültürel mirastan söz edilebilir. Toplumların sahip olduğu değerlerinin, sanat ve bilim eserlerinin gösterilmek üzere sergilendiği ve saklandığı yerler olan müzeler, kentlerin kültürel değerlerinin

oluşmasına önemli katkılarda bulunmaktadır. Yeraltı ve yerüstü zenginliklerini, geçmişin izlerini sanat ve bilim alanında inceleyerek günümüze taşımak amacıyla oluşturulmuş kurumlardır.

2019 Tük Kültür istatistikleri (Tük, 2020a) verilerine göre Türkiye’de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı 205 müze, 142 ören yeri ve 289 özel müze bulunmaktadır. İzmir’de Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı 10 müze, 10 ören yeri ve yanı sıra 19 özel müze bulunmaktadır (Tablo 4.1). Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı müzelerin yanı sıra İzmir’de diğer resmi kurumlara bağlı 4 müze yer almaktadır. İzmir 2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri ve Kültür Ekonomisi Stratejisi’ne (Gökçen Dünder vd., 2013) göre İzmir’de 19 adedi merkez ilçelerde, 5 adedi çevre ilçelerde olmak üzere toplam 24 müze bulunmaktadır. Kentte bulunan Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı toplam müzeler ve ören yerlerinin sayısı Antalya ve Muğla’dan sonra 3. sıradadır. Özel müze sayısı açısından ise İzmir yine 3. sırada yer almaktadır. Aynı sıralama müzelerde bulunan eser sayısı için de geçerlidir (Tablo 4.2). İzmir’de hem Kültür ve Turizm Bakanlığı müzelerinde, hem de özel müzelerde yer alan eser sayısı İstanbul ve Ankara’nın ardından 3. sıradadır. Müze sayısı, eser sayısı açısından İzmir 3. sırada yer alırken ziyaretçi sayısı sıralamasında Kültür ve Turizm Bakanlığı’na bağlı toplam müzelerde 6. sırada, özel müzelerde ise 10. sıradadır (Tablo 4.3).

Tablo 4.1 İzmir’de müze sayıları (Tük,2020a)

Müze sayısı, 2020					
Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müze ve ören yerleri				Özel müzeler	
	Müzeler	Ören yerleri	Toplam		Toplam
Türkiye	205	142	347	Türkiye	289
1 Antalya	10	16	26	1 İstanbul	65
2 Muğla	9	16	25	2 Ankara	49
3 İzmir	10	10	20	3 İzmir	19
4 Mersin	8	11	19	4 Bursa	18
5 Nevşehir	5	11	16	5 Gaziantep	11
6 İstanbul	15	-	15	6 Eskişehir	10
7 Aydın	6	9	15	7 Edirne	8
8 Konya	10	1	11	8 Çanakkale	8
9 Bursa	8	-	8	9 Kütahya	8
10 Ankara	6	2	8	10 Balıkesir	7

Tablo 4.2 İzmir’de müzelerde bulunan eser sayıları (Tüik, 2020a)

Eser sayısı, 2020			
Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler		Özel müzeler	
Toplam		Toplam	
Türkiye	3 278 114	Türkiye	416 706
1 İstanbul	814 736	1 İstanbul	175 999
2 Ankara	227 741	2 Ankara	133 172
3 İzmir	217 784	3 İzmir	44 702
4 Gaziantep	114 182	4 Konya	17 169
5 Aydın	110 293	5 Malatya	3 670
6 Mersin	103 227	6 Kütahya	3 562
7 Antalya	100 893	7 Bursa	3 055
8 Muğla	89 044	8 Kastamonu	2 747
9 Bursa	80 741	9 Eskişehir	2 743
10 Konya	75 790	10 Denizli	2 701

Tablo 4.3 İzmir’de müze ziyaretçi sayıları (Tüik, 2020a)

Ziyaretçi sayısı, 2020			
Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı müzeler		Özel müzeler	
Toplam		Toplam	
Türkiye	9 241 912	Türkiye	4 514 571
1 Antalya	1 349 111	1 İstanbul	1 640 471
2 Nevşehir	964 090	2 Ankara	542 683
3 Konya	946 710	3 Bursa	380 257
4 İstanbul	803 386	4 Malatya	348 243
5 Denizli	728 665	5 Eskişehir	253 783
6 İzmir	704 776	6 Edirne	205 255
7 Muğla	471 960	7 Gaziantep	197 431
8 Şanlıurfa	270 906	8 Konya	119 175
9 Mersin	239 341	9 Samsun	108 944
10 Çanakkale	230 927	10 İzmir	106 424

Kütüphaneler, kentlerin kültürel altyapıları anlamında önemli bir yere sahiptirler. Kütüphaneler kitap ve yazılı medyaya erişim imkânı sağlamasının yanı sıra araştırma yapma, kültürel ve eğitsel etkinliklere imkân yaratmaktadır. Çok sayıda Avrupa kentinde kütüphane binaları ikonik mimari yapıları ile de öne çıkmaktadır (Gökçen Dündar vd., 2013). Tüik (2020b) verilerine göre Ankara’da 57, İstanbul’da 48, İzmir’de 38 halk kütüphanesi bulunmaktadır. Halk kütüphanelerinde kayıtlı üye sayısında İzmir, Ankara ve İstanbul’un ardından gelmektedir. Kütüphanelerde bulunan toplam kitap sayısında ise İzmir; İstanbul, Ankara, Konya ve Isparta’nın ardından 5. sıradadır (Tablo 4.4).

Tablo 4.4 İzmir’de halk kütüphaneleri sayıları (Tüik, 2020b)

Halk kütüphaneleri, 2020					
halk kütüphanesi sayısı, 2020		halk kütüphanesi kitap sayısı, 2020		halk kütüphanesi üye sayısı, 2020	
Türkiye	1 213	Türkiye	21 125 016	Türkiye	4 437 954
1 Ankara	57	1 İstanbul	1 848 849	1 Ankara	267 016
2 İstanbul	48	2 Ankara	765 486	2 İstanbul	246 549
3 İzmir	38	3 Konya	583 490	3 İzmir	185 919
4 Konya	38	4 Isparta	541 599	4 Konya	164 186
5 Nevşehir	38	5 İzmir	506 407	5 Manisa	124 557
6 Isparta	29	6 Sivas	478 275	6 Gaziantep	108 205
7 Sivas	28	7 Nevşehir	470 659	7 Hatay	107 027
8 Denizli	26	8 Balıkesir	443 336	8 Tokat	101 968
9 Kayseri	25	9 Manisa	389 764	9 Antalya	99 750
10 Ordu	25	10 Denizli	384 345	10 Diyarbakır	97 528

Kentte halk kütüphanelerinin yanı sıra belediye kütüphaneleri, Milli Kütüphane, üniversite kütüphaneleri ve diğer kurum ve kuruluşlara ait kütüphaneler de bulunmaktadır. Kamuya ve özel kurum ve kuruluşlara ait eğitim kurumlarında yer alan kütüphane sayısı sıralamasında İzmir 3. sıradadır (Tablo 4.5).

Tablo 4.5 İzmir’de eğitim kurumları kapsamındaki kütüphane sayıları (Tüik, 2020b)

Örgün ve yaygın eğitim kurum kütüphaneleri sayısı, 2019/20 öğretim yılı				
	Toplam	Resmi okullar	Özel okullar	Özel kurslar
Türkiye	32 158	20 247	6 937	4 974
1 İstanbul	4 509	1 848	1 762	899
2 Ankara	2 145	983	806	356
3 İzmir	1 243	533	409	301
4 Bursa	1 109	583	338	188
5 Antalya	1 061	548	312	201
6 Konya	1 042	742	148	152
7 Gaziantep	857	547	158	152
8 Şanlıurfa	820	606	121	93
9 Adana	766	423	117	226
10 Mersin	737	354	236	147

Neolitik Dönem'den günümüze birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış olan İzmir bu uygarlıkların mirası olan sayısız kültür varlığını barındırmaktadır. Aynı zamanda dönemin insan emeği ve dönemin teknolojisiyle oluşturulan bu yapıtların yanı sıra kültür varlığı olarak değerlendirilebilecek olan çok sayıda alana ve doğal varlığa sahiptir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nda kültür varlıkları; tarih öncesi ve tarihi devirlere ait bilim, kültür, din ve güzel sanatlarla ilgili bulunan, özgün bir değeri bulunan yer üstünde, yer altında veya su altındaki bütün taşınır ve taşınmaz varlıklar olarak tanımlanmaktadır. Aynı kanuna göre taşınmaz kültür varlıkları; kaya mezarlıkları, yazılı, resimli ve kabartmalı kayalar, resimli mağaralar, höyükler, tümülüsler, ören yerleri, akropol ve nekropoller; kale, hisar, burç, sur, tarihi kışla, tabya ve istihkâmlar ile bunlarda bulunan sabit silahlar; harabeler, kervansaraylar, han, hamam ve medreseler; kümbet, türbe ve kitabeler, köprüler, su kemerleri, su yolları, sarnıç ve kuyular; tarihi yol kalıntıları, mesafe taşları, eski sınırları belirten delikli taşlar, dikili taşlar, sunaklar, tersaneler, rıhtımlar; tarihi saraylar, köşkler, evler, yalılar ve konaklar; camiler, mescitler, musallalar, namazgâhlar; çeşme ve sebiller; imarethane, darphane, şifahane, muvakkithane, simkeşhane, tekke ve zaviyeler; mezarlıklar, hazireler, arastalar, bedestenler, kapalı çarşılar, sandukalar, siteller, sinagoglar, bazilikalar, kiliseler, manastırlar; külliye, eski anıt ve duvar kalıntıları; freskler, kabartmalar, mozaikler, peri bacaları ve benzeri taşınmazlar şeklinde belirtilmiştir.

İzmir'de taşınmaz kültür varlıkları Tük Kültürel Miras 2019 verilerine göre tek yapı ölçeğinde İstanbul'dan sonra 2. sıradadır. Taşınmaz kültür varlıkları kapsamındaki sit alanları açısından ise 4. sıradadır (Tablo 4.6 ve 4.7).

Tablo 4.6 İzmir'de taşınmaz kültür varlıkları: tek yapılar (Tük, 2020a)

Taşınmaz kültür varlıkları (Tek yapılar), 2020													
	Korunmaya alınan		Anıt ve abideler	İdari	Kültürel	Şehitlikler	Askeri	Endüstriyel		Dinsel	Sivil		Toplam
	sokaklar							ve örnekleri	Kalıntılar				
Türkiye	71	396	3 235	13 725	318	1 404	4 603	10 737	5 770	72 797	3 064	116 120	
1 İstanbul	12	81	572	2 544	10	145	647	1 374	858	25 579	816	32 638	
2 İzmir	6	31	240	665	2	30	741	468	217	5 145	106	7 651	
3 Muğla	2	7	44	782	-	26	184	235	431	2 750	199	4 660	
4 Bursa	1	12	94	337	4	50	54	441	177	3 224	81	4 475	
5 Antalya	3	22	51	613	-	120	116	196	234	2 032	345	3 732	
6 Balıkesir	2	13	107	273	7	17	97	211	97	2 703	29	3 556	
7 Manisa	-	6	96	237	1	32	476	217	103	1 412	23	2 603	
8 Çanakkale	4	32	61	269	79	48	132	174	189	1 487	41	2 516	
9 Karabük	-	-	20	258	-	1	30	103	101	1 821	11	2 345	
10 Ankara	-	34	197	226	2	9	92	245	148	1 286	21	2 260	

Tablo 4.7 İzmir’de taşınmaz kültür varlıkları: Sit alanları (Tüik, 2020a)

Taşınmaz kültür varlıkları (Sit alanları), 2020							
		Arkeoloji	Kentsel	Tarihi	Kentsel arkeolojik sit alanı	Karma sit alanları	Toplam Total
	Türkiye	20 335	341	199	37	111	21 023
1	Antalya	1 018	20	2	-	4	1 044
2	Konya	973	8	41	1	14	1 037
3	Muğla	904	17	1	5	9	936
4	İzmir	827	49	24	6	10	916
5	Şanlıurfa	817	7	2	4	1	831
6	Afyonkarah	757	2	21	-	2	782
7	Ankara	700	10	7	-	1	718
8	Eskişehir	700	4	7	-	1	712
9	Mersin	693	2	3	-	1	699
10	Kayseri	538	6	1	2	-	547

İzmir, kentin kültürel mirası açısından değerlendirildiğinde, Ankara ve İstanbul’la birlikte Türkiye’de ilk 3 kent arasında olduğu görülmektedir. Kentin güçlü kültürel miras altyapısına sahip olması kültür politikalarına yansımaktadır. Kentin kültürel mirası aynı zamanda yaratıcı sınıfın yerleşim tercihleri olan yumuşak ve sert etkenler için belirleyici olmaktadır ve kültür bölgelerinin şekillenmesine etki etmektedir. Bu anlamda, kamusal sanatı ve sanata ayrılan payı konu alan bir çalışmada kentin kültürel mirası öneme sahiptir.

4.1.3 Kentte Kültürün Üretim ve Tüketim Mekânları

Bu bölümde kültürün üretim ve tüketim mekânları başlığı altında İzmir’de bulunan merkezi yönetim, yerel yönetimler ve özel sektöre ait kültür ve sanat aktiviteleri için kullanılan mekânlar ele alınmıştır. İzmir, kültürel mekânların altyapısına ilişkin ivme kazanan bir gelişim göstermektedir ve Türkiye’de ilk 3 kent arasında yer almaktadır. 2020 Tüik kültür verilerine göre kentte bulunan tiyatro salonu sayısı ile İstanbul’un ardından 2. sıradadır. Türkiye’de opera ve bale salonları yalnızca 6 kentte bulunmaktadır. İzmir bu 6 kent arasında yer almaktadır. Sinema salonu sayısı ile ise 3. sırada yer almaktadır (Tablo 4.8, 4.9 ve 4.10).

Tablo 4.8 İzmir’de tiyatro sayısı (Tüik, 2021a)

Tiyatro salonları, 2020											
	Tiyatro salonu	Çok amaçlı salon	Diğer	Toplam	Koltuk sayısı	Oynanan eser sayısı	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı			
Türkiye	194	516	10	720	267 857	Türkiye 6 236	Türkiye 20 175	Türkiye 4 492 293			
1 İstanbul	81	135	2	218	70 545	1 İstanbul 3 277	1 İstanbul 8 242	1 İstanbul 1 740 462			
2 İzmir	23	43	1	67	22 141	2 İzmir 417	2 Ankara 2 895	2 Ankara 652 940			
3 Ankara	20	25	1	46	15 631	3 Ankara 261	3 İzmir 1 233	3 İzmir 267 426			
4 Kocaeli	7	14	-	21	6 583	4 Kocaeli 205	4 Adana 1 034	4 Kocaeli 211 183			
5 Antalya	4	14	-	18	7 476	5 Antalya 137	5 Kocaeli 727	5 Adana 141 818			
6 Adana	9	8	-	17	4 810	6 Bursa 100	6 Bursa 567	6 Bursa 127 782			
7 Bursa	6	11	-	17	6 233	7 Eskişehir 96	7 Eskişehir 437	7 Antalya 123 016			
8 Balıkesir	3	13	-	16	9 723	8 Adana 85	8 Antalya 435	8 Eskişehir 116 261			
9 Konya	2	12	-	14	6 670	9 Denizli 84	9 Hatay 284	9 Konya 92 126			
10 Eskişehir	4	7	1	12	5 064	10 Sakarya 73	10 Konya 275	10 Denizli 65 278			

Tablo 4.9 İzmir’de opera ve bale salonları sayısı (Tüik, 2021a)

Opera ve bale salonları							
	Opera ve bale	Koltuk sayısı	Oynanan eser	Gösteri sayısı	Seyirci sayısı		
Türkiye	13	11 672	Türkiye 165	Türkiye 501	Türkiye 256 063		
1 İstanbul	4	3 951	1 Ankara 33	1 Ankara 106	1 Ankara 65 107		
2 Ankara	3	4 393	2 İstanbul 32	2 İstanbul 106	2 İstanbul 52 574		
3 İzmir	2	1 151	3 Samsun 32	3 İzmir 87	3 İzmir 40 776		
4 Samsun	2	737	4 Mersin 24	4 Samsun 71	4 Antalya 40 541		
5 Antalya	1	802	5 İzmir 23	5 Antalya 68	5 Mersin 29 818		
6 Mersin	1	638	6 Antalya 21	6 Mersin 63	6 Samsun 27 247		

Tablo 4.10 Sinema salonları sayısı (Tüik, 2021a)

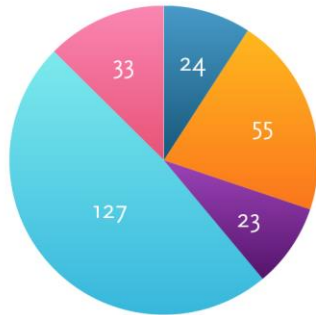
Sinema salonları, 2020						
	Sinema salonu sayısı	Koltuk sayısı	Gösterilen film sayısı	Seyirci sayısı		
Türkiye	2 698	317 763	Türkiye 25 960	Türkiye 17 226 952		
1 İstanbul	845	101 874	1 İstanbul 8 461	1 İstanbul 5 411 419		
2 Ankara	228	30 894	2 Ankara 2 854	2 Ankara 1 678 592		
3 İzmir	168	21 142	3 İzmir 1 540	3 İzmir 1 193 225		
4 Antalya	113	10 291	4 Antalya 1 034	4 Bursa 879 298		
5 Bursa	95	11 257	5 Bursa 916	5 Antalya 717 267		
6 Kocaeli	67	7 945	6 Kocaeli 640	6 Kocaeli 441 419		
7 Konya	48	6 681	7 Mersin 475	7 Mersin 303 439		
8 Muğla	47	4 136	8 Manisa 437	8 Konya 300 356		
9 Manisa	44	3 816	9 Muğla 378	9 Muğla 240 616		
10 Mersin	42	4 626	10 Konya 352	10 Manisa 174 417		

İzmir’de birçok kurum ve kuruluşu ait kültür ve sanat merkezi, görsel sanat mekânı ve gösteri sanatları mekânı bulunmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerine ait 38 adet kültür ve sanat merkezi, 2 adet kültür evi (anı evi) ve bir adet kültür mekânı olarak kullanmak amacıyla restore edilen havra bulunmaktadır. İzmir 2012 Kültür Ekonomisi Envanteri’nde (2013) değinilen İzmir

Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerin yapımı devam eden 14 yapının birçoğu tamamlanmış ve kültür merkezi sayısı artmıştır. Belediyelerin yanı sıra diğer kamu kuruluşları, üniversiteler, konsolosluklar ve özel kuruluşlara bağlı kültür ve sanat merkezleri, bilimsel ve kültürel etkinlik mekânları bulunmaktadır.

2017 yılında *İzmir Kültür Platformu Girişimi* tarafından hazırlanan *İzmir Kültür Haritasında* kentte nüfusun %64'ünün yaşadığı yerler olan merkez ilçelerde yer alan kamuya ait mekânlar, bağımsız mekânlar, yerel yönetimlere bağlı mekânlar ve sanat ve kültür etkinlikleri için kullanılan açık alanlar belirlenmiştir. Çiğli, Karşıyaka, Bayraklı, Buca, Bornova, Gaziemir, Karabağlar, Balçova, Konak, Narlıdere ve Güzelbahçe ilçeleri arasında mekânların yoğunlaştığı ilçe olan Konak ilçesinde toplam kültürel mekân sayısı %60,4 oranındadır (Keskiner vd., 2017). İzmir Kültür Platformunun hazırladığı kültür ve sanat aktiviteleri için kullanılan mekânların gösterildiği İzmir Kültür Haritası Şekil 4.1'deki gibidir.

Toplam Dağılım

- Merkezi İdareye Bağlı Mekânlar
- Yerel Yönetimlere Bağlı Mekânlar
- Özel Sektöre Ait Mekânlar
- Bağımsız Mekânlar
- Kültür ve Sanat Aktiviteleri İçin Düzenli Olarak Kullanılan Açık Alanlar

Merkezi İdareye Bağlı Mekânlar: 24 [% 9,1]
Yerel Yönetimlere Bağlı Mekânlar: 55 [%20,9]
Özel Sektöre Ait Mekânlar: 23 [% 8,7]
Bağımsız Mekânlar: 127 [% 48,3]
Kültür Ve Sanat Aktiviteleri İçin Düzenli Olarak
Kullanılan Açık Alanlar: 33 [%12,5]

İlçelere Göre Dağılım

Çiğli: % 2,2 Gaziemir: % 1,7
Karşıyaka: % 10 Konak: % 60,4
Bayraklı: % 3,9 Balçova: % 1,7
Bornova: % 13 Narlıdere: % 1,3
Buca: % 2,6 Güzelbahçe: % 1,7
Karabağlar: % 0,9

Şekil 4.1 İzmir kültür haritası (Keskiner vd., 2017)

İzmir'de kültürel mekânların büyük bir kısmı, özel sektöre ait olanlar ve bağımsız mekânlardır. Merkez idareye ve yerel yönetimlere bağlı mekânlar, kentteki kültürün

üretim ve tüketim mekânlarının %30'unu oluştururken, bağımsız mekânlar neredeyse yarısını, %48,3'ünü oluşturmaktadır. Özel sektöre ait olan mekânlarla birlikte bu oran %57'dir. Kentin kültürel mekânlarına ilişkin veriler, bu mekânların büyük bir kısmının kent merkezinde bulunduğunu ve kentin birçok bölgesinde gün geçtikçe sayılarının arttığını göstermektedir.

4.2 Kentin Kültür Politikaları ve Ekonomik, Sosyal, Mekânsal Yansımaları

Çalışmanın bu bölümünde İzmir'in kamusal sanat uygulamalarına zemin hazırlayan kültür politikaları, kentte şekillenmeye başlayan kültür bölgeleri ve kentte yaratıcı sınıfın varlığına değinilmiştir. Yerel yönetimler tarafından kentte yapılan kamusal sanat çalışmaları belirlenmiştir. İzmir'de kamusal sanat çalışmaları ve Türkiye'de kamusal sanat uygulamalarına ilişkin idari düzenlemeler anlatılmıştır.

4.2.1 Kentin Kültür Politikaları

Akdeniz kentleri bütünlüğü içinde, İzmir'de 2009 sonrasında atılan adımlar ve ortaya konulan stratejiler önemlidir. Türkiye'de kültür ekonomisi ve politikaları alanındaki gelişmeler kapsamında 2009 yılında İzmir Kültür Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Farklı çalışma alanlarından birçok katılımcıyla gerçekleşen İzmir Kültür Çalıştayı İzmir'in kültür ve sanat alanındaki durumunun her yönüyle tespit edilmesi ve öncelikle geliştirilmesi gereken eksik noktaların belirlenmesi bakımından "kültür" alanı için atılmış ilk ve en önemli adımdır. İzmir'de Büyükşehir Belediyesi'nin öncülüğünde gerçekleşen İzmir Kültür Çalıştayı'ndan bu yana yaratıcı endüstriler odaklı bir markalaşma stratejisi yürütülmektedir (Dereli, 2017). İzmir 2009 Kültür Çalıştayı'nda;

- *İzmir'in; Türkiye'de, Ege'de ve Akdeniz coğrafyasının tamamında kültür ve sanat alanındaki durumunun ve konumunun belirlenmesi, kentteki kültür ve sanat alanındaki gereksinimlerin belirlenmesi,*
- *İzmir'in Akdeniz'deki diğer önemli kültür merkezleri olan Roma, Atina, Selanik, Marsilya, Venedik, Barselona, Beyrut ve İskenderiye gibi*

kentlerle işbirliği yapılması, kültür ve sanat projeleri oluşturulması için girişimde bulunulması

- *Kentin kültür, sanat altyapısının ve etkinliklerin zenginleştirilmesi Kentin kültür yaşamına canlılık getirilmesi kentte yaratıcı, kültürel endüstrilerin ve bilimsel, kültürel üretimin gelişiminin özendirilmesi ve desteklenmesi*
- *Kentin tarihi ve kültürel mirasının korunması ve geliştirilmesi, kent merkezine kültür turizmine yönelik yeniden işlev kazandırılması böylece İzmir'in yeni bir kültür, sanat rotası haline gelmesi*
- *Sürece kentlileri de dâhil edecek katılımcı ve yönetişimci bir yaklaşımla yerel kültür politikaları alanında yapılacak çalışmalara zemin oluşturulması ve kapsamlı bir kültür stratejisi oluşturulması için gerçekçi hedeflerin belirlenmesi ve somut çıktılarının elde edilmesi amaçlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2009, s. 10).*

Çalıştayda İzmir kenti için yeni bir gelişme ve kentin kültür stratejisi vizyonu üç ana başlık altında tanımlanmıştır. Bu başlıklar şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Kültür, Sanat ve Tasarım Metropolü*
- *Akdeniz Kentler Ağının Etkin Üyesi*
- *Katılımcı Kültür Politikası ve Uygulaması (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2009, s. 66).*

Kültür stratejisinin gerçekleştirilmesi için çalıştayda uygulanacak yöntem ise iki madde altında toparlanmıştır. Birincisi, İzmir'in maddi ve maddi olmayan kültür varlıklarının, aktörlerinin, kurumların ve etkinliklerinin bir envanterinin yapılmasıdır. Diğer madde ise İzmir'deki kültürel hamlenin itici gücü Büyükşehir Belediyesi olurken İzmir Kültür Vakfı'nın kurulması ve kentteki sivil toplum temsilcileri, özel kesim, üniversiteler ve sanat insanlarının yer alacağı özerk İzmir Kültür Konseyi oluşturulmasıdır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2009). Çalıştay'ın en büyük kazanımı eylem planı için önerilen somut girişimlerin varlığıdır (Coşkun Satırcı, 2014). Eylem planı için somut öneriler şu şekildedir:

- *Agora ile Kadifekale arasında kültür parkuru oluşturulması*
- *İzmir Kent Akademisi*
- *Sanatçı değişim program*
- *Sokak sanatları*
- *İzmir sanat ve kültür ödülleri*
- *Bağımsız kültüre destek fonu*
- *Parklarda kitap kulüpleri*
- *Kültürel ve sanatsal faaliyetlerine yönelik tanıtım yapılması*
- *Kent kültürü yayınları*
- *Geçici sanat mekânları*
- *Kültürpark'ın değerlendirilmesi*
- *Kültür yöneticileri (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2009).*

2009 Kültür Çalıştayı ardından, Çalıştay raporunun sonuçlarından biri olan “*kültür, sanat ve tasarım metropolü olmak*” hedefine ilişkin kapsamlı bir etkinlik 2011 yılında “*İzmir Tasarım Forumu*”dur (Dereli, 2017, s. 29). Etkinlik 2011 yılında, İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenmiştir. Tasarım Forumu’nda kentin tasarım kenti olarak kurgulanmasına ilişkin üç temel soru sorulmuştur:

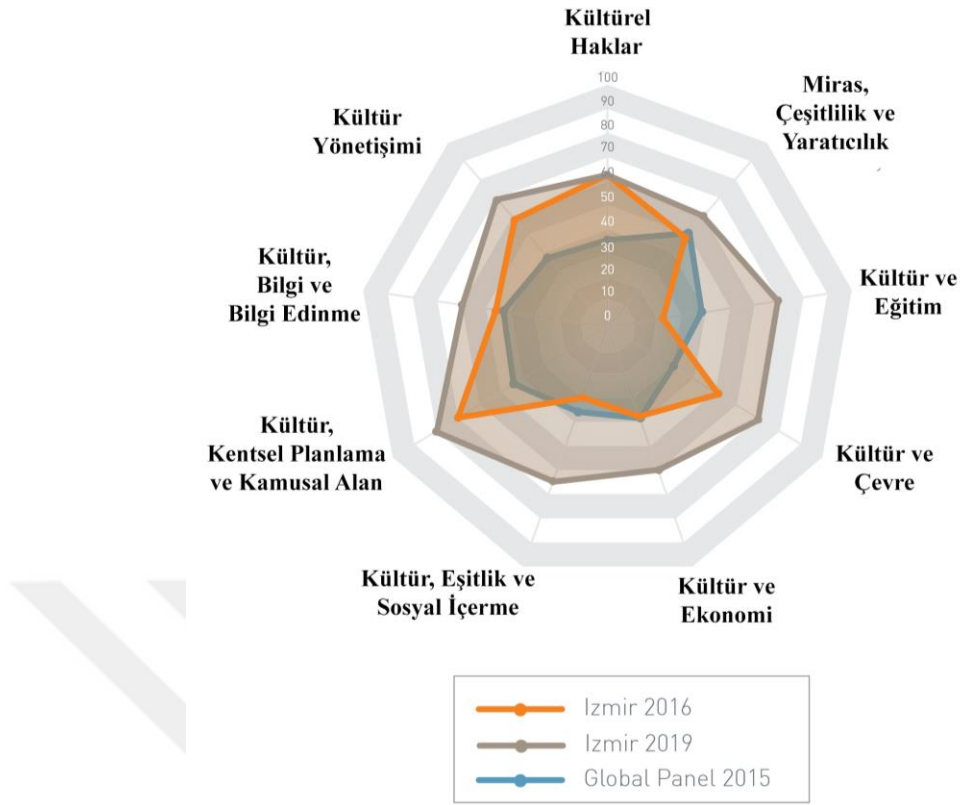
- *İzmir nasıl tasarım merkezi ve kenti olur?*
- *İzmir Akdeniz’de nasıl bir tasarım merkezi kenti olur?*
- *Bir kent nasıl bir tasarım kentine dönüştürülebilir? (Coşkun Satırcı, 2014, s. 135).*

Kültür Çalıştayı’nın ve Tasarım Forumu’nun hedeflerinden biri olan “*Akdeniz’in Kültür, Sanat ve Tasarım Kenti İzmir*” hedefinin gerçekleşmesini sağlamak amacıyla 2012 yılında İzmir Akdeniz Akademisi, Büyükşehir Belediyesi’nin bir kolu olarak kurulmuştur. İzmir Akdeniz Akademisi’ne akademisyenler, tasarımcılar, sanatçılar, sivil toplum örgütleri, meslek odaları gibi kişi ve çeşitli kuruluşlar ve kişiler katkı sağlamaktadır (İzmir Akdeniz Akademisi, b.t.). İzmir Akdeniz Akademisi’nin iki temel işlevi belirlenmiştir. Bunlardan birincisi bir düşünce kuruluşu olarak işleyerek, İzmir vizyonunu yaşama geçirecek stratejileri geliştirmektir. İkinci işlevi

paydaşların karşılıklı etkileşecekleri bir platform oluşturmaktır (Kaya, 2018). 2013 yılında düzenlenen Kamusal Alanda Sanat toplantısı, İzmir Akdeniz Akademisi'nin stratejileri doğrultusunda yapılan çalışmalarındandır. Toplantıda kamusal alanda sanatın rolü tartışılmıştır (İzmir Akdeniz Akademisi, b.t.). İzmir Akdeniz Akademisi'nin kurulması ve sonrasında İzmir Kültür Ekonomisi Çalıştayı'nın ilk olarak İzmir'de gerçekleştirilmiş olması, “İzmir 2014–2023 Bölge Planı kapsamında “İzmir Kültür Ekonomisi Gelişme Stratejisi: İzmir 2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri” çalışmasının oluşturulması bu alandaki diğer önemli kırılmalardır (Gökçen Dünder, 2016b, s. 84).

İzmir 2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri, İzmir Kültür Çalıştayı'nda İzmir'in “kültür–sanat ekseninde gelişerek, uluslararası bir kültür, sanat ve tasarım metropolü olarak konumlandırılması için bir başlangıç noktası oluşturması” anlamında atılan temellerin sorgulandığı ve İzmir'de kültür alanının geliştirilmesi için kapsamlı bir veri araştırma, derleme, analiz ve değerlendirme çalışmasıdır (Gökçen Dünder vd., 2013, s. 18).

İzmir Akdeniz Akademisi kentin kültür stratejisinin bir parçası olan Pilot Kentler Avrupa Programı'nda olduğu gibi birçok kültür çalışmasında yer almaktadır. Avrupa Pilot Kenti İzmir Programı'nın ana koordinatör organı olarak İzmir Akdeniz Akademisi görev yapmıştır (Committee on Culture of United Cities and Local Governments [UCLG], 2019). İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2015 yılında belediye meclisinin Birleşmiş Kentler ve Yerel Yönetimler'den (UCLG) gelen resmi daveti değerlendirmesinin ardından Pilot Kentler Avrupa Programı'na üye olmuştur (UCLG, 2019). 2016 yılında İzmir'in öz değerlendirme çalışmasıyla başlayan Pilot Kent programı, 2019 yılına kadar bir dizi programın üretilmesine katkıda bulunmuştur (Süvari, 2021). UCLG Kültür Komitesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İzmir Akdeniz Akademisi tarafından 11 Mart 2016 tarihinde düzenlenen ilk çalıştayın katılımcıları tarafından sağlanan sonuçlara ve 34 uzmandan oluşan bir dünya panelinden elde edilen ortalamaya göre İzmir'in değerlendirmesi Şekil 4.2'deki gibidir (UCLG, 2019).

Şekil 4.2 UCLG İzmir öz değerlendirmesi (UCLG, 2019)

2016 yılı öz değerlendirme çalışmasına göre İzmir, küresel ortalamasının 100 üzerinden 44 olduğu Kültür, Kentsel Planlama ve Kamusal Alanında 100 üzerinden 69 puan almıştır. Kültürel Haklar 62/100 (35/100 küresel ortalama), Kültür Yönetişimi 57/100 (küresel ortalama 37/100) Kültür ve Çevre 50 / 100 (küresel ortalama 30/100) küresel ortalamaya göre önde olduğu diğer alanlardır. İzmir, iki alanda Kültür, Bilgi ve Bilgi Edinme 44/100 (küresel ortalama 43/100) (Global Panel'in ve "Kültür ve Ekonomi 37,5/100 (küresel ortalama 38/100) küresel ortalamaya benzer rakamlara sahiptir. İzmir, Miras, Çeşitlilik ve Yaratıcılık 46/100 (küresel ortalama 50/100) alanında küresel ortalamasının altındadır. Son olarak, Eşitlik ve Sosyal İçerme 29/100 (küresel ortalama 35/100) ve Kültür ve Eğitim 22/100 (küresel ortalama 38/100) alanlarında ise küresel ortalamaya göre daha düşüktür. 2019 yılı öz değerlendirme çalışmasına göre ise İzmir, her alanda küresel ortalamasının üzerindedir.

Pilot Kentler Programı'nın ardından UCLG davetiyle İzmir, Öncü Kentler Programı'na katılmıştır. 2021 yılından itibaren uygulamaya başladığı Öncü Kentler Programı, Pilot Kentler programında deneyim kazanmış kentlerin Kültür için Gündem 21 Eylemleri'nin hayata geçirilmesi bağlamında liderlik ettiği bir süreci kapsamaktadır (Süvari, 2021).

4.2.2 Ekonomik Boyutu ile İzmir'de Kamusal Sanat

Türkiye'de kamusal sanat eserlerinin yapımı yerel idareler tarafından yürütülmektedir ve büyük oranda doğrudan kamu yatırımları ile gerçekleştirilmektedir. Kamu yatırımlarının yanı sıra kamusal sanat eserlerinin yapımı çeşitli özel kuruluşlar ya da bireysel girişimler ile ya da kamu kurumlarına yapılan bağışlar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Kamu kurumlarına bağış üç şekilde yapılabilmektedir:

- Bağış yöntemlerinden ilki olan *nakdi yardım*, kamu idaresinin bütçesine aktarılmaktadır.
- İkinci yöntem hizmetin (yapı ya da kamusal sanat eserin) bağışçı tarafından gerçekleştirilip *kuruma devredilmesidir*.
- Üçüncü yöntem ise *koşullu bağış* yapılmasıdır. Bağışın ne için harcanacağı bağışçının isteği doğrultusunda protokolle belirlenmektedir.

Bağışlar, miktarı öngörülemeyen gelirlerdir ve hedeflenen rakamlarla gerçekleşen rakamlar farklılıklar gösterebilmektedir. Bağış yöntemlerinin İzmir'de ne şekilde uygulandığı irdelendiğinde, belediyeye yapılan bağışlar, yardımlar ve diğer özel gelirlerden geldiği görülmektedir. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2018 yılında toplam belediye bütçesinin %0,00057'si, 2019 yılında ise toplam bütçenin %0,00719'u, 2020 yılında toplam bütçenin %0,127559'u oranındadır. 2020 yılında bağış, yardım ve özel gelirlerin diğer yıllara kıyasla en fazla oranda olduğu görülmektedir (Tablo 4.11).

Tablo 4.11 İzmir Büyükşehir Belediyesi bağış ve yardım miktarları (Sayıştay, 2014; 2017; 2021)

	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020
İBB Bütçe Miktarı (tl)	1.436.233.302,86	1.756.405.101,49	2.096.697.730,57	2.436.624.473,84	2.796.511.087,19	3.181.484.840,28	3.760.733.584,73	455.490.178.448,40	4.929.640.301,76	6.195.682.789,51
İBB Yapılan Bağış ve Yardımlar İle Özel Gelirler Miktarı (tl)	680.406,20	996,59	493,20	111.871,78	10.981,94	173.611,04	62.442,12	1.570.952,06	405.116,58	7.905.172,07
Bağış Miktarının Bütçedeki Oranı	0,04737	0,00006	0,00002	0,00459	0,00039	0,00546	0,00166	0,00034	0,00822	0,12759

Kamu alımları, Avrupa Birliği müktesebatına uygun olarak Avrupa Birliği kurucu antlaşmalarının getirdiği ilke ve kurallar ve kamu alım direktifleri kaynaklarından türetilmektedir (Akpınar, 2020). 1990'lı yılların sonundan itibaren Türkiye'de, kamu alımları mevzuatının şekillenmesinde Avrupa Birliği ve Birleşmiş Milletler etkisi görülmektedir (Akdoğan, 2014).

Yerel ölçekte kamusal sanat çalışmaları yerel yönetimler yürütücülüğünde ve 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na göre yapılmaktadır. İzmir'de de kamusal sanat uygulamaları İzmir Büyükşehir Belediyesi, merkez ve çevre ilçe belediyeleri yürütücülüğünde gerçekleştirilmektedir. Genel bütçe kapsamındaki kamu idareleri ve özel bütçeli idareler her türlü kaynaktan karşılanan hizmet alımları, mal alımları, danışmanlık hizmet alımları ve yapım işlerinin ihalelerini 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu'na göre yürütmektedir (Şekil 4.3).

Şekil 4.3 Kamu ihaleleri alım yöntemleri

Kamu alımları, her zaman kamu ihale usulü ile gerçekleştirilmemekte, bazen de “*doğrudan temin yöntemi gibi ihale dışı yöntemlere*” başvurulmaktadır (Akdoğan, 2014, s. 685). Doğrudan temin alım yöntemi ile bir kamu kurumunun bir yıllık harcama bütçesinin en fazla %10’u kullanılabilmektedir. Kurumların diğer gereksinimleri de göz önünde bulundurulduğunda doğrudan temin bütçesinin çok az bir kısmının kamusal sanata ayrıldığı değerlendirilebilir.

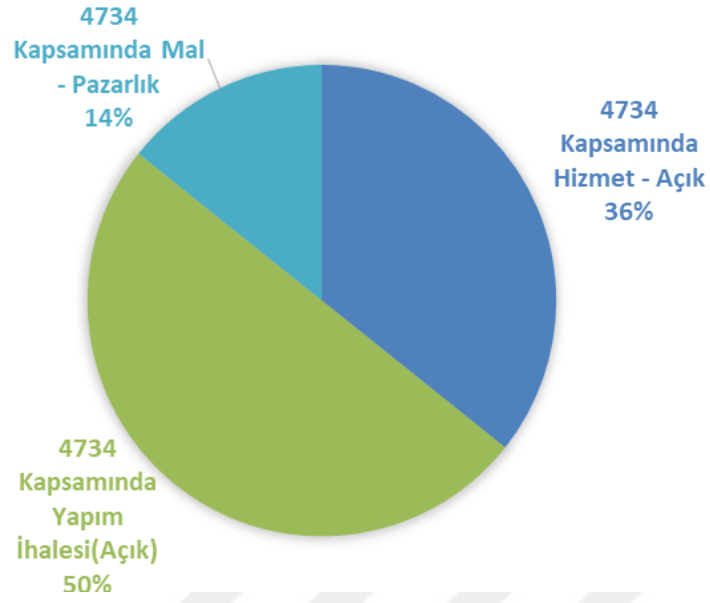
Bu temelde İzmir’de gerçekleştirilen uygulamalara bakıldığında, birincil ve temel alım yöntemi olan kamu ihalesi ile 2011 yılından itibaren gerçekleşen ve Kamusal Sanat başlığı altında değerlendirilebilecek toplam (13 kamusal sanat çalışması için) 14 ihale yapılmış olduğu tespit edilmiştir (Tablo 4.12). Bu ihalelerin 8’i İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından, 4’ü ilçe belediyeler tarafından düzenlenmiştir. İlçe belediyeleri tarafından yapılan çalışmaların 2’si Karabağlar Belediyesi tarafından yapılmıştır. Diğer çalışmalar ise Karşıyaka ve Bayraklı Belediyeleri tarafından yapılmıştır. Kamusal sanata ilişkin ihalelerin büyük bir kısmı İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilirken, 3 ilçe belediyesi dışında diğer ilçe belediyeleri tarafından herhangi bir çalışma yapılmamıştır.

Tablo 4.12 2011-2020 yılları arasında İzmir’de yerel yönetimler tarafından kamusal sanat için yapılan yatırımlar¹

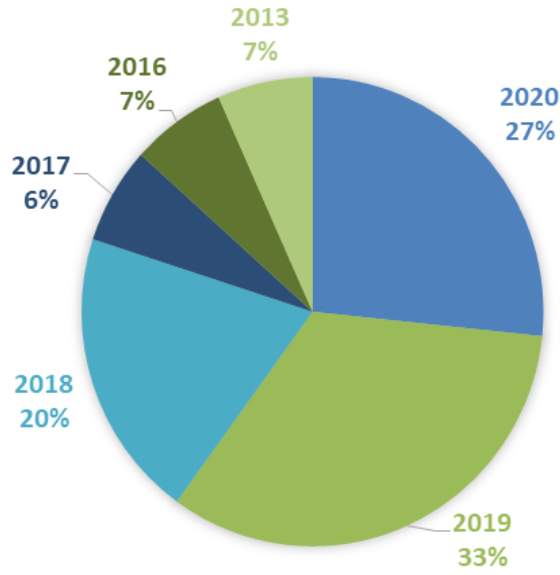
İdare	İşin Adı	İhale Tarihi	Güncellenmiş Bedel(₺)*
Bayraklı Belediyesi	Dünya Barış Anıtı	14.02.2013	444.771,31
Karabağlar Belediyesi	Uzundere Rekreasyon Alanı heykelleri	1.02.2016	2.269.176,45
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller	31.08.2016	468.374,51
Karşıyaka Belediyesi	Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı	5.04.2017	13.044.305,76
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması	3.05.2018	351.575,00
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Denizkızı bitki heykeli alımı	25.07.2018	455.563,50
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Saat Kulesi	30.10.2018	840.178,34
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Parkletler	5.02.2019	322.763,79
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Kültürpark Giriş Kapıları	6.03.2019	256.895,12
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Tırtıl	13.03.2019	352.144,25
Karabağlar Belediyesi	Uzundere Rekreasyon Alanı heykelleri	2.12.2019	6.266.197,20
İzmir Büyükşehir Belediyesi	İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural	18.12.2019	243.384,52
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Mübadele Anıtı	23.06.2020	246.923,93
İzmir Büyükşehir Belediyesi	Duvar Resimleri	6.08.2020	611.470,27
* 2020 aralık ayı ÜFE rakamlarına göre güncellenmiş		Toplam Bedel:	26.173.723,95

Toplam 14 ihalenin 5 yapım ihalesi, 3 mal alımı ihalesi (mal alımı ihalelerinin biri 4734 / 3-a / Diğer ihale yöntemi ile), 4 tanesi hizmet alımı yöntemi ile yapılmıştır (Şekil 4.4). Yapılan ihaleler kamusal sanat kategorisindeki örneklerin tasarımı, yapımı, bakımı gibi kamusal sanatın yapımı ve devamında kentteki sürekliliklerinin sağlanmasına ilişkin sürecin tamamını kapsayan ihalelerdir. Yılları göre dağılımı incelendiğinde ise 2013, 2016, 2017, 2018, 2019 ve 2020 yıllarında kamu ihale usulü ile kamusal sanat çalışması yapıldığı görülmektedir (Şekil 4.5).

¹ Ekap veritabanı kullanılarak yapılan tarama ile elde edilen veriler ile hazırlanmıştır. Tabloda yer alan tüm ihalelerin sözleşme bedelleri (2020 Aralık ayına ait) ÜFE rakamlarına göre güncellenmiştir.

Şekil 4.4 2011-2020 yılları arası yapılan kamusal sanat ihaleleri türü

Şekil 4.5 2011-2020 yılları arası kamusal sanat ihaleleri sayısı

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2011 sonrası kamusal sanat alımları ve ilçe belediyeleri kamusal sanat alımlarının gösterdiği husus şudur ki kamusal sanat özelinde mevzuatta tanımlanmış bir alım yöntemi bulunmamaktadır. Bu belirsizliğin arka planında sanat eserinin doğası gereği birbirinden farklı süreçlerle üretiliyor olması ve yanı sıra mevzuat anlamında sanat eserlerini tasarım, üretim ve yapım aşamalarının belli bir çerçeveye tarif edilememesi de bulunmaktadır. Kamu kurumlarında alımlar birçok alt mevzuat hükmü üzerinden yürütülmektedir. Örneğin

herhangi bir yapım işi 4734 Kamu İhale Kanunu'na tabi olmakla beraber, işin fen ve sanat kurallarına uygunluğu açısından süreç 3194 sayılı İmar Kanunu, 5846 Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu, 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu, 6455 sayılı Türk Ticaret Kanunu ve bu kanunlarla düzenlenmiş yönetmelik ve tebliğlerle yürütülmektedir. Herhangi bir sanat eserini böyle bir çerçeve içerisinde değerlendirmek zordur. İhale mevzuatına göre dört ayrı şekilde kamusal sanat elde edilebilmektedir:

- Bir heykel, sanatçı tarafından atölyesinde yapıp daha sonra yerine yerleştirilebilir, bu durumda ihale mevzuatında karşılığı *mal alımı* olarak değerlendirilmektedir.
- Kamusal sanat eseri sanatçı tarafından tasarlanıp yapımı yerel yönetim tarafından yürütülürse, tasarım aşaması *hizmet alımı* olarak kabul edilmektedir.
- Sanatçı yapımını yerinde gerçekleştirirse *yapım işi* olarak değerlendirilmektedir.
- Kamusal sanat eseri ile ilgili sanatçı yalnızca danışmanlık yapabilir böyle bir durumda da *danışmanlık alımı* olarak kabul edilmektedir.

İzmir'de toplumsal sanat, fonksiyonel sanat, dışavurumcu sanat ve anıtsal sanat kategorilerinde çok sayıda örnek bulunmaktadır. Ancak bu örnekler birçoğu kamu kurumlarında temel edinme yöntemi olan kamu ihalesi ile gerçekleştirilmemiştir. Maliyetlerinin doğrudan temin maliyet sınırı içinde kalması nedeniyle doğrudan temin yöntemi ile ya da bağış, hibe, çalıştay gibi diğer yöntemlere başvurularak gerçekleştirilmiştir. Örneğin; Tıbbiyeli Hikmet Heykeli, Ahmet Piriştina Heykeli, Homeros Heykeli, Smyrna Heykeli Yarışması kamusal sanat yapımı için düzenlenen yarışmalardan bazılarıdır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin ve bazı ilçe belediyelerin diğer bir kamusal sanat elde etme yöntemi çalıştaylar ve yarışmalardır. Heykel Çalıştayı ile 2019 yılında 7 adet heykel elde edilmiştir. II. Uluslararası İzmir Duvar Resimleri Çalıştayı kapsamında; Alsancak mevkiinde bulunan 2, Kemeraltı mevkiinde bulunan 1, Kadifekale mevkiinde bulunan 4, Kınık'ta bulunan 1, Kiraz'da

bulunan 1 alana uygulama çalışmaları bitirilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2019).

4.2.3 Kentin Kültür Aktörleri ve Yaratıcı Sektörler

Kentlerde yaşam koşulları, refah düzeyi yaratıcı sınıfın kentte yerleşim tercihlerini belirlemektedir ve yaratıcı sınıf için bir çekim yaratmaktadır. Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (*Organisation for Economic Co-operation and Development* [OECD]) Daha İyi Yaşam Endeksi ile toplumun refahını belirleyen değişkenler kıyaslanmaktadır. Bu değişkenler; konut, gelir, istihdam, toplum, çevre, eğitim, sivil katılım, yaşam memnuniyeti, sağlık, güvenlik ve iş yaşam dengesidir. Bütün bu veriler yaratıcı sınıfın yerleşim tercihleri için belirleyici olmaktadır. Türkiye'nin Daha İyi Yaşam Endeksi verileri Tablo 4.13'de yer almaktadır.

Tablo 4.13 Türkiye daha iyi yaşam endeksi verileri (OECD, b.t.a)

Daha İyi Yaşam Endeksi - Türkiye					
Konut	5,2	Eğitim	4,2	Yaşam memnuniyeti	0,0
Gelir	1,3	Çevre	0,3	Güvenlik	6,6
İstihdam	4,4	Sivil katılım	5,9	İş yaşam dengesi	2,5
Sosyal İletişim	3,7	Sağlık	6,6		

OECD ülkeleri arasında üretim, ciro ve katma değer rakamları gibi yaratıcı ekonomiye ilişkin veriler incelendiği zaman Türkiye'nin neredeyse tüm göstergelerde orta sırada olduğu görülmektedir. Verilerin GSYİH'ya oranının verildiği nispi rakamlar üzerinden incelendiğinde ise Türkiye'nin son sıraya yer aldığı görülmektedir (Güçlü vd., 2021). Türkiye'de kişi başına ortalama net hane halkı geliri, OECD ortalaması olan 33.604 \$'ın altındadır (Güçlü vd., 2021). Türkiye'de kişi başına düşen GSYİH sıralamasında 11.505 \$ ile İzmir 3. sırada yer almaktadır. İstanbul kişi başına düşen GSYİH 16.264 \$, Ankara'da ise GSYİH 12.764 \$'dır (Tüik, 2021b). Ülke genelinde kültür harcamaları oldukça az paya sahiptir. GSYİH içindeki payı 2019 yılı verilerine göre %1,3 oranındadır (Tüik,

2019). OECD ülkeleri arasında Türkiye, yaratıcı ekonominin ülke ekonomisindeki ağırlığı en düşük olan ülkedir (Güçlü vd., 2021). OECD (b.t.b) refah düzeyi verilerine göre İzmir hizmetlere erişim, eğitim ve gelir kategorilerinde Türkiye sıralamasında 3. sırada, barınma kategorisinde ise 4. sıradadır. Ancak Türkiye genelinde üst sıralarda yer almasına rağmen OECD ülkeleri arasında en alt dilimde bulunmaktadır. Sivil katılım kategorisinde ise Türkiye sıralamasında 8. sırada ve OECD ülkeleri arasında ilk %9'luk grupta yer almaktadır. İzmir küresel anlamda yaratıcı sınıf için bir çekim yaratmasa da Türkiye ölçeğinde refah düzeyi ve yaşam koşulları ile üst sıralarda yer alan önemli bir kenttir (Tablo 4.14).

Tablo 4.14 İzmir refah düzeyi verileri (OECD, b.t.b)

	10 üzerinden puan	Türkiye'de 26 bölge arasındaki sıralaması	OECD bölgeleriyle karşılaştırıldığında
Hizmetlere Erişim	3,4	3	en alttaki %16'lık dilimde
Sivil katılım	9,5	8	ilk %9'luk dilimde
Eğitim	2,0	3	en alttaki %16'lık dilimde
İstihdam	2,5	21	en alttaki %8'lik dilimde
Sosyal iletişim	0,9	17	en alttaki %6'lık dilimde
Çevre	2,1	12	en alttaki %15'lik dilimde
Gelir	1,0	3	en alttaki %18'lik dilimde
Sağlık	3,9	10	en alttaki %29'luk dilimde
Güvenlik	7,5	13	en alttaki %35'lik dilimde
Barınma	3,3	4	en alttaki %29'luk dilimde
Yaşam Memnuniyeti	0,4	19	en alttaki %5'lik dilimde

İzmir, kentin kültürel yapısını temel oluşturan kültürün üretim ve tüketim mekânları ve Kentin Kültür Mirasının Tük verilerine göre Türkiye genelindeki sıralamasına bakıldığında İzmir'in genel olarak ülkedeki ilk 3 kent arasında yer aldığı görülmektedir. Kente yapılan yatırım anlamında da bu sıralama benzerlik göstermektedir ve kente yapılan yatırım sıralamasında 2019 verilerine göre İzmir üçüncü sırada yer almaktadır. 2003-2019 yılları arasında en çok yatırım yapılan kentler arasında İstanbul'a 80 milyar TL, Ankara'ya 48 milyar TL, İzmir'e yapılan

yatırım ise 18 milyar TL'dir (Strateji ve Bütçe Başkanlığı, b.t.). Türkiye'de yaratıcı ekonomi 2017 yılı itibariyle 28 milyar \$ bir ciroya ve 7 milyar \$ katma değere sahiptir (Güçlü vd., 2021). İstihdam oranları bakımından incelendiğinde İzmir kentinin işgücüne katılma oranı %56,1, istihdam oranı %47,2, işsizlik oranı %16 oranındadır (Tüik, 2021b). Yaratıcı sektörlerde 79.000'den fazla işletme faaliyet göstermektedir ve yaklaşık 344.000 kişi bu sektörlerde istihdam edilmektedir (Güçlü vd., 2021). Yaratıcı mesleklerde çalışanların sayısı İzmir'de yaklaşık 31.000 kişidir ve Türkiye ekonomisine paralel olarak bu sayı bölgedeki işgücünün %1,6'sını oluşturmaktadır. İzmir'de yaratıcı meslekler arasında en çok işgücüne sahip olan meslekler reklam, pazarlama ve el sanatlarıdır (Güçlü vd., 2021).

4.2.4 Kültür Bölgeleri

Kültür bölgeleri, tekrarlanacağı üzere, kültürün geliştiği ve kültür ekonomisinin büyüdüğü kültür bölgeleri sanatçıların ve tasarımcıların yeni işler yarattığı, sanat ve yaratıcı faaliyetlerin üretildiği ve tüketildiği yerlerdir (Montgomery, 2004). Sanat okulları, tiyatrolar, galeriler gibi kültür endüstrilerinde faaliyet gösteren kuruluşların birarada bulunmasının yarattığı etki ile fotoğrafçılık, endüstri ürünleri tasarımı, mimarlık, reklamcılık ve moda sektörü gibi diğer yaratıcı sektörleri için çekim yaratmaktadır. Bu durum yaratıcı sektörlerin performanslarını artırmasını sağladığı için kent ekonomisi açısından da önemli bir etki sağlamaktadır (Özdemir, 2005). Kültür bölgelerin varlığı, yaratıcı sektör için bir çekim noktası oluşturmakta, kültürün üretim ve tüketiminin sürekliliğini sağlamakta ve aynı zamanda kentte kamusal sanat üretim süreci için yeni alanlar yaratmaktadır. Çalışmanın bu bölümünde, İzmir'in kültür bölgesi olma potansiyeline sahip iki önemli bölgesi ele alınmıştır. Bu bölgelerden birincisi kentin ilk sanayi bölgesi olan Liman arkası, Darağaç-Umurbey Mahallesidir. İkincisi kentin tarihi kent merkezi olan Kemeraltı ve çevresidir.

4.2.4.1 Liman Arkası-Umurbey Mahallesi

Sanayileşme süreçleri ve 19. yüzyılda Aydın-İzmir demiryolunun inşa edilmesi ile garın doğusunda kalan bölge Darağaç Mahallesi'nde sanayi yapıları inşa edilmeye başlamıştır (Çıkış, 2009). İzmir'in ilk sanayi bölgesi olan bölgede 19. yüzyılın sonu 20. yüzyılın başında büyük ölçekli fabrikalar kurulmuştur (Ünal, 2020). Bölgede tamamı yabancılara ait olan buharlı değirmenler, bıçkı atölyeleri, okul kâğıdı fabrikası, buz fabrikaları, Havagazı Fabrikası, pamukyağı, Prina Fabrikası ve makarna fabrikası kurulmuş ve çok sayıda işçi konutu yapılmıştır (Yılmaz ve Yetkin, 2002). Kentin ilk sanayi bölgesi olan bu bölgede bulunan, yapıldıkları dönemde toplumu ileriye taşıyan, tarihin önemli bir parçası endüstri yapıları, endüstri mirası olarak değerlendirilmektedir (Şekerci ve Örmecioglu, 2020). Darağaç günümüzde bir dönüşüm sürecindedir ve Endüstri Mirası yapıların yer alması yanı sıra yapılara getirilen yeni işlevlerle birlikte Kültür bölgesi potansiyeli taşıyan bir yapıya sahiptir. Bölgede yapı ölçeğinde ve kentsel tasarım ölçeğinde dönüşüm çalışmaları devam etmektedir. Bu dönüşüm süreci yaratıcı sınıf için ve dolayısıyla sanat için bir çekim yaratmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin kurduğu "Girişimcilik Merkezi İzmir" de bu bölgede kurulmuştur. Avrupa Birliği projesi olan Culture CIVIC: Kültür Sanat Destek Programı ile finanse edilen "Reenkarne Darağaç Projesi" bölgede yapılan çalışmalar arasındadır. Proje ile mahalleyi, atıklar ya da kullanılmayan malzemelerle dönüştürmek ve onarmak hedeflenmektedir. Bölgede 2014 yılında Darağaç Kolektifi olarak küçük bir sanatçı grubunun yerleşmesi ile başlayan ve sokak sanatları (muraller, heykel, yerleştirme çalışmaları vs) yanı sıra sergiler, etkinlikler, söyleşiler, atölyeler ve bienal olarak çeşitlenen türlü kültürel üretim faaliyeti ile kentsel mekânı değiştirmeye başlayan bir sanat mekanı yapılanmasından da söz edilebilir. Bölgenin kent için yarattığı potansiyeli odağa alan çok sayıda çalışma bulunmaktadır (Güleç, 2020; Güleç ve Savaşır, 2022; Kılınç, Pasin ve Varinlioğlu, 2021; Pasin Varinlioğlu ve Kılınç, 2020; Sarı ve Mengi, 2022).

4.2.4.2 Kemeraltı Bölgesi

Kentlerin tarihi merkezlerinin önemini geri kazandırmak için, son 20 yıllık dönemde Avrupa’da ve Türkiye’de, çöküntüye uğramış kent merkezlerini yeniden canlandırma projeleri gerçekleştirilmektedir (Zeybek Çetin, 2012). Kemeraltı, İzmir’in tarihi kent merkezi ve geçmişten bu yana ticari bir odak olarak kent için önemli bir role sahiptir. Tarihi Kent Merkezi, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde de yer almaktadır. 15. yüzyıldan itibaren gelişen Kemeraltı Çarşısı ticari ve kültürel merkez olarak önemini korumaya devam etmektedir.

Günümüzde hala kentin merkezi olarak tanımlanan ve aktif olarak kullanılan tarihi *“Kemeraltı ve çevresi farklı uygarlıkların birbirleriyle etkileşimi sonucu zengin ve çok renkli bir kültür mozaığının oluştuğu ve geliştiği”* bir alandır (Tekeli, 2017, s. 39). Kemeraltı ve çevresi, 2007 yılında Konak Belediyesi ve İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin girişimiyle, Bakanlar Kurulu kararı ile “Yenileme Alanı” olarak ilan edilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, b.t.). Fevzi Paşa Bulvarı’nın güneyindeki 1. derece, 2.derece ve 3. derece arkeolojik ve kentsel sit alanları ve Kadifekale kentsel dönüşüm projesinden oluşan 248 hektarlık bir alanı kapsamaktadır (Tekeli, 2017). İzmir’in tarihi kent merkezi olan Kemeraltı ve çevresinin canlandırılması ve sağlıklılaştırılması amacıyla 2013 yılında Büyükşehir Belediyesi tarafından İzmir Tarih Projesi başlatılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, b.t.).

İzmir Tarih Projesi, İzmir Büyükşehir Belediyesi Etüt ve Projeler Dairesi Başkanlığı’na bağlı Tarihsel Çevre ve Kültür Varlıkları Şube Müdürlüğü bünyesinde kurulan İzmir Tarih Proje Merkezi tarafından yürütülmektedir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, b.t.). Yerel yönetimlerin yanı sıra birçok kurum Kemeraltı Tarihi Kent Merkezinin korunmasına katkı sağlamaya yönelik çok farklı niteliklerde birçok proje hazırlamaktadır. Özellikle İzmir üniversitelerinin Kemeraltı Tarihi Kent Merkezi’nin korunmasına katkı sağlamaya yönelik çalışmaları bu konudaki çalışmaların zenginliğini arttırmaktadır (Kılıç ve Aydoğan, 2006). Tarihi ve kültürel miras olan Proje alanı Kemeraltı ve çevresi aynı zamanda çok sayıda konut stokuna sahip bir bölgedir. Helenistik ve Roma dönemine ait arkeolojik kalıntıların bulunduğu bölgede

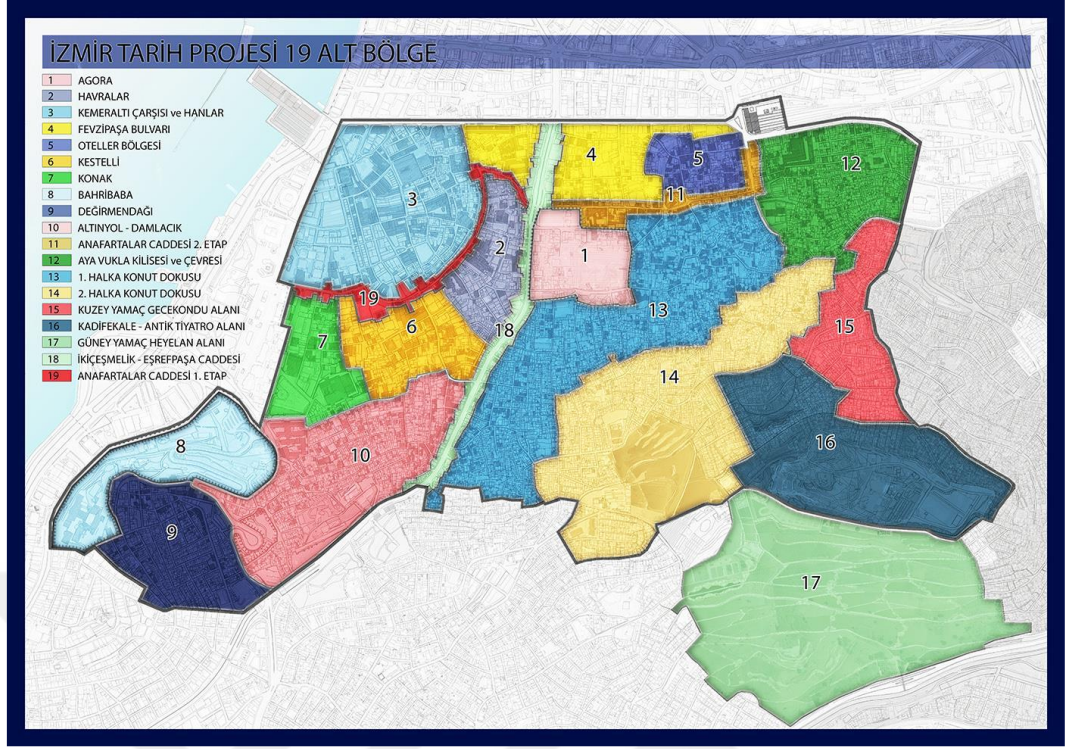
Büyükşehir Belediyesi tarafından kamulaştırma çalışmaları yapılmaktadır. Bölgede yer alan tarihi ve mimari değere sahip yapıların restorasyonu yapılarak, yapıya ve bölgeye yeni sosyal işlevler kazandırılmaktadır (Tekeli, 2017).

Proje kapsamında üç temel amaç belirlenmiştir. Projede, ilk olarak İzmirliilerin kentle ilişkili olan belleklerini geliştirme yoluyla İzmirliilerin tarih ile ilişkisini güçlendirmek amaçlanmaktadır. İkinci amaç, çöküntü bölgelerinin oluşumuna engel olmak ve aynı zamanda çöküntü bölgelerinin oluşumu tersine çevirmektir. Üçüncü amaç, yaşam kalitesinin proje alanında yaşayanları dışlamadan geliştirilmesi, soylulaştırmadan kaçınılmasıdır. Alan kullanıcılarının alanda var olmaya devam etmeleri, koruma ve canlandırma çalışmaları neticesinde yaşanacak ekonomik iyileşmenin faydalanıcısı olmaları amaçlanmaktadır.

Projenin temel stratejileri ise şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yerel değerleri koruyarak ekonomik ve sosyal canlanma yaratmak
- Gençleri tarihi alana çekmek
- Geleneksel ve nitelikli iş kollarını sürdürmek
- Konut ve yaşam alanları artırmak (İzmir Büyükşehir Belediyesi, b.t.).

Belirlenen stratejiler doğrultusunda İzmir Tarih Proje alanı, mahalli sınırlar koruma amaçlı imar planları, ve yeraltı kültür katmanları baz alınarak 19 alt bölgeye ayrılmıştır (Şekil 4.6).

Şekil 4.6 Kemeraltı 19 alt bölge (Kutlu vd., b.t., s. 16,17)

Alt bölgelere ait çalışmalar farklı kollardan ilerlerken bölgede dönüşümü destekleyecek ek çalışmalar da yapılmaktadır. İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından düzenlenen Mural İzmir bu çalışmalar arasındadır. Mural-İzmir, uluslararası İzmir duvar resimleri çalıştayının devamı olan 3. resim çalıştayıdır ve çalıştay “*Mural İzmir-3: Kemeraltı-Agora*” adı ile bölgede belirlenen alanlarda gerçekleşmiştir.

4.2.5 İzmir’de Kamusal Sanat

İzmir’de Cumhuriyetin ilanı ile birlikte diğer kentlerde olduğu gibi çok sayıda anıt yapılmıştır. Dr. Behçet Uz’un 1931 yılında İzmir’in Belediye Başkanı olmasının ardından kentte yeni bir dönem başlamıştır. 1932’de Cumhuriyet Meydanı ve meydana bulunan Gazi Heykeli’nin (bilinen adıyla Atatürk Anıtının) açılışı yapılmıştır (Bilsel, 2009). Meydan kentin simgesi olmuş etrafını çevreleyen kamu yapıları ile heykel odak noktası oluşturmuştur (Şekil 4.7).

Şekil 4.7 Atatürk Heykeli (Kişisel arşiv, 2022)

1972 yılında açılan yarışma ile yapılan Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı Karşıyaka Belediyesi'nin sembolü haline gelmiştir. Heykelin etrafında bulunan bronz kuşak üzerinde Atatürk, Atatürk'ün annesi Zübeyde Hanım ve yanı sıra çeşitli meslek alanlarında uğraş veren Türk kadınıni sembolize eden kabartma figürler bulunmaktadır (Karşıyaka Belediyesi, b.t.). 2015 yılında heykelin yenilenmesi kararıyla birlikte, heykel aynı form büyütülerek yeniden yapılmıştır. Bir diğer anıtsal sanat örneği olan heykel Menemen Anıtı'dır. Menemen olayı sırasında öldürülmüş olan Mustafa Fehmi Kubilay anısına anıtın yapımı gerçekleştirilmiştir. Gazeteci Yunus Nadi'nin girişimi ile yapılan anıt halkın da katkılarıyla tamamlanmış ve 1934 yılında açılmıştır (Yaşar, 2011). İzmir'deki anıtsal sanat eseri örnekleri arasında yer alan diğer heykellerden bazıları Tablo 4.15'de yer verilmiştir.

Tablo 4.15 İzmir’de anıtsal sanat eserleri

Anıtsal Sanat	
Konum	Adı
Bayraklı	Homeros Anıtı(2002), Symma Anıtı (2003), Dünya Barış Anıtı (2008)
Bornova	Bornova Aşık Veysel Heykeli (2010), Belkahve Atatürk Anıtı (1991), Süleyman Seba Heykeli (2015), Türkiye’de İlk Futbol Oynanan Yer Anıtı (2017), Amazon Heykeli (1991)
Buca	Mevlana Heykeli (2003)
Çiğli	Deprem Anıtı (2020)
Güzelbahçe	Güzelbahçe’de Atatürk Heykeli (2021)
Karabağlar	Abidin Dino Heykeli (2018)
Karşıyaka	Selçuk Yaşar Heykeli (2012), Nazım Hikmet Heykeli (2015), Atatürk Heykeli (1998), Şehit Diplomatlar Anıtı (2008), İnsan Hakları Anıtı (1990), Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı (1972), Hasan Ali Yücel Heykeli (2015)
Konak	Birinci İzmir İktisat Kongresi Anıtı (2001), Atatürk Maskı (2009), Cumhuriyet Ağacı Anıtı (2003), Atatürk Anıtı (1932), Zübeyde Hanım Heykeli (2003,) Behçet Uz Heykeli (1982), Mimar Kemalettin Heykeli (2001), Atatürk ve İsmet İnönü Heykeli (1993) Cumhuriyet Ağacı Anıtı (2003), Süleyman Ferit Eczacıbaşı Heykeli (1977), Nazım Hikmet Heykeli (2002), Gazeteci Hasan Tahsin İlk Kurşun Anıtı, İzmir (1947), Saat Kulesi (1901), Pandemi Kahramanları Anıtı (2022)

Kentin yapılan çok sayıda dışavurumcu sanat çalışması bulunmaktadır. Bu çalışmalar arasında Dilek Ağacı Heykeli gibi İzmir kıyı tasarımı kapsamında yapılan çalışmalar bulunmaktadır. İzmir’in son dönemlerde, İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sanat Şube Müdürlüğü tarafından düzenlenen heykel yarışmaları ve yine aynı birim tarafından düzenlenen, heykel ve resim çalıştaylarıyla yapılan kamusal sanat eserleri de dışavurumcu sanat eserleri arasındadır (Şekil 4.8 ve 4.9).

Şekil 4.8 Heykel çalıştayından heykel örneği (Kişisel arşiv, 2022)

Şekil 4.9 Resim çalıştayından mural örneği (Kişisel arşiv, 2022)

Kentte yapılan işlevsel sanat eseri örnekleri arasında kentin simgesi niteliğindeki Saat Kulesi aynı zamanda anıt kategorisinde değerlendirilebilir. Tarihi kent merkezinde Konak meydanında yer alan anıt, Cumhuriyet dönemi öncesi yapılan

önemli bir eserdir (Şekil 4.10). Sultan II. Abdülhamit'in tahta çıkışının 25. yıldönümünde 1901 yılında inşa edilmiştir (Ersoy, 2000). Yapının mimarı İzmirli bir Levanten ailenin oğlu olan Raymond Charles Péré'dir (Ejder, 2017). Yapıldığı dönemden bu yana kentin simgesi olan Saat Kulesi önemli bir nirengi noktasıdır. *“Saat Kulesinin saat işlevi ve mimari üslubu, simgesel anlamının ardında kalmaktadır.”* Büyükşehir Belediyesi ve yanı sıra *“İzmir’de bulunan pek çok kurum, saat kulesinin simge gücünden yararlanmaktadır”* (Güler, 2016, s. 139).

Şekil 4.10 Saat Kulesi (Kişisel arşiv, 2022)

Talatpaşa yaya Platformu, Bayraklı yaya geçidi gibi çalışmalar işlevsel sanat kategorisindeki çalışmalardan bazılarıdır. 2021 yılında Sağlıklı Kentler Birliği'nden

ödöl alan Talatpaşa yaya Platformu aynı yıl Şehir Plancıları Odası Genel Merkezi tarafından “*Raci Bademli İyi Uygulamalar Özendirme Ödölü*” verilmiştir (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021) (Şekil 4.11). Bir diğler işlevsel sanat örneğı olan Bayraklı yaya geçidi 2021 yılında “*BigSEE Mimarlık Ödölü*” almıştır (Şekil 4.12).

Şekil 4.11 Talatpaşa yaya platformu (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2021)

Şekil 4.12 Bayraklı yaya geçidi (Kişisel arşiv, 2023)

Toplumsal sanat eserleri kategorisinde çalıştaylar ve İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin çeşitli çalışmalarının söz edilebilir. Bu kategoride heykel ve resim çalıştayları öne çıkan örneklerdir. Heykel çalıştayları ile 2019 yılında 7 adet heykel elde edilmiştir. Tekrarlanacağı üzere, II. Uluslararası İzmir Duvar Resimleri Çalıştayı kapsamında Alsancak'ta bulunan 2, Kemeraltı'nda bulunan 1, Kadifekale'de 4, Kınık'ta 1, Kiraz'da 1 yerde çalışma yapılmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2019). Kentin yeni şekillenmekte olan kültür bölgesi olan Umurbey Mahallesi, Darağaç Bölgesi'nde sanat inisiyatiflerinin çalışmaları da İzmir'de yapılan toplumsal sanat çalışmaları arasındadır (Tablo 4.16).

Tablo 4.16 İzmir'de dışavurumcu, işlevsel ve toplumsal sanat eserleri

Dışavurumcu Sanat	
Konum	Adı
Bayraklı	Yalıçapkını Heykeli (2002)
Bornova	Forum Bornova AVM heykelleri (2006)
Karşıyaka	Uçan Yunuslar Heykeli (1984), Cow Parade- İzmir (2010)
Konak	Demokrasi ve Dayanışma Anıtı (2018), Gemi İskeleti Heykeli (2005), Kordon, Dilek ağacı (2003), Konak İskele Seramik Panosu (1988), Kaskatlı Havuz Heykelleri (1954), Emekçi Atlar Heykeli (1940), İzmir Devlet Resim Heykel Müzesi Dış Cephe Seramik Panosu (1985), SSK Blokları Seramik Panoları (1970), Büyük Efes Oteli Seramik Panoları (1964), Duvar Resimleri (2020), Türk Telekom İzmir Bölge Müdürlüğü Dış Cephe Seramik Panosu (1975)
İşlevsel Sanat	
Konum	Adı
Konak	Alsancak Talatpaşa Yaya Platformu (2020), 9 Eylül Kapısı, Kültürpark (1936), Lozan Kapısı, Kültürpark (1936), Montrö Kapısı, Kültürpark (1936)
Toplumsal Sanat	
Konum	Adı
Konak	Darağaç sanat kolektifi - DARAĞAÇ bu arada (2016), Darağaç sanat kolektifi - bkz. Darağaç (2017), Deniz ve Sahil Atıkları Çocuklarımızın Elinde Sanata Dönüşüyor (2019), Darağaç sanat kolektifi -Darağaç III (2018), Darağaç sanat kolektifi -Darağaç IV: "Lüzum"(2019), Darağaç sanat kolektifi –VOLTA (2019), Darağaç sanat kolektifi - Elden Ele (2020), Darağaç sanat kolektifi -Darağaç Var (2020), Darağaç sanat kolektifi -Temas(2021), Darağaç sanat kolektifi - Darağaç Volta Kombo(2021)

BÖLÜM BEŞ

İZMİR ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN TÜRKİYE’DE SANATA AYRILAN PAY STRATEJİSİNE İLİŞKİN SENARYOLAR

Dünya ölçeğinde yaygın olarak başvurulmuş bir yöntem olan sanata ayrılan pay stratejisi ile kente sanat eserlerinin dâhil edilmesi yoluyla kentsel çevrenin iyileştirilmesi amaçlanmaktadır. Sanata ayrılan pay stratejisi ile kamu binalarının inşası veya yenilenmesi için bütçenin küçük bir kısmı kamuya ait eserlerin alımı, yapımı ve bakımı için ayrılmaktadır. ABD’de ve Avrupa’da çok sayıda kentte uygulanan sanata ayrılan pay stratejisi Türkiye’de uygulanmamaktadır. Oysa bu strateji uygulandığı takdirde salt kentsel mekânın düzenlenmesi anlamında değil, kentlerin kültür ekonomisi üzerinden kalkınması anlamında faydalar oluşabileceği aşîkârdır. Bu noktada sanata ayrılan pay stratejisinin Türkiye’de İzmir kenti özelinde uygulanması durumunda olası senaryoların neler olabileceğinin tartışılması önemlidir.

Böylelikle çalışmanın son aşamasında İzmir’de kamusal sanat edinme yöntemi olarak sanata ayrılan pay stratejisinin uygulanmasına yönelik öneri modeller kurgulanarak, modellere ilişkin bulgular üzerinden olası sonuçlar tartışılacaktır. Yapılacak sorgulama için, sanata ayrılan pay öngörülerinin İzmir’de 2011 ve 2020 yılları arasında gerçekleştirilen yatırımlar incelenerek olası senaryolar kurgulanmasının kıyaslamalı bir değerlendirme yapılmasını sağlayacağı tespit edilmiştir. Bu amaçla öncelikle ele alınan dönem olan 2011-2020 yılları arasında 10 yıllık zaman diliminde merkez ilçe belediyeleri ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiş olan kamusal sanat yatırımlarının incelenmesine karar verilmiştir. Böylece önerilen sanata ayrılan pay senaryoları ile gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarının miktarını kıyaslamak mümkün olmuştur. Ardından aynı zaman zarfında merkez ilçe belediyeleri ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılmış olan mimari ve kentsel tasarım yatırımları incelenerek o dönem üzerinden sanata ayrılan pay stratejisi model önerileri ile kamusal sanat için ne kadar fon sağlanabileceği hesaplanabilecektir.

Oluşturulan senaryolardan birincisi, dünya genelinde en yaygın uygulanan yöntem olan kamu inşaat yatırımları (mimari ve kentsel tasarım projeleri) üzerinden %1 ile %3 arasında pay ayrılmasıyla kamusal sanat için fon sağlanmasıdır. İkinci model önerisi ise sanata ayrılan pay stratejisini başarıyla yürüten ve diğer birçok kente göre farklılaşan Dublin’de yürütülen, çalışmada *eşik değer yöntemi* olarak adlandırılan yöntemdir. Dublin’de sanata ayrılan pay stratejisi belirlenen üst limitleri aşmamak koşuluyla inşaat yatırımlarından %1 oranında payın kamusal sanat için fona aktarılmasına dayanmaktadır.

5.1 İzmir’de Kamuda İhale Usulü ile Yapılan Kamusal Sanat Çalışmaları

Bu bölümde sanata ayrılan pay olası senaryoları ile gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarını karşılaştırmak amacıyla, İzmir’de 2011-2020 yılları arasında yerel yönetimler tarafından yapılmış kamusal sanat çalışmaları incelenmiştir. Ele alınan örnekler idari kıstaslara göre kamusal sanat çalışması olarak değerlendirilen örneklerdir. Kamu kurumlarında asal edinme yöntemi olan kamu ihaleleri ile gerçekleştirilmiş çalışmalardır. Bu nedenle bölüm 4.2.5’de söz edilen kamusal sanat çalışmalarına bu bölümde yer verilmemiştir.

Yerel yönetimler tarafından kamusal sanata yapılan yatırımlar, fikir aşamasından yapımına kadar farklı aşamalarda olabileceği gibi restorasyonu ve tadilatı için de olabilmektedir. Bölüm 4.2.2’de değinildiği üzere yerel yönetimlerin idari işleyiş süreci üzerinden değerlendirildiği zaman kamusal sanata yapılan yatırım kategorisinde değerlendirilebilecek 13 çalışma (14 İhale) bulunmaktadır. Yapılan diğer yatırımlar esas edinme yöntemi kamu ihale usulü ile yapılan yatırımlara ek olarak kabul edilebilecek yatırımlardır. Yerel yönetimlerin idari işleyişi üzerinden incelendiği zaman kamusal sanat kategorisi olarak değerlendirilebilecek 13 çalışma daha kapsamlı bir bakış açısıyla, mimari yapı, yapıli çevre, kent mobilyası ya da tasarım ögesi olarak kabul edilebilecek çalışmaları içermektedir. Sanata ayrılan pay stratejisi senaryoları ile sağlanması olası kamusal sanat yatırımları ile gerçekte yapılmış olan kamusal sanat yatırımı kıyaslanırken 13 çalışmanın her birinin kamusal sanat yatırımı olduğu kabulü üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Ancak bu

Çalışmaların tamamının kamusal sanat rneği sayılabileceği öngörüsü ile çalışmaların bu anlamda ayrıca analiz edilmesi gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu çalışmaların kamusal sanat olarak kabul edilip edilemeyeceğini analiz etmek amacıyla, 13 çalışmaya ilişkin alınan uzman görüşü ile kentteki kamusal sanat yatırımlarının meşru zemininin ortaya konulması öngörülmektedir.

5.1.1 2011-2020 Yılları Arası İzmir’de Kamusal Sanat Yatırımları

İzmir’de son 10 yıllık dönemde gerçekleştirilen yatırımlar arasında kamusal sanat kategorisinde değerlendirebilecek 13 adet çalışma detaylı olarak irdelendiğinde, çalışmaların mural, heykel, anıt ve işlevsel sanat eserlerini içerdiği gözlenmektedir. Değinildiği üzere, bu yatırımlar 2011-2020 tarihleri arasında kentte yerel yönetim eliyle gerçekleştirilmiş mimari ve tasarım faaliyetlerini içermekte olup, asal edinme yöntemi olan kamu ihaleleriyle gerçekleştirilen çalışmalardır. Kentte yerel yönetimler tarafından çalıştaylar, yarışmalar ve doğrudan temin gibi diğer yöntemlerle yapılan alışmaları, Tablo 4.16 ve 4.17’de kısa bir zeti verilen tüm kamusal sanat eserlerini kapsamamaktadır.

Tablo 5.1 2011-2020 yılları arası kamusal sanat yatırımları

Duvar Resimleri: İzmir Byşehir Belediyesi tarafından 2020 yılında ihalesi yapılmıştır. Kemeraltı ve Kültürpark’ta belirlenen yerlere yanı sıra belediye tarafından belirlenen alt geçit, st geçit duvarları ve köy okulu duvarlarına duvar resmi yapılması planlanmıştır.	 Kültürpark duvar resimleri (Kişisel arşiv, 2022)
Mübadele Anıtı: Bu alışma kapsamında Heykel alıştayı ile yapılan Mübadele Anıtı şu an bulunduğu yere yerleştirilmiştir.	 Mübadele Anıtı (Kişisel arşiv, 2021)

Tablo 5.1 2011-2020 yılları arası kamusal sanat yatırımları

İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural: 2019 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından Belediyenin Ana Hizmet Binasının Dış Cephesinin boyanması için ihale yapılmıştır.	 Mural (Kişisel arşiv, 2021)
Tırtıl: 2014 yılında Tırtıl- sergi alanı İzmir Tasarım Koridorları Yarışması'nda eşdeğer ödül almıştır. Sergi, performans, dinlenme gibi fonksiyonları barındıran ve kullanıcı müdahalelerine açık bir tasarım durağı olarak tasarlanmıştır (arkiv b.t.). Bu çalışma Tırtıl sergi alanının yapımını kapsamaktadır.	 Tırtıl (Kişisel arşiv, 2021)
Kültürpark Giriş Kapıları: 2019 yılında ihale Kültürpark giriş kapılarının rölöve, restitüsyon, restorasyon projeleri ve mühendislik projelerinin hazırlanmasını amacıyla İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale düzenlenmiştir.	 Kültürpark Montrö Kapısı (Kişisel arşiv, 2021)
Parkletler: İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Avrupa Birliği fonları ile "HORIZON 2020" programı kapsamında desteklenen bir proje ile cep parklar oluşturmuştur (İzmir Büyükşehir Belediyesi Parklet, b.t.).	 Girne Caddesi parkletler (Kişisel arşiv, 2021)

Tablo 5.1 2011-2020 yılları arası kamusal sanat yatırımları

Saat Kulesi: 2018 yılında yapılan ihale ile Saat Kulesi restorasyonu yapımını sağlanmıştır.	 Saat Kulesi (Kişisel arşiv, 2022)
Denizkızı Bitki Heykeli: Bitki Heykeli 2018 yılından “21.Uluslararası Bayındır Çiçek Festivali”nde sergilenmiştir (Yanmaz, 2018). Daha sonra Bornova’da bulunan Aşık Veysel rekreasyon alanına taşınmış daha sonra parkta bulunduğu yerden kaldırılmıştır.	 Deniz Kızı Heykeli (Yanmaz, 2018)
Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması: İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında ihalesi yapılmıştır.	 Filografi uygulaması (Kişisel arşiv, 2021)
Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller: Emir Sultan Türbesi’ne yerleştirilmek üzere 15 heykel yerleştirilmesi planlanmıştır (İzmir Büyükşehir Belediyesi Emir Sultan, b.t.).	 Emir Sultan Türbesi heykelleri (İzmir Büyükşehir Belediyesi Emir Sultan, b.t.)

Tablo 5.1 2011-2020 yılları arası kamusal sanat yatırımları

Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı: 2017 yılında anıtın aynı konumda ölçeğinin büyütülmesi kararı ile yapılmıştır.	 Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı (Kişisel arşiv, 2023)
Dünya Barış Anıtı: Bayraklı'da bulunan anıtın bakım ve onarımını kapsayan bir çalışmadır.	 Dünya Barış Anıtı (Kişisel arşiv, 2023)
Uzundere Rekreasyon Alanı Heykelleri: Karabağlar Belediyesi tarafından gerçekleştirilen iki ayrı ihaleyi içermektedir. Proje iki ihale ile yapılmıştır. İlk ihale 2016 yılında ikincisi ise 2019 yılında yapılmıştır. 2020 yılı sonrasında ise heykelde değişiklik yapılarak tamamen griye boyanmıştır.	 Nasrettin Hoca (Karabağlar Belediyesi)

5.1.2 Kamusal Sanat Yatırımları Uzman Görüşü

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri tarafından 2011-2020 yılları arasında yapılan ya da bakımı gerçekleştiren ve kamusal sanat kategorisi altında listelenen örneklerin kamusal sanat eserleri olup olmadığı hususu ayrı bir tartışma konusu oluşturmaktadır. Bu nedenle çalışma kapsamında bu yatırımlara konu edilen

eserlerin kamusal ve sanatsal değerlerinin sorgulanması gereği ortaya çıkmış ve değinildiği üzere bu değerlendirmenin uzman görüşleri ile desteklenmesine karar verilmiştir. Böylelikle hazırlanan anket yoluyla analiz edilecek 13 çalışma, 2011-2020 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve merkez ilçe belediyeleri tarafından yapılan ve yerel yönetimler ve bütün kamu kurumlarının tabi olduğu edinme yöntemi olan kamu ihale kanuna göre gerçekleştirilen örneklerdir. Çalışmaların kamusal sanat kategorisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği irdelenmiştir.

Bu amaçla görüş alınacak uzmanların belirli meslek alanları üzerinden çeşitlenmesi gerektiği düşünülerek 10 kişilik bir katılımcı grubu belirlenmiştir. Uzman görüşü anketinde 10 kişiden oluşan katılımcı grup uzmanlık alanları şöyledir:

- Kentsel Tasarım Uzmanı, Mimar, Akademisyen
- Peyzaj Mimarı, Akademisyen
- Şehir Plancısı, Akademisyen
- Şehir Plancısı, Akademisyen
- Mimar, Akademisyen
- Sanat Tarihçisi, Akademisyen
- Sanat Tarihçisi, Akademisyen
- Sanatçı, Akademisyen
- Sanatçı, Akademisyen
- Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu.

Katılımcılara örneklerin *sanatsal değeri* ile ilgili sorulan sorular şöyledir;

1. Çevresel kaliteye katkıda bulunmaktadır, kente estetik değer katmaktadır.
2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.
3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.
4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.
5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.

Kamusal değeri ile ilgili sorular şu şekildedir;

1. Kentsel mekânda odak oluşturarak yapılı çevreye katkı sağlamaktadır.
2. Kamusal sanat eseri olarak kentsel mekânlarda suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.
3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.
4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.
5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.
6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içerici.

Sorulara evet ya da hayır şeklinde cevap verilmesi istenmiştir. Nihai değerlendirme de ise örneklerin kamusal sanat kategorisinde olup olmadığı sorulmuştur. Kamusal yatırıma konu örneklerin sanatsal ve kamusal değerlerinin değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar izleyen bölümlerde açıklanmaktadır.

5.1.2.1 Kamusal Sanat Çalışması 1: Duvar Resimleri Uzman Görüşü Değerlendirmesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2020 yılında ihalesi düzenlenmiştir. Kemeraltı ve Kültürpark'ta belirlenen yerlere yanı sıra belediye tarafından belirlenen alt geçit, üst geçit duvarları ve köy okulu duvarlarına duvar resmi yapılması planlanmıştır. Uzman görüşü sonuçlarına göre tüm katılımcılar kamusal sanat eseri olarak değerlendirmiştir (Tablo 5.2). Sanatsal değeri ile ilgili sorulara “*yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır*” sorusu dışındaki sorulara evet cevabı verilmiştir. Yapılan duvar resimleri sanatsal değerinden ziyade boş bir alanın olumlu bir şekilde değerlendirilmesi olarak görülmüştür. Yerel yönetim tarafından yapımı sağlanan bu resimlerle ilgili katılımcılar tarafından her örneğin estetik değere sahip olmadığı, hatta bazılarının iyi örnekler olmadığı eleştirisinde bulunulmuştur. Bazı katılımcılar tarafından *kontrollü grafiti* ve *sipariş odaklı işler* olarak tanımlanmıştır. Ancak yine de olumlu bir adım görülerek kamusal sanat olarak nitelendirilmiştir.

Kamusal yönü ile ilgili sorulardan suç oluşumunu önleyip önlenmediği sorusunda katılımcıların birçoğu *suç oluşumunu engellemediği* aksine *grafitinin doğası gereği vandalizmi artırdığını* belirtmiştir. İki katılımcı ise yapıldığı boş bir duvarın kent yaşamına dâhil olarak alana canlılık getirdiğini ve dolaylı olarak suç oluşumunu engelleyeceğini belirtmiştir.

Tablo 5.2 Duvar resimleri uzman görüşü değerlendirme sonucu

1.Duvar Resimleri:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimar, Akademisyen	Şehir Plancı, Akademisyen	Şehir Plancı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçi, Akademisyen	Sanat Tarihçi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	0	0	1	1	0	0	0	1	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	0	1	1	1	1	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	0	0	1	0	1	1	1	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapılı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	1	0	0	0	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	1	1	0	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	1	0	1	1	0	1	1	1	1
Kamusal Sanat Eseridir		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.2 Kamusal Sanat Çalışması 2: Mübadele Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi

Bu çalışma kapsamında Heykel Çalıştayı ile daha önceden yapılmış olan Mübadele Anıtın şu an bulunduğu yere yerleştirilmiştir. Tüm katılımcılar tarafından kamusal sanat olarak değerlendirilmiştir. Sanatsal değeri ile ilgili yere özgü olup olmadığı sorusuna katılımcılardan 5 kişi yerle bağ kurmadığını belirtirken, 5 kişi Buca'nın çok sayıda göçmen nüfusa sahip bir ilçe olması nedeniyle anıtın teması

olan mübadele ile bağ kurduğunu belirtmiştir. “Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır” “Ekonomik canlanmanın bileşenidir” ve “soylulaştırmaya neden olmaktadır” sorularına genel olarak hayır cevabı verilmiştir (Tablo 5.3).

Tablo 5.3 Mübadele Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu

2. Mübadele Anıtı:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	0	1	0	1	1	1	0	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	0	1	0	1	1	1	0	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	1	0	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	1	1	1	0	1	1	1	1
Kamusal Sanat Eseridir		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.3 Kamusal Sanat Çalışması 3: İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural Uzman Görüşü Değerlendirmesi

2019 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından belediye binasının dış cephesine belediye tarafından belirtilen tasarıma uygun olarak mural çalışması yapılmıştır. Katılımcıların 3’ü kamusal sanat olarak değerlendirirken, diğer katılımcılar tasarım ögesi olarak tanımlamıştır.

Tablo 5.4 Mural uzman görüşü değerlendirme sonucu

3. İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural:		Kentsel Tasarımcı, Mimari, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	1	0	0	1	0	1	0	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	0	1	1	0	1	0	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	0	0	1	0	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	1	0	0	1	0	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.4 Kamusal Sanat Çalışması 4: Tırtıl Sergi Alanı Uzman Görüşü Değerlendirmesi

Tırtıl sergi alanı 2014 yılında düzenlenen İzmir Tasarım Koridorları Fikir Yarışması'nda ödül almış ve Büyükşehir Belediyesi tarafından 2019 yılında yapımı gerçekleştirilmiştir. Katılımcılardan 4'ü kamusal sanat eseri olarak değerlendirirken diğer katılımcılar mimari yapı olarak değerlendirmiştir. Ancak sanat için bir sergi alanı sunuyor olası ile kamusal sanat ile ilişkisinin kuvvetli olduğu katılımcılar tarafından belirtilmiştir.

Tablo 5.5 Tırtıl uzman görüşü değerlendirme sonucu

4. Tırtıl:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihiçi, Akademisyen	Sanat Tarihiçi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	1	0	1	1	0	0	1	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	1	0	1	1	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	1	1	0	1	1	0	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	0	1	1	1	1	1	1	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	0	1	1	1	1	0	0	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.5 Kamusal Sanat Çalışması 5: Kültürpark Giriş Kapıları Uzman Görüşü Değerlendirmesi

2019 yılında İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından ihale düzenlenmiştir. Katılımcılardan 4'ü kamusal sanat eseri olarak değerlendirirken diğer katılımcılar mimari yapı ve kent mobilyası olarak değerlendirmiştir. Sanatsal değeri ile ilgili yapıldıkları *döneme ait izler* taşıyor olması ve *simgesel değeri* üzerinde durulurken, her bir kapının tasarımının farklı olması ve *dil birliği olmaması* eleştirilmiştir. Kamusal değeri ile ilgili *ekonomik canlanmanın bileşeni* olması katılımcılar tarafından üzerinde durulan soru olmuştur.

Tablo 5.6 Kültürpark giriş kapıları uzman görüşü değerlendirme sonucu

5. Kültürpark Giriş Kapıları:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	0	0	1	0	1	1	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	0	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	1	0	1	1	0	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	0	1	1	0	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	1	1	1	1	1	0	1	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	0	0	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	1	1	1	1	0	1	1	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.6 Kamusal Sanat Çalışması 6: Parkletler Uzman Görüşü Değerlendirmesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin Avrupa Birliği'nin Horizon 2020 programı kapsamında desteklenen “Urban Green Up” projesi ile cep parkları oluşturmuştur (İzmir Büyükşehir Belediyesi, 2009b). Katılımcılardan 2'si tarafından kamusal sanat eseri olarak değerlendirilirken diğer katılımcılar *kent mobilyası* olarak tanımlamıştır.

Tablo 5.7 Parkletler uzman görüşü değerlendirme sonucu

6. Parkletler:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	0	1	0	1	1	0	0	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	0	1	0	0	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	1	1	0	1	0	0	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	0	0	1	0	0	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	0	1	1	1	1	1	0	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	0	1	1	1	0	0	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	0	0	1	1	1	1	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	0	1	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	1	1	1	1	1	0	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.7 Kamusal Sanat Çalışması 7: Saat Kulesi Uzman Görüşü Değerlendirmesi

2018 yılında yapılan ihale ile Saat Kulesi restorasyonu yapımını sağlanmıştır. Tüm katılımcılar tarafından örnekler arasında *en belirgin iki kamusal sanat eseri* çalışmasından biri olduğu belirtilmiştir. *Kentin simgesi* olmasının yanı sıra kamusal ve sanatsal değeri ile ön öne çıkan örnek olduğu belirtilmiştir.

Tablo 5.8 Saat Kulesi uzman görüşü değerlendirme sonucu

7. Saat Kulesi:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	0	1	1	1	1	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	1	1	1	1	1	1	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	1	1	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericidir.	0	1	1	1	1	1	1	1	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.8 Kamusal Sanat Çalışması 8: Denizkızı Bitki Heykeli Uzman Görüşü Değerlendirmesi

Bitki Heykeli 2018 yılından “21.Uluslararası Bayındır Çiçek Festivali”nde sergilenmiştir (Yanmaz, 2018). Daha sonra Bornova’da bulunan Aşık Veysel rekreasyon alanına taşınan heykel şu an yerinde mevcut değildir. Yalnızca 2 katılımcı kamusal sanat olarak değerlendirilmiştir. Tüm katılımcılar *kamusal ve sanatsal değeri ile zayıf* bir örnek olduğunu belirtmiştir.

Tablo 5.9 Denizkızı Bitki Heykeli uzman görüşü değerlendirme sonucu

8. Denizkızı Bitki Heykeli:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	1	1	0	0	0	1	0	0
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.9 Kamusal Sanat Çalışması 9: Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması Uzman Görüşü Değerlendirmesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 2018 yılında ihalesi yapılmıştır. Katılımcılardan 3'ü kamusal sanat eseri, diğer katılımcılar ise *kent mobilyası*, reklam panosu olarak değerlendirmiştir.

Tablo 5.10 Filografi uygulaması uzman görüşü değerlendirme sonucu

9. Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	0	0	0	1	0	0	0	0	0
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	0	1	1	0	0	0
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	0	1	1	1	0	1	0	0	0	0
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	0	1	1	1	1	0	0	0	0
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	0	0	0	0	0	1	0	0	0
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.10 Kamusal Sanat Çalışması 10: Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller Uzman Görüşü Değerlendirmesi

İzmir Büyükşehir Belediyesi Emir Sultan Türbesinde iç mekânda yerleştirilmek üzere yaptırılmıştır. Katılımcılardan 4'ü kamusal sanat olarak değerlendirirken, diğer katılımcılar *müze canlandırması* olarak tanımlamıştır.

Tablo 5.11 Hyperrealist heykeller uzman görüşü değerlendirme sonucu

10. Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	0	1	1	1	1	1	1	0	0	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	1	1	0	1	0	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	0	1	0	1	1	1	0	0	0	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	1	0	0	0	1	0	1	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	0	0	0	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	0	0	1	1	0	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	1	0	0	1	1	0	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	1	1	1	1	1	1	0	1	0	1
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.11 Kamusal Sanat Çalışması 11: Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi

2017 yılında anıtın aynı konumda ölçeğinin büyütülmesi kararı ile yapılmıştır. Tüm katılımcılar tarafından kamusal sanat eseri olduğu belirtilmiştir. Saat Kulesi'yle birlikte en öne çıkan örnekler olarak tanımlanmıştır. Saat Kulesi kentin, Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı ise *Karşıyaka'nın simgesi* olması ile kentle bağ kurmaktadır. Anıtın yıkılması ve ölçeğinin büyütülmesini 1 katılımcı olumlu bulurken, diğer katılımcılar anıtın orijinal hali ile kalması gerektiğini belirtmiştir.

Tablo 5.12 Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu

11. Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapılı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	1	0	0	1	1	1	0	1	0	1
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	1	0	1	1	1	0	0	0	1
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	1	0	0	1	1	1	0	0	1
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Kamusal Sanat Eseridir		1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.12 Kamusal Sanat Çalışması 12: Dünya Barış Anıtı Uzman Görüşü Değerlendirmesi

Bayraklı’da bulunan anıtın bakım ve onarımını kapsayan bir çalışmadır. 3 katılımcı tarafından kamusal sanat eseri olduğu belirtilmiştir.

Tablo 5.13 Dünya Barış Anıtı uzman görüşü değerlendirme sonucu

12. Dünya Barış Anıtı:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	1	1	0	0	1	1	1	0	0	0
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	0	0	0	1	0	1	0	0	0
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	1	1	0	1	1	1	0	0	0	0
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	1	0	0	0	1	1	0	0	0	0
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapılı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	1	0	1	1	1	1	0	0	0
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	1	0	1	1	1	0	1	0	0
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	1	1	1	1	0	0	0	0
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	0	0	1	1	1	0	0	0	0
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	0	0	1	1	1	0	0	0
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	1	1	1	1	0	1	0	0
Kamusal Sanat Eseridir		0	1	0	0	1	1	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.13 Kamusal Sanat Çalışması 13: Uzundere Rekreasyon Alanı Heykelleri Uzman Görüşü Değerlendirmesi

Karabağlar Belediyesi tarafından iki aşamada yapımı gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılar kamusal sanat eseri olmadığını belirtmiştir. Sanatsal yönü ilgili tüm sorulara hayır cevabı verilmiştir. Kamusal değerine ilişkin sorularda ölçek itibarıyla dikkat çekiyor olması nedeniyle bir odak oluşturduğu belirtilmiştir. “Suç oluşumuna engelleyici etkisi vardır”, “kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır” ve “ekonomik canlanmanın bileşenidir” sorularına bazı katılımcılar tarafından yapının gecekondü bölgesinde yer alması ve bölgeye az da olsa olumlu katkısı olacağı için evet cevabı verilmiştir. “Soylulaştırmaya neden olmaktadır” sorusuna 2 katılımcı tarafından belli bir kesimin süpürülmesi ve o bölgede yapılan birçok projenin parçası olarak yapılması ile soylulaştırmaya vesile olabileceği için evet cevabı verilmiştir.

Tablo 5.14 Uzdere Rekreasyon Alanı heykelleri uzman görüşü değerlendirme sonucu

13. Uzdere Rekreasyon Alanı Heykelleri:		Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Şehir Plancısı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanat Tarihçisi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
Sanatsal değeri	1. Çevresel kaliteye katkıda bulunur, kente estetik değer katar.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	2. Yere özgü niteliğe sahip olup yer ile bağ kurmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	3. Kent kimliğine sembolik anlamı ile değer katmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	4. Sanatsal yönü ile eğitici özelliğe sahiptir.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	5. Sanatsal farkındalığı artırmaktadır.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Kamusal değeri	1.Odak oluşturarak yapıyı çevreye katkı sağlamaktadır.	1	0	0	1	1	0	1	0	0	0
	2. Suç oluşumunu engelleyici etkisi vardır.	0	1	0	1	1	0	0	0	0	0
	3. Kentsel yaşam kalitesini artırmaktadır.	1	1	0	1	1	0	0	0	0	0
	4. Ekonomik canlanmanın bir bileşenidir.	1	0	0	1	0	1	1	1	0	0
	5. Soylulaştırmaya neden olmaktadır.	0	0	1	0	1	0	0	0	0	0
	6. Tüm sanat izleyici kesimlerini kapsayıcıdır, içericiştir.	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
Kamusal Sanat Eseridir		0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır											

5.1.2.14 Kamusal Sanat Yatırımlarına Dair Uzman Görüşü Genel Değerlendirme

Yerel yönetimlerin işleyişleri ve idari süreç üzerinden değerlendirildiği zaman kamusal sanat kategorisinde değerlendirilebilecek bu 13 çalışmanın (14 İhale) kamusal ve sanatsal değerleri ile değerlendirildiğinde bir kısmının kamusal sanat olarak tanımlanamayacağı görülmektedir.

Tüm katılımcılar tarafından kamusal sanat eseri olarak değerlendirilen örnekler; Duvar Resimleri, Mübadele Anıtı, Saat Kulesi ve Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtıdır. Tırtıl, Kültürpark Giriş Kapıları ve Emir Sultan Türbesi Heykelleri 4 katılımcı tarafından, İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural, Dünya Barış Anıtı ve Duvar Tasarımı ve Filografi Uygulaması 3 katılımcı tarafından, Parkletler ve Denizkızı Heykeli ise 2 katılımcı tarafından kamusal sanat olarak kabul edilmiştir.

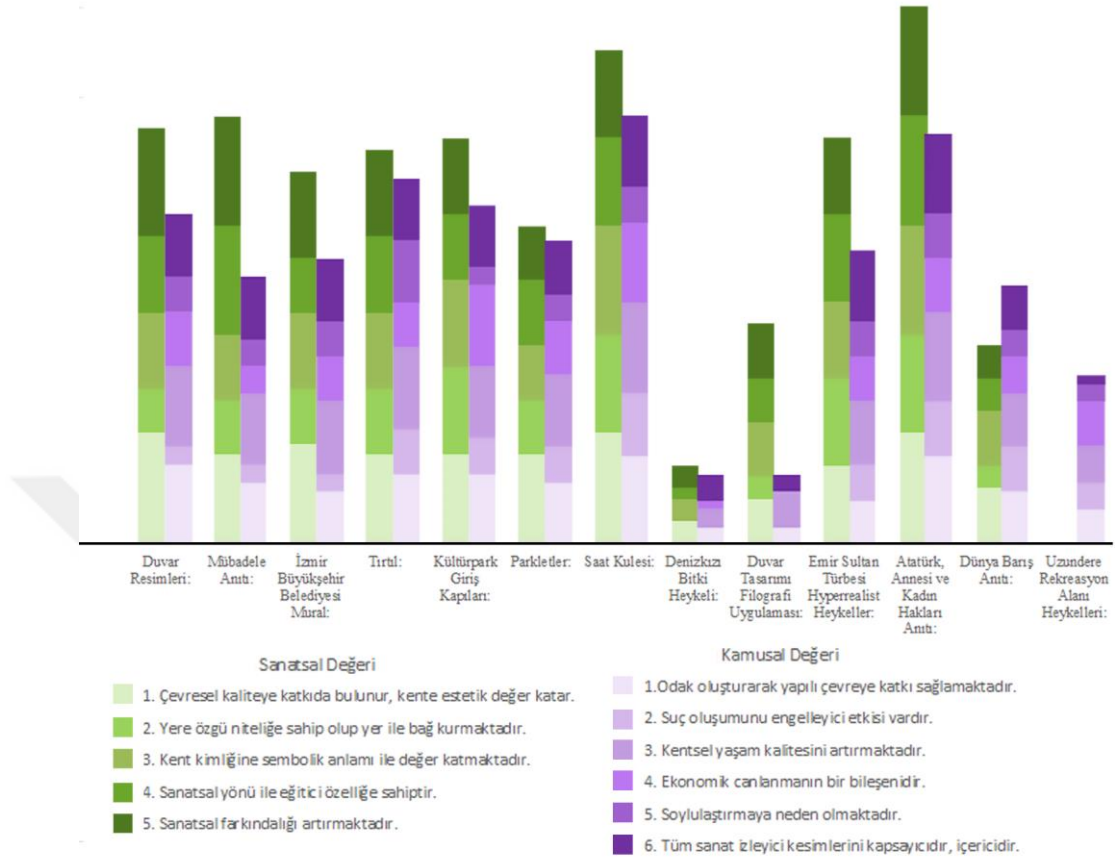
Uzundere Rekreasyon Alanında bulunan Nasrettin Hoca Heykeli ve diğer heykellerin tüm katılımcılar tarafından kamusal sanat eseri olmadığı belirtilmiştir (Tablo 5.15).

Tablo 5.15 Kamusal sanat örnekleri uzman görüşü genel değerlendirme sonucu

	Kentsel Tasarımcı, Mimar, Akademisyen	Peyzaj Mimarı, Akademisyen	Şehir Plancı, Akademisyen	Şehir Plancı, Akademisyen	Mimar, Akademisyen	Sanat Tarihçi, Akademisyen	Sanat Tarihçi, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Akademisyen	Sanatçı, Sanat Merkezi Kurucusu
1.Duvar Resimleri:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2. Mübadele Anıtı:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
3. İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural:	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
4. Tırtıl:	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
5. Kültürpark Giriş Kapıları:	0	1	1	1	1	0	0	0	0	0
6. Parkletler:	0	1	0	1	0	0	0	0	0	0
7. Saat Kulesi:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
8. Denizkızı Bitki Heykeli:	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
9. Duvar Tasarımı Filografi Uygulaması:	0	1	1	1	0	0	0	0	0	0
10. Emir Sultan Türbesi Hyperrealist Heykeller:	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
11. Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı:	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
12. Dünya Barış Anıtı:	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0
13. Uzundere Rekreasyon Alanı	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
1: Evet 0: Hayır										

Kamusal sanat eseri olarak değerlendirilen; Duvar Resimleri, Mübadele Anıtı, Saat Kulesi ve Atatürk, Annesi ve Kadın Hakları Anıtı sanatsal değeri ile en olumlu değerlendirilen örnekler olmuştur. Mübadele anıtına kamusal değeri ile ilgili eleştiriler getirilken diğer 3 örnek kamusal değeriyle de olumlu değerlendirilmiştir. Kent mobilyası ya da mimari öge olduğu belirtilen örnekler olan Tırtıl, Kültürpark Giriş Kapıları ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Mural kamusal sanat eseri olarak kabul edilmemekle beraber kamusal ve sanatsal değeri ile olumlu değerlendirilen örnekler olmuştur (Tablo 5.16).

Tablo 5.16 Kamusal sanat örneklerinin sanatsal ve kamusal değerleri uzman görüşü genel değerlendirme sonucu

Bu tespitler göstermektedir ki, kamusal olarak yatırımı yapılan bir örneğin kamusal ve sanatsal değeri sorgulanabilecek iken, bu yatırımların sayıca sınırlı olması kamusal sanat anlamında kent yönetimlerinin bu konuya daha da önem vermesi ve niceliği artırırken nitelik üzerinde de durulması zorunluluğunu beraberinde getirmektedir.

5.2 İzmir’de Kamu İnşaat Yatırımları ve Sanata Ayrılan Pay Stratejisi

Dünya genelinde birçok ülkede ve kentte uygulanan Sanata ayrılan pay stratejisi Türkiye’de uygulanmamaktadır. Ancak kültür politikalarının bir parçası olarak değerlendirilerek, mevzuatta yapılacak düzenlemelerle uygulanması mümkün olabilecektir. Tekrarlamak gerekirse, ülkelerin kültür politikalarının bir parçası olan sanata ayrılan pay stratejisi inşaat maliyetlerinden bir miktarın kamusal sanat için bir

fona aktarılmasıyla gerçekleşmektedir. Bu nedenle Türkiye’de kamusal sanat eserleri elde etme yöntemleri incelenirken inşaat maliyetleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Bölüm 5.1’de İzmir’de 2011 yılından 2020 yılına kadar zaman aralığında yapılmış kamusal sanat yatırımları incelenmiştir. Bu bölümde sanata ayrılan pay senaryolarının kurgulanması için aynı zaman dilimindeki kentsel tasarım projeleri ve mimari projelerin inşaatı için yapılan yatırımlara ilişkin verilerin temel alınmasına karar verilmiştir.

5.2.1 İzmir’de 2011-2020 Yılları Arası Kamu İhale Usulü ile Yapılan Mimari ve Kentsel Tasarım Yatırımları

Kamu yapılarının inşaat maliyetlerinden belli bir oranının kamusal sanat için ayrıldığı sanata ayrılan pay birçok ülke tarafından benimsenmiş bir stratejidir. Bu stratejiyi benimseyen ve bu çalışma kapsamında tüm boyutlarıyla incelenen örnek kentlerin uygulamayı geliştirmek ve ayrılan payı artırmak için çalışmaları devam etmekle birlikte, yaygın uygulama kamu kurumlarında inşaat maliyetlerinden sanata ayrılan payın %1 ile %3 oranı arasında değiştiği yöntemdir ve stratejinin uygulayıcısı yerel yönetimlerdir. Çalışmanın bu aşamasında sanata ayrılan pay stratejisinin Türkiye’deki idari işleyişler içerisinde nasıl yer bulabileceğine dair sunulan Türkiye model önerisi için öncelikle İzmir’de yerel yönetimlerin mimari ve kentsel tasarım projeleri için 2011-2020 yılları arasında yapmış olduğu toplam yatırım bedelleri hesaplanmıştır. Bu amaçla, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin Elektronik Kamu Alımları Platformu üzerinden yapım ihaleleri taranarak yapım sözleşmesi imzalanan (gerçekleşen) mimari projeler ve kentsel tasarım projelerinin sözleşme bedelleri listelenmiştir.

İzmir’de 2011-2020 yılları arasında İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri tarafından toplam 15.580 ihale yapılmıştır. Bu ihalelerin 12.726 tanesinin sonuç ilanı yayımlanmıştır. Sonuç ilanı yayımlanan ihaleler, değerlendirme aşaması tamamlanmış ve daha sonraki aşamada ihale edilen işin gerçekleştiği ihalelerdir (Tablo 5.17).

Tablo 5.17 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri genel ihale sayıları, 2011-2020

	Sonuç İlanı Yayımlanmış	İhale İptal Edilmiş	Sözleşme İmzalanmış	İhale Tarihi Geçmiş, Değerlendir me	Teklifler Değerlendir iliyor	Teklif Değerlendir me Tamamlanmış	Toplam İhale Sayısı
2011	1.319	314	0	0	1	5	1.639
2012	1.315	293	0	4	1	2	1.615
2013	1.422	309	0	1	0	1	1.733
2014	1.268	274	0	2	0	3	1.547
2015	1.437	337	2	2	0	1	1.779
2016	1.200	260	4	6	0	4	1.470
2017	1.406	315	3	1	1	7	1.733
2018	1.258	281	3	2	0	0	1.544
2019	1.018	195	1	0	0	3	1.217
2020	1.083	205	1	0	2	12	1.303
Toplam	12.726	2.783	14	18	5	38	15.580

Gerçekleşen ihaleler arasında 3.212 ihale yapım ihalesidir ve yapım ihalelerinin 2582 ihalenin sonuç ilanı yayımlanmış, yapımı gerçekleşmiştir (Tablo 5.18).

Tablo 5.18 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri yapım ihale sayıları, 2011-2020

	Sonuç İlanı Yayımlanmış	İhale İptal Edilmiş	Sözleşme İmzalan mış	İhale Tarihi Geçmiş, Değerlendir me Aşamasında	Teklifler Değerlendi riliyor	Teklif Değerlen dirme Tamaml anmış	Toplam İhale Sayısı
2011	342	83	0	0	1	5	431
2012	317	75	0	1	1	0	394
2013	330	78	0	1	0	0	409
2014	194	34	0	2	0	1	231
2015	285	67	0	1	0	0	353
2016	286	61	0	1	0	0	348
2017	267	65	0	0	1	1	334
2018	237	75	0	1	0	0	313
2019	147	32	0	0	0	0	179
2020	177	41	0	0	1	1	220
Toplam	2.582	611	0	7	4	8	3.212

Gerçekleşen çalışmalar arasında 204'ü kentsel tasarım projesi ya da mimari proje niteliğinde değerlendirilebilecek çalışmalardır. Dünya ölçeğinde sanata ayrılan pay stratejileri incelendiği zaman yapımından pay ayrılan projeler mimari proje ve

kentsel tasarım projeleridir. Bu nedenle öncelikli olarak ihalenin sonuç ilanı yayımlanmış (yapımı gerçekleşmiş) olan yapım ihaleleri arasında diğer tadilat ya da pazar yeri gibi küçük yapım işleri ve ulaşım ve altyapı ihaleleri çalışmaya dâhil edilmemiştir. Buna göre İzmir’de ilçe belediyeleri tarafından 154 ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından 50 mimari ve kentsel tasarım projesi ihalesi yapılmış olduğu tespit edilmiştir. Tablo 5.19’da gerçekleşen mimari ve kentsel tasarım projelerinin sayısı ve yıllara göre dağılımı görülmektedir.

Tablo 5.19 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri mimari ve kentsel tasarım projeleri ihale sayıları, 2011-2020

	İlçe Belediyeleri Yapım İhaleleri	İzmir Büyükşehir Belediyesi Yapım İhaleleri	Yapım İhaleleri Toplam Sayı
2011	14	3	17
2012	18	2	20
2013	20	9	29
2014	3	5	8
2015	13	5	18
2016	29	3	32
2017	26	6	32
2018	17	6	23
2019	6	5	11
2020	8	6	14
Toplam	154	50	204

Bu değerler incelendiğinde, yıllar içerisinde ihale sayılarına ilişkin öngörülebilir bir artış veya azalış gibi bir yorum yapılması mümkün olmayıp, kamu yatırımlarında dönemsel değişkenlerin yönlendirici olduğu söylenebilecektir.

5.3 İzmir-Türkiye Sanata Ayrılan Pay Senaryoları

Çalışmanın bu aşamasında İzmir kenti üzerinden Türkiye’de sanata ayrılan pay politikasının yerel yönetimlerin işleyişinin bir parçası olarak nasıl geliştirilip uygulanacağına dair iki farklı yöntem geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden birincisi en çok tercih edilen yöntem olan kentsel tasarım ve mimari projelerden %1 ile %3

arasında belirlenen oranda bir payın kamusal sanat için ayrılmasıdır. İkinci yöntem ise İrlanda-Dublin örneği referans alınarak hazırlanan inşaat maliyetlerine göre değişen oranlarda pay ayrılması yöntemi olan *Eşik Değer Modeli*'dir.

5.3.1 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları: %1, %3 Oranında Sanata Ayrılan Pay

Kamu yapılarından kentsel tasarım ve mimari yapıların inşaat bütçelerinden sanata ayrılan pay ile %1 ile %3 arasında değişen oranlarda pay ayrılması birçok kentin başvurduğu bir yöntemdir. Bu oran genellikle %1'dir, ancak birçok kent bu oranı artırma çabasıdadır. Örneğin Chicago'da bu pay %1.33 oranındadır.

Türkiye'de sanata ayrılan pay senaryoları kurgulanırken 2011-2020 yılları arasındaki kentsel tasarım ve mimari yatırımlar ele alınmıştır. Listelenen kentsel tasarım ve mimari yatırımlar verileri kullanılarak en düşük pay %1 ile en yüksek pay %3 üzerinden kentin kazanım sağlayabileceği kamusal sanat fonu verileri elde edilmiştir. Ardından son 10 yıllık dönemde yapılan kamusal sanat eserinin sözleşme bedeli ve çalışmada önerilen sanata ayrılan pay miktarları karşılaştırılmıştır. İzmir'de 10 yıllık zaman diliminde yapılan kamusal sanat edinme amacıyla yapılan 14 ihale ile yapımı gerçekleşen 13 çalışmanın güncel bedeli 26.173.723,95 TL'dir.

Son 10 yıllık dönemde İzmir'de, merkez ilçelerin 645.198.455,43 TL, çevre ilçelerin toplam ihale bedeli 427.136.946,08 TL, İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin 2.172.936.796,17 TL'dir. İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin mimari proje ve kentsel tasarım projelerini uygulamak amacıyla gerçekleştirdiği ihalelerin toplam bedeli ise 3.245.272.197,65 TL'dir² (Tablo 5.20). Kuşkusuz bu değerler tek başlarına bir anlam ifade etmeyecek olup, sanata ayrılan pay stratejisi uygulanması durumunda nasıl bir değişiklik olabileceğine ilişkin temel değerler sunulmuş olmaktadır.

² Ekap üzerinden yapılan tüm ihaleler listelenmiş ve rakamlar (2020 Aralık ayına ait) ÜFE rakamlarına göre güncellenmiştir.

Tablo 5.20 İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyeleri mimari ve kentsel tasarım projeleri yatırım miktarları, 2011-2020

	Merkez İlçe Belediyeleri Yapım İhaleleri (tl)	Çevre İlçe Belediyeleri Yapım İhaleleri (tl)	İzmir Büyükşehir Belediyesi Yapım İhaleleri (tl)	Yapım İhaleleri Toplam Bedel (tl)
2011	22.864.344,65	51.076.418,33	14.815.287,73	88.756.050,71
2012	124.737.702,69	28.913.129,40	710.066.209,67	863.717.041,75
2013	137.226.394,76	31.753.758,44	178.874.717,49	347.854.870,67
2014	1.253.592,57	585.875,86	31.690.709,19	33.530.177,62
2015	22.682.171,70	89.999.073,40	64.880.566,04	177.561.811,14
2016	84.388.192,15	80.904.886,55	40.709.996,64	206.003.075,34
2017	94.637.965,84	91.237.004,59	897.959.226,18	1.083.834.196,61
2018	35.710.744,66	34.995.087,04	130.368.047,84	201.073.879,54
2019	15.071.574,22	7.194.516,26	55.542.705,88	77.808.796,36
2020	106.625.772,19	10.477.196,21	48.029.329,51	165.132.297,91
Toplam	645.198.455,43	427.136.946,08	2.172.936.796,17	3.245.272.197,65

Sanata ayrılan pay stratejisinin uygulandığı Amerika ve Avrupa kentlerinde genel uygulama inşa edilen kamu yapılarının inşaat maliyetlerinden pay ayrılmaktadır ve bu pay %1 ve %3 arasında değişen oranlarda olmaktadır. Model Önerisi 1'e göre kamusal sanat için 2011 yılından 2020 yılına kadar 10 yıllık dönemde bir fon ayrılmış olsaydı, inşaat yatırımlarından kamusal sanat için ayrılacak olası fon miktarı 32.452.721,98 TL ile 97.358.165,93 TL arasında, yani %1 ile %3 oranları temelinde değişen rakamlar olarak ortaya çıkabilecekti. Bir başka deyişle, bu miktarlar mimari ve kentsel tasarım inşaat yatırımlarının %1'i ile %3'ü hesaplanarak ulaşılmış rakamlardır. Model 1'e göre olası sanata ayrılan pay miktarları Tablo 5.21 ve Tablo 5.22'de listelenmiştir.

Tablo 5.21 Model 1: %1 oranında sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020

%1 Sanata Ayrılan Pay	Merkez İlçe Belediyeleri	Çevre İlçe Belediyeleri	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Toplam Bedel (tl)
2011	228.643,45	510.764,18	148.152,88	887.560,51
2012	1.247.377,03	289.131,29	7.100.662,10	8.637.170,42
2013	1.372.263,95	317.537,58	1.788.747,17	3.478.548,71
2014	12.535,93	5.858,76	316.907,09	335.301,78
2015	226.821,72	899.990,73	648.805,66	1.775.618,11
2016	843.881,92	809.048,87	407.099,97	2.060.030,75
2017	946.379,66	912.370,05	8.979.592,26	10.838.341,97
2018	357.107,45	349.950,87	1.303.680,48	2.010.738,80
2019	150.715,74	71.945,16	555.427,06	778.087,96
2020	1.066.257,72	104.771,96	480.293,30	1.651.322,98
Toplam	6.451.984,55	4.271.369,46	21.729.367,96	32.452.721,98

Tablo 5.22 Model 1: %3 oranında sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020

%3Sanata Ayrılan Pay	Merkez İlçe Belediyeleri	Çevre İlçe Belediyeleri	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Toplam Bedel (tl)
2011	685.930,34	1.532.292,55	444.458,63	2.662.681,52
2012	3.742.131,08	867.393,88	21.301.986,29	25.911.511,25
2013	4.116.791,84	952.612,75	5.366.241,52	10.435.646,12
2014	37.607,78	17.576,28	950.721,28	1.005.905,33
2015	680.465,15	2.699.972,20	1.946.416,98	5.326.854,33
2016	2.531.645,76	2.427.146,60	1.221.299,90	6.180.092,26
2017	2.839.138,98	2.737.110,14	26.938.776,79	32.515.025,90
2018	1.071.322,34	1.049.852,61	3.911.041,44	6.032.216,39
2019	452.147,23	215.835,49	1.666.281,18	2.334.263,89
2020	3.198.773,17	314.315,89	1.440.879,89	4.953.968,94
Toplam	19.355.953,66	12.814.108,38	65.188.103,89	97.358.165,93

Bir diğer yöntem ise bazı ülkelerde uygulanan yöntem olan yerel yönetimlerin tüm inşaat yatırımlarından kamusal sanat için pay ayrılmasına dayanan yöntemdir. Tablo 5.23’de 2011-2020 yılları arasındaki İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin³ sermaye giderleri (inşaat yatırımlarının tamamı) ve olası %1 sanata ayrılan pay listelenmiştir. Sermaye giderleri yerel yönetimlerin gerçekleştirmiş olan inşaat yatırımlarıdır.

³ Sermaye giderleri yerel yönetimlerin gerçekleştirmiş olan inşaat yatırımlarıdır. Yalnızca İzmir Büyükşehir Belediyesi’nin verilerine erişilebildiği için ilçe belediyeleri bu aşamada dâhil edilmemiştir.

Tablo 5.23 Model 1: İzmir Büyükşehir Belediyesi tüm inşaat yatırımları üzerinden sanata ayrılan pay hesaplamaları, 2011-2020

Sanata Ayrılan Pay % 1	Sermaye Giderleri Güncellenmiş Bedel*	Sermaye Giderleri % 1
2011	1.252.587.205,30 ₺	12.525.872,05 ₺
2012	1.344.965.916,84 ₺	13.449.659,17 ₺
2013	1.680.320.600,29 ₺	16.803.206,00 ₺
2014	1.802.873.354,77 ₺	18.028.733,55 ₺
2015	2.458.311.310,62 ₺	24.583.113,11 ₺
2016	2.823.075.459,52 ₺	28.230.754,60 ₺
2017	3.377.477.268,96 ₺	33.774.772,69 ₺
2018	2.441.920.038,66 ₺	24.419.200,39 ₺
2019	2.480.631.908,04 ₺	24.806.319,08 ₺
2020	3.118.886.440,68 ₺	31.188.864,41 ₺
Toplam	22.781.049.503,68	227.810.495,04
* Sermaye giderleri büyükşehir belediyesinin yapım işleri için yapmış olduğu harcamanın tamamıdır.		

Gerçekleşen kamusal sanat ihalelerinin toplam bedeli 26.173.723,95 TL iken %1 pay ile öngörülen olası rakam 32.452.721,98 TL'dir. %3 üzerinden hesaplanan rakamlar ise 97.358.165,93 TL olduğu görülmektedir. Bu oranlar mimari ve kentsel tasarım yatırımlarının maliyetleri üzerinden elde edilmiştir. Tüm inşaat yatırımları üzerinden incelendiğinde gerçekleşmiş olan merkez ilçe ve büyükşehir belediyesi kamusal sanat yatırımlarının toplam bedeli yine 26.173.723,95 TL iken, yalnızca İzmir Büyükşehir Belediyesi'nin tüm inşaat yatırımları üzerinden olası sanata ayrılan pay gerçekte yapılan kamusal sanat yatırımının yaklaşık 9 katıdır. Tablo 5.24'de Model 1'de önerilen senaryolara ait kıyaslamalı bulguların dökümü yer almaktadır. Bu döküme göre gerçekleşen yatırım miktarlarının her koşulda sanata ayrılan pay stratejisi benimsendiği durumda elde edilebilecek değerlerin üstünde bir kaynak oluşumu sağlayacağı net olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 5.24 Model 1: Bulgular

MODEL 1				
	Sanata Ayrılan Pay %1	Sanata Ayrılan Pay %3	Sanata Ayrılan Pay İzmir Büyükşehir Belediyesi İnşaat Yatırımlarının Tamamı %1	Kamusal Sanat Yatırımları (tl)
2011	887.560,51 ₺	2.662.681,52 ₺	12.525.872,05 ₺	0,00 ₺
2012	8.637.170,42 ₺	25.911.511,25 ₺	13.449.659,17 ₺	0,00 ₺
2013	3.478.548,71 ₺	10.435.646,12 ₺	16.803.206,00 ₺	444.771,31 ₺
2014	335.301,78 ₺	1.005.905,33 ₺	18.028.733,55 ₺	0,00 ₺
2015	1.775.618,11 ₺	5.326.854,33 ₺	24.583.113,11 ₺	0,00 ₺
2016	2.060.030,75 ₺	6.180.092,26 ₺	28.230.754,60 ₺	2.737.550,96 ₺
2017	10.838.341,97 ₺	32.515.025,90 ₺	33.774.772,69 ₺	13.044.305,76 ₺
2018	2.010.738,80 ₺	6.032.216,39 ₺	24.419.200,39 ₺	1.647.316,84 ₺
2019	778.087,96 ₺	2.334.263,89 ₺	24.806.319,08 ₺	7.441.384,88 ₺
2020	1.651.322,98 ₺	4.953.968,94 ₺	31.188.864,41 ₺	858.394,00 ₺
Toplam	32.452.721,98 ₺	97.358.165,93 ₺	227.810.495,04 ₺	26.173.723,95 ₺

5.3.2 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları: Eşik Değer Modeli

Eşik Değer Modeli sanata ayrılan pay stratejisini uygulayan bir kent olan Dublin örneği üzerinden kurgulanmıştır. Sanata ayrılan pay, değinildiği üzere, Dublin’de kamusal sanat eseri elde etme yöntemleri arasında öneme sahip bir yöntemdir ve Dublin sanata ayrılan pay stratejisini başarıyla yürüten bir kent olarak öne çıkmaktadır. Dublin örneğinde sanata ayrılan pay stratejisi salt bir hesaplama tekniği değildir ve strateji bir dizi analitik çalışma ve plan ile desteklenmektedir. Yerel ve ulusal düzeyde bu anlamda birçok çalışma bulunmaktadır. 1992 Dublin sanat raporu, 2015 ardından 2016 kültür stratejisi planı ve kamusal sanata ilişkin diğer yasal düzenlemeler bu çalışmalar arasındadır. İrlanda’da Sanat için pay oranı inşaat maliyetinin %1’i olarak belirlenmiştir. 1997 yılında alınan Hükümet kararı ile belirlenen inşaat yapım maliyetinden ayrılan sanat bütçesi 2019 yılında yeniden gözden geçirilerek artırılmıştır. Oran belirlenen üst limit ile inşaat maliyetinin %1’i arasında değişen miktarlardadır (The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht, 2019). Tablo 5.24’de Dublin’de uygulanan sanata ayrılan pay olanları yer almaktadır.

Dublin’de sanata ayrılan pay inşaat maliyetlerinin en fazla %1’i değerindedir. Bu nedenle inşaat maliyetlerinin %1 ile %3 arasında payın ayrılmasının öngörüldüğü birinci modele göre daha az miktarda, ancak yine sürekliliği olan bir fon önerisi getirmektedir. Dublin modeline göre büyük bütçeli inşaat yatırımlarında sanata ayrılan pay için üst sınır getirilmektedir. Belirlenen mali sınırlar yapılacak olan inşaat yatırımının niteliği ile ilgilidir. İnşaat maliyeti artıkça yatırım büyük bütçeli olarak değerlendirilmekte ve inşaat yatırım için yürütülen işleyiş değişmektedir. Türkiye’de büyük bütçeli yatırımlar kamu ihale mevzuatına göre eşik değer adı verilen ve her yıl güncellenen bir mali sınır üzerinden değerlendirilmektedir. İnşaat maliyeti artıkça büyük bütçeli yatırım olarak değerlendirildiği için ihale usulünde farklı uygulamalara başvurulmaktadır. Bu nedenle Dublin’de uygulanan mali sınırların Türkiye’deki karşılığı olarak Eşik Değer kabul edilebilir. Her yıl Kamu İhale Kurumu tarafından güncellenen eşik değeri 2021 yılında 65.213.187 TL’dir.

Dublin’de mali sınır 4 kategoride değerlendirilirken Türkiye’de 3 kategoride değerlendirilebilir. Kamu İhale Kanunu’na göre eşik değer yarısına kadar olan ihaleler, yarısı ile eşik değer arasında kalan ihaleler, eşik değer üzerindekiler olmak üzere ihalenin dolayısıyla yatırımın belirleyici mali sınırlardır. 2021 eşik değer rakamlarına göre bu aralıklar şu şekilde olmaktadır:

- 32.606.594tl’ye kadar olan yatırımlar
- 32.606.594tl- 65.213.187 tl arası olan yatırımlar
- 65.213.187 tl üzerinde olan yatırımlar

Bu rakamlar Dublin modelinde yer alan inşaat maliyetlerine Türkiye’de karşılık gelen rakamlardır. Dublin’de inşaat maliyetlerine göre sanata ayrılan pay için belirlenen sınırlar ile ilgili eşitlik ise aşağıdaki gösterilmiştir.

$$F = \begin{cases} y_1 = x * \%1 & 0 < x < \frac{Ed}{2}, \\ y_2 = x * \%1 & \frac{Ed}{2} \leq x < Ed, \\ y_3 = Ed * \%1 & Ed \leq x, \\ y_1 < y_2 < y_3 \\ y_1 \leq \frac{Ed}{2} * 0,01 \\ y_2 \leq \frac{Ed}{2} * 0,625 \\ y_3 \leq Ed * 0,01 \end{cases} \quad (5.1)$$

Ed: eşik değer

x: inşaat maaliyeti

y: sanata ayrılan pay

F sanata ayrılan payın tutarını göstermektedir. $f(x)$ hesaplanırken her yıl Çevre ve Şehircilik Bakanlığı tarafından yayınlanan Ed eşik değer ile yapılacak olan yapının yapım maliyeti olan x ile ilişkisine göre belirlenmektedir. Bir yapım işinin yapım maliyeti x , Ed 'in yarısına kadar ise, F sanata ayrılan pay ilk eşitlik olan y_1 ile belirlenir ve x değerinin %1 değeri olarak hesaplanır. y_1 için üst limit ise eşik değerin yarısının %1'i kadardır.

Eğer bir yapım işinin yapım maliyeti x ise, Ed 'in yarısına eşit ve/veya daha büyük ve Ed 'den küçük olduğu durumda, sanata ayrılan pay olarak gösterilen F ikinci eşitlik olan y_2 ile belirlenir ve x değerinin %1 değeri olarak hesaplanır. y_2 için üst limit yani alabileceği en büyük değer ise eşik değerin yarısının 0.625 ile çarpımı kadardır. Son eşitlikte ise bir yapım işinin yapım maliyeti x , Ed 'den büyük ise, F sanata ayrılan pay y_3 ile belirlenir ve x değerinin %1 değeri olarak hesaplanır. y_3 için üst limit ise eşik değerin %1 kadardır. Yukarıdaki eşitlik ile eşik değer güncellendikçe her yıl yeni sanata ayrılan pay tablosu oluşturmak mümkün olabilecektir (Tablo 5.25).

Tablo 5.25 Model 2: Eşik değere göre sanata ayrılan pay limitleri

İnşaat Bedeli	Sanata Ayrılan Pay Oranı	Limitler
32.606.593,5 tl altındaki projeler	1%	32.600,00 ₺
32.606.593,5 tl - 65.213.187 tl arası	1%	407.000,00 ₺
20.000.000 - 50.000.000 €	1%	650.000,00 ₺

Eşik değer üzerinden hazırlanan sanata ayrılan pay için mali sınırların belirlendiği tabloya göre İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerinin 2011-2020 yılları arasında yapmış olduğu inşaat yatırımları kategorize edildiği zaman 194 ihale ilk aralıkta, 6 ihale ikinci aralıkta, 4 ihale ise üçüncü aralıkta yer almaktadır. Üst limitlere göre hesaplanmış olan sanata ayrılan pay miktarları Tablo 5.26'da yer almaktadır.

Tablo 5.26 Model 2: Bulgular

Eşik Değer Sanata Ayrılan Pay	Merkez İlçe Belediyeleri	Çevre İlçe Belediyeleri	İzmir Büyükşehir Belediyesi	Toplam Bedel (tl)
2011	500.284,76 ₺	239.122,87 ₺	148.152,88 ₺	887.560,51 ₺
2012	1.247.377,03 ₺	289.131,29 ₺	670.780,37 ₺	2.207.288,69 ₺
2013	1.128.771,27 ₺	561.030,26 ₺	1.002.958,05 ₺	2.692.759,58 ₺
2014	12.535,93 ₺	5.858,75 ₺	316.907,09 ₺	335.301,78 ₺
2015	226.821,72 ₺	780.656,23 ₺	407.099,97 ₺	1.876.123,03 ₺
2016	843.881,92 ₺	625.141,15 ₺	407.099,97 ₺	1.876.123,03 ₺
2017	731.329,86 ₺	1.127.419,84 ₺	1.405.141,95 ₺	3.263.891,65 ₺
2018	131.512,95 ₺	575.545,37 ₺	1.272.696,76 ₺	1.979.755,07 ₺
2019	150.715,74 ₺	71.945,16 ₺	555.427,06 ₺	778.087,96 ₺
2020	281.737,36 ₺	32.021,96 ₺	485.531,46 ₺	799.290,78 ₺
Toplam	5.254.968,54 ₺	4.307.872,88 ₺	6.671.795,56 ₺	16.696.182,08 ₺

5.4 Sanata Ayrılan Pay Senaryoları Genel Değerlendirme

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerin yatırımları incelendiği zaman 2011-2020 yıllarında her yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi ve tüm ilçe belediyeleri tarafından inşaat yatırımı yapıldığı görülmektedir. Toplam 2582 yapım ihalesi

gerçekleştirilmek üzere sonuçlanmıştır. Bu ihalelerden altyapı, tadilat, bakım ve onarım gibi yatırımlar haricindeki çalışmalar, yalnızca mimari yapı ve kentsel tasarım projeleri ele alındığı zaman toplam 204 çalışma yapıldığı görülmektedir. 154 adedi ilçe belediyeleri 50 adedi de İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiştir. Aynı zaman diliminde kamusal sanat yatırımı ise 14 ihale (13 çalışma) ile sınırlı kalmıştır. Yapılan yatırımların 2020 Aralık ayı güncel bedellerine göre kıyaslandığı zaman kamusal sanat yatırımlarının 26.173.723,95 TL olduğu görülmektedir (Tablo 5.27).

Tablo 5.27 İnşaat yatırımları ve kamusal sanat yatırımları verileri

	İnşaat Yatırımları Sayısı	İnşaat Yatırımları (Mimari ve Kentsel Tasarım)	Kamusal Sanat Yatırımları Sayısı	Kamusal Sanat Yatırımları (tl)
2011	17	88.756.050,71 ₺	-	-
2012	20	863.717.041,75 ₺	-	-
2013	29	347.854.870,67 ₺	1	444.771,31 ₺
2014	8	33.530.177,62 ₺	-	-
2015	18	177.561.811,14 ₺	-	-
2016	32	206.003.075,34 ₺	2	2.737.550,96 ₺
2017	32	1.083.834.196,61 ₺	1	13.044.305,76 ₺
2018	23	201.073.879,54 ₺	3	1.647.316,84 ₺
2019	11	77.808.796,36 ₺	5	7.441.384,88 ₺
2020	14	165.132.297,91 ₺	2	858.394,00 ₺
Toplam	204	3.245.272.197,65 ₺	14	26.173.723,95 ₺

Merkez ilçe belediyeler ve İzmir Büyükşehir Belediyesi tarafından gerçekleştirilmiş olan kamusal sanat yatırımları ile sanata ayrılan pay senaryoları karşılaştırıldığı zaman Model 1 ile önerilen sanata ayrılan pay miktarlarının gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarına göre daha fazla olduğu görülmektedir. Model 2’de ise gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarına kıyasla daha az miktarda pay ayrılabilceği görülmektedir. Sanata ayrılan pay stratejisi senaryolarına ilişkin bulgular Tablo 5.28’de yer almaktadır.

Tablo 5.28 Sanata ayrılan pay bulguları

	MODEL 1		MODEL 2	Kamusal Sanat Yatırımları (tl)
	Sanata Ayrılan Pay %1	Sanata Ayrılan Pay %3	Eşik Değer Sanata Ayrılan Pay	
2011	887.560,51 ₺	2.662.681,52 ₺	887.560,51 ₺	-
2012	8.637.170,42 ₺	25.911.511,25 ₺	2.207.288,69 ₺	-
2013	3.478.548,71 ₺	10.435.646,12 ₺	2.692.759,58 ₺	444.771,31 ₺
2014	335.301,78 ₺	1.005.905,33 ₺	335.301,78 ₺	-
2015	1.775.618,11 ₺	5.326.854,33 ₺	1.876.123,03 ₺	-
2016	2.060.030,75 ₺	6.180.092,26 ₺	1.876.123,03 ₺	2.737.550,96 ₺
2017	10.838.341,97 ₺	32.515.025,90 ₺	3.263.891,65 ₺	13.044.305,76 ₺
2018	2.010.738,80 ₺	6.032.216,39 ₺	1.979.755,07 ₺	1.647.316,84 ₺
2019	778.087,96 ₺	2.334.263,89 ₺	778.087,96 ₺	7.441.384,88 ₺
2020	1.651.322,98 ₺	4.953.968,94 ₺	799.290,78 ₺	858.394,00 ₺
Toplam	32.452.721,98 ₺	97.358.165,93 ₺	16.696.182,08 ₺	26.173.723,95 ₺

Gerçekleşen kamusal sanat yatırımlarının (13 kamusal sanat örneğinin) tamamının kamusal sanat kategorisinde değerlendirilemeyeceği göz önünde bulundurulduğunda, her iki modelde de sanata ayrılan pay ile daha fazla yatırım yapılabileceğini söylemek mümkündür. Aynı zamanda sanata ayrılan pay kamu inşaat yatırımları devam ettiği sürece sürekli bir fon sağlayabilecektir. Gerçekleşen kamusal sanat yatırımları incelendiğinde görülmektedir ki, 2011, 2012, 2014 yılı ve 2015 yıllarında kamu ihaleleri ile kamusal sanat yatırımı yapılmamıştır, ancak sanata ayrılan pay ile her yıl kamusal sanat için yatırım yapmak mümkün olacaktır.

BÖLÜM ALTI

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

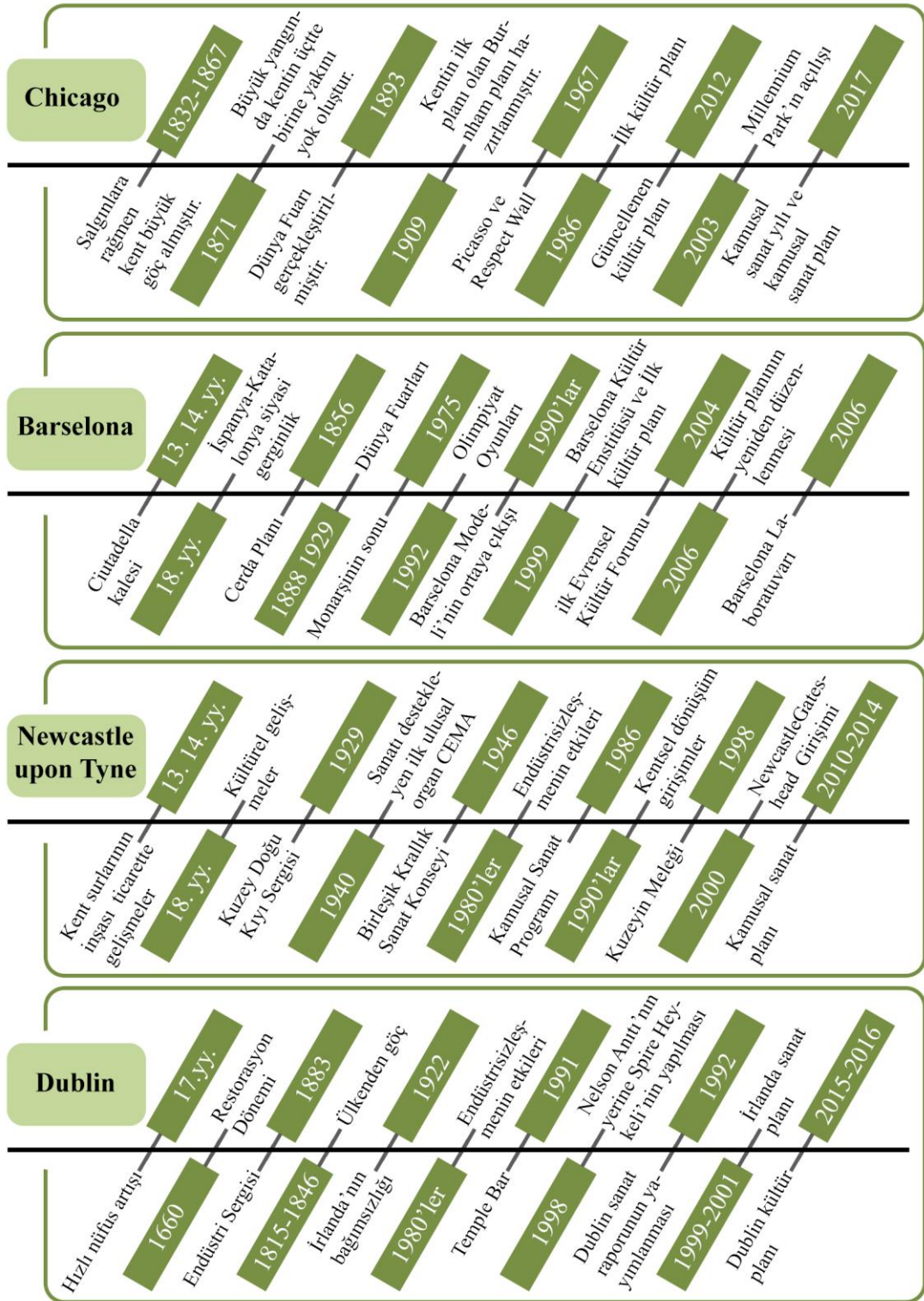
Kamusal alanların kalitesini artırmak ve bunun sonucunda da yerin imajını ve rekabetçi konumunu desteklemek için kamusal sanat uygulamalarının giderek daha yaygın kabul gördüğü hususu ilgili literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Kamusal sanat, kentlerin kültür-eksenli dönüşümü, kentsel mekânın estetiği ve kentlilerin yaşam kalitesinin artırılması ile yakından ilişkilidir. Sanatın kentler içerisindeki varlığı giderek kültür politikaları kapsamında önemsenmektedir. Geleneksel anlamda kamusal sanat, kenti estetik olarak zenginleştirmek amacıyla yapılan sanat eserleri olarak tanımlanmaktadır. Günümüzde kentle ve kentlilerle etkileşim halinde olan, sanatsal değerinin yanı sıra kamusal değeriyle de var olan eserler kamusal sanat olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle, kamusal sanatın bir dizi toplumsal, mekânsal ve ekonomik problemin çözümüne katkıda bulunabileceği tartışılmaktadır. Bu anlamda, ***kültür ekonomisine yönelik politikalar içerisinde kamusal sanatın varlığının kente birçok olumlu etkisi bulunmaktadır.*** Kamusal sanat, kente estetik bir dokunuş sağlamasının yanı sıra kentsel yaşam kalitesine katkı sağlamaktadır. Sanatsal farkındalık yaratmaktadır ve kentsel çevrede diğer sanat eserlerinin sayısını artırabilmektedir. Toplumsal olaylara odaklanarak sosyal bağları güçlendirmekte ve toplumsal farkındalığı artırmaktadır. Aynı zamanda kentte, ekonomik kazanımlar sağlamaktadır. Bu ekonomik kazanımlar, gerek sanatçılara mesleki eylem alanlarını genişletme imkânı sunma anlamında, gerekse kentsel mekânın topyekün imajının iyileştirilmesini sağlayarak mekânın turistik niteliğini güçlendirme anlamında ve gerekse de mekânın altyapısının iyileştirilmesi ile ticaret ve hizmetler sektörlerinde canlandırma yaratma anlamında olabilmektedir. Kamusal sanatın politika, ekonomi, kamu kaynaklarının kullanımı, kentsel yenileme ve şehir imajının iyileştirilmesi gibi birçok kentsel soruna çözüm olabileceği de tartışılmaktadır.

Bu konudaki güncel tartışma ve uygulamalara genel olarak bakıldığında, Chicago, Barselona, Dublin ve Newcastle Upon Tyne kentlerinin başarılı kamusal sanat uygulamaları ile anılan kentler olduğu söylenebilecektir. Çalışma kapsamında ele anılan; dünya ölçeğinde farklı kentlerin kamusal sanat deneyimleri kentsel politikalarını bu yönde geliştirme potansiyeli taşıyan başka kentlere de örnek teşkil

edebilecektir. Bu çıkış noktası ile İzmir'in kültür politikaları ve kamusal sanat uygulamaları da dünya ölçeğindeki deneyimlerle nasıl senkronize olabilir sorusunun yanıtı sorgulanmış ve yapılan çıkarımlar doğrultusunda şekillenen İzmir sanata ayrılan pay model önerileri bu bölümde değerlendirilmiştir.

6.1 Farklı Dünya Deneyimlerine İlişkin Çıkarımlar

Dünya ölçeğinde kamusal sanatla anılan kentler arasında olan Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin OECD raporlarına göre refah düzeyi yüksek olan kentlerdir. Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin köklü tarihsel geçmişe sahip kentlerdir ve farklı dönemlere ait çok sayıda eseri barındırmaktadır. Chicago ise nispeten daha kısa bir tarihe sahiptir, ancak kamusal sanatın varlığını destekleyen çabalar kentin tarihi kadar eskidir. ***Kentlerin geçmişten günümüze ekonomik, sosyal ve mekânsal arka planının kamusal sanat aracılığıyla kültür ekonomisine yansımaları gözlemlemek mümkündür.*** Dört kentte de tarihsel arka plan, kentlerin günümüzdeki yapısı ve kültür politikalarının oluşmasında etkili olmuştur. Çalışmada yer verilen kentlerin kültür politikalarının şekillenmesinde etkili olan önemli dönüm noktaları Şekil 6.1'de yer almaktadır.

Şekil 6.1 Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin kentlerinin geçmişten günümüze önemli dönüm noktaları

Ele alınan kentler arasında Chicago, diğer kentler Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin gibi uzun bir tarihsel arka plana sahip değildir. Ancak kamusal sanatın kültür stratejilerine dâhil edilmesine dair çabalar dört kentte de aynı zamansal döneme denk gelmektedir. 1980’li yıllardan itibaren ABD ve Avrupa’da kültüre ilişkin çalışmalar ivme kazanmıştır. Chicago dört kent arasında, ilk kültür planını hazırlayan kenttir. Chicago 1986 yılında, Barselona 1996 yılında, Dublin ise 2015 yılında kültür planlarını düzenleyerek yürürlüğe koymuşlardır. Birleşik Krallık’ta ise 1980’li yıllardan itibaren birçok kent kültür planlarını oluşturmaya başlamıştır. Bu çatı altında Newcastle upon Tyne’da 1986 yılında resmi kamusal sanat programı başlatılmış, çalışmalar NewcastleGateshead Girişimi ile ivme kazanmıştır.

Kentlerin, sanat planları ve kamusal sanat planları da kültür planlarının ardından hazırlanmaya başlanmıştır. Chicago incelenen kentler arasında kamusal sanat planını hazırlayan ilk kent olmuştur. 2017 yılında kentin ilk kamusal sanat planı hazırlanmış, kamusal sanat planını destekleyecek bir dizi çalışma yapılmıştır. Kültür planlarını destekleyecek olan idari düzenlemelerle ise, Dublin örnek teşkil etmektedir. Dublin’de kamusal sanatın tasarımından, yapım aşamasına kadar ve daha sonrasındaki süreçte bakımı, restorasyonu ve hatta yerinden kaldırılmasına ilişkin farklı aşamalara yönelik idari düzenlemeler kamusal sanatın kentte sürdürülebilirliği açısından önemli adımlardır.

Kamusal sanata ilişkin başarılarıyla anılan kentler olan Chicago, Barselona, Newcastle upon Tyne ve Dublin farklı yollar izlese de **kültür planları, kamusal sanat planları** ve diğer idari düzenlemelerle izleyecekleri yolları belirlemişlerdir. **Dünya ölçeğinde kamusal sanat ile anılan kentlerin başarısını sağlayan kültür stratejileri neler olduğu irdelendiğinde; öncelikle kamusal sanatın kültür planı, kamusal sanat planı ve yönetmelik gibi diğer idari düzenlemelerin de yer almasının önemli bir adım olduğu görülmektedir. İdari düzenlemelerle kamusal sanat inşaat yatırımlarının parçası ya da noktasal müdahale olmaktan ziyade kentsel tasarımın bir bileşeni olmaktadır.**

Kentte yaratıcı sınıfın varlığı kentin kültür politikalarını ve kamusal sanatı doğrudan etkilemektedir. ***Kamusal sanat ile anılan kentlerde yaratıcı sınıfın varlığı kamusal sanat üretimini artıran etkenler arasındadır.*** Bu anlamda sayısal veriler Chicago, Barselona ve Dublin'in yaratıcı sınıfın varlığı ile öne çıkan kentler olduğunu göstermektedir. Bu kentler arasında örneğin Chicago I. ve II. Dünya savaşı dönemlerinden Avrupa'dan, daha sonraki yıllarda da Amerika Birleşik Devletleri'nin güneyindeki kentlerden göç almıştır. Göçün beraberinde getirdiği etnik çeşitlilik ve hoşgörü kentte yaratıcı sınıfın varlığı için zemin hazırlamıştır. Günümüzde Amerika Birleşik Devletleri'nde yaratıcı sınıfın en yoğun olduğu kentler arasında yer almaktadır. Barselona'da ise kenti giderek daha çekici bir hale getiren yaşam kalitesi, yetenek merkezi, Startup'lar, girişimcilik gibi birçok faktör bulunmaktadır. Barselona, yaratıcı sektörlerde istihdam açısından Avrupa'daki en önemli yaratıcı merkezlerden biri haline gelmiştir. Chicago ve Barselona'ya göre daha küçük bir kent olan Dublin de yine yaratıcı sınıfın kümелendiği önemli bir kenttir. Nüfus büyüklüğü açısından benzer Avrupa kentleriyle kıyaslandığında Dublin üst sıralarda yer almaktadır. Yaratıcı sınıfın varlığıyla, yaratıcı sektörlerin kentteki payı benzer bir tablo çizmektedir ve üç kent de yaratıcı sektörlerle dair sayısal verilerle öne çıkmaktadır. Diğer taraftan Newcastle upon Tyne yaratıcı sektörlerin varlığı, startup girişimler ya da yabancı yatırım oranları ile küresel ölçekte dikkate değer bir farklılığa sahip değildir. Ancak yerel düzeyde Birleşik Krallık'ta kültüre ve sanata yapılan yatırımlar ile dikkate değer bir kenttir.

Kültür ekonomisini destekleyen politikalar içerisinde kamusal sanatın kültür bölgeleri oluşumu aracılığıyla da yaratıcı sınıf nüfusunu çeken araçlardan biri olduğu gözlenmektedir. Dört kentte de kültür bölgelerinin varlığından söz etmek mümkündür. Ancak bu anlamda öne çıkan kentler, Newcastle upon Tyne ve Dublin olmuştur. Her iki kentte de kültür bölgelerinin varlığı sanatçılar için çekim yaratarak ve bölgenin dönüşüm stratejilerinde sanatı dâhil edilerek kamusal sanatın varlığını desteklemiştir. Chicago'da ise Newcastle upon Tyne ve Dublin'de kültür bölgesinin varlığının yarattığı etkiyi kentin en önemli kamusal sanat eserlerinden biri olan Picasso Heykeli ve Respect Wall isimli duvar resmi yaratmıştır. 1967 yılında Picasso heykelinin yapılmasının ardından, aynı bölgede çok sayıda heykel yapılmıştır. Aynı

yıl yapılan Respect Wall ise Amerika Birleşik Devletleri genelinde benzer duvar resimlerinin yapılmasına öncü olmuştur. 2017 yılında bu iki önemli kamusal sanat eserinin 50. yılı Chicago’da kamusal sanat yılı seçilmiştir. Yerel yönetimlerin eylem alanlarından biri olarak etkinliklerin de politika dâhilinde öneme sahip olduğu görülmektedir.

Değinilen kentlerin herbiri kamusal sanata dair başarılarıyla bilinen kentlerdir. Her kent kentsel politikalarını bu yönde geliştirme potansiyeli taşıyan başka kentler için ve bu tez kapsamında ise İzmir-Türkiye için örnek teşkil edebilecek farklı stratejilere sahiptir. Chicago’da 1980’lerden sonra kenti kültür-eksenli strateji ve politikaların desteği ile yeniden yapılandırma için birçok çalışma gerçekleştirilmiştir. İncelenen diğer kentlere kıyasla, daha kısa bir tarihe sahip olan Chicago’da günümüzde çok sayıda kamusal sanat eseri bulunmaktadır ve kamusal sanat çalışmalarıyla başarı sağlamış bir kent olarak anılmaktadır. Kentin dikkat çekici başarısının arka planında yerel düzeyde yürütülen kültür politikalarının yanı sıra kentte yaratıcı sınıfın varlığını da destekleyen etnik çeşitliliğin katkısından söz edilebilir. Chicago kamusal sanatı destekleyen fonlar ve sanata ayrılan pay stratejisiyle de dikkat çekmektedir. 1977 yılında mimaride sanat programı ile (*Art in Architecture*) sanata ayrılan pay stratejisinin ilk adımları atılmıştır. Değinildiği üzere Chicago, inşaat yatırımlarından %1,33 payın kamusal sanat için fona aktarılmasıyla, genellikle %1 oranında olan sanata ayrılan pay oranının üstüne çıkmaktadır.

Barselona kentin kültür stratejilerini ve kentte kamusal sanatın varlığını doğrudan etkileyecek çok sayıda kilometre taşına sahip olmasıyla diğer kentlerden ayrılmaktadır. Her dönüm noktasında kentte kültüre ilişkin çalışmalar ivme kazanmıştır. 1992’de Olimpiyat Oyunlarının etkisiyle “Barselona Modeli”nin ortaya çıkışını destekleyen çok sayıda olumlu gelişmeden söz etmek mümkündür. 1990’lardan bu yana benimsenen stratejik vizyon ve bir dizi kentsel plan sayesinde Barselona’nın dönüşümü gerçekleşmiştir. Özellikle son yıllarda kentin dönüşümünde kültürel altyapıya büyük yatırımlar yapılmıştır. Avrupa’da, kentsel dönüşüm için referans haline gelen Barselona bu anlamda örnek alınabilecek bir kenttir. Newcastle upon Tyne, yapılan dönüşüm programları ve 2008 Avrupa Kültür Başkenti için yerel

çabalar, yeni bir ekonomik itici güç olarak kentin yeniden markalaşması ve sanata, kültüre dayalı ekonomik dönüşüm açısından çarpıcı bir değişiklik getirmiştir. Newcastle upon Tyne, konunun salt kamusal sanat üzerinden tartışılması değil, bir bütün olarak kültür eksenli dönüşüm süreçleri ve kültür politikaları ile bir bütünsel değerlendirme yapılması gerektiğine dikkat çeken bir kent örneğidir. Newcastle upon Tyne örneğinde olduğu gibi Dublin de önemli bir Kültür Bölgesine sahiptir. Temple Bar gibi kente geri kazandırılmış tarihsel bölgelerin varlığıyla, kayda değer bir kültür-eksenli dönüşüm deneyimi ortaya konmaktadır. Ayrıca Dublin’de merkezi yönetimin kamusal sanat ve sanata ayrılan pay stratejisi üzerindeki vurgulu etkisinden söz edilebilir (Şekil 6.2).

Dünya Ölçeğine İlişkin Farklı Deneyimler				
	Chicago	Barselona	Newcastle upon Tyne	Dublin
Tarihsel arka plan	- Burnham planı - Güzel Kent Hareketi - Mega etkinlikler - Büyük yangın , diğer yangınlar ve salgınların etkisi - Büyük göç	- Katalonya’nın Başkenti - İç savaşlar ve monarşinin etkisi - Ciutadella Kalesi - Cerda planı	- 13. ve 14. yüzyıllarda kente surları ve ticaretin gelişmesi - Londra’ya bağlı kömür ticareti - Mega etkinlikler	- Hızlı nüfus artışı - 1660 Restorasyon Dönemi - İrlanda Kıtılığı Dönemi - Mega etkinlikler - 1922 İrlanda’nın bağımsızlığı
Mega Etkinlikler	- 1893 Dünya Fuarı	- 1888 Dünya Fuarı - 1929 Barselona Uluslararası Fuarı - 1992 Olimpiyat Oyunları	- 1929 Kuzey Doğu Kıyı Sergisi - 2018 Kuzey’in Büyük Sergisi - 2008 Avrupa Kültür Başkenti adaylığı	- 1853 Endüstri Sergisi - 2020 Avrupa Kültür Başkenti adaylığı
Kültür planları ve İdari düzenlemeler	- 1986 Kültür planı - 2012 Kültür planı - 2017 Kamusal sanat planı	- 1999 Kültür planı - 2006 Kültür planı	- 1986 Kamusal sanat programı - 2010-2014 Kamusal sanat planı	- 1992 Dublin sanat planı - 2015 Kültür planı - 2016 Kültür planı
Yaratıcı Sınıfın Varlığı	- Amerika Birleşik Devletleri’nde yaratıcı sınıfın varlığına en fazla katkıda bulunan ilk 5 metropol arasındadır.	- Barselona İspanya’da yaratıcı endüstrilerin kümelendiği kentlerden biridir ve yalnızca İspanya için değil, küresel anlamda önemli merkezdir.	- Küresel ve yerel anlamda yaratıcı sınıfın varlığı ve yaratıcı sektörlerle öne çıkmamaktadır ancak kentte yaratıcı sektörlerle yatırımlar devam etmektedir.	- Dublin,İrlanda’da yaratıcı sınıfın varlığı ve yaratıcı sektörlerle önemli etkiye sahiptir.
Kültür bölgeleri	- Milenyum Park - Navy Pier - Müze Kampüsü	- El-Raval - Barri Gothic Bölgesi - Barceloneta	- Newcastle-Gateshead Quayside - Grainger Town	- Temple Bar
Ekonomik boyutu ile Kamusal sanat	- Merkezi yönetim, eyalet ve yere yönetim düzeyinde finansal destek - Bağış ve özel girişimlerin desteği - Sanata ayrılan pay	- Avrupa Birliği, merkezi yönetim ve yerel yönetim düzeyinde finansal destek - Kamu- özel işbirliği	- Avrupa Birliği, merkezi yönetim ve yerel yönetim düzeyinde finansal destek - Milli piyango fomu	- Avrupa Birliği, merkezi yönetim ve yerel yönetim düzeyinde finansal destek - Sanata ayrılan pay

Şekil 6.2 Chicago, Barselona, Newcaste upon Tyne ve Dublin kentleri genel değerlendirme

Tüm bu örnekler İzmir-Türkiye gibi kültür eksenli gelişim politika ve uygulamaları anlamında somut adımlar atmaya yeni başlamış ve/veya henüz atamamış birçok farklı kent deneyimi için ışık tutabilecek niteliğe sahiptir.

6.2 İzmir’de Kültür ve Kamusal Sanata İlişkin Çıkarımlar

Neolitik Dönem'den günümüze kadar İzmir, birçok uygarlığa ev sahipliği yapmıştır. Kent, bu uygarlıkların mirası olan çok sayıda kültür varlığını barındırmaktadır. İzmir’de günümüzdeki yaratıcı sınıfın varlığı ve yerleşim tercihlerine ilişkin 8500 yıllık bir tarihsel birikim ve 17. yüzyıldan itibaren gelişen ticaretle birlikte toplumsal değişimlerin etkisinden söz etmek mümkündür. Tarihsel süreçte sosyal, kültürel ve ekonomik değişimlerle birlikte kenti şekillendiren etkenlerin, günümüzde de doğrudan veya dolaylı olarak etkisi sürmektedir. Tarihsel arka planda İzmir’in şekillenmesinde etkili olan sert etkenler kent planının oluşum süreci ve özellikle 17. yüzyıl’dan itibaren ticari gelişmeler sonucu oluşan yapı stokudur. Yumuşak etkenlerin tam olarak ne olduğunu belirlemek sert etkenlere kıyasla daha zordur. İzmir tarih boyunca birçok farklı etnik kimliğin bir arada yaşadığı bir kent olmuştur. Kent, özellikle 17. yüzyıl ve 19. yüzyılda ekonomik gelişmeler sonucu kentin toplumsal olarak değişime uğramıştır. Ticaretteki gelişmeler, kentin çehresini, demografik yapıyı değiştirmiştir. 19. yüzyılın ilk yarısından itibaren İzmir, Akdeniz’de entelektüel ve kültürel merkez haline gelmiştir. İzmir’de de zengin tarihsel aktarımlarının kentin yaratıcılığını beslediği söylenebilmektedir.

İzmir’de tarihsel arka planın yansımaları günümüzde de görülmektedir. Kentin kültürel mirası olan müzeler, eser sayıları, ören yerleri, koruma altında olan taşınmaz kültür varlıkları, kütüphanelere ilişkin sayısal veriler de bu durumu destekler niteliktedir. Kültürün üretim ve tüketim mekânları incelendiği zaman İzmir’in; Ankara ve İstanbul ile birlikte ülke ölçeğindeki ilk üç kent arasında olduğu görülmektedir. Küresel anlamda değerlendirdiğimizde Türkiye OECD Daha İyi Yaşam Endeksi verilerine göre olumlu bir tabloya sahip değildir. Ancak küresel düzeyde yaratıcı sınıf için bir çekim yaratmasa da İzmir, Türkiye ölçeğinde refah

düzeyi ve yaşam koşulları ile üst sıralarda yer alan önemli bir kent olarak anılmaktadır. Kentin kültür mirasının TÜİK verilere göre Türkiye genelindeki sıralamasına bakıldığında zaman İzmir'in genel olarak ilk 3 kent arasında yer aldığı görülmektedir. Kente yapılan yatırım anlamında da bu sıralama ile benzerlik göstermektedir ve kente yapılan yatırım sıralamasında 2019 verilerine göre İzmir 3. sırada yer almaktadır. Dünya ölçeğinde incelenen kentlerde değinildiği üzere ***“Kentlerin geçmişten günümüze ekonomik, sosyal ve mekânsal arka planının kamusal sanat aracılığıyla kültür ekonomisine yansımaları gözlemlenmektedir”***. Kente yapılan yatırımların, kentin tarihsel arka planın kentteki her alanda gelişmeleri ve kültür ekonomisini desteklediği yönündeki tespitlerin İzmir örneği için de geçerli olduğu söylenebilecektir.

İzmir’de kültür ekonomisi ve politikaları alanındaki gelişmeler kapsamında 2009 yılında İzmir Kültür Çalıştayı gerçekleştirilmiştir. Birçok katılımcı ile gerçekleştirilen İzmir Kültür Çalıştayı, kentin kültür ve sanat alanındaki mevcut durumunun her yönüyle tespit edilmesi ve öncelikle geliştirilmesi gereken eksik noktaların belirlenmesi bakımından kültür alanı için atılmış en önemli adımdır ve çalıştay aynı zamanda kentin kültür politikasının başlangıcına işaret etmektedir. Ardından çalıştayın hedeflerinden biri olan İzmir Akdeniz Akademisi’nin kurulmasıyla, kurumsal anlamda da şekillenmeye başlamıştır. Yarı özerk bir kuruluş olan İzmir Akdeniz Akademisi’yle birlikte çalışmalar bir çatı altında toplanmıştır. Kentte atılan adımların koordineli olması ve tüm alanlara temas etmesi durumunda kültür ekonomisinin kente fayda getirmesi mümkün olabilecektir. Bu noktada İzmir Akdeniz Akademisi, kültür başkentliği, tasarım başkentliği adaylıkları gibi hedeflerin belirlenmesi, kentin uluslararası ağlara üyeliği ve kentin temsiline yönelik birçok çalışmada görev üstlenmektedir. Örneğin, Avrupa Pilot Kenti İzmir Programı’nın ve Öncü Kentler Programı’nın ana koordinatör organı olarak İzmir Akdeniz Akademisi görev yapmaktadır. Çalıştayın hedefleri arasında olan kentin kültür envanterinin hazırlanması hedefi ise bu sefer yerel yönetim bünyesinde değil, ancak merkezi yönetimin yerel bir kamusal organı olan İzmir Kalkınma Ajansı çatısı altında gerçekleştirilmiştir. 2012 yılında İzmir Kalkınma Ajansı *İzmir 2014–2023 Bölge Planı* kapsamında hazırlanmış olan *İzmir Kültür Ekonomisi Gelişme Stratejisi: İzmir*

2012 Kültür Ekonomisi ve Kültür Altyapısı Envanteri ve Kültür Stratejisinin Geliştirilmesi Projesi İzmir’de kültür ekonomisi alanının geliştirilmesi amacıyla hazırlanmış kapsamlı bir çalışmadır.

İzmir’de kültür bölgelerinin oluşturulması ve yaratıcı sınıfın kente çekilmesi için gerekli yatırım ve çalışmalarının yapılması üzerinde durulması gereken diğer bir husustur. Bu anlamda İzmir’de yaratıcı sınıf içinde bir çekim noktası yaratabilecek iki kültür bölgesinden söz etmek mümkündür. Kültür bölgeleri, kültürün geliştiği ve kültür ekonomisinin büyüdüğü kültür bölgeleri sanatçıların ve tasarımcıların yeni işler yarattığı, sanat ve yaratıcı faaliyetlerin üretildiği ve tüketildiği yerlerdir. Kültür bölgelerin varlığı, yaratıcı sektör için bir çekim noktası oluşturmakta, kültürün üretim ve tüketiminin sürekliliğini sağlamakta ve aynı zamanda kentte kamusal sanat üretim süreci için yeni alanlar yaratmaktadır. Bu bölgelerden birincisi *Liman arkası-Umurbey Mahallesi*’dir. Bölge günümüzde bir dönüşüm sürecindedir ve endüstri mirası yapıların yer alması yanı sıra yapılara getirilen yeni işlevlerle birlikte kültür bölgesi olarak nitelendirilebilecek bir yapıya sahiptir. Diğer kültür bölgesi kentin tarihi kent merkezi olan *Kemeraltı Bölgesi*’dir. İzmir Tarihi Kent Merkezi, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesinde de yer almaktadır. 15. yüzyıldan itibaren gelişen Kemeraltı  arşısı ticari ve kültürel merkez olarak önemini korumaya devam etmektedir.

Yerel yönetimler tarafından düzenlenen heykel ve resim  alıştayları kamusal sanatı doğrudan desteklemektedir. Ancak kamusal sanat, kent ilişkisi üzerinden irdelendiği zaman çalıştayların kamusal sanatı doğrudan desteklediği, ancak kentle ilişkisi bağlamında yeterli olmadığı görülmektedir.  alıştaylarla yerleştirilen eserler noktasal müdahalenin ötesine geçmemektedir. Kentin sahip olduğu potansiyelde günümüzdeki çalışmaların yanı sıra kentin şekillenmesini sağlayan kültürel, ekonomik, toplumsal arka planın katkısı da bulunmaktadır. Ancak İzmir’de kamusal sanata ilişkin çalışmaları incelediğimiz zaman noktasal müdahaleler olan heykel ve resim  alıştayları, yarışmalar ve idari bakış açısıyla kamusal sanat yatırımı olarak değerlendirilebilecek kamu ihale usulü ile gerçekleşen sınırlı sayıda (son 10 yıllık dönemde 13 adet)  alışma karşımıza çıkmaktadır. Çalıştaylar, yarışmalar, kentin

kamusal sanat eserlerine katkı sağlamakla birlikte kentte kamusal sanat eserlerinin yapımı için asal yöntem kabul edilemez. Birincil ve temel alım yöntemi olan kamu ihalesi ile gerçekleşen kamusal sanat çalışmalarını incelediğimiz zaman ise, uzman görüşü anketine göre yalnızca çok az sayıda (4 adet) çalışmanın kamusal sanat olarak değerlendirilebileceği görülmektedir. Çalışmaların tamamını kamusal sanat eseri olarak kategorize edilse dahi, 10 yıllık zaman diliminde yalnızca 13 çalışmanın yapıldığı ve çalışmaların sürekli olmadığı görülmektedir. 2011, 2012, 2014 ve 2015 yıllarında herhangi bir yatırım yapılmamış olmasının, benimsenen kültür politikalarında bu hususa temas edilmemiş olması ile ilgili olduğu söylenebilecektir. Bu sayısal veriler, kamusal sanat adına yapılan uygulamaların bütüncül bir politika dâhilinde kurgulanmaması ve herhangi bir kültür planının varlığından söz edilememesi gibi etkenler üzerinden gerekçelendirilebilir.

6.3 İzmir’de Sanata Ayrılan Pay Senaryoları Olası Sonuçları

Sanata ayrılan pay stratejisi, yapılı çevreyi iyileştirmek ve kamusal alanlara sanat eserlerini dâhil ederek daha çekici, kullanışlı ve erişilebilir kılmak için bir yöntem olarak uygulanmaktadır. ***Kamusal sanat politikalarının uygulanmasında kamu kurumlarının yönlendiriciliği asaldır. Dünya ölçeğinde farklı kentlerde benimsenen sanata ayrılan pay stratejisi kamu kurumlarında kültür yönetiminin önemli bir bileşeni ve kamusal sanatın varlığını, sürekliliğini sağlayan önemli bir stratejidir.*** Sıklıkla tekrarlandığı üzere, incelenen batı kentlerinde sıklıkla başvurulmuş bir yöntem olan sanata ayrılan pay Türkiye’de uygulanmamaktadır.

Çalışmada sanata ayrılan pay stratejisinin yerel yönetimler başta olmak üzere kamu kurumlarında yürütülmesi ile ilgili İzmir örneği üzerinden iki ayrı model önerisi hazırlanmıştır. Birinci model en yaygın olarak uygulanan yöntem olan yerel yönetimlerin gerçekleştirdiği mimari ve kentsel inşaat yatırımlarından %1 ve %3 arasında miktarın kamusal sanat için bir fona aktarılmasına dayalı yöntemdir. İkinci yöntem ise, sanata ayrılan pay stratejisi ile öne çıkan bir kent olan Dublin örneği üzerinden kurgulanan eşik değer modelidir.

İzmir Büyükşehir Belediyesi ve ilçe belediyelerin yatırımları incelendiği zaman, 2011-2020 yıllarında her yıl İzmir Büyükşehir Belediyesi ve tüm ilçe belediyeleri tarafından inşaat yatırımı yapıldığı görülmektedir. 10 yıllık zaman zarfında toplam 2582 yapım ihalesi sonuçlanmıştır. Bu ihalelerden altyapı, tadilat, bakım ve onarım gibi yatırımlar haricindeki çalışmalar, yalnızca mimari yapı ve kentsel tasarım projeleri ele alındığı zaman, toplam 204 çalışma yapıldığı görülmektedir. Aynı zaman aralığında kamusal sanat yatırımı ise 14 ihale (13 çalışma) ile sınırlı kalmıştır. İzmir’de kamusal sanat üretimindeki mevcut süreç incelendiğinde;

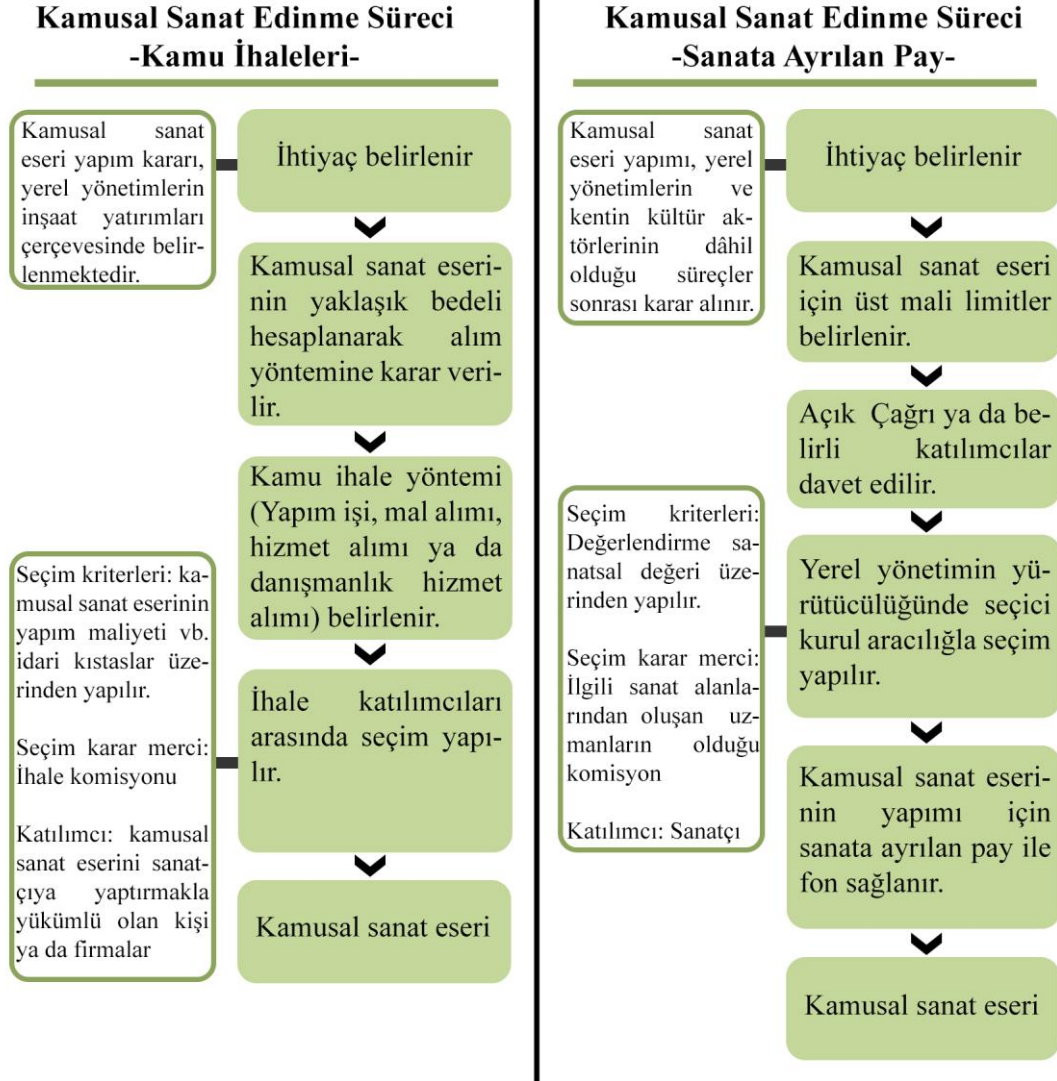
- 2011 yılından 2020 yılına kadar zaman diliminde her yıl inşaat yatırımı yapıldığı; ancak 2011, 2012, 2014 ve 2015 yıllarında herhangi bir kamusal sanat yatırımı yapılmamış olduğu; çalışmada ele alınan 10 yıllık zaman diliminin 6 yılında kamusal sanat yatırımı gerçekleştirilmiş olduğu,
- Kamusal sanatın tek kaynaktan finanse edildiği,
- Kamusal sanat için ayrılmış özel bir bütçe bulunmadığı ve bu nedenle sanat eserlerinin sadece inşaat yatırım (yapım işi) olarak kabul edilmekte olduğu ve
- Kamu kurumlarında kamusal sanat eserlerinin yapımında inşaat yatırımları ile aynı süreçler işlediği için kamusal sanat eserlerinin seçiminin sanatsal kaygılar aracılığıyla değil, mali kısıtlara göre belirlenmekte olduğu yönünde tespitlerde bulunulabilecektir.

Yapılan yatırımlar 2020 Aralık ayı güncel bedellerine göre kıyaslandığı zaman kamusal sanat yatırımlarının 26.173.723,95 TL olduğu görülmektedir. Sanata ayrılan pay stratejisi ile %1 ila %3 arası pay ayrılan yöntem olan Model 1’e göre 2011-2020 yılları arasında kamusal sanat için bir fon oluşturulsaydı, kamusal sanat için ayrılan pay yaklaşık olarak 32.600.000 TL ile 98.000.000 TL arasında değişen bir rakam olacaktı. Bu rakam gerçekte yapılmış olan kamusal sanat yatırımdan daha fazla bir miktarın kamusal sanat için bir fona aktarılabilceğini göstermektedir. Olası senaryolarda inşaat yatırımlarına diğer inşaat yatırımları (altyapı, bakım ve onarım vb.) eklendiği zaman, bu değer daha da fazla olabilecektir. Yalnızca büyükşehir belediyesinin tüm yapım işleri üzerinden pay ayrıldığında dahi, gerçekleşen kamusal

yatırımlarının 10 katından daha fazlasının kamusal sanat için fona aktarılması mümkün olabilecekti. Sermaye giderleri üzerinden yapılan hesaplamalara göre bu miktar yaklaşık 228.000.000 TL'dir.

Dublin modeli üzerinden kurgulanan eşik değer yöntemi olan 2. Model'de ise kamusal sanat için sanata ayrılan pay ile sağlanması mümkün olan fon miktarı yaklaşık 16.700.000 TL'dir. Bu miktar İzmir Büyükşehir Belediyesi ve İlçe belediyeleri tarafından gerçekleştirilen yatırım olan 26.173.723,95 TL'den az olsa da, birincil alım yöntemine alternatif olması ile potansiyele sahip bir yöntemdir.

Çalışmada önerilen model önerilerini farklı yöntemler kullanılarak çoğaltmak mümkündür. Burada esas olan sanata ayrılan pay ile önerilen fonlarla ne kadar miktarda fon elde edilebileceğinden ziyade sanata ayrılan pay stratejisi ile kamusal sanatın kentsel tasarımın asal bir parçası olarak ele alınmasıdır. Şekil 6.3'de yer alan şematik anlatımda da görüldüğü üzere kamusal sanat sanata ayrılan pay stratejisi yalnızca kamusal sanat için fon sağlayan bir strateji değildir. Sanata ayrılan pay stratejisi ile kamusal sanat eseri elde edilmesi ilgili tüm süreç ve kıstasların yeniden gözden geçirilmesi mümkün hale gelmektedir. Sanata ayrılan pay ile kamusal sanat eserinin yapılması kararı alındığı andan itibaren her aşama yerel yönetimlerin ve kentin kültür aktörlerinin yönlendiriciliği ile süreç işleyebilir. Bu strateji benimsendiği takdirde, sanatçı (aracı şirket ya da kişiler olmadan), açık çağrı ile ya da belirli katılımcıların daveti ile doğrudan kamusal sanat eserinin yapımı için yerel yönetime başvurabilecektir. Ardından, sanat eserinin seçimi yerel yönetimlerin de dâhil olduğu uzman seçici kurul tarafından yapılabilecektir. Kuşkusuz bu süreçte sanat eserinin seçim ölçütleri sanatsal değerler üzerinden olmalıdır. Zira, sanata ayrılan pay stratejisinin benimsenmesi ile kamusal sanatın inşaat yatırımı olmaktan çıkarak kültür politikaları dâhilinde yürütülmesi gereken bir süreç bütünlüğünde tarif edilmiş olacaktır. Gerek bu çalışmada mercek altına alınan kent deneyimlerinin, gerekse farklı model sorgulamalarının gösterdiği üzere, bu süreçte sanata ayrılan pay stratejisinin önemli bir adım teşkil ederek kamusal sanat ile kentleri yeniden buluşturan ve kültür politikalarının önemine dikkat çeken asal bir araç olarak kabul edildiği açıktır.

Şekil 6.3 Mevcut yürütülen kamusal sanat edinme yöntemleri ve sanata ayrılan pay stratejisi model önerileri kıyaslama

Sanata ayrılan pay stratejisi sürecin bütünüyle yeniden ele alınması için önemli bir yöntemdir. Bulgular, *İzmir'de sanata yönelik pay ile sürdürülebilir sanat eseri üretimini desteklemek için sürekli bir fon sağlanabileceğini ve kamusal sanatın sürdürülebilirliğinin idari düzenlemeler ve kültürel planların desteklenmesi yoluyla sağlanacağını* göstermektedir. Dolayısıyla, izlenecek yeni düzenlemelerle birlikte kültür politikalarının bir unsuru olarak değerlendirilebilecek ve uygulamaya konulabilecek, İzmir ve Türkiye'deki diğer kentlerde ilgili finansman yöntemlerine *yol gösterici olabilecek bir strateji olarak değerlendirmek* mümkündür. Sanata

ayrılan pay stratejisi İzmir için uygulanırsa, kentte kamusal sanatın varlığını destekleyecek olumlu bir adım olabilecektir. Her iki senaryoda da sanata ayrılan pay stratejisiyle;

- Mevcut finansman yöntemlerine ek olarak alternatif bir yöntem olabileceği,
- Kamusal sanat üretimiyle ilgili idari kısıtlamalara da bir çözüm teşkil edebileceği,
- Sadece kamusal sanat için bir fon olması itibariyle yatırımların devamlılığının sağlanabileceği,
- Kamusal sanatın inşaat yatırımlarından ayrı değerlendirilmesi gerektiği,
- Dünya ölçeğindeki diğer kent örneklerinin gösterdiği üzere, sanata ayrılan pay stratejisinin kamusal sanat eseri seçim kriterlerinin gözden geçirilmesi için bir adım oluşturabileceği,
- Yarışmalar ve çalıştaylar için alternatif bir kaynak olarak kullanılabileceği,
- Kentte kamusal sanatın yaygınlaşması, sürekliliği ve kent içindeki birçok bölgede gerçekleştirilmesine katkı sağlayabileceği,
- Kentte kamusal sanat eserlerinin sürekliliği, dezavantajlı bölgelere ulaşması, bakım onarımı gibi zaman zaman göz ardı edilen konularla ilgili bir fon sağlamanın mümkün olduğu

hususlarının önemli kazanımlar olarak dikkate alınması gerekir.

Dünya ölçeğinde ele alınan kent örnekleri ve İzmir sanata ayrılan pay senaryoları birlikte değerlendirildiğinde, stratejinin çok çeşitli uygulama biçimlerinin olabileceği ortaya çıkmaktadır. Sanata ayrılan pay stratejisinin, kentsel çevre üzerinde çeşitli olumlu etkileri olduğu açıktır. Çalışmada ele alınan farklı ülke ve kent deneyimlerinde de gözlenebileceği üzere burada esas olan kamusal sanat için sürekliliğe sahip bir fon yaratılmış olmasıdır. Bu fon tek başına bir etki yaratmanın ötesinde, kentlerdeki günümüz gelişimlerinin yönlendirdiği üzere, kimi zaman bir yaratıcı sınıfın varlığıyla ilk ivmesini kazanmakta, kimi zaman yerel yönetimlerin *kültür ekonomisine temellenen vizyonlarının bir yansıması* olarak öne çıkmakta, kimi zaman merkezi yönetimlerin yasal ve yönetsel olarak doğrudan belirleyici olduğu *kültür politikalarının etkili uygulamaları* ile şekillenmekte, kimi zaman da

kentsel rekabet edebilirlik adına çizilen yol haritasının bir parçası olarak işlev görmektedir. Kamusal sanat kentlerin kültür planlarına dâhil edilebilmektedir. Kentlerin kültürel gelişme politikaları, kent kimliğine ve kentsel gelişime her anlamda katkı sağlamaktadır. Bu tablo içerisinde kamusal sanat, stratejinin uygulanması ile kentin kültür çalışmalarının bir bileşeni olarak yerini alabilecektir.

6.4 Çalışmanın Kısıtları ve Gelecek Çalışmalara Dair İpuçları

Çalışmada 2011-2020 yılları arası yapılan inşaat yatırımları ve kamusal sanat yatırımları incelenerek, İzmir-Türkiye için sanata ayrılan pay senaryoları hazırlanmıştır. Çalışmada incelenen zaman dilimi 2011-2020 yılları ile sınırlı tutulmuştur. Bunun nedeni kamu kurumları tarafından yapılan ihalelere ait verilerin paylaşıldığı Elektronik Kamu Alımları Platformu'nun [EKAP] 2010 yılı Eylül ayından itibaren paylaşıma açılmış olmasıdır. Bu nedenle daha önceki yıllara ait kamu yatırımlarına ait verilere ulaşılamamıştır. Covid-19 pandemi nedeniyle 2020 yılı sonrasında inşaat yatırımları azalmış, kamu ihale usulü ile kamusal sanat yatırımı ise yapılmamıştır. Geçmiş dönemlere yönelik daha uzun erimli sorgulamalar yapılması bu anlamda veritabanı ile sunulan çerçeve ile kısıtlı kalınarak mümkün olamamıştır.

Genel olarak kamusal sanat eserleri edinme yöntemi olarak belirgin bir alım yöntemi bulunmamaktadır. Aynı idare benzer işi farklı ihale ve alım yöntemi ile gerçekleştirmiştir. Kamusal sanat eserleri ile ilgili mevzuatta mevcut alım yöntemleri içinde özel bir ayırım tanımlanmamıştır. Bu belirsizlik nedeniyle farklı ihale alım yöntemleri ile ihale edilmektedir. Bu belirsizliğin arka planın da sanat eserinin doğası gereği birbirinden farklı süreçlerle üretiliyor olması ve mevzuat anlamında sanat eserlerini tasarımı, üretimi, yapımı aşamalarının belli bir çerçeve de tarif edilememesi de bulunmaktadır. Bu nedenle yerel yönetimler tarafından kamusal sanat eserlerinin yapımı sırasında birbirinden farklı edinme yöntemlerine başvurulmaktadır.

Kamu alım yöntemlerinden biri olan doğrudan temin yöntemi kamusal sanatın yapım süreçlerinde başvuru bir yöntemlerdendir. Bu yöntem ile bir kamu kurumunun bir yıllık harcama bütçesinin küçük bir miktarı (en fazla %10'u kadarı) kullanılabilir ve doğrudan temin ile yapılan harcamaların esas olarak sarf malzeme gibi gereksimler için kullanılmaktadır. Ancak yine de idari işleyiş içerisinde kamusal sanata ilişkin yatırımların net çerçeve ile belirlenmemesi doğrudan temin yöntemine sıklıkla başvurmayı gerektirmektedir. 2022 yılı öncesinde doğrudan temin alım yöntemi ile yapılan yatırımların herhangi bir platformda sonuçlarını yayın zorunluluğu bulunmadığı için bu kapsamda yapılan kamusal sanat yatırımları ile bilgi edinilememiştir. Bu nedenle çalışma da doğrudan temin ile elde edilen kamusal sanat eserlerine yer verilmemiştir. Diğer bir edinme yöntemi ise, etkinlikler başlığı altında çalıştaylar ve yarışmalardır. Bu yöntemler doğrudan temin yöntemi gibi kentin kamusal sanat eserlerinin büyük bir kısmının gerçekleşmesinin aracı olmaktadır. Özellikle heykel çalıştayları neredeyse her yıl düzenli olarak düzenlenen bir etkinliktir. Ancak doğrudan temin yönteminde olduğu gibi etkinlik verilerine de ulaşılamamaktadır. Bununla birlikte Covid-19 pandemi kamu ihaleleri ile yapılan diğer kamusal yatırımlarını sektöre uğrattığı gibi, çalıştayların da ertelenmesine neden olmuştur.

Bu çalışma, kamusal sanatın İzmir'de kültür politikaları kapsamında yürütülen çalışmalara dâhil edilmesine katkı sağlayabilecektir. Aynı zamanda, kamusal sanatın kentte varlığını destekleyecek bir strateji olarak sanata ayrılan payın idari işleyişler içerisinde nasıl yer bulabilebileceği noktasında yol gösterici olabilecektir. Sonuç olarak, İzmir üzerinden ele alınan sanata ayrılan pay stratejisi senaryoları; İstanbul, Ankara başta olmak üzere Türkiye'de diğer kentler için yapılacak çalışmalara örnek teşkil edilebilecektir. Sanata ayrılan pay stratejisinin idari işleyişte yapılacak düzenlemelerle, pratik anlamda uygulamaya konulabilecek bir strateji örneği olarak ele alınması mümkündür.

KAYNAKLAR

- Accion Cultural Espanola [AC/E]. (2009). *Collaborating with AC/E. Accion cultural Espanola*. https://www.accioncultural.es/en/collaborating_with_ac_e
- Adorno, T. W. (2007). *Kültür endüstrisi kültür yönetimi* (11. Baskı). İstanbul İletişim Yayınları.
- Aibar, E. ve Bijker, W. E. (1997). Constructing a city: The Cerdà plan for the extension of Barcelona. *Science, Technology, & Human Values*, 22(1), 3-30. <https://doi.org/10.1177/016224399702200101>
- Ajuntament de Barcelona. (2019). *Carta històrica de Barcelona*. Barcelona City Council. 20 Ekim 2019, <http://ajuntament.barcelona.cat/museuhistoria/cartahistorica/index.html?lang=en#map=15/242067.66/5068437.25/-10/0/0/0/1>
- Ajuntament de Barcelona. (b.t.). *Un nuevo espacio lúdico con juegos de agua abrirá este verano en el parque de Joan Miró*. 03 Ocak 2023, https://ajuntament.barcelona.cat/instituturbanisme/es/noticia/un-nuevo-espacio-ludico-con-juegos-de-agua-se-abrira-este-verano-en-el-parque-de-joan-miro_793554
- Akdoğan, M. (2014). Avrupa birliği kamu alımları direktifleri ve Türkiye uygulamasına yansımalarının ilerleme raporları ışığında değerlendirilmesi. *Journal of Istanbul University Law Faculty*, 72(2), 683-701.
- Akpınar, N. (2020). *Avrupa Birliği müktesebatı çerçevesinde kamu alımları* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Ticaret Üniversitesi.
- Aksoy, A. ve Enlil, Z. (2011). *Kültür ekonomisi envanteri İstanbul 2010*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Akurgal, E. (2000). *Ege: Batı uygarlığının doğduğu yer* [Vol. 3]. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Al-Kodmany, K. (2017). *Understanding tall buildings: A theory of placemaking* (1. Baskı). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315749297>
- Arıkan, Z. (1988). İşgal dönemi İzmir basını. *Atatürk araştırma merkezi dergisi*, 5(13), 145-166.

- Arslan, B. (2021). Some observations on the cultural inventory of İzmir from the tanzimat to the constitutional monarchy (1839-1876). *Journal of the Faculty of Philosophy in Sarajevo*, 8(8), 57-102. <https://doi.org/10.46352/23036974.2021.57>
- Arts Council England. (2016). *Taking part 2015/16: North east*. Arts Council England. <https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/North%20East%202015-16.pdf>
- Arts Council England. (b.t.a). *How we invest public money*. Arts Council England. 29 Ocak 2020, <https://www.artscouncil.org.uk/about-us/how-we-invest-public-money> 29.01.2020
- Arts Council England. (b.t.b). *Our open funds*. Arts Council England. 29 Ocak 2020, <https://www.artscouncil.org.uk/funding>
- ArtWorks. (b.t.). *The Big Pig Gig: Celebrating pigs in the city*. ArtWorks. 23 Aralık 2022, <https://www.artworkscincinnati.org/shop/purchase-our-big-pig-gig-book/>
- Aslan, G. (2017). Yaratıcı endüstrilerin yükselişi: Geçmiş, bugün ve gelecek. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(4), 109-122. <https://doi.org/10.18037/ausbd.417385>
- Atila, N. (2002). *İzmir demiryolları* [Vol. 36]. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Bach, P. B. (1992). *Public art in Philadelphia*. Temple University Press.
- Bailey, C., Miles, S. ve Stark, P. (2004). Culture-led urban regeneration and the revitalisation of identities in Newcastle, Gateshead and the North East of England. *International Journal of Cultural Policy*, 10(1), 47-65. <https://doi.org/10.1080/1028663042000212328>
- Baran, H. ve Atay, Ç. (2010). İzmir Alsancak Limanı'nın etki alanı ve İzmir kentinin ekonomik yapısı ile bağı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Denizcilik Fakültesi Dergisi*, 2 (2), 67-81.
- Barcelona City Council. (2006). *Barcelona strategic plan*. Barcelona City Council. <http://www.bcn.cat/plaestrategicdecultura/english>
- Barcelona City Council. (2018). *Strategic sectors in Barcelona data for 2018*. <https://ajuntament.barcelona.cat/economiatreball/sites/default/files/documents/WE-B-Sectors-Estrategics-2018-EN.PDF>

- Barcelona City Council. (b.t.). *Els Mistos / match cover*. Barcelona City Council. 26 Temmuz 2022, https://www.barcelona.cat/en/coneixbcn/pics/mistos_92259113820.html
- Barke, M. (2014). The North East Coast Exhibition of 1929: Entrenchment or modernity?. *Northern History*, 51(1), 153-176. <https://doi.org/10.1179/0078172X13Z.000000000050>
- Barke, M. ve Taylor, P. J. (2015). Newcastle's long nineteenth century: a world-historical interpretation of making a multi-nodal city region. *Urban History*, 42(1), 43-69. <https://doi.org/10.1017/S0963926814000467>
- Benach, N (2004). Public spaces in Barcelona 1980-2000. T. Marshall (Ed.), *Transforming Barcelona* içinde (151-160). Routledge.
- Benach, N. (2004). Public spaces in Barcelona 1980-2000. T. Marshall (Ed.), *Transforming Barcelona: The renewal of a European metropolis* içinde (1. Baskı, 151-160). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203643969>
- Beyru, R. (2005). *19. yüzyılda İzmir'de sağlık sorunları ve yaşam* [Vol. 49] İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayını.
- Bilsel, C. (2009). İzmir'de cumhuriyet dönemi planlaması (1923-1965): 20. yüzyıl kentsel mirası. *Ege Mimarlık*, 71(4), 12-17.
- Bilsel, F. C. (1996). Ideology and urbanism during the early republican period: two master plans for İzmir and scenarios of modernization. *METU Journal of the Faculty of Architecture*, 16 (1-2), 13-30.
- Bireima, M. A. (2017). *The cultural advantage of cities: Exploring the cultural industry agglomerations as a source for economic growth* [Doktora Tezi]. The University of Texas.
- Brooks, A. C. ve Kushner, R. J. (2001). Cultural districts and urban development. *International Journal of Arts Management*, 3(2), 4-15.
- Brown, A., O'connor, J. ve Cohen, S. (2000). Local music policies within a global music industry: cultural quarters in Manchester and Sheffield. *Geoforum*, 31(4), 437-451. [https://doi.org/10.1016/S0016-7185\(00\)00007-5](https://doi.org/10.1016/S0016-7185(00)00007-5)
- Bureau International des Expositions [BIE]. (b.t.a). *Who we are*. 10 Ekim 2022, <https://www.bie-paris.org/site/en/who-we-are>

- Bureau International des Expositions [BIE]. (b.t.b). *About World Expos*. 10 Ekim 2022, <https://www.bie-paris.org/site/en/about-world-expos>
- Bureau International des Expositions [BIE]. (b.t.c). *About specialised Expos*. 10 Ekim 2022, <https://www.bie-paris.org/site/en/about-specialised-expos>
- Bureau International des Expositions [BIE]. (b.t.d). *About horticultural Expos*. 10 Ekim 2022, <https://www.bie-paris.org/site/en/about-horticultural-expos>
- Cameron, S. ve Coaffee, J. (2005). Art, gentrification and regeneration—from artist as pioneer to public arts. *European Journal of Housing Policy*, 5(1), 39-58. <https://doi.org/10.1080/14616710500055687>
- Cantürk, E. (2009). *Kültür eksenli kentsel stratejiler: Kentin büyük ölçekli etkinliklerle sergilenmesi ve dönüşmesi* [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (2017). *Chicago public art plan guidelines*. City of Chicago Government. https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/yopa1.html
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (2018). *Art in Chicago neighborhoods*. City of Chicago Government. https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/yopa/yopa0.html
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (2019). *Chicago public art program*. City of Chicago Government. https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/provdrs/public_art_program.html
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (1986). *City of Chicago cultural plan 1986*. City of Chicago Government. <https://www.chicago.gov/content/dam/city/depts/dca/Cultural%20Plan/ChicagoCulturalPlan1986.pdf>
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (2012). *City of Chicago cultural plan 2012*. City of Chicago Government. <https://www.chicago.gov/content/dam/city/depts/dca/Cultural%20Plan/ChicagoCulturalPlan2012.pdf>
- Chicago Department of Cultural Affairs and Special Events [DCASE]. (2017). *Chicago Public Art Plan Guidelines*. City of Chicago Government. https://www.chicago.gov/city/en/depts/dca/supp_info/yopa1.html

- Clark, N. T. ve Silver D. (2012). Chicago from the political machine to the entertainment machine. C. Grodach ve D. Silver (Ed.), *The politics of urban cultural policy global perspectives* içinde (42-65). Routledge.
- Committee on Culture of United Cities and Local Governments [UCLG]. (2019). *İzmir pilot city: Final article, Culture 21. Committee on culture of united cities and local governments*.
http://www.agenda21culture.net/sites/default/files/files/cities/content/informe_izmir_final-gal_eng.pdf
- Conard, C. E. (2008). *Where is the public in public art? A case study of Millennium Park* [Doktora Tezi]. The Ohio State University.
- Coşkun Satırcı, T. D. (2014). *Mekânsal kümelenme açısından kültür ekonomisinin kentsel gelişim üzerindeki dönüştürücü etkisi: İzmir’de tasarım sektörü* [Doktora Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Creative Industries Federation. (b.t.). *Champion*. Creative Industries Federation. 15 Ocak 2020, <https://www.creativeindustriesfederation.com/statistics>
- Cromie, H. (1995). The visual arts in Northern Ireland hospitals. *The Ulster Medical Journal*, 64(2), 164.
- Cullen, F. ve Lovie, D. (2015). *Newcastle’s Grainger Town: An urban renaissance*. Historic England. <https://historicengland.org.uk/images-books/publications/newcastles-grainger-town/newcastles-grainger-town/>
- Currid, E. (2009). Bohemia as subculture; “bohemia” as industry: Art, culture, and economic development. *Journal of Planning Literature*, 23(4), 368-382. <https://doi.org/10.1177/0885412209335727>
- Çelikkol, M. M. ve Doğrul, H. G. (2017). Yaratıcı sınıf içerisinde yer alan mesleklerde kadınların durumu: Türkiye üzerine bir inceleme. *TISK Academy*, 12(23), 116-144.
- Çıkış, Ş. (2009). Endüstriyel bir miras alanında dönüşüm: İzmir liman arkası bölgesi. *Ege Mimarlık*, 70(3), 10-13.
- Dai, J., Zhou, S., Keane, M. ve Huang, Q. (2012). Mobility of the creative class and city attractiveness: A case study of Chinese animation workers. *Eurasian Geography and Economics*, 53(5), 649-670. <https://doi.org/10.2747/1539-7216.53.5.649>

- De Maffei, C. (2016). *The battle of the city's iconographic symbols*. 26 Temmuz 2022, <https://www.barcelona.cat/bcnmetropolis/2007-2017/en/calaixera/reports/lluities-iconografiques-a-la-ciutat/attachment/dossier2-15-eng/>
- Decker, J. (2003). Moo!! oink!! neigh!! twanngg!! themed public sculpture invades american streets. *The Journal of American Culture*, 25 (1-2), 119-123.
- Deffner, A. M. ve Labrianidis, L. (2005). Planning culture and time in a mega-event: Thessaloniki as the European city of culture in 1997. *International Planning Studies*, 10(3-4), 241-264. <https://doi.org/10.1080/13563470500378556>
- Degen, M. ve García, M. (2012). The transformation of the 'Barcelona model': an analysis of culture, urban regeneration and governance. *International Journal of Urban and Regional Research*, 36(5), 1022-1038. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2427.2012.01152.x>
- Demirtaş, Y. ve Esgin, İ. (2006). Bir kentsel yenileme deneyimi: Barselona. *Planlama*, 36(2), 155-162.
- Demirtaş, Y. ve Esgin, İ. (2006). Bir kentsel yenileme deneyimi: Barselona. *Planlama*, 36(2), 155-162.
- Dereli, H. C. (2017). Tasarım kenti olmayı hedefleyen İzmir'in zihinsel altyapısını dönüştürmek için bir etkinlik tasarımı önerisi. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, (17), 25-38.
- Doğrul, H. G. ve Çelikkol, M. M. (2017). Türkiye'de yaratıcı sınıfın coğrafi durumunu etkileyen faktörler üzerine bir inceleme. *Finans Politik ve Ekonomik Yorumlar*, (623), 35-50.
- Dovey J., Pratt, A. C., Moreton, S., Virani, T., Merkel, J. ve Lansdowne, J. (2016). *The creative hubs report*. The British Council. <https://creativeconomy.britishcouncil.org/media/uploads/files/HubsReport.pdf>
- Dowler, K. (2004). Planning the culture of cities: Cultural policy in Dublin and Toronto. *The Canadian Journal of Irish Studies*, 30(2), 21-29.
- Dublin City Arts Office. (b.t.). *Supporting artists*. Dublin City Council. 02 Aralık 2019, <http://www.dublincityartsoffice.ie/supporting-artists/resources-support>
- Dublin City Council. (2004). *Public art: Per cent for art scheme*. Dublin City Council.

- https://publicart.ie/fileadmin/user_upload/PDF_Folder/Public_Art_Per_Cent_for_Art.pdf
- Dublin City Council. (2014). *The city arts plan*. Dublin City Council. <http://www.dublincity.ie/sites/default/files/content/RecreationandCulture/ArtsOffice/Documents/ArtsPlan.pdf>
- Dublin City Council. (2016). *Cultural strategy 2016-2021*. Dublin City Council. <https://www.dublincitycouncilculturecompany.ie/content/images/Dublin-City-Council-Cultural-Strategy-Document-2016-2021.pdf>
- Dublin City Council. (b.t.a). *Policies and strategies for managing public art*. Dublin City Council. 21 Ocak 2020, <http://www.dublincity.ie/sites/default/files/content//RecreationandCulture/ArtsOffice/publicart/Documents/PoliciesandStrategiesforManagingPublicArt.pdf>
- Dublin City Council. (b.t.b). *Policy for decommissioning of public art*. Dublin City Council. 21 Ocak 2020, <http://www.dublincity.ie/sites/default/files/content//RecreationandCulture/ArtsOffice/publicart/Documents/DCCPolicyDecommissioningPublicArt.pdf>
- Eagleton, T. (2000). *The idea of culture*. Wiley-Blackwell.
- Ejder, A. (2017). *İzmir’de Tanzimat’tan II. Meşrutiyet’e kamu binaları (1839-1908)* [Yüksek Lisans Tezi]. Pamukkale Üniversitesi.
- El Haddad, M. (2017). *Barcelona: small-scale public spaces* [Doktora Tezi]. Universitat de Barcelona.
- Elektronik Kamu Alımları Platformu [Ekap]. (b.t.). *İhale arama*. Kamu İhale Kurumu. 01 Ocak 2021, <https://ekap.kik.gov.tr/EKAP/Default.aspx>.
- Ellsworth, K. L. (2009). Africobra and the negotiation of visual Afrocentrisms. *Civilisations*, 58(1), 21-38. <https://doi.org/10.4000/civilisations.1890>
- Ersoy, B. (1991). *İzmir hanları* [Vol. 49]. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu.
- Ersoy, İ. K. (2000). İzmir Saat Kulesi. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 4(2), 277-287. <https://dergipark.org.tr/en/pub/egetid/issue/34414/380140>
- Eurocities. (2015). *Successful investments in culture in European cities and regions : A catalogue of case studies*. European Union.

- <https://epale.ec.europa.eu/en/resource-centre/content/successful-investments-culture-european-cities-and-regions-catalogue-case>
- European Commission. (2019). *The cultural and creative cities monitor Ireland*.
file:///C:/Users/Dell-5590/Downloads/citiesmonitor_2019.pdf
- European Territorial Cooperation. (b.t.) *Inspiring creativity*. 19 Aralık 2019,
<http://www.interact-eu.net/download/file/fid/1451>
- European Union. (13 Nisan 2011). *Unlocking the potential of cultural and creative industries* [Green Paper]. European Union. <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/1cb6f484-074b-4913-87b3-344ccf020eef/language-en>
- European Union. (3 Şubat 2009). *European year of creativity and innovation (2009)*.
<https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/summary/european-year-of-creativity-and-innovation-2009.html>
- European Union. (b.t.). *What types of funding are available?*. 19 Aralık 2019,
https://europa.eu/european-union/about-eu/funding-grants_en
- Eurostat. (2019a). *Statistics illustrated*.
<https://ec.europa.eu/eurostat/web/culture/statistics-illustrated>
- Eurostat. (2019b). *How cultural and creative is your city?*. <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/cultural-creative-cities-monitor/cities/barcelona>
- Eurostat. (2019c). *How cultural and creative is your city?*. <https://composite-indicators.jrc.ec.europa.eu/cultural-creative-cities-monitor/countries/gb>
- Evans, G. (2005). Measure for measure: Evaluating the evidence of culture's contribution to regeneration. *Urban studies*, 42(5-6), 959-983.
<https://doi.org/10.1080/00420980500107102>
- Evans, G. ve Shaw, P. (2004). *The contribution of culture to regeneration in the UK: A review of evidence: A report to the Department for Culture Media and Sport*. London Metropolitan University. <http://repository.londonmet.ac.uk/6109/>
- Farley, R. (7 Eylül 2016). *55 years of public art in Newcastle-Gateshead*. The Historic England Blog. <https://heritagecalling.com/2016/09/07/55-years-of-public-art-in-newcastle-gateshead/>
- Fesel, B. ve Söndermann, M. (2007). *Culture and creative industries in Germany*. German Commission for UNESCO. <https://www.kulturwirtschaft.de/wp-content/uploads/2007/07/ci-unesco-07-b.pdf>

- Fisher R. ve Figueira C. (2011). *Country profile United Kingdom*. The Compendium of Cultural Policies & Trends. https://www.culturalpolicies.net/wp-content/uploads/pdf_full/united_kingdom/unitedkingdom_042011.pdf
- Florida R., Matheson Z., Adler P. ve Brydges T. (2015). *The divided city and the shape of the New Metropolis*. The Martin Prosperity Institute. https://creativeclass.com/articles/Divided%20City_Sept2014.pdf
- Florida, R. (2006) The flight of the creative class. *Liberal Education*, 92 (3), 22-29.
- Florida, R. (2012). *The rise of the creative class-revisited* (2. Baskı). Basic Books.
- Florida, R. (4 Şubat 2013). *Class-divided cities: Chicago edition*. CityLab. <https://www.citylab.com/equity/2013/02/class-divided-cities-chicago-edition/4306/>
- Florida, R., Mellander, C. ve Stolarick, K. (2008). Inside the black box of regional development-human capital, the creative class and tolerance. *Journal of Economic Geography*, 8(5), 615-649. <https://doi.org/10.1093/jeg/lbn023>
- Foord, J. (2009). Strategies for creative industries: an international review. *Creative Industries Journal*, 1(2), 91-113. https://doi.org/10.1386/cij.1.2.91_1
- Fraga, J. M. ve Medina, C. D. (2016). From urbanism to planning to urban project-the pursuit of “urbanity” in Spanish plans and projects. *International Planning History Society Proceedings*, 17(4), 23-35. <https://doi.org/10.7480/iphs.2016.4.1279>.
- Galloway, S. ve Dunlop, S. (2007). A critique of definitions of the cultural and creative industries in public policy. *International Journal of Cultural Policy*, 13(1), 17-31. <https://doi.org/10.1080/10286630701201657>
- Garcia, B. (2004). Cultural policy and urban regeneration in Western European cities: lessons from experience, prospects for the future, *Local Economy*, 19 (4), 312-26. <https://doi.org/10.1080/0269094042000286828>
- Garcia-Ramon, M. D. ve Albet, A. (2000). Pre-olympic and post-olympic Barcelona, a “model” for urban regeneration today?. *Environment and Planning A: Economy and Space*, 32(8), 1331–1334. <https://doi.org/10.1068/a3331>
- Garnham, N. (2005). From cultural to creative industries. *International Journal of Cultural Policy*, 11 (1), 15–29. <https://doi.org/10.1080/10286630500067606>

- Gateshead, Newcastle city council. (2015). *Planning for the future core strategy and urban core plan for Gateshead and Newcastle upon Tyne 2010-2030*. https://www.newcastle.gov.uk/sites/default/files/2019-01/planning_for_the_future_core_strategy_and_urban_core_plan_2010-2030.pdf
- Glynn, I. (Aralık 2012). *Irish emigration history*. University College Cork. <https://www.ucc.ie/en/emigre/history/>
- Gormley, A. (1998). *Angel of the North*. Antony Gormley. <https://www.antonygormley.com/projects/item-view/id/211#p2>
- Gökçen Dünder, Ş. (2006). Bir batı kentinden dönüşüm hikâyeleri: Newcastle Upon Tyne. *Kent Gündemi*, (07), 118-126.
- Gökçen Dünder, Ş. (2016a). Kültür endüstrisi ve bölgesel kalkınma. Z. Mızırak ve B. Mercan (Ed.), *Bölgesel Kalkınmada Yeni Trendler* içinde (247-272). Çizgi Kitabevi Yayınları.
- Gökçen Dünder, Ş. (2016b). Kültür ekonomisi açısından İzmir'in Akdeniz'deki yeri. A. Sabuktay (Ed.), *Meltem: İzmir Akdeniz Akademisi kitabı* içinde (73-87). İzmir Akdeniz Akademisi Yayınları.
- Gökçen Dünder, Ş., Ersoy, Z., Alpaslan, H. İ., Coşkun Satırcı, T. D., Sanul, G., Kumral, N., Güçlü, M., Türkcan, B., Gürel, G., Can, E., Oğuz, S. C., Ersin, S., Gürsoy, S. ve Yaprak Yorgun, B. (2013). *İzmir 2012 kültür ekonomisi ve kültür altyapısı envanteri ve İzmir kültür ekonomisi gelişme stratejisi*. İzmir Kalkınma Ajansı. http://izka.org.tr/wp-content/uploads/pdf/10_izmir_kultur_ekonomisi_envanteri_ve_kultur_ekonomisi_stratejisi.pdf
- Gökçen Dünder, Ş. (2010). Unvan peşindeki kentler: Mega projeler ve mega etkinlikler üzerinden bir bakış. *Mimarlık Dergisi*, (353), 53-58.
- Gökçen, Ş. (2018). Kamusal sanat ve kültür eksenli kentsel dönüşüm. *Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat*, 3(6), 215-236.
- Grodach, C. (2010). Beyond Bilbao: Rethinking flagship cultural development and planning in three California cities. *Journal of Planning Education and Research*, 29(3), 353-366. <https://doi.org/10.1177/0739456X09354452>

- Grodach, J. (2013). Toward Sustainable Culture-led Regeneration. M. E. Leary ve J. McCarthy (Ed.), *The Routledge companion to urban regeneration* içinde (505-514). Routledge.
- Güçlü, M., Kumral, N., Kuş, C., Börü, P., Köseadağlı, B. Y., İnke, H. ve Dolu, A., (2021). *Türkiye’de yaratıcı endüstrilerin İBS-2 bölgeleri düzeyinde analizi: İzmir’e bir bakış*, İzmir Kalkınma Ajansı. <https://izka.org.tr/wp-content/uploads/2021/01/Yaratıcı-Endustriler-Raporu.pdf>
- Gül, M. (2017). Yaratıcı sınıf yaratıcı kente karşı: kentler için fırsat mı, tehdit mi?. M. Güler ve A. M. Turan (Ed.), *Belediyelerin Geleceği ve Yeni Yaklaşımlar - 1. Uluslararası Yerel Yönetimler Kongresi Kitabı* içinde (284-300). Marmara Belediyeler Birliği Kültür Yayınları.
- Güleç, E. (2020). *Strateji-taktik ekseninde yer oluşturma ve kentsel küratörlük: Darağaç Kolektifi’nin kültürel-mekânsal üretim pratikleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Güleç, E. ve Savaşır, G. (2022). Kentsel Kamusal Mekânda Yaratıcı Aktivizm: İzmir Darağaç Kolektifi’nin Sanat Üretim Pratikleri. *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi, İzmir Özel Sayısı*, 81-97. <https://doi.org/10.17484/yedi.1143390>
- Güler, T. (2016). Büyük mekânların yönlendirme ve işaretleme tasarımında yer imlerinin kullanıcı hareketlerine katkıları. *Sanat Dergisi*, (28), 130-147.
- Güvenç, B. (1979). *İnsan ve kültür*. Remzi Kitabevi.
- Hall, P. (2000). Creative cities and economic development. *Urban Studies*, 37(4), 639-649. <https://doi.org/10.1080/00420980050003946>
- Hall, T. ve Robertson, L. (2001). Public art and urban regeneration: advocacy, claims and critical debates. *Landscape Research*, 26(1), 5-26. <https://doi.org/10.1080/01426390120024457>
- Hall, T. ve Smith, C. (2005). Public art in the city: Meanings, values, attitudes and roles. M. Miles ve T. Hall (Ed.), *Interventions: Advances in art and urban futures* içinde (175-179). Intellect Books.
- Harutyunyan, A., Özgün, A. ve Goodfield, E. (2011). Event and counter-event: The political economy of the Istanbul biennial and its excesses. *Rethinking Marxism*, 23(4), 478-495. <https://doi.org/10.1080/08935696.2011.605280>

- Harvey, A. (Nisan 2016). *Funding arts and culture in a time of austerity*. Arts Council England. [https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Funding%20Arts%20and%20Culture%20in%20a%20time%20of%20Austerity%20\(Adrian%20Harvey\).pdf](https://www.artscouncil.org.uk/sites/default/files/download-file/Funding%20Arts%20and%20Culture%20in%20a%20time%20of%20Austerity%20(Adrian%20Harvey).pdf)
- Hollinshead, R., Farley, R. ve Keating, E. (2010). *Public art strategies*. The University of Northampton. <http://nectar.northampton.ac.uk/6073/43/Hollinshead20106073-rhsc.pdf>
- Hourihane, C. (2012). *The Grove encyclopedia of medieval art and architecture* [Vol. 2]. Oxford University Press.
- Howkins, J. (2007). *The Creative Economy: How People Make Money from Ideas* (2. Baskı). Penguin Books.
- Hoyman, M. ve Faricy, C. (2009). It takes a village: A test of the creative class, social capital, and human capital theories. *Urban Affairs Review*, 44(3), 311-333. <https://doi.org/10.1177/1078087408321496>
- Hunting, D. (2005). Public art policy: Examining an emerging discipline. *Perspectives in Public Affairs*, 2 (1), 1-7.
- İstanbul Kültür Sanat Vakfı [İksv]. (b.t.). *İKSV*. İstanbul Kültür Sanat Vakfı. 23 Aralık 2022, <https://www.iksv.org/tr/hakkimizda/iksv>
- İzmir Akdeniz Akademisi. (b.t.). *İzmir Akdeniz Akademisi kuruluş hikâyesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. 16 Ocak 2021, https://www.izmeda.org/?page_id=145
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2009). *Kültür çalıştay raporu*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları. https://www.izmeda.org/Upload_Files/FckFiles/file/kulturcalistayi_2009.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2019a). *2020 yılı performans programı raporu*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/42_31122019_090646_performans-programi2020.pdf.pdf
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (2020). *2019 yılı Faaliyet Raporu*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. https://www.izmir.bel.tr/YuklenenDosyalar/Dokumanlar/2019FaaliyetRaporu_web.pdf

- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (7 Kasım 2021). *Talatpaşa Bulvarı ve Peynircioğlu Deresi düzenlemelerine bir ödül daha*. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/talatpasa-bulvari-ve-peynircioglu-deresi-duzenlemelerine-bir-odul-daha/45840/156>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (b.t.). *İzmir tarih projesi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. 26 Nisan 2022, <http://ibbizmirtarih.com/hakkimizda/>
- İzmir Büyükşehir Belediyesi. (3 Temmuz 2019b). *Girne Caddesi'nde huzurlu bir mola*. İzmir Büyükşehir Belediyesi. <https://www.izmir.bel.tr/tr/Haberler/girne-caddesi-nde-huzurlu-bir-mola/40705/156> Erişim Tarihi: 26.05.21
- Jackson, W. A. (2009). *Economics, culture and social theory*. Edward Elgar Publishing.
- Jasmi, M. F. ve Mohamad, N. H. N. (2016). Roles of public art in Malaysian urban landscape towards improving quality of life: Between aesthetic and functional value. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, (222), 872-880. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2016.05.201>
- Jauhiainen, J. S. (1992). Culture as a tool for urban regeneration: The case of upgrading the “Barrio el Raval” of Barcelona, Spain. *Built Environment* (1978-), 18(2), 90-99.
- Jones, P. ve Evans, J. (2013). *Urban regeneration in the UK* (2. Baskı). Sage Publications Ltd. <https://dx.doi.org/10.4135/9781446269381>
- Jung, T. H., Lee, J., Yap, M. H. ve Ineson, E. M. (2015). The role of stakeholder collaboration in culture-led urban regeneration: A case study of the Gwangju project, Korea. *Cities*, 44, 29-39. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2014.12.003>
- Kalsø Hansen, H. (2007). *Technology, talent and tolerance - the geography of the creative class in Sweden* (RAPPORTER OCH NOTISER; Vol. 169). Lund University. <https://lucris.lub.lu.se/ws/files/5789800/1001518.pdf>
- Karşıyaka Belediyesi. (b.t.). *Atatürk, annesi ve kadın hakları heykeli*. Karşıyaka Belediyesi. 26 Nisan 2022, <https://www.karsiyaka.bel.tr/tr/ataturk-annesi-ve-kadin-haklari-aniti>
- Kasaba, R. (1993). İzmir. *Review (Fernand Braudel Center)*, 16(4), 387-410. <https://www.jstor.org/stable/40241269>

- Katzive, D. H. (1973). Henry Moore's Nuclear Energy: the genesis of a monument. *Art Journal*, 32(3), 284-288.
<https://doi.org/10.1080/00043249.1973.10793126>
- Kaya, A.Y. (2018). *İzmir Akdeniz Akademisi raporu, İzmir modeli çalışmaları, beşinci kitap: İzmir modelinin komünite, kamu alanı ve yer oluşturabilme stratejileri*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları.
- Kaya, D. (2019). Remembering the first movie theaters and early cinema exhibition in Quay, Smyrna, Turkey. D. Biltereyst, R. Maltby ve P. Meers (Ed.), *The Routledge companion to new cinema history* içinde (244-253). Routledge.
- Kenyon, R. (2014). *Regeneration in grainger town Newcastle upon Tyne*.
<http://richardkenyon.co.uk/planningsummerschool.org/pdfs/2004CS3013AU.pdf>
- Keskiner, S., Ekemen, C., Kocaer, O., Eryılmaz, H., Ada, S., Onbaşı, T., Kantürk, B., Sağay, E. A., Akkoyunoğlu, G., Baltacı, İ. M., Sargon, N., Kantık, T., Süvari, G., Akın, A. ve Beykoz, B. (2017). *İzmir kültür haritası*. İzmir Kültür Platformu.
<https://www.izmeda.org/wp-content/uploads/2022/03/Platform-izmir-kultur-haritasi.pdf>
- Kılıç, S. E. ve Aydoğan, M. (2006). Katılımcı bir kentsel koruma projesi: İzmir - Kemeraltı tarihi kent merkezi. *Ege Coğrafya Dergisi*, 15 (1-2), 61-71.
- Kılınç, K., Pasin B. ve Varinlioğlu, G. (2021). Becoming one with the neighborhood: Collaborative art, space-making, and urban change in İzmir Daragac. *Space and Culture*, 0, 1-20. doi:10.1177/12063312211040200
- Kirkwood, G. (8 Eylül 2016). *University sculpture receives listed status*. Newcastle University. <https://www.ncl.ac.uk/press/articles/archive/2016/09/spiralnebula/>
- Kumral, N. (2010). *Yaratıcılık ve İzmir üzerine* (Ege University Working Papers in Economics 2010. No. 1001). Ege Üniversitesi.
<https://ideas.repec.org/p/ege/wpaper/1001.html>
- Kutlu, G., Kaplan, Ç. D., Bozkurt, B. ve Güngören, A. (b.t.). *Tarihi ve kültürel mirası koruma çalışmaları*. İzmir Büyükşehir Belediyesi.
<http://www.ibbizmirtarih.com/pdf/TarihiveKulturelMirasi.pdf>
- Küçük, A. H. (2014). *Kentsel dönüşüm boyutları-Barselona'da Raval Bölgesi örneği* [Doktora Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.

- Lacy, S. (1995). Cultural pilgrimages and metaphoric journeys. S. Lacy (Ed.), *Mapping the terrain: New genre public art* içinde (19-47). Bay Press.
- Landry, C. (2008). *The creativity city: a toolkit for urban innovators* (2. Baskı). Londres: Earthscan.
- Landry, C., Greene, L., Matarasso, F. ve Bianchini, F. (1996). *The art of regeneration. Urban renewal through cultural activity*. Comedia.
- Layson, H. ve Warren, K. (14 Mart 2013). *Chicago and the great migration, 1915–1950*. <https://dcc.newberry.org/collections/chicago-and-the-great-migration>
- Lee, H. (2013). *Creating cultural events: the role of design within culture-led regeneration strategies* [Doktora Tezi]. Lancaster University.
- Levickaitė, R. (2011). Four approaches to the creative economy: general overview. *Business, Management and Economics Engineering*, 9(1), 81-92. <https://doi.org/10.3846/bme.2011.06>
- Maciejewska, A. ve Jarecka-Bidzińska, E. (2018). Selected new public spaces in revitalisation of El Raval in Barcelona. *Zeszyty Naukowe Uczelni Vistula*, 61 (4), 37-48.
- MacLaran, A. ve Killen, J. (2002). The suburbanisation of office development in Dublin and its transport implications. *Journal of Irish Urban Studies*, 1(1), 21-35.
- Markusen, A. (2006). Urban development and the politics of a creative class: evidence from a study of artists. *Environment and planning A*, 38(10), 1921-1940. <https://doi.org/10.1068/a38179>
- Markusen, A., Wassall, G. H., DeNatale, D. ve Cohen, R. (2008). Defining the creative economy: Industry and occupational approaches. *Economic Development Quarterly*, 22(1), 24-45. <https://doi.org/10.1177/0891242407311862>
- Martínez E. C. (2017). *Essays on location patterns of creative industries* [Doktora Tezi]. Universitat Rovira i Virgili.
- Mateos-Garcia, J. ve Bakhshi, H. (Temmuz 2016). *The geography of creativity in the UK*. National Endowment for Science, Technology and the Arts. https://media.nesta.org.uk/documents/the_geography_of_creativity_in_the_uk.pdf
- McCarthy, J. (1998). Dublin's temple bar-a case study of culture-led regeneration. *European Planning Studies*, 6(3), 271-281. <https://doi.org/10.1080/09654319808720461>

- McCarthy, J. (2006). Regeneration of cultural quarters: public art for place image or place identity. *Journal of Urban Design*, 11(2), 243-262.
<https://doi.org/10.1080/13574800600644118>
- Memişoğlu, D. ve Kalağan, G. (2017). Yaratıcı kentler ve kentsel yetenek üzerine bir tartışma. *Itobiad: Journal of the Human & Social Science Researches*, 6(1), 519-536.
- Metin, S. (2006). *Public space in the millennium case study of Millennium Park, Chicago, Il* [Doktora Tezi]. University of Cincinnati.
- Middleton, C. ve Freestone, P. (27-29 Mayıs 2008). *The impact of culture-led regeneration on regional identity in north east England* [Bildiri]. Regional Studies Association International Conference The Dilemmas of Integration and Competition, Prag, Çek Cumhuriyeti.
<https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=2dea0b56a4dec07f3efdcae09f498cd1ade6bdac>
- Miles, M. (1997). *Art, space and the city: Public art and urban futures*. Routledge.
<https://doi.org/10.4324/9780203973110>
- Miles, S. ve Paddison, R. (2005). Introduction: The rise and rise of culture-led urban regeneration. *Urban Studies*, 42(5-6), 833-839.
<https://doi.org/10.1080/00420980500107508>
- Minton, A. (2004). *Northern soul: Culture, creativity and quality of place in Newcastle and Gateshead*. Demos.
- Mommaas, H. (2004). Cultural clusters and the post-industrial city: towards the remapping of urban cultural policy. *Urban Studies*, 41(3), 507-532.
<https://doi.org/10.1080/0042098042000178663>
- Montgomery, J. (1990). Cities and the art of cultural planning. *Planning Practice and Research*, 5(3), 17-24. <https://doi.org/10.1080/02697459008722772>
- Montgomery, J. (1995). The story of Temple Bar: creating Dublin's cultural quarter. *Planning Practice & Research*, 10(2), 135-172.
<https://doi.org/10.1080/02697459550036685>
- Montgomery, J. (2004). Cultural quarters as mechanisms for urban regeneration. part 2: a review of four cultural quarters in the UK, Ireland and Australia. *Planning*

- Practice and Research* 19(1), 3–31.
<https://doi.org/10.1080/0269745042000246559>
- Moore-Cherry, N. ve Vinci, I. (2012). Urban regeneration and economic crisis: past development and future challenges in Dublin, Ireland. *Planum The Journal of Urbanism*, 25(2/2012), 1-16. <http://hdl.handle.net/10197/4355>
- Mulgan, G. (21 Kasım 2017). *The Nesta story*. National Endowment for Science, Technology and the Arts. <https://www.nesta.org.uk/blog/the-nesta-story/>
- Murphy, E. ve Redmond, D. (2009). The role of hard and soft factors for accommodating creative knowledge: insights from Dublin's creative class. *Irish Geography*, 42(1), 69-84. <https://doi.org/10.1080/00750770902815620>
- Musterd, S., Bontje, M., Chapain, C., Kovács, Z. ve Murie, A. (2007). *Accommodating creative knowledge: A literature review from a European perspective* [ACRE report 1]. University of Amsterdam. https://pure.uva.nl/ws/files/4359292/60607_WP1.pdf
- National Endowment for Science, Technology and the Arts [Nesta]. (b.t.). *Arts and culture finance*. National Endowment for Science, Technology and the Arts. 10 Aralık 2019, <https://www.nesta.org.uk/project/arts-and-culture-finance>
- Newcastle City Council. (2009). *History of Newcastle upon Tyne, local studies factsheet*. Newcastle City Council. <https://www.newcastle.gov.uk/sites/default/files/2018-12/HistoryofNewcastlemainbody.pdf>
- Newcastle City Council. (b.t.). *Arts development*. Newcastle City Council. 2 Aralık 2019, <https://www.newcastle.gov.uk/our-city/culture-newcastle/arts-development>
- NewcastleGateshead Girişimi. (b.t.). *Grey's Monument*. Newcastle City Council. 24 Mayıs 2018, <https://newcastlegateshead.com/business-directory/things-to-do/greys-monument>
- Niksarlıoğlu, A. (2007). *Kültür eksenli kentsel dönüşüm: 2010 Avrupa Kültür Başkenti olarak İstanbul* [Yüksek Lisans Tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi.
- Nofre, J., Giordano, E., Eldridge, A., Martins, J. C. ve Sequera, J. (2018). Tourism, nightlife and planning: challenges and opportunities for community liveability in la Barceloneta. *Tourism Geographies*, 20(3), 377-396. <https://doi.org/10.1080/14616688.2017.1375972>

- Norman, E. H. ve Norman, J. M. (2000). Community operational research issues and public art practice: The art director system. *The Journal of the Operational Research Society*, 51(5), 510-517 <https://doi.org/10.1057/palgrave.jors.2600915>
- Novak-Leonard, J. (2014). *Measuring Chicago's (artistically) creative economy*. Cultural Policy Center at the University of Chicago. <https://knowledge.uchicago.edu/record/1265>
- Oğuz, E. S. (2011). Toplum bilimlerinde kültür kavramı. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 28(2), 123-139.
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (b.t.a). *OECD regional well-being*. 10 Mayıs 2022, <https://www.oecdregionalwellbeing.org/TR31.html>
- Organisation for Economic Co-operation and Development [OECD]. (b.t.b). *Oecd better life index Turkey*. 10 Ocak 2021, <http://www.oecdbetterlifeindex.org/countries/turkey/>
- Özdemir, D. (2005). Kent merkezinde kültür eksenli bir dönüşüm projesi: Temple Bar, Dublin. *Arredamento Mimarlık*, 2005(03), 98-105.
- Özsoy, A. ve Bayram, B. (25-28 Temmuz 2007). *The role of public art for improving the quality of public spaces in the residential environment* [Bildiri]. ENHR International Conference: Sustainable Urban Areas, Rotterdam, Hollanda.
- Palermo, L. (2014). The role of art in urban gentrification and regeneration: Aesthetic, social and economic developments. *Il Capitale Culturale: Studies on the Value of Cultural Heritage*, 10. 521-545. <https://doi.org/10.13138/2039-2362/753>
- Palmer, J. M. (2012). *The politics of "the public": Public art, urban regeneration and the postindustrial city-the case of downtown Denver* [Doktora Tezi]. University of Colorado at Boulder.
- Pareja Eastaway, M., Turmo Garuz, J., García Ferrando, L., Pradel i Miquel, M. ve Simó Solsona, M. (2008). *Why in Barcelona? Understanding the attractiveness of metropolitan region for creative knowledge workers* [ACRE report 5.2]. University of Amsterdam. <https://dare.uva.nl/search?identifier=61baff94-0bbd-42d2-a146-313b05b58043>

- Parlak, M. (2010). *Kültür odaklı planlama yaklaşımı* [Yüksek Lisans Tezi]. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.
- Pasin, B., Varinlioğlu, G. ve Kılınç, K. (2020). Alternatif bir kentsel tamirat pratiği olarak Darağaç. *Ege Mimarlık*, 4 (108), 78-87.
- Peacock, A. (2000). Public financing of the arts in England. *Fiscal Studies*, 21(2), 171-205. <https://doi.org/10.1111/j.1475-5890.2000.tb00022.x>
- Perevozova, I., Shmygol, N., Tereshchenko, D., Kandahura, K. ve Katerna, O. (2019). Introduction of creative economy in international relations: aspects of development security. *Journal of Security & Sustainability Issues*, 9(1), 138-155. [http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1\(11\)](http://doi.org/10.9770/jssi.2019.9.1(11))
- Pınar, İ. (2002). *Efsanelerdeki İzmir-19. yüzyıl'da eski İzmir incelemeleri* [Vol. 31]. İzmir Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları.
- Pietsch, P. M. (2013). *The state policy briefs series: Tools for arts decision making*. The National Assembly of State Arts Agencies. <https://nasaa-arts.org/wp-content/uploads/2017/03/NASAAPercentforArtPolicyBrief.pdf>
- Pietsch, P.M. (2013). Percent for art. K. J. Barsdate (Ed.), *The State policy briefs series National Assembly of State Arts Agencies* içinde (1-14). <https://nasaa-arts.org/wpcontent/uploads/2017/03/NASAAPercentforArtPolicyBrief.pdf>
- Pollock, V. L. ve Paddison, R. (2010). Embedding public art: Practice, policy and problems. *Journal of Urban Design*, 15(3), 335-356. <https://doi.org/10.1080/13574809.2010.487810>
- Portland Public Art Committee [PPAC]. (2021). *City of Portland, maine guidelines for the public art ordinance*. Portland Public Art Committee. <https://www.portlandmaine.gov/DocumentCenter/View/3418/Public-Art-Guidelines?bidId=>
- Pradel-Miquel, M. (2021). Analysing the role of citizens in urban regeneration: Bottom-linked initiatives in Barcelona. *Urban Research & Practice*, 14(3), 307-324. <https://doi.org/10.1080/17535069.2020.1737725>
- Pratt, A. C. (2008). Creative cities: the cultural industries and the creative class. *Geografiska Annaler: Series B, Human Geography*, 90(2), 107-117.
- Radišić, S. (2011). Public art policies-a comparative study. *Kultura*, (130), 107-127.

- Radnis, K. M. (2015). *Chicago's lakefront park system: A study of the Burnham plan and its implementation* [Doktora Tezi]. Columbia University.
- Richards, G. (1996). The scope and significance of cultural tourism. G. Richards (Ed.), *Cultural Tourism in Europe* içinde (19-46). CAB International.
- Richards, G. ve Palmer, R. (2010). *Eventful cities: cultural management and urban revitalization*. Routledge. <https://dx.doi.org/10.4324/9780080940960>
- Roberts, M. (1995). For art's sake: Public art, planning policies and the benefits for commercial property. *Planning Practice & Research*, 10(2), 189-198. <https://doi.org/10.1080/02697459550036702>
- Roberts, M. (2006). From 'creative city' to 'no-go areas' - the expansion of night-time economy in British town and city centres. *Cities*, 23(5), 331-338. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2006.05.001>
- Roche, M. (2008). Putting the London 2012 Olympics into perspective: The challenge of understanding mega-events. *Twenty-First Century Society*, 3(3), 285-290. <https://doi.org/10.1080/17450140802447212>
- Rodrigo, (2016). *Urban tourism: Regeneration Newcastle city*. https://writepass.com/journal/2016/10/urban-tourism-regeneration-newcastle-city/#Regeneration_of_Grainger_Town
- Roth, S. (1999). Festivalisation and the media: Weimar, culture city of Europe 1999. L. Nyström ve C. Fudge (Ed.), *City and culture: Cultural processes and urban sustainability* içinde (476-486). Swedish Urban Environment Council.
- Sabahat, N. S. (2017). Türkiye’de anıt heykelin temsil ve kimlik sorunu. *İdil*, 6 (31), 953-966. <https://doi.org/10.7816/idil-06-31-06>
- Sarı, S. ve Mengi, O. (2022). The Role of creative placemaking: Re-visiting Darağaç art district, Izmir. *M/C Journal*, 25(3). <https://doi.org/10.5204/mcj.2899>.
- Sasaki, M. (2010). Urban regeneration through cultural creativity and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japanese case study. *Cities*, 27(1), 3-9. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2010.03.002>
- Saurí, D., Parés, M. ve Domene, E. (2009). Changing conceptions of sustainability in Barcelona's public parks. *Geographical Review*, 99(1), 23-36. <https://doi.org/10.1111/j.1931-0846.2009.tb00416.x>

- Sayıştay. (2014). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2013 yılı Sayıştay denetim raporu*. T.C. Sayıştay Başkanlığı. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2066-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay. (2017). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2016 yılı Sayıştay denetim raporu*. T.C. Sayıştay Başkanlığı. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/2663-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Sayıştay. (2021). *İzmir Büyükşehir Belediyesi 2020 yılı Sayıştay denetim raporu*. T.C. Sayıştay Başkanlığı. <https://www.sayistay.gov.tr/reports/download/6do38e8gXx-izmir-buyuksehir-belediyesi>
- Scott, A. J. (2004). Cultural-products industries and urban economic development: prospects for growth and market contestation in global context. *Urban Affairs Review*, 39(4), 461-490. <https://doi.org/10.1177/1078087403261256>
- Seifert, S. C. ve Stern, M. J. (20-23 Ekim 2005). *'Natural' cultural districts: Arts agglomerations in metropolitan Philadelphia and implications for cultural district planning* [Bildiri]. Society for American City and Regional Planning History (SACRPH) 11th National Conference on Planning History, Pensilvanya, ABD. <https://citeseerx.ist.psu.edu/document?repid=rep1&type=pdf&doi=2dea0b56a4dec07f3efdcae09f498cd1ade6bdac>
- Selwood, S. (1995). *The benefits of public arts: The polemics of permanent art in public places*. London Policy Studies Institute.
- Serçe, E. (1991). Tanzimat'tan Cumhuriyet'e İzmir'de Kütüphanecilik. *Erdem*, 7(20), 735-750.
- Serçe, E. (1996). *İzmir'de kitapçılık 1839-1928*. Akademi Yayınevi.
- Sharp, J., Pollock, V. ve Paddison, R. (2005). Just art for a just city: Public art and social inclusion in urban regeneration. *Urban Studies*, 42 (5/6). 1001-1023. <https://doi.org/10.1080/00420980500106963>
- Sjøholt, P. (1994). The city of Bergen: Image and marketing. G. O. Braun, J. Kam, H. Lindemann, A. Schulz, G. Woosnam ve J. Woosnam (Ed.), *Managing and marketing of urban development and urban life* içinde (453-468). Dietrich Reimer Verlag. <https://doi.org/10.23689/fidgeo-3674>

- Smith, A. (2007). Monumentality in ‘capital’ cities and its implications for tourism marketing: The case of Barcelona. *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 22(3-4), 79-93. https://doi.org/10.1300/J073v22n03_07
- Smith, C. (2006). *The plan of Chicago, Daniel Burnham and the remaking of the American City*. The University of Chicago Press. <https://doi.org/10.7208/9780226764733>
- Spirou, C. (2007). Cultural policy and urban restructuring in Chicago. M. K. Smith (Ed.), *Tourism, culture and regeneration* içinde (123-131). Cabi. <https://doi.org/10.1079/9781845931308.0123>
- Strateji ve Bütçe Başkanlığı. (b.t.). *En çok yatırım yapılan iller*. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı. 08 Şubat 2021, <https://www.sbb.gov.tr/yatirimlarin-illere-gore-dagilimi/>
- Süvari, G. (2021). Öncü kent İzmir. *Meltem İzmir Akdeniz Akademisi Dergisi*. (9), 106-109. <https://doi.org/10.32325/iaad.2021.7>
- Şekerci, Y. ve Örmecioğlu, H. T. (2020). Yakın tarihin önemli bir endüstri mirası olarak İzmir tarihi elektrik fabrikası. *Ege Mimarlık*, 106(2), 38-43.
- Şengünalp, C. ve Ergin Doğruer, N. (2017). Kentsel yeniden canlandırma modelinde kültür ve sanatın yeri. *İdil*, 6 (32), 1337-1358. <https://doi.org/10.7816/idil-06-32-11>
- Taştan, T. R. (2021). Festivallerden festivalizm ve bienallere. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 10(2), 1610-1632. <https://doi.org/10.15869/itobiad.809799>
- Tate Modern. (b.t.). *Community art*. Tate Modern. 08 Şubat 2021, <https://www.tate.org.uk/art/art-terms/c/community-art>
- Tay, P. C. ve Coca-Stefaniak, J. A. (2010). Cultural urban regeneration practice and policy in the UK and Singapore. *Asia Pacific Journal of Arts and Cultural Management*, 7(1), 512-527.
- Tekeli, İ. (2017). *İzmir tarih projesi tasarım stratejisi raporu* (5. Baskı). İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları. <http://www.ibbizmirtarih.com/pdf/TasarimStratejisiRaporu.pdf>

- Tewdwr-Jones, M., Goddard, J. ve Cowie, P. (17 Temmuz 2015). *Newcastle city futures 2065: Anchoring universities in cities through urban foresight*. Newcastle University. <http://www.newcastlecityfutures.org/index.html>
- The Department for Digital, Culture, Media and Sport [DCMS]. (27 Temmuz 2019). *DCMS: Single Departmental Plan – 2019*. The Department for Digital, Culture, Media and Sport. <https://www.gov.uk/government/publications/department-for-digital-culture-media-and-sport-single-departmental-plan/dcms-single-departmental-plan-2019>
- The Department for Digital, Culture, Media and Sport [DCMS]. (Ağustos 2004). *DCMS evidence toolkit – DET* [Teknik rapor]. The Department for Digital, Culture, Media and Sport. https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/88403/DET_Technical_Report_August2004.pdf
- The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht. (2019). *Minister madigan announces measures to significantly increase funding for public art*. Dublin City Council. 29 Ocak 2020, <https://www.chg.gov.ie/minister-madigan-announces-measures-to-significantly-increase-funding-for-public-art/>
- The Department of Culture, Heritage and the Gaeltacht. (b.t.). *The Spire of Dublin*. Dublin City Council. 29 Ocak 2020, <https://publicart.ie/main/directory/directory/view/the-spire-of-dublin/72ac1d1fb30fe9ab6ccec89083ee32a7/> 21.01.20
- The National Endowment for the Arts [NEA]. (2019). *NEA, New nea arts! community Art: A look at public art in America*. The National Endowment for the Arts. 12 Mayıs 2019, <https://www.arts.gov/sites/default/files/FY19-Round1-StateList-new.pdf>
- The National Endowment for the Arts [NEA]. (b.t.a). *About NEA*. The National Endowment for the Arts. 30 Mayıs 2019, <https://www.arts.gov/about-nea>
- The TyneWear Partnership. (b.t.). *Public art walks in Tyne and Wear, Nine easy routes in Newcastle, Gateshead, Sunderland, North Tyneside & South Tyneside*. The TyneWear Partnership. 10 Mart 2020, <http://matthewjarratt.com/content/04-publications/05-publication-5/public-art-walks-in-tyne-and-wear-2009.pdf>

- Throsby, D. (2004). Assessing the impacts of a cultural industry. *The Journal of Arts Management, Law, and Society*, 34(3), 188-204. <https://doi.org/10.3200/JAML.34.3.188-204>
- Throsby, D. (2008). Modelling the cultural industries. *International journal of cultural policy*, 14(3), 217-232. <https://doi.org/10.1080/10286630802281772>
- Tornaghi, C. (2007). *Questioning the social aims of public art in urban regeneration initiatives. The case of Newcastle upon Tyne and Gateshead (UK)*. University of MilanoBicocca. <https://www.ncl.ac.uk/mediav8/apl/files/guru-ewp/EWP42.pdf>
- Totterdill, P., Porfirio, J., Exton, R., Carrilho, T., LLadósmasllorens, J., Rodriguez-Ardura, I., Schulze, J., Christopoulou, P., Gkiontsi, D., French, A. ve Meloni, A. (Aralık 2015). *A comparative analysis of the creative ecology of cultural and creative industries in UK and the Southern European countries: Lace market versus Portugal, Spain and Greece*. Universidade Aberta. <https://repositorioaberto.uab.pt/handle/10400.2/6342?locale=en>
- Trinity College Dublin. (2017). *Sphere within sphere*. Trinity College Dublin. <https://www.tcd.ie/library/berkeley/4-sphere-within-sphere/>
- Trinity College Dublin. (2019). *Alexander Calder 'Cactus Provisoire' (1967)-welded steel*. Trinity College Dublin. <https://www.tcd.ie/artcollections/engage/art-on-campus/alexandercalder/index.php>
- Türkiye İstatistik Kurumu [Tüik]. (2019). *Kültürel istihdam 2019*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kulturel-Istihdam-2019-33619>
- Türkiye İstatistik Kurumu [Tüik]. (2020a). *Kültürel miras 2019 verileri*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kulturel-Miras-2019-33633>
- Türkiye İstatistik Kurumu [Tüik]. (2020b). *Kütüphane istatistikleri, 2019*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kutuphane-Istatistikleri-2019-33630>
- Türkiye İstatistik Kurumu [Tüik]. (2021a). *Sinema, tiyatro, opera, bale, orkestra, koro ve topluluk istatistikleri, 2020*. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Sinema,-Tiyatro,-Opera,-Bale,-Orkestra,-Koro-ve-Topluluk-Istatistikleri-2020-37205>
- Türkiye İstatistik Kurumu [Tüik]. (2021b). *Kişi başına düşen GSYH*. <https://cip.tuik.gov.tr/#>

- UNCTAD. (2010). *Creative economy report: A feasible development option*. The United Nations. https://unctad.org/system/files/official-document/ditctab20103_en.pdf
- Unesco. (2020a). *UNESCO yaratıcı şehirler ağı*. UNESCO Türkiye Millî Komisyonu. <http://www.unesco.org.tr/Pages/88/129/UNESCO-Yarat%C4%B1c%C4%B1-S%CC%A7ehirler-Ag%CC%86%C4%B1>
- Ünal, Ç. (2020). Sanayi’de mekânsal dönüşümler İzmir örneği. *Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(2), 1-19. <https://doi.org/10.31463/aicusbed.733962>
- Van der Graaf, P. (2009). *Out of place?: Emotional ties to the neighbourhood in urban renewal in the Netherlands and the United Kingdom*. Amsterdam University Press.
- Van der Pol, H. (2007). *Key role of cultural and creative industries in the economy*. UNESCO Institute for Statistics.
- Veselá, D. ve Klimová, K. (2014). Knowledge-based economy vs. creative economy. *Procedia-Social and Behavioral Sciences*, 141, 413-417. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2014.05.072>
- Vickery, J. (2007). *The emergence of culture-led regeneration: A policy concept and its discontents*. University of Warwick. <https://core.ac.uk/download/pdf/1384231.pdf>
- Vivant, E. (2010). The (re) making of Paris as a bohemian place?. *Progress in Planning*, 74(3), 107-152. <https://doi.org/10.1016/j.progress.2010.05.002>
- Weckerle, C., Gerig, M. ve Söndermann, M. (2008). *Creative industries Switzerland: Facts, models, culture*. Birkhäuser Architecture.
- Weller, A. S. (1989). *Public sculptor: Lorado Taft and the beautification of Chicago*. The University of Illinois Press.
- Whelan, Y. (2002). The construction and destruction of a colonial landscape: monuments to British monarchs in Dublin before and after independence. *Journal of Historical Geography*, 28(4), 508-533. <https://doi.org/10.1006/jhge.2002.0441>
- Wynn, M. (1979). Barcelona: planning and change 1854-1977. *Town Planning Review*, 50(2), 185-203.
- Wynne, D. (1992). *The culture industry: The arts in urban regeneration*. Avebury.

- Yale Centre for British Art. (b.t.). *Statue of Queen Victoria*. Yale Centre for British Art. 24 Mayıs 2018, <https://interactive.britishart.yale.edu/victoria-monuments/223/statue-of-queen-victoria>
- Yaşar, S. (2011). Menemen Kubilay Anıtı'nın açılışı. *History Studies Dergisi*, 3 (2). 385-400.
- Yıldız, E. (2022). Ulusallık ve evrensellik tartışmaları bağlamında Türkiye'nin uluslararası sergilerde ve bienallerde temsili (1950-1970). *Yedi: Sanat, Tasarım ve Bilim Dergisi*, 27, 95-111. doi: 10.17484/yedi. 938194
- Yılmaz, F. ve Yetkin, S. (2002). *İzmir kent tarihi*. İzmir Büyükşehir Belediyesi Yayınları
- Yiannakou, A. (2020). Urban regeneration as a perpetual planning process: Understanding the role of stakeholders in property-led regeneration projects in Greek cities. *Local Economy*, 35(2), 83-104. <https://doi.org/10.1177/0269094220914470>
- Zengin, H. ve Kılınç Ürkmez, G. (2013). Yaratıcılık, yaratıcı stratejiler ve Anadolu kentleri: Kayseri üzerinden bir değerlendirme. *İdealkent*, 4(8), 86-111.
- Zeybek Çetin, R. (2012). *Tarihi kent merkezlerinde yeniden canlandırma politikaları üzerine değerlendirme: İzmir Kemeraltı örneği* [Yüksek Lisans Tezi]. Dokuz Eylül Üniversitesi.
- Zimmerman, J. (2008). From brew town to cool town: Neoliberalism and the creative city development strategy in Milwaukee. *Cities*, 25(4), 230-242. <https://doi.org/10.1016/j.cities.2008.04.006>
- Zukin, S. (1995). *The cultures of cities*. Wiley-Blackwell.